STATI

Materiální platnost smluv pohledem Úmluvy OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží

Jan Kadlec*

Abstrakt: **Článek se zabývá problematikou materiální platnosti smluv. Ta je vnější mezerou unifikované úpravy představované Úmluvou OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (dále jako „Úmluva"). Text analyzuje ustanovení článku 4 písmene a), jež tuto otázku vymezuje jako vyloučenou z působnosti Úmluvy, a zaměřuje se na interakci unifikovaného a národního práva při vymezení autonomního prostoru aplikace Úmluvy v otázkách materiální platnosti. Na základě analýzy historie, doktríny a judikatury text vymezuje hranice aplikace článku 4 písm. a) a nastiňuje řešení situací spojených s materiální platností.**

Klíčová slova: **Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží, materiální platnost, mezery unifikované úpravy, interakce unifikovaného a národního práva, článek 4 písm. a)**

Úvod

V roce 2025 oslavila Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi[1] zboží symbolických 45 let své existence.[2] Jedná se o jeden z nejúspěšnějších unifikačních projektů z oblasti úpravy hmotného práva. Význam Vídeňské úmluvy dokládá počet jejích smluvních států. K 1. lednu letošního roku je Úmluva ratifikována v 97 státech.[3] Existují různé způsoby použití unifikované úpravy. Na základě článku 1 odst. 1 písm. a) se Úmluva aplikuje přímo, pokud mají kupující i prodávající místo podnikání ve smluvních státech Úmluvy. Dále dle článku 1 odst. 1 písm. b) může být Úmluva věcně aplikována jako součást právního řádu smluvního státu, jehož právo bylo určeno podle pravidel mezinárodního práva soukromého. K takové aplikaci postačí například volba práva smluvního státu Úmluvy. Případně se použije právo tohoto státu na základě jiného hraničního určovatele, typicky obvyklého bydliště prodávajícího. Díky tomu je Úmluva potenciálně aplikovatelná na téměř dvě třetiny všech mezinárodních obchodních transakcí, jejichž obsahem je kupní smlouva uzavřená mezi podnikateli.[4] S rozšiřující se globalizací a rostoucím počtem mezinárodních obchodů

* Mgr. Jan Kadlec, doktorand, katedra mezinárodního a evropského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity. Email: 480339@mail.muni.cz. ORCID: https://orcid.org/0009-0006-3737-9407. Autor vyjadřuje poděkování paní Bettině Maxion z knihovny UNIDROIT za odbornou i lidskou podporu poskytnutou v době jeho stáže v ústavu, která významně přispěla ke vzniku tohoto článku.

1 V textu dále zkráceně jako „Vídeňská úmluva" nebo jen „Úmluva".

2 Vídeňská úmluva byla uzavřena v roce 1980. Mezi první státy, ve kterých Úmluva nabyla účinnosti, řadíme Argentinu, Čínu, Egypt, Franci, Maďarsko, Itálii, Lesothské království, Sýrii, Spojené státy americké a Zambii.

3 Posledními dvěma státy, které Vídeňskou úmluvu ratifikovaly, jsou Rwanda a Saudská Arábie. V Saudské Arábii je Úmluva účinná od 1. 9. 2024, ve Rwandě od 1. 10. 2024.

4 KRÖLL, S. – MISTELIS, L. A. – PERALES VISCASILLAS, P. *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG). A Commentary*. 2nd edition. München: C. H. Beck, 2018, s. V.

lze důvodně očekávat, že se dosah a vliv Vídeňské úmluvy, stejně jako seznam jejích smluvních států, bude i nadále rozšiřovat. Tento stav by tvůrce Úmluvy zajisté příjemně překvapil. Unifikovaný předpis nejenže naplnil, ale výrazně překonal své ambice. Od roku 1988, kdy Úmluva vstoupila v platnost, se počet jejích smluvních států téměř zdesetinásobil.

Vídeňská úmluva je komplexní, nikoliv vyčerpávající úpravou přeshraniční koupě zboží.[5] Ve vztahu k jejímu předmětu by taková unifikovaná úprava nebyla prakticky možná. Úmluva představuje nejvyšší možný stupeň dosaženého kompromisu. Jejím hlavním cílem je stírat rozdíly a sdružovat národní právní systémy metodou přímé unifikace. Rozdílnost právních předpisů je jednou z příčin, které mezinárodní obchod komplikují a ztěžují. Unifikovaná úprava je normativní reakcí, která nabízí řešení a usnadnění přeshraniční kontraktace. Limitem unifikované úpravy jsou její vnější mezery. Jedná se o otázky, které jsou vyloučeny z působnosti Úmluvy, protože je Úmluva neupravuje. Takovou mezerou je materiální platnost smluv, kterou ve článku 4 písm. a) Úmluva vylučuje ze svého rozsahu. Pro svou problematičnost je tato část ustanovení označována jako pomyslná „černá díra" unifikované úpravy představované Úmluvou.[6] Vyčlenění materiální platnosti přitom není ojedinělé a setkáme se s ním v jiných mezinárodních či regionálních úpravách práva hmotného[7] i procesního.[8] Ve Vídeňské úmluvě v této otázce vznikla rozpolcená situace. V důsledku bohatého rozvoje vědeckých přístupů, rozhodovací praxe a dalších zdrojů odborné literatury[9] se otázka materiální platnosti z původního jednoznačného vyčlenění mimo působnost Úmluvy přesunula do pomyslné šedé zóny. Na otázku, zdali materiální platnost spadá pod rozsah Úmluvy, tak nelze odpovědět stručně ano či ne, ale výsledek závisí na konkrétních okolnostech daného případu. Požadavek jiného ustanovení Úmluvy v článku 7 odst. 1 stanovuje nutnost zachování jednotnosti v použití Úmluvy a přihlédnutí k její mezinárodní povaze. Na straně jedné tak stojí požadavek aplikace Úmluvy v co nejširší možné míře.[10] Na straně druhé ustanovení bez zřejmě určitelného rozsahu vyloučení. Absence jasně určené hranice, která by stanovovala, kdy se použije unifikované právo a kdy právo vnitrostátní, vytváří nejistotu. Ta může být důvodem, pro který subjekty mezinárodního obchodu použití Úmluvy shodně vyloučí.[11] Dispozitivní

5 Taková úprava ani nebyla cílem tvůrců Úmluvy, viz ZELLER, B. The Challenge of a Uniform Application of the CISG. Common Problems and Their Solutions. *Macquarie Journal of Business Law*. 2006, Vol. 3, s. 310.

6 FERRARI, F. The Interaction between the United Nations Conventions on Contracts for the International Sale of Goods and Domestic Remedies. *Rabels Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht*. 2007, Jhrg. 71, Nr. 1, s. 61.

7 Stejnou konstrukci lze nalézt i v zamýšleném, avšak legislativně neúspěšném unifikačním projektu Evropské unie *Common European Sales Law* (CESL). Přestože byl CESL nakonec Evropskou komisí zavržen, jeho konstrukce rovněž vycházela z kolizního vyplnění vnějších mezer, mezi něž byly řazeny i důvody materiální neplatnosti. Viz SCHULZE, R. et. al. *Common European Sales Law (CESL). Commentary*. München: C. H. Beck, 2012, s. 68–72.

8 V Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1215/2012 ze dne 12. prosince 2012 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (Nařízení Brusel Ibis). Článek 25 odst. 1 Nařízení Brusel Ibis věta prvá. Viz LAZIC, P. – MANKOWSKI, P. *The Brussels I-bis Regulation. Interpretation and Implementation*. Edward Elgar Publishing. 2023, s. 310–342; v Haagské úmluvě o dohodách o volbě soudu, článek 3 a 9. Rozpor prorogační dohody s právem státu, jehož soud byl prorogován, může být důvodem pro odmítnutí uznání nebo výkonu prorogační dohody. Viz ROZEHNALOVÁ, N. Prorogační dohoda pohledem Haagské úmluvy o dohodách o volbě soudu. *Právník*. 2023, roč. 162, č. 1, s. 1–24.

9 Zásadní vliv má činnost komise CISG-AC, jejíž činnost některé soudy v neautoritativní části rozhodnutí prohlásily za „velmi přesvědčivou" viz CISG online 2424.

10 MALACKA, M. – HALLA, S. – HRNČIŘÍKOVÁ, M. *CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží). Komentář*. Praha: Leges, 2021, s. 95.

11 DRLIČKOVÁ, K. – KYSELOVSKÁ, T. Vybrané vyloučené otázky (tzv. vnější mezery) Úmluvy jako důvody jejího odmítání praxí. In: ROZEHNALOVÁ, N. a kol. *Úmluva OSN o mezinárodní koupi zboží – ano či ne?* Brno: Masarykova univerzita,

vyloučení aplikace Úmluvy je pak paradoxním výsledkem a opakem cíle, kterého chtěli tvůrci Úmluvy dosáhnout. Cílem stati je identifikovat možné určení hranice mezi unifikovaným a národním právem v otázce materiální platnosti smluv a jejích ustanovení.

Prostřednictvím analýzy pozice materiální platnosti v Úmluvě je mapován vývoj přístupů k této vnější mezeře. První část textu se věnuje historickému kontextu úpravy a vývoje trendů dopadajících na interpretaci a aplikaci článku 4 písm. a) Úmluvy, včetně v současnosti používaných praktických metod, vytvořených odborníky specializujícími se na tuto problematiku.[12] V druhé části textu jsou pohledem těchto metod zkoumány jednotlivé otázky, které jsou typicky uváděny jako nejčastěji skloňované v souvislosti s materiální platností. V centru zájmu je určení, nakolik je možné ponechat danou otázku platnosti v působnosti Úmluvy a vyjít tak vstříc požadavku jednotnosti unifikovaného předpisu. Článek tak mimo jiné nabízí úvahu, zdali není na čase, vzhledem ke stáří a vývoji Úmluvy, dát za pravdu těm názorům, které doporučují dynamické řešení opřené o Úmluvu, než těm, které preferují přímý postup k právu národnímu.

Pro zacílení textu jsou z našich úvah vynechány následující situace. Dispozitivní povaha Úmluvy umožňuje stranám modifikovat její pravidla prostřednictvím doložek, jako jsou ujednání o omezení odpovědnosti či vyloučení záruk. Tyto doložky mohou vyvolávat otázky jejich materiální platnosti v kolizi s kogentními normami rozhodného práva. Tato stať se však touto specifickou interakcí nezabývá a soustředí se na obecné vymezení hranice mezi unifikovaným a národním právem.[13] Rovněž vliv *soft law*, zejména Zásad UNIDROIT, zmiňujeme pouze v historickém kontextu.

1. Materiální platnost v Úmluvě

„Tato Úmluva obsahuje pouze uzavírání smlouvy o koupi a práva a povinnosti prodávajícího a kupujícího vznikající z této smlouvy. Pokud něco jiného není výslovně stanoveno v této Úmluvě, nedotýká se zejména:

a) *platnosti smlouvy nebo kteréhokoliv jejího ustanovení nebo jakékoli zvyklosti*

b) *[…]“*

Článek 4 vyčleňuje platnost k jednotlivým národním řádům mimo působnost Úmluvy. Jak již bylo zmíněno v úvodu stati, i jiné úspěšné kodifikace mezinárodního práva soukromého se rozhodly nezasahovat do složitého a mnohotvárného prostředí neplatnosti smluv. Článek 4 Úmluvy zmiňuje platnost obecně. Tu lze rozdělit na platnost formální a platnost materiální, přičemž tato stať se věnuje platnosti materiální. Formální platnost je výslovně upravena ve článku 11 Úmluvy a nejedná se o mezeru. Definici materiální platnosti ve článku 4 nenalezneme. Nelze použít definici z některého právního řádu. Úmluva

2012, s. 84; DIMATTEO, L. A. et. al. *International Sales Law. A Global Challenge*. New York: Cambridge University Press, 2014, s. 28; SCHWENZER, I. – HACHEM, P. The CISG – Successes and Pitfalls. *The American Journal of Comparative Law*. 2009, Vol. 57, No. 2, s. 464.

12 Tzv. „Two Step Test“ představený Ulrichem G. Schroeterem, viz SCHROETER, U. Defining the Borders of Uniform International Contract Law. The CISG and Remedies for Innocent, Negligent, or Fraudulent Misrepresentation. *Villanova Law Review*. 2013, Vol. 58, No. 4, s. 553–587; SCHROETER, U. The Validity of International Sales Contracts. Irrelevance of the “Validity Exception” in Article 4 Vienna Sales Convention and a Novel Approach to Determining the Convention’s Scope. In: SCHWENZER, I. – SPAGNOLO, L. *Boundaries and Intersections. The 5th Annual MAA Schlechtriem CISG Conference*. The Hague: Eleven International Publishing, 2015, s. 103.

13 BRIDGE, M. *The International Sale of Goods*. 5th edition. Oxford: Oxford University Press, 2023, s. 655.

musí být interpretována autonomně. Toto konstatování otevírá prostor pro „kreativitu" v oblasti interpretace a aplikace zmíněného článku a vytváří „nejcitlivější křižovatku unifikovaného a národního práva".[14] Jde o vyloučenou otázku představující mezeru unifikované úpravy, jejíž vyplnění je přenecháno pravidlům mezinárodního práva soukromého. Úmluva se zabývá prakticky nejdůležitějšími otázkami smluv, jejichž obsahem je přeshraniční koupě a prodej zboží. Základem každé transakce je však platná smlouva. Toto určení je přitom ponecháno rozhodnému právu.[15] Důsledky aplikace rozhodného práva se mohou lišit v závislosti na právním systému, kultuře a dalších proměnných. Tím hrozí situace, že výsledek aplikace Úmluvy může být pro strany těžko předvídatelný. Například ve vztahu k nárokům z porušení smlouvy není jisté, zdali se mají uplatnit nároky přiznané unifikovaným či rozhodným právem. Pokud například některé vnitrostátní právo přiznává jiné podmínky odstoupení od smlouvy než unifikované právo, dochází k rozpadu řešení.[16] Konkurence unifikovaných a národních pravidel tak vytváří rozpolcenost a z ní plynoucí právní nejistotu. Problémem je již samotná konstrukce článku 4 písm. a).

1.1 Historické okolnosti (ne)úpravy

Článek 4 písm. a) má svého původce v článku 8 Jednotného zákona o mezinárodní koupi zboží (ULIS).[17] Ten, na rozdíl od článku 4 Úmluvy, uváděl, že se úprava nezabývá procesem uzavírání smlouvy. Toto ustanovení nebylo v rámci *travaux préparatoires* přejato, neboť by pro účely Úmluvy nedávalo smysl. Další rozdíl je v nepřevzetí článku 4 a 5 odst. 2 ULIS, které upravovaly aplikaci kogentních norem jinak rozhodného práva.[18] Ve zbytku je úprava totožná. Autoři návrhu tuto konstrukci odůvodňovali tím, že je potřeba zabránit komplikovaným interakcím s národním právem, a úpravy platnosti se zdrželi. Použité odůvodnění je relevantní také pro Vídeňskou úmluvu. V průběhu její legislativní historie zaznívala kritika směrem k obsahu článku 4 a proběhly pokusy o jeho odstranění z textu Úmluvy.[19]

Důvody byly následující. Způsobilost k právnímu jednání, vady vůle a jejího projevu jsou jen výčtem otázek, jejichž úprava se významně liší napříč právními řády i systémy. Nebyl dán praktický důvod k vyčerpávající úpravě platnosti v Úmluvě. Podle dostupných údajů se spory o platnost smlouvy v mezinárodních transakcích objevují jen výjimečně.[20] Autoři se shodují,[21] že dalším důvodem absence úpravy byl střet kontinentální doktríny

14 Tento pojem je obecně přijímán mezi zahraničními i tuzemskými autory, autorství je přisuzováno U. Drobnigovi.

15 Když hovoříme o rozhodném právu, chápeme jej extenzivně, tedy řadíme pod něj jak právo národní, tak právo nestátní.

16 Zároveň může docházet ke konkurenci nároků. Zatímco Úmluva by situaci řešila skrze své vlastní instituty, například náhradu škody, odstoupení od smlouvy pro podstatné porušení, národní právo může tentýž skutkový stav posoudit jako důvod neplatnosti smlouvy *ex tunc* a tím zdánlivě vyloučit možnost dopadu Úmluvy.

17 *Uniform Law on the International Sale of Goods*.

18 V detailech k legislativní historii DRLIČKOVÁ, K. – KYSELOVSKÁ, T. *Vybrané vyloučené otázky (tzv. vnější mezery) Úmluvy jako důvody jejího odmítání praxí*, s. 88–92. Odkazující na HARTNELL, H. E. Rousing the Sleeping Dog. The Validity Exception to the Convention on Contracts for the International Sale of Goods. *Yale Journal of International Law*. 1993, Vol. 18, No. 1, s. 1–93.

19 *United Nations Commission on International Trade Law. Yearbook Vol. III*, 1972 [online]. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: https://uncitral.un.org/sites/default/files/media-documents/uncitral/en/yb_1972e.pdf; *United Nations Commission on International Trade Law. Yearbook Vol. VI*, 1975 [online]. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: https://uncitral.un.org/sites/default/files/media-documents/uncitral/en/yb_1975_e.pdf.

20 SCHROETER, U. Contract validity and the CISG. *Uniform Law Review*. 2017, Vol. 22, No. 1, s. 48.

21 ROZEHNALOVÁ, N. Článek 4. In: ROZEHNALOVÁ, N. a kol. *Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (CISG). Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2024, s. 16; BRIDGE, M. *The International Sale of Goods*, s. 654; GAMA, L. Contract

causa a anglosaské doktríny *consideration*. Pro stěžejní rozdíly mezi právem anglosaským a kontinentálním a výrazný přesah do veřejného pořádku nebyly tyto doktríny do Úmluvy zahrnuty.[22] Ve vztahu k platnosti ovlivňují předpoklad platného vzniku závazku. Hlasy volající po unifikované právní úpravě,[23] která by upravovala všechny aspekty mezinárodních kupních smluv, vyslyšeny nebyly. Alespoň ne ve Vídeňské úmluvě. Unifikované právo v této oblasti se zúžilo pouze na pravidla upravující kontraktační proces, výklad, práva a povinnosti stran a následky porušení mezinárodní kupní smlouvy.

Zároveň ale vzniká jiná unifikovaná úprava, která úpravu dotčených otázek obsahuje. Již v roce 1960, v návaznosti na ULIS, vznikly úvahy o unifikovaném právu, které by upravovalo platnost mezinárodních obchodních smluv pod záštitou UNIDROIT.[24] Vyústěním těchto úvah a prací byl Návrh zákona o sjednocení některých pravidel týkajících se platnosti smluv o mezinárodní koupi zboží z roku 1972.[25] Návrh obsahoval 16 článků, jejichž obsahem byla úprava omylu, podvodného jednání a některých dalších příčin neplatnosti.[26] UNCITRAL nedoporučil přijetí tohoto Návrhu a unifikovaná úprava nevznikla.[27]

Z rozboru Yearbooks[28] a odborné literatury lze mimo již zmíněné vyčlenit další příčiny vypuštění úpravy materiální platnosti z Vídeňské úmluvy. S některými lze polemizovat. První příčinou absence byla snaha zamezení duplicity unifikované úpravy materiální platnosti mezinárodních obchodních smluv. Argument tvůrců, že by docházelo ke štěpení úpravy, lze dnešním pohledem považovat za lichý. Jednoduše pro to, že na poli *hard law* taková úprava neexistuje. Určitým alternativním vývojem bylo vydání unifikovaného *soft law* instrumentu v podobě Zásad UNIDROIT v roce 1994, kterým byl Návrh jednotného zákona významnou inspirací.[29] To je mimo samotný účel Zásad UNIDROIT další souvislost, pro kterou je v otázce materiální platnosti vhodné brát Zásady UNIDROIT v potaz. Lze se setkat také s názorem, že platnost byla z Vídeňské úmluvy vynechána jednoduše pro to, že úprava platnosti by prodloužila práce na Úmluvě, přičemž takový průtah nebyl žádoucí. Otázka nebyla upravena z časových, nikoliv věcných důvodů.[30]

Druhou příčinou je nedostatek řešených případů na mezinárodní úrovni. I dnes s tímto někteří autoři souhlasí a odkazují na vývoj soudní a rozhodčí judikatury, která se většinou zaměřuje spíše na plnění sjednaných závazků a na soulad zboží se smlouvou.[31] Z databáze

validity in the PICC (and their potential interplay with the CISG). *Uniform Law Review*. 2017, Vol. 22, No. 1, s. 72–73; DROBNIG, U. Substantive Validity. *The American Journal of Comparative Law*. 1992, Vol. 40, No. 3, s. 638.

22 Jak uvádí Tichý, důvodem vyloučení byla mimo jiné nemožnost shody států na úpravě. TICHÝ, L. *CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží)*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 44.

23 Viz například názor Španělska. *United Nations Commission on International Trade Law. Yearbook Vol. III*, 1972 [online]. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: https://uncitral.un.org/sites/default/files/media-documents/uncitral/en/yb_1972e.pdf.

24 *United Nations Commission on International Trade Law. Yearbook Vol. VIII*, 1977 [online]. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: https://uncitral.un.org/sites/default/files/media-documents/uncitral/en/yb_1977_en.pdf.

25 Dále jen jako „Návrh jednotného zákona" nebo „Návrh".

26 *United Nations Commission on International Trade Law. Yearbook Vol. VIII*, 1977 [online]. [cit. 2025-12-02]. Dostupné z: https://uncitral.un.org/sites/default/files/media-documents/uncitral/en/yb_1977_en.pdf.

27 SCHROETER, U. *Contract validity and the CISG*, s. 49.

28 Jedná se o záznamy o přípravných pracích na unifikované úpravě. Zveřejněny ze strany UNCITRAL. TICHÝ, L. *CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží)*, s. 62.

29 VOGENAUER, S. *Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2015, preamble.

30 FERRARI, F. *The Interaction between the United Nations Conventions on Contracts for the International Sale of Goods and Domestic Remedies*, s. 63.

31 FERRANTE, E. Validity of Contract Terms. In: DIMATTEO, L. (ed.). *International Sales Law*. Nomos/Hart, 2021, s. 342.

CLOUT lze zjistit, že od roku 1992 byl článek 4 písm. a) aplikován či jinak citován v 49 případech,[32] včetně aplikace Nejvyšším soudem České republiky.[33] V databázi UNILEX je celkem 160 případů.[34] V porovnání s judikaturou k ostatním článkům Úmluvy toto číslo není nijak vysoké. To však nutně nedokládá neexistenci takových případů v reálném obchodním styku. Důvodů vidíme několik. Je prakticky nezjistitelné, kolik smluv je v praxi relativně neplatných, ale protože neplatnost zůstává stranám skryta nebo ji strany nenamítají, smlouva zůstává platnou a účinnou. Zároveň ne všechny spory o platnost smlouvy dojdou až do fáze soudního řízení. Pokud ano, ne vždy je rozhodnutí publikováno a databázím k dispozici. Toto se významně dotýká nálezů rozhodčích soudů. V mezinárodním obchodě je významná část sporů rozhodována v rozhodčím řízení, avšak přístup k rozhodčím nálezům je výrazně omezený, mimo jiné pro jejich neveřejnost.[35]

1.2 Doktrinální střety v uchopení článku 4 písm. a)

Článek 4 obsahuje pravidla významná pro aplikaci Úmluvy a určení šíře její působnosti. Ve svém pozitivním vymezení stanovuje, že *„Úmluva upravuje pouze uzavírání smlouvy o koupi a práva a povinnosti prodávajícího a kupujícího z takové smlouvy.“* Negativní vymezení v písmeni a) článku 4 dává najevo, že je otázka platnosti smlouvy, jejího ustanovení a jakékoliv zvyklosti vyčleněna mimo působnost Úmluvy, a tedy by vyloučení mělo být zřejmé.[36] Spory o úpravu problematiky platnosti v Úmluvě a jimi vyvolaný strach a opatrnost tvůrců Úmluvy zapříčinily, že do článku 4 byla vložena věta *„pokud něco jiného není výslovně stanoveno v této Úmluvě“*. Tento dovětek, jenž měl upozornit na výslovnou úpravu některých výjimek, však v praxi spíše prohloubil interpretační obtíže článku 4. Tím, že se autoři uchýlili k nejednoznačnosti, debatu o platnosti oddálili, ale neodstranili. Problém ponechali na vyřešení těm, kteří budou Úmluvu aplikovat a interpretovat. Z literatury lze vyčlenit doktríny a možné myšlenkové přístupy, podle kterých byl článek 4 písm. a) vykládán a v návaznosti na ně aplikován.

Doktrína úplného vyčlenění platnosti národnímu právu vychází z první komentářové literatury vydané před účinností Úmluvy.[37] Zachycena je rovněž v některých starších textech.[38] Z některých soudních rozhodnutí je zřejmé, že se jí soudci řídí i po přelomu tisíciletí.[39] Úmluva upravuje pouze uzavírání smlouvy a práva a povinnosti stran z ní a nemůže dopadat na platnost závazku, přičemž smlouva sama o sobě není způsobilá obsahovat pravidla, která mají její platnost kontrolovat a nahrazovat kogentní normy rozhodného

32 *CISG–ONLINE* [online]. [cit. 2025-01-10]. Dostupné z: https://cisg-online.org/home.

33 Rozhodnutí 23 Cdo 1308/2011, ve kterém je paradoxně nesprávně odkazováno na část ustanovení článku 4 b) Úmluvy.

34 Selected Cases by Article & Issues. In: *UNILEX* [online]. [cit. 2025-12-02]. Dostupné z: https://www.unilex.info/cisg/cases/article/4#article_4.

35 *ICC Dispute Resolution 2024 Statistics*. [cit. 2025-12-02]. Dostupné z: https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2025/06/2024-Statistics_ICC_Dispute-Resolution.pdf.

36 *„By specially enumerating these matters, the article places it beyond doubt that they are entirely outside the ambit of the convention“* viz KHOO, W. Questions to be covered by Convention. In: BIANCA, C. M. – BONNEL, M. J. *Commentary on the International Sales Law. The 1980 Vienna Sales Convention*. Giuffrè, 1987, s. 45.

37 Viz Khoo, který považuje úpravu dokonce za nadbytečnou, za což je kritizován. Ibidem, s. 46; FERRARI, F. *The Interaction between the United Nations Conventions on Contracts for the International Sale of Goods and Domestic Remedies*, s. 59.

38 CAEMMERER, E. Internationale Vereinheitlichung des Kaufrechts. *Schweizerische Juristen-Zeitung*. 1981, Jhrg. 77, s. 262–263; KLEIN, J. – BACHECHI, C. Precontractual Liability and the Duty of Good Faith Negotiation in International Transaction. *Houston Journal of International Law*. 1994, Vol. 17, No. 1, s. 20.

39 CISG online 259; CISG online 306; CISG online 310; CISG-online 473; CISG-online 1225; CISG-online 1776; CLOUT case 425.

práva. Určujícím prvkem je vyčlenění materiální platnosti národnímu právu a jeho ochranným mechanismům. Které právo, respektive konkrétní právní řád to je, určují pravidla mezinárodního práva soukromého. Dle tohoto přístupu je materiální platnost bez výjimky zcela vyloučena z Úmluvy. Zastánci doktríny se opírají primárně o historický výklad článku 4 s odkazem na legislativní historii a *travaux préparatoires*.[40] Pohledem doby lze tento přístup chápat. Úmluva se teprve „zažívala" v praxi a naprostá většina potenciálních problémů neměla čas se prakticky projevit. Na základě výše zmíněné judikatury lze konstatovat, že soudci se k takové aplikaci článku 4 písm. a) uchylují pro mechanickou jednoduchost, přičemž patřičné odůvodnění tohoto postupu chybí.

Relativně rychle se objevují názory jak z oblasti anglosaského,[41] tak kontinentálního práva,[42] označující tento přístup za nevhodný a zároveň chybný. Takto extenzivní výklad článku 4 písm. a) je v rozporu s článkem 7 odst. 1 Úmluvy, který upravuje způsob její interpretace. Ta musí být činěna způsobem, který zohledňuje jednotnost použití Úmluvy a její mezinárodní charakter se zohledněním dobré víry. Pragmatickým argumentem proti tomuto přístupu je také samotná stavba textu. Platnost je vyloučena pouze za splnění podmínky, že Úmluva nestanovuje něco jiného. Pokud ano, je toto v působnosti Úmluvy. Úmluva by nemohla dosáhnout svého unifikačního efektu, pokud by se otázka v její působnosti řídila národním právem. Shoda panuje v tom, že je třeba vyjít vstříc jazykové skladbě článku 4 a nevylučovat platnost absolutně. Na tomto místě však názorový soulad končí. Střet vzniká hned v několika přiléhavých otázkách. Jakým způsobem interpretovat pojem samotný, jak jej v návaznosti na to definovat a co si představit pod pojmem „něco jiného" v Úmluvě?

Z oblasti anglosaského práva vyčnívá stať Helen E. Hartnell. Ta upozorňuje na interpretační nejasnost celého ustanovení a vyčleňuje tři možné přístupy interpretace a následné aplikace článku 4 písm. a).

První přístup, můžeme ho označit za protekcionistický, dává soudci povinnost aplikovat na daný vztah všechny kogentní normy rozhodného práva, neboť důsledkem jejich nedodržení je neplatnost závazku. Smlouva a její ujednání kompletně podléhá národnímu právu v rozsahu, ve kterém na ni dopadají kogentní normy tohoto práva. V tomto přístupu lze sledovat přesah doktríny, která byla zmíněna výše. Hartnell jej odmítá, neboť není v souladu s unifikačními cíli Úmluvy, dává soudcům možnost klást až nadbytečně vysoký důraz na domácí veřejný pořádek, ale zároveň neříká, co si pod pojmem kogentní norma rozhodného práva představit.[43]

Druhý přístup, označený za autonomní, je opakem přístupu protekcionistického. Významně zohledňuje ustanovení článku 7 odst. 1. Soudům přikazuje ponechat v rozsahu Úmluvy co nejvíce otázek a požaduje restriktivní výklad platnosti směrem k národnímu právu tak, aby bylo co nejvíce vyhověno účelu jednotnosti Úmluvy a její interpretace. Přestože hmotněprávní pravidla rozhodného práva se stále mohou uplatnit, definici toho, co je to platnost a jaké jsou důvody neplatnosti, určí Úmluva. Tento přístup vychází z doktríny

40 Naše polemika k jejich hlavním argumentům viz část 1.1 stati.

41 SCHLECHTRIEM, P. *Einheitliches UN-Kaufrecht*. Tübingen: Mohr, 1981, s. 18–20.

42 HONNOLD, J. *Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention*. Deventer: Kluwer, 1982, s. 96–98.

43 HARTNELL, H. E. *Rousing the Sleeping Dog. The Validity Exception to the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, s. 54–60; DRLIČKOVÁ, K. – KYSELOVSKÁ, T. *Vybrané vyloučené otázky (tzv. vnější mezery) Úmluvy jako důvody jejího odmítání praxí*, s. 95.

internacionalistické a opírá se primárně o teleologický výklad. Nabízí úvahu o vzniku unifikované definice materiální platnosti, která by vznikla pomocí komparace právních řádů smluvních států. I tento přístup autorka odmítá, v prvé řadě pro rozpor s úmysly tvůrců a *travaux préparatoires*.[44]

Ve vztahu k intepretaci a aplikaci ustanovení Úmluvy autorka označuje první dva přístupy jako dva protichůdné extrémy[45] a navrhuje řídit se kompromisním, třetím způsobem. Dle článku 7 odst. 1 interpretuje článek 4 písm. a) s respektováním *travaux préparatoires*. Úmluva nahrazuje národní pravidla o platnosti, pokud obsahuje ustanovení, která dopadají na stejný skutkový stav. Není však vyřešena otázka, která ustanovení to jsou.

V německo-rakouské právní vědě se objevují různé pohledy, které posouvají pomyslnou „dělicí čáru" této interakce směrem k Úmluvě, nebo k národnímu právu.[46] Třecí plochu tvoří obsah pojmu platnost, respektive důvody neplatnosti. Schlechtriem tvrdí, obdobně jako Honnold a Hartnell, že v případě, kdy Úmluva přesvědčivě řeší určitou otázku, nelze použít vnitrostátní právo. Řádné použití článku 4 písm. a) tedy souvisle vyžaduje interpretaci hmotněprávních ustanovení Úmluvy v části II a III. Například neplatnost zaviněná omylem v předmětu závazku (*error in corpore*) může spadat jak pod Úmluvu, tak pod vnitrostátní právo. Pro aplikaci je proto rozhodující, jak budou interpretována tato ustanovení. To mimo jiné dokládá důležitost provázaní jazykového výkladu článku 4 písm. a) s ostatními ustanoveními Úmluvy a výkladovými metodami. Věcná působnost Úmluvy je stanovena v závaznosti na výkladu všech hmotněprávních ustanovení, které Úmluva obsahuje, a pouhá interpretace článku 4 písm. a), bez přesahu do těchto ustanovení, by k dosažení uspokojivého výsledku nedostačovala. Úmluva v žádném svém článku explicitně platnost neupravuje. Implicitně ji lze vyčíst z článku 8 upravujícím interpretaci úmyslu stran, článku 29 upravujícím změnu a ukončení smlouvy dohodou stran a v neposlední řadě článku 11. Významnou roli hrají také obecné zásady, na kterých Úmluva stojí, neboť i tyto se v průběhu historického vývoje Úmluvy vyvíjely a obzvláště v případech neplatnosti plynoucích z uzavírání smlouvy či jejích doložek mohou leccos napovědět.

Jen těžko vytvořit definici platnosti, která by vyhovovala, dnešním pohledem, v téměř sto smluvních státech. Kvůli odlišnosti právních kultur a tradic se lze setkat s různými vymezeními.[47] Podle Hartnell, s odkazem na právníky z prostředí anglosaského práva, spadají pod platnost všechny otázky, které by domácí právo mohlo hodnotit jako neplatné, zrušitelné či nevykonatelné.[48] Tuto definici přejaly některé americké soudy do svých rozhodnutí.[49] Schlechtriem definuje následovně: *„je-li smlouva prohlášena za neplatnou od samého počátku, a to buď zpětně právním úkonem státu nebo stran jako je zrušení pro*

---

44 HARTNELL, H. E. *Rousing the Sleeping Dog. The Validity Exception to the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, s. 46–49.

45 Ibidem, s. 8.

46 HEIZ, CH. R. Validity of Contracts under the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, April 11, 1980, and Swiss Contract Law. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*. 1987, Vol. 20, No. 4, s. 646–648.

47 ROZEHNALOVÁ, N. a kol. *Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (CISG). Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2024; SCHWENZER, I. H. – SCHROETER, U. G. *Schlechtriem & Schwenzer. Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*. 5th edition. Oxford: Oxford University Press, 2022; FLECHTNER, H. Selected Issues Relating to the CISG's Scope of Application. *Vindobona Journal of International Commercial Law & Arbitration*. 2009, Vol. 13, No. 1.

48 HARTNELL, H. E. *Rousing the Sleeping Dog. The Validity Exception to the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, s. 20; V české literatuře ROZEHNALOVÁ, N. *Článek 4*, s. 14.

49 CISG online 654; CISG online 1354.

omyl, nebo odvolání souhlasu podle zvláštních ustanovení chránících určité osoby jako jsou spotřebitelé, nebo rozvazovací podmínkou či odmítnutím souhlasu příslušných orgánů, je příslušné pravidlo nebo ustanovení pravidlem, které se vztahuje na platnost a řídí se vnitrostátním právem, a nikoliv CISG."[50] Tyto definice vyhodnocují dopad vnitrostátního práva na kupní smlouvu. Jejich společným znakem je, že působnost Úmluvy určují dle důvodu neplatnosti. Někteří autoři navrhují definovat materiální platnost autonomně a nezávisle na národním právu.[51] Jiní platnost definují podle národního práva.[52] Tato doktrinální neukotvenost se poté projevuje v aplikační praxi, kdy se soudci namísto autonomního přístupu uchylují k definici zpravidla podle svého národního práva.[53] V důsledku toho se výklad tohoto ustanovení v rozhodovací praxi národních soudů často odvíjí od toho, jak je platnost chápána v rámci domácího právního řádu daného soudu. Takový postup však vytváří situaci, kdy rozhodnutí o působnosti Úmluvy, a tedy i o aplikaci vnitrostátního práva, není důsledkem normativní úvahy obsažené v Úmluvě, ale odrazem národní právní tradice.

Takzvaný *homeward* trend, tedy tendenci vnitrostátních soudů aplikovat vlastní právo i tam, kde se má uplatnit Úmluva, je ve světle výše uvedeného nutné důsledně odmítnout. Je v přímém rozporu s článkem 7 odst. 1 Úmluvy,[54] který vyžaduje, aby byla Úmluva vykládána s ohledem na její mezinárodní povahu a potřebu jednotnosti jejího použití. Aplikace Úmluvy ve stínu popsaného trendu znamená, že národní právo je tím, kdo určuje rozsah působnosti Úmluvy. Právní řády, ve kterých jsou vyšší materiální nároky na platnost závazku, by Úmluvu omezovaly. Naopak právní řády, které jsou v podmínkách platnosti liberálnější, by Úmluvě poskytovaly větší aplikační prostor, než který má mít. Přiznání takové pravomoci vnitrostátnímu právu by učinilo výsledek mezinárodních sporů méně předvídatelným a oslabovalo by roli Úmluvy. Rozsah její působnosti by byl ponechán na pospas národnímu právu a takový stav je přirozeně proti všemu, co má unifikační instrument, kterým Úmluva je, představovat.[55] Vyloučení platnosti národnímu právu se nerovná definice platnosti podle národního práva.

1.3 Kontextualizovaný přístup

Za aktuálně nejvlivnější a metodologicky nejpevnější lze považovat tzv. kontextualizovaný přístup Ulricha Schroetera. Tento přístup nezakládá aplikaci článku 4 písm. a) mechanicky na výčtu vyloučených oblastí, nýbrž na testu, který sleduje příčinu neplatnosti a její vztah k úpravě obsažené v Úmluvě. Článek 4 písm. a) slouží k limitaci autonomie vůle a prakticky ohraničuje smluvní svobodu stran.[56] V centru pozornosti tedy není účinek

50 Překlad ROZEHNALOVÁ, N. *Článek 4*, s. 15.

51 HEIZ, CH. R. *Validity of Contracts under the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, April 11. 1980, and Swiss Contract Law*, s. 647.

52 DROBNIG, U. *Substantive Validity*, s. 636; TALLON, D. Exemptions. In: BIANCA, C. M. – BONNEL, M. J. *Commentary on the International Sales Law. The 1980 Vienna Sales Convention*. Giuffrè, 1987, s. 577–578; CROSS, K. H. Parol Evidence Under the CISG. The "Homeward Trend" Reconsidered. *Ohio State Law Journal*. 2007, Vol. 68 [cit. 2025-12-02]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=917904.

53 Clout case 579; Clout case 428; CISG online 310; CISG online 1957; CISG online 1841.

54 FERRARI, F. Autonomous Interpretation versus Homeward Trend versus Outward Trend in CISG case law. *Uniform Law Review*. 2017, Vol. 22, No. 1, s. 249–250.

55 FERRANTE, E. *Validity of Contract Terms*, s. 346; BRIDGE, M. *The International Sale of Goods*, s. 655.

56 SCHROETER, U. *Contract validity and the CISG*, s. 56–57.

samotného článku 4 písm. a), ale důvod, který jej vyvolává. Tento přístup je koherentní s ULIS, *travaux préparatoires*[57] a také se samotným textem Úmluvy, včetně metodiky obsažené v článku 7 odst. 1 a 2.

V Úmluvě se v celé řadě ustanovení setkáme s pojmy jako *„pokud se strany nedohodly jinak“*, *„jak vyžaduje smlouva“* a mnoha dalšími. Protože Úmluva neobsahuje ustanovení, které by smluvní svobodu ohraničovalo,[58] je tímto ustanovením právě článek 4 písm. a). Ať se uchýlíme k sebevíce vyčerpávající definici, její užitečnost je omezena výjimkou *„pokud něco jiného není výslovně stanoveno v této Úmluvě“*. Článek tím prakticky vymezuje, že Úmluva taková ustanovení a pravidla určující materiální platnost či způsobující neplatnost obsahuje. Výjimka tím prakticky mění metodologii způsobu vyplnění mezery, neboť ji z režimu mezery vnější přesouvá do režimu mezery vnitřní. Rozdíl mezi mezerami se stírá v závislosti na konkrétní příčině neplatnosti a z materiální platnosti smluv a jejích ustanovení se stává jakási relativní vnější mezera. Jak již bylo řečeno výše, explicitní ustanovení, které by upravovalo materiální platnost, Úmluva neobsahuje. Je na soudcích a rozhodcích, kde pomyslnou hranici v této otázce vytyčí.[59] Na tomto místě je vhodné si uvědomit praktickou realitu. Pokud soudce či rozhodce sám není akademikem, který zasvětil život studiu Vídeňské úmluvy, je více než pravděpodobné, že v případě její aplikace nebude trávit dlouhé hodiny studiem jejích teoretických základů, ale sáhne po nejvýznamnějším informačním zdroji. S přihlédnutím k počtu citací a lidskému kapitálu akademiků, kteří dali vzniknout velkému komentáři Schlechtriem/Schwenzer, který byl přeložen do několika jazyků, si troufáme tvrdit, že právě tato publikace drží ve vztahu k Vídeňské úmluvě pomyslný „komentářový monopol“. To přirozeně neznamená, že k názorům a přístupům v něm uvedeným se má přistupovat dogmaticky, ale pravděpodobnost jejich přenesení do judikatury národních a rozhodčích soudů je vysoká. Vedle komentářové literatury je vlivná a zásadní činnost CISG-AC. Někdo by mohl namítat, že se jedná pouze o akademické názory, které jsou navíc, jak stať ukazuje, často polarizované. Právě tento stav však dal vzniknout poradnímu výboru. CISG-AC je patnáctičlenná komise, složená z předních odborníků na Vídeňskou úmluvu. Její stanovisko musí být schváleno kvalifikovanou 2/3 většinou.[60] A přestože stanoviska nejsou normativní, jejich význam je nezanedbatelný. Samy soudy je přejímají do svých rozhodnutí.[61]

V odborných textech se lze s uchopením Schroeterova kontextualizovaného *two-step* přístupu setkat.[62] Prvý krok zohledňuje skutek jako takový.[63] Norma vyplývající z Úmluvy se uplatní před normou rozhodného práva, pokud lze jednání na základě skutkových kritérií podřadit pod působnost Úmluvy. Jinými slovy, skutkové stavy spadající do před-

57 HACHEM, P. Part I. Sphere of application and general provisions. In: SCHWENZER, I. H. – SCHROETER, U. G. *Schlechtriem & Schwenzer. Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, s. 88–89.

58 Mimo ohraničení dané samotným článkem 6 Úmluvy.

59 SCHROETER, U. *The Validity of International Sales Contracts. Irrelevance of the “Validity Exception” in Article 4 Vienna Sales Convention and a Novel Approach to Determining the Convention’s Scope*, s. 101–103.

60 CISG Advisory Council Bylaws. In: *CISG Advisory Council* [cit. 2025-09-26]. Dostupné z: https://cisgac.com/about-us/cisg-advisory-council-bylaws/.

61 Z rozhodnutí českého Nejvyššího soudu například 23 Cdo 1062/2021; 23 Cdo 1308/2011.

62 HACHEM, P. *Part I. Sphere of application and general provisions*, s. 101.

63 Jako příklad toho, proč je důležité zaměřovat se na faktickou stránku skutkového stavu, a nikoli na ustálené dogmatické členění do různých kategorií, například závazkových vztahů, může sloužit rozlišení mezi smluvními závazky a delikty. Zatímco některé protiprávní jednání může být některým právním řádem považováno za porušení smlouvy, jiné jej může považovat za delikt a tím jej vylučovat z aplikace Úmluvy. Povaha skutku přitom zůstává stejná.

mětu úpravy Úmluvy jsou řešeny Úmluvou přednostně před rozhodným právem. Tento krok koresponduje s přístupem k interakci unifikovaného a národního práva, jak o něm dříve psal již Honnold[64] či Schlechtriem.[65] Ve vztahu k prvnímu kroku testu je nezbytné mít na paměti, že pokud se strany nedohodnou jinak, Úmluva dopadá na smlouvu jako celek a vztahuje se na všechna její ujednání. Tedy i na ujednání, která Úmluva sama výslovně neupravuje, pokud se týkají práv a povinností ze smlouvy o mezinárodní koupi zboží. V případě porušení některé smluvní povinnosti je možné využít nárok plynoucí z Úmluvy. Nezáleží na tom, zda Úmluva výslovně upravuje základ tohoto nároku.[66] Podřazení otázky pod skutkové kritérium a první krok testu je tak třeba vnímat šířeji než jen jako otázku uvnitř či vně Úmluvy. Pokud se na smlouvu vztahuje Úmluva, bude se Úmluva aplikovat na sjednané smluvní práva a povinnosti, i když se tato ujednání týkají otázek, které nespadají do předmětu úpravy Úmluvy. První krok testu je splněn, nejen pokud Úmluva (ne)výslovně upravuje danou situaci, ale také v tomto případě.

Cílem druhého kroku je porovnat normativní účel obou úprav a zjistit, zda Úmluva nabízí funkčně rovnocenné řešení. Pokud nenabízí, je nutné aplikovat národní právo.[67] Jádrem druhého kroku je porovnání normativního účelu obou úprav. Nejde o to, zda je výsledek stejný, ale o to, zda obě právní normy zamýšlejí řešit tentýž právní problém. Příkladem může být náhrada škody. Úmluva v článku 74 přiznává straně náhradu škody, jejíž účel je kompenzační. Jeho účelem je uvést poškozenou stranu do majetkové situace, v jaké by byla, kdyby k porušení smlouvy nedošlo. Některé národní právní řády však znají i tzv. sankční náhradu škody (*punitive damages*). Ačkoliv se obě týkají náhrady škody, jejich normativní účel je diametrálně odlišný. Účelem *punitive damages* není kompenzace, ale potrestání škůdce.[68] Protože Úmluva neobsahuje žádný institut s trestní či odrazující funkcí, není její kompenzační úprava funkčně rovnocenná sankční úpravě národního práva.

Z výše uvedeného tedy plyne, že unifikované řešení v Úmluvě má přednost, pokud jsou kumulativně splněny obě podmínky: i) skutkový stav spadá pod předmět úpravy Úmluvy a ii) národní právní norma, která by se na daný skutkový stav také vztahovala, sleduje stejný či srovnatelný normativní cíl jako pravidlo obsažené v Úmluvě. Pokud národní právo poskytuje ochranu sledující zcela jiný cíl, například ochranu veřejného zájmu či slabší strany, který Úmluva nereflektuje, pak se pravidlo národního práva uplatní a mezera musí být subsidiárně vyplněna jinak rozhodným právem.

---

64 HONNOLD, J. *Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention*, s. 97.

65 SCHLECHTRIEM, P. *Einheitliches UN-Kaufrecht*, s. 18–20.

66 *CISG Advisory Council Opinion No 23 Mistake, fraud, misrepresentation and initial impossibility in CISG contracts* [cit. 2025-09-26]. Dostupné z: https://cisgac.com/wp-content/uploads/2024/06/CISG_Advisory_Council_Opinion_No_23.pdf. K přístupu CISG-AC lze uvést příklady: Strany si sjednají povinnost zabalit zboží do speciálních pěnových obalů. Přestože Úmluva detaily balení neupravuje, podle čl. 45 a 61 se Úmluva aplikuje i na povinnosti vyplývající přímo ze smlouvy. Pokud prodávající povinnost nesplní, kupující může využít nároků garantovaných Úmluvou. Podobná situace nastane například u výkladu doložky *„Tato smlouva nabude účinnosti pouze tehdy, pokud bude uděleno vládní povolení na vývoz zboží."* Úmluva sice neupravuje, jak s touto podmínkou ve smlouvě nakládat, ale protože smlouva jako taková spadá pod Úmluvu, bude se výklad této podmínky řídit Úmluvou.

67 HACHEM, P. *Part I. Sphere of application and general provisions*, s. 101; ROZEHNALOVÁ, N. *Článek 4*, s. 15; SCHROETER, U. *The Validity of International Sales Contracts. Irrelevance of the "Validity Exception" in Article 4 Vienna Sales Convention and a Novel Approach to Determining the Convention's Scope*, s. 103; TICHÝ, L. *CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží)*, s. 45.

68 *CISG Advisory Council Opinion No 23 Mistake, fraud, misrepresentation and initial impossibility in CISG contracts* [cit. 2025-09-26]. Dostupné z: https://cisgac.com/wp-content/uploads/2024/06/CISG_Advisory_Council_Opinion_No_23.pdf.

V praxi se lze často setkat s různorodými smluvními doložkami, které jsou výsledkem široké autonomie vůle stran. Vzhledem k variabilitě těchto doložek a dopadu různorodých právních úprav rozhodného práva není možné vytvořit uzavřený výčet případů, který by jasně stanovoval, kdy má přednost řešení v Úmluvě a kdy řešení v rozhodném právu. V dalších částech textu se pokusíme alespoň rámcově některé případy demonstrativně vymezit v otázkách, které stojí na pomezí působnosti a vyloučení z působnosti Úmluvy.

2. Praktická aplikace v jednotlivých otázkách souvisejících s materiální platností

Poté, co jsme v předchozí kapitole představili kontextualizovaný přístup jako metodologicky pragmatický nástroj pro vymezení hranic článku 4 písm. a), přistoupíme nyní k jeho praktické aplikaci. Na sérii typických otázek spojených s materiální platností prokážeme, že mnohé problémy, které jsou tradičně vnímány jako příčiny způsobující neplatnost, ve skutečnosti představují situace, pro které Úmluva nabízí vlastní, a tudíž přednostní řešení. Pokusíme se potvrdit premisu, že skutečně vyloučenou otázkou je materiální platnost pouze tehdy, leží-li důvod neplatnosti zcela mimo působnost Úmluvy, typicky v oblasti vnitrostátního veřejného pořádku či imperativních norem.[69] Ve většině ostatních případů se jedná spíše o mezeru vnitřní, řešitelnou v rámci unifikovaného režimu.

2.1 Způsobilost k právnímu jednání

Jednou z otázek, kterou lze autonomně interpretovat jako otázku mající dopad na materiální platnost smlouvy, je způsobilost osoby k právnímu jednání. Respektive neplatnost spočívající v nevykonatelnosti či zrušitelnosti smlouvy v důsledku nezpůsobilosti osoby, která ji uzavřela. Demonstrujme na této otázce zmiňovaný kontextualizovaný přístup. Skutkové kritérium v tomto případě představuje způsobilost osoby k právnímu jednání. Úmluva neobsahuje ustanovení, které by reflektovalo skutkové situace nedostatku způsobilosti stran k uzavření smlouvy. Autonomní interpretací Úmluvy, včetně použití historické a teleologické metody, nelze dojít k tomu, že by Úmluva měla tuto otázku ve své působnosti. Úmluva ve své druhé části upravuje proces uzavírání smlouvy. Podmínky způsobilosti předpokládá, avšak sama je neupravuje. Odborná literatura[70] je ve vyčlenění této otázky jednotná, včetně otázek způsobilosti zástupce.[71] Souhlasíme s tím, že otázka je vyčleněna rozhodnému právu. K témuž výsledku došly také některé soudy.[72]

---

69 DRLIČKOVÁ, K. – KYSELOVSKÁ, T. *Vybrané vyloučené otázky (tzv. vnější mezery) Úmluvy jako důvody jejího odmítání praxí*, s. 102.

70 DRLIČKOVÁ, K. – KYSELOVSKÁ, T. *Vybrané vyloučené otázky (tzv. vnější mezery) Úmluvy jako důvody jejího odmítání praxí*, s. 97; MALACKA, M. – HALLA, S. – HRNČIŘÍKOVÁ, M. *CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží)*, s. 95; ROZEHNALOVÁ, N. *Článek 4*, s. 17; TICHÝ, L. *CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží)*, s. 47; HACHEM, P. *Part I. Sphere of application and general provisions*, s. 102; HARTNELL, H. E. *Rousing the Sleeping Dog. The Validity Exception to the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, s. 64; SCHROETER, U. *Contract validity and the CISG*, s. 59.

71 DJORDJEVIĆ, M. Article 4. In: KRÖLL, S. – MISTELIS, L. A. – PERALES VISCASILLAS, P. *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG). A Commentary*. 2nd edition. München: C. H. Beck, 2018, s. 70–71. S odkazem na další citace tam uvedené.

72 CISG online 1739, CISG online 1721.

Pro sudiště umístěné v České republice v tomto případě připadá v úvahu použití kolizních norem zákona o mezinárodním právu soukromém, přesněji ustanovení § 29 a § 30. Nařízení Řím I ve svém věcném vymezení otázky týkající se způsobilosti fyzických osob vylučuje ze své působnosti v článku 1 odst. 1 písm. a), s výjimkou článku 13 nařízení.

2.2 Nemožnost plnění

K opačnému výsledku aplikace dojdeme v případě, kdy hrozí neplatnost z důvodu počáteční nemožnosti plnění. Zejména právní řády států kontinentálního práva[73] deklarují neplatným takové právní jednání, jehož plnění je od počátku, tedy již v okamžiku uzavření smlouvy, nemožné.[74] Jako příklad lze uvést § 580 odst. 2 občanského zákoníku:[75] *„Neplatné je právní jednání, pokud má být podle něho plněno něco nemožného."*

2.2.1 Počáteční nemožnost plnění

Takovým plněním může být například situace, kdy nezastupitelné zboží zanikne v době uzavření smlouvy či těsně po jejím uzavření. Totéž platí v případě, ve kterém není zboží individuálně určeno, ale druhově má pocházet z přírodního zdroje, který je vzácný a v důsledku vnějších vlivů v mezičase zanikl.[76] Jedná se o otázku plnění kupní smlouvy. V důsledku neexistence zboží dochází k porušení povinnosti prodávajícího dodat zboží. Tuto základní povinnost dodat zboží, předat doklady k němu a převést vlastnické právo Úmluva pokrývá článkem 30. K určení toho, kdo nese odpovědnost, slouží mimo jiné článek 68 Úmluvy. V závislosti na okamžiku zániku zboží a informovanosti prodávajícího je určen rozhodný okamžik přechodu nebezpečí. Pokud tedy v důsledku zkázy zboží došlo k nemožnosti plnění, odpovědnost za zkázu lze určit podle tohoto ustanovení. Samotná existence pravidla, které alokuje nebezpečí u zboží zaniklého již v době uzavření smlouvy, přitom logicky předpokládá platnost smlouvy samotné.[77]

Stejná logika, která nahrazuje neplatnost porušením smlouvy, se uplatní i v případě, ve kterém není plnění možné z právních důvodů, například protože zboží vlastní jiná osoba než prodávající. Úmluva se nevztahuje na věcná práva a věcněprávní účinky smlouvy. Reaguje však na situaci, kdy je věc zatížena právem nebo nárokem třetí osoby.[78] Situaci právních vad výslovně upravuje článek 41 Úmluvy: *„Prodávající musí dodat zboží, které není omezeno žádným právem nebo nárokem třetí osoby, ledaže kupující souhlasil s převzetím zboží s takovým omezením nebo nárokem."* Kdybychom situaci řešili pohledem českého práva, mohl by kupující využít práv z vadného plnění a například od smlouvy odstoupit. Některé právní řády spojují s právními vadami materiální neplatnost smlouvy.[79]

---

73 SCHROETER, U. *Contract validity and the CISG*, s. 63; TICHÝ, L. *CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží)*, s. 44.

74 HACHEM, P. *Part I. Sphere of application and general provisions*, s. 102.

75 Zákon č. 89/2012 Sb., dále zkráceně jako Občanský zákoník.

76 CISG online 4614.

77 SCHROETER, U. *Contract validity and the CISG*, s. 64.

78 KYSELOVSKÁ, T. Článek 41. In: ROZEHNALOVÁ, N. a kol. *Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (CISG). Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2024, s. 151.

79 *CISG Advisory Council Opinion No 23 Mistake, fraud, misrepresentation and initial impossibility in CISG contracts* [cit. 2025-09-27]. Dostupné z: https://cisgac.com/wp-content/uploads/2024/06/CISG_Advisory_Council_Opinion_No_23.pdf.

Pravidla Úmluvy by se však v tomto případě použila přednostně před jinak rozhodným právem. Úmluva tento typ porušení autonomně vykládá jako porušení povinnosti ze smlouvy a spojuje s ním nároky z titulu právních vad zboží. Právní řešení obsažené v Úmluvě je v tomto případě funkčně rovnocenné tomu, které by nabízelo jinak rozhodné právo. Smyslem obou úprav je přiznanými nároky reagovat na riziko a chránit kupujícího, který fakticky nemůže obdržet zboží, které oprávněně očekával. Kupující může dle článku 46 odst. 1 Úmluvy požadovat plnění. V případě podstatného porušení smí dle článku 49 odst. 1 písm. a) odstoupit od smlouvy. Tyto nároky mu přiznává Úmluva.

Příkladem nedostatečně široké aplikace Úmluvy obecným soudem a nesprávného vyloučení otázky platnosti do sféry národního práva je rozhodnutí *Handelsgericht des Kantons Aargau*.[80] Švýcarský soud konstatoval, že otázka počáteční objektivní nemožnosti plnění je otázka materiální platnosti vyčleněná rozhodnému právu určenému příslušnými kolizními normami. Ve výsledku aplikoval švýcarský občanský zákoník, podle kterého mechanicky posuzoval platnosti smlouvy pro počáteční nemožnost plnění, aniž by se zabýval tím, zda Úmluva sama nenabízí pro daný skutkový stav vlastní řešení.

2.2.2 Následná nemožnost plnění

Situace, kdy se plnění stane nemožným až po uzavření smlouvy, nelze autonomně kvalifikovat jako otázku platnosti. Jedná se primárně o otázku porušení smlouvy. V případech nemožnosti plnění půjde zpravidla o podstatné porušení smlouvy ve smyslu článku 25. Tím vzniká druhé straně právo od smlouvy odstoupit dle článku 49 odst. 1 písm. a). Otázku vyloučení odpovědnosti za škodu řeší článek 79 Úmluvy, který upravuje osvobození od odpovědnosti za nesplnění povinnosti z důvodu překážky nastalé nezávisle na vůli strany. K vyloučení odpovědnosti prodávajícího za náhradu škody má sloužit článek 79 Úmluvy, nikoliv jinak rozhodné právo prostřednictvím zneplatnění smlouvy. Zmíněné povinnosti a z nich plynoucí nároky fakticky pokrývají případ nemožnosti plnění a Úmluva může být aplikována přednostně před národním právem.[81]

2.3 Jednání v omylu

Jde o širokou kategorii, pod kterou lze podřadit obsáhlý počet skutkových stavů. Pohledem tuzemského práva bychom je obecně označili jako jednání v omylu. Jedná se o typicky problematickou otázkou, kdy je možné interakci unifikovaného a rozhodného práva řešit různým způsobem, a tedy otázku podstatnou pro jednotnou aplikaci Úmluvy. Dřívější přístup dělil omyl na omyl ohledně zboží a omyl v konsenzu a kategoricky určoval, co spadá pod Úmluvu, a co nikoliv.[82] Tento přístup je příliš striktní. Schroeter preferuje posouzení funkční.[83] Omyl může spočívat v povaze či druhu zboží, v jeho hodnotě či kvalitě, v kontraktačním procesu či v jiných okolnostech spojených s mezinárodním prodejem zboží. Osoba může jednat ve svém omylu nebo do něj může být neúmyslně uvedena.

---

80 CISG online 5843.

81 TICHÝ, L. *CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží)*, s. 44.

82 SCHLECHTRIEM, P. – SCHWENZER, I. *Commentary on the UN convention on the international sale of goods (CISG)*. 2nd edition. Oxford University Press: Oxford, 2005, s. 68; DROBNIG, U. *Substantive Validity*, s. 640.

83 SCHROETER, U. *Contract validity and the CISG*, s. 65–66.

V prvním případě jde o chybnou domněnku jedné strany, ve druhém o nepravdivé tvrzení druhé strany, které tento omyl vyvolalo. Sběrným skutkovým kritériem je, že si strany při sjednávání kupní smlouvy o mezinárodním prodeji zboží vyměňují informace o předmětu plnění a na jejich základě se rozhodují, zda smlouvu uzavřou. Bez ohledu na původ omylu je podstatou v obou případech mylné přesvědčení smluvní strany o určité skutečnosti v okamžiku uzavření smlouvy, které by mohlo vést k tomu, že by smlouva jinak nebyla uzavřena. Nespočet národních právních řádů spojuje s jednáním v omylu neplatnost smlouvy.[84] Posouzení podřazení námitky neplatnosti pod národní právo závisí na více okolnostech a nelze otázku omylu obecně vyloučit z působnosti Úmluvy.[85] Jak je blíže rozvedeno níže, ve většině případů není nutné se uchylovat k národní úpravě. Úmluva se otázkou zabývá v řadě ustanovení ve své druhé a třetí části.[86] Protože se jedná o širokou kategorii, použijeme pro lepší pochopení a přehled rozdělení do subkategorií.

2.3.1 Omyl ve vlastnosti zboží

Situace, kdy kupující pro omyl obdrží zboží v nedostatečném množství, jakosti či provedení, mohou mít různé příčiny. Podle civilistického dělení se jedná o okolnosti *error in corpore* a *error in qualitate*. Zaměříme-li se na důsledek takového jednání, dochází k dodání něčeho jiného, než co bylo sjednáno. Kupující obdržel, byť neúmyslně pro omyl, vadné zboží. Úmluva výslovně upravuje povinnosti prodávajícího v článku 35. Prodávající musí dodat zboží v množství, jakosti a provedení tak, jak je určeno ve smlouvě. Stanovením objektivních standardů souladu zboží se smlouvou podle článku 35 odst. 2 brání Úmluva tomu, aby se prodávající mohl odvolat na svůj omyl a vyhnul se odpovědnosti za vadné plnění. Pokud prodávající učinil prohlášení o jakosti zboží a kupující jej přijal, stalo se prohlášení součástí smlouvy. Práva kupujícího z takto vzniklého stavu se řídí článkem 45 Úmluvy.

V souladu s podporou jednotnosti použití Úmluvy rozhodoval švýcarský Nejvyšší soud (*Bundesgericht*). Kupující se domáhal odstoupení od smlouvy na základě ustanovení švýcarského práva. To v daném případě umožňovalo straně odstoupit od závazku v případě omylu v podstatné okolnosti smlouvy. Nejvyšší soud švýcarské právo v dané otázce neaplikoval. Soud konstatoval, že článek 4 písm. a) nevylučuje použití Úmluvy, jestliže tato obsahuje úpravu funkčně rovnocenné řešení omylu ve švýcarském právu. Úmluva situaci skutkově upravuje a smyslem úpravy je ochránit stranu tím, že může při splnění podmínek závazek opustit. Vzniklá újma je následně kompenzována určitým nárokem. Tato

---

84 Při aplikaci rozhodného práva záleží na tom, kdo je „autorem" omylu. Ve většině právních řádů *common law* jde vlastní omyl k tíži strany, která se jej dopustila, pokud nebyl vyvolán druhou stranou. Stejný princip platí i v českém právu, které pro úspěšné dovolání se omylu zpravidla vyžaduje kumulativní podmínku, že omyl byl vyvolán nebo musel být zřejmý druhé straně. Existují však i odlišné konstrukce, které umožňují zohlednit omyl i bez zavinění druhé strany viz *CISG Advisory Council Opinion No 23 Mistake, fraud, misrepresentation and initial impossibility in CISG contracts* [cit. 2025-09-26]. Dostupné z: https://cisgac.com/wp-content/uploads/2024/06/CISG_Advisory_Council_Opinion_No_23.pdf.

85 ROZEHNALOVÁ, N. *Článek 4*, s. 16; TICHÝ, L. *CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží)*, s. 45–48; HACHEM, P. *Part I. Sphere of application and general provisions*, s. 103; HUBER, P. Some introductory remarks on CISG. *Internationales Handelsrecht*. 2006, Vol. 6, No. 6, s. 231.

86 SCHROETER, U. *Defining the Borders of Uniform International Contract Law. The CISG and Remedies for Innocent, Negligent, or Fraudulent Misrepresentation*, s. 572.

korektivní spravedlnost je shodná v unifikovaném i národním právu. Úmluva proto byla aplikována přednostně.[87] Podobně rozhodoval v otázce omylu spočívajícím v kvalitě zboží způsobeném právní vadou *Obergericht des Kantons Zug*.[88] Také v některých dalších rozhodnutích lze sledovat pozitivní vývoj aplikační praxe, která vychází vstříc článku 7 odst. 1.[89] V případě námitky neplatnosti z důvodu omylu ve vlastnosti zboží není nutné se obracet na národní právo.[90]

2.3.2 Omyl v hodnotě zboží

S postavením podnikatele je spojena určitá míra odbornosti a informovanosti. Schopnost znát hodnotu věci a nastavit cenu je součástí běžného obchodního rizika a tržní reality. Omyl v podhodnocení či nadhodnocení objektivní ceny zboží by neměl být důvodem k zneplatnění smlouvy.[91] Do této kategorie nespadají situace, ve kterých je strana úmyslně uvedena v omyl a lstivě zkrácena.[92] Výslovnou úpravu zaplacení sjednané ceny za zboží v Úmluvě nenalezneme. Možný je postup podle obecných zásad.[93] Na skutkový stav dopadá zásada *pacta sunt servanda*.[94] Méně reflektovaná je zásada zaplacení dohodnuté ceny za zboží.[95] Tuto zásadu lze odvodit z vícero ustanovení Úmluvy, nejznatelněji z článků 53 a 54, upravujících povinnosti kupujícího zaplatit za zboží kupní cenu. Omyl v podhodnocení či nadhodnocení objektivní ceny zboží by tedy neměl být důvodem k zneplatnění smlouvy.

S tímto závěrem se neztotožnil rakouský *Handelsgericht Wien*. Otázku omylu pro absenci odpovídajících ustanovení vyloučil z působnosti Úmluvy a aplikoval rakouské právo, aniž by řešil skutková či právní kritéria případu.[96] K široké aplikaci obecných zásad v případě absence výslovných ustanovení jsou skeptičtí také někteří autoři.[97] Zejména u zásad, které nejsou v doktríně a rozhodovací praxi ustálené, může jejich aplikace působit kontroverzně. Máme za to, že je-li zásada přiléhavá skutkovému stavu a zohledňuje-li se právní účel unifikované i národní úpravy, lze takový postup připustit. Řešení posta-

87 CISG online 4463.

88 CISG online 6313.

89 CISG online 1389; CISG online 576; CISG online 89.

90 TICHÝ, L. *CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží)*, s. 48.

91 HACHEM, P. *Part I. Sphere of application and general provisions*, s. 104.

92 K tomu blíže část 2.4.

93 *CISG Advisory Council Opinion No 14. Interest Under Article 78 CISG* [cit. 2025-09-25]. Dostupné z: https://cisgac.com/opinions/cisgac-opinion-no-14/; VISCASSILAS, P. P. Interpretation and gap-filling under the CISG. Contrast and convergence with the UNIDROIT Principles. *Uniform Law Review*. 2017, Vol. 22, No. 1, s. 7; DROBNIG, U. *Substantive Validity*, s. 638–640.

94 Jedná se o zásadu odvozenou z celé řady ustanovení Úmluvy. UNCITRAL. *Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*. Vienna: United Nations, 2016, s. 14–33; VISCASILLAS, P. P. Article 7. In: KRÖLL, S. – MISTELIS, L. A. – PERALES VISCASILLAS, P. *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG). A Commentary*. 2nd edition. München: C. H. Beck, 2018, s. 140.

95 *CISG Advisory Council Opinion No 23 Mistake, fraud, misrepresentation and initial impossibility in CISG contracts* [cit. 2025-09-26]. Dostupné z: https://cisgac.com/wp-content/uploads/2024/06/CISG_Advisory_Council_Opinion_No_23.pdf.

96 CISG online 6229.

97 ANDERSEN, C. B. General Principles of the CISG – Generally Impenetrable? In: ANDERSEN, C. B. – SCHROETER, U. G. (eds.). *Sharing International Commercial Law across National Boundaries*. England: Wildy, Simmonds & Hill Publishing, 2008, s. 15–18; LOOKOFSKY, J. *Understanging the CISG. A Compact Guide to the 1980 United Nations Convention on Contracts on International Sale of Goods. Sixth (Worldwide) Edition*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2022, s. 195–196.

vené na nevýslovných pravidlech Úmluvy je unifikovaně stabilnější než řešení podle národního práva, které se bude rozpadat v závislosti na hmotné úpravě daného právního řádu.

V souvislosti s disproporcí mezi cenou a plněním se může nabízet uplatnění námitky neúměrného zkrácení. Pohledem českého práva taková námitka nebude mezi podnikateli důvodná. Podnikatel jakožto odborník se pro presumpci zkušenosti a informovanosti nemůže dovolávat zrušení smlouvy pro neúměrné zkrácení. Tato otázka je upravena § 1793 a § 1797 Občanského zákoníku. Námitka neúměrného zkrácení má tak relevanci převážně ve spotřebitelských vztazích, na které Úmluva věcně nedopadá. V některých právních řádech by však zrušení smlouvy připadalo v úvahu. I tyto právní řády však kladou uplatnění námitky podnikatelem vyšší nároky.[98] Úmluva otázku neúměrného zkrácení skutkově neřeší, a to ani v jednání v omylu. Její uplatnění a posouzení zkrácení je vyloučeno národnímu právu.[99] Námitka neplatnosti smlouvy z důvodu omylu pro disproporci mezi plněním a protiplněním nebude na základě ustanovení Úmluvy efektivní. Naopak uplatnění námitky neúměrného zkrácení bude posouzeno jakožto vnější mezera na základě jinak rozhodného práva.

2.3.3 Omyl ve vyjádření

V globalizovaném prostředí mezinárodního obchodu, ve kterém je využíváno různých světových jazyků, přirozeně vzniká prostor pro neshody ve vůli a v jejím projevu. Omyl spočívá v nejasnosti, jednostranném či vzájemném nepochopení. V důsledku toho mohou vznikat různé situace. Komunikace v cizím jazyce zapříčiní, že použité termíny nereflektují vůli stran.[100] V důsledku mylného jednání může vyvstat otázka, co je obsahem smlouvy, která ujednání jsou závazná či zda smlouva vůbec vznikla. Všechny tyto situace mohou mít za následek uplatnění námitky neplatnosti jednání.

Stěžejní je interpretace jednání stran ve vztahu k jejich úmyslu a zásadě rozumnosti. Úmluva obsahuje interpretační pravidla chování v článku 8. Subjektivní kritérium v článku 8 odst. 1 ukládá, že prohlášení a chování se vykládá podle úmyslu jednající strany, pokud druhá strana tento úmysl znala nebo nemohla neznat. Pokud tomu tak není, nastupuje objektivní test rozumné osoby podle článku 8 odst. 2. Oba odstavce doplňuje pravidlo článku 8 odst. 3 o přihlížení k okolnostem případu, praxi mezi stranami, obchodním zvyklostem a následnému chování. Strana, která je adresátem prohlášení, například nabídky, nese riziko jednání druhé strany v omylu pouze v případě, že znala nebo nemohla neznat skutečný úmysl této strany. Pokud strany společně použily špatnou terminologii, omyl je zpravidla odhalen v okamžiku, kdy prodávající dodá jiné zboží, než strany zamýšlely. Vznikat tak budou práva z vadného plnění a v úvahu bude připadat aplikace článku 35 a 45 Úmluvy. Omyl vyplývající z neshody vůle s projevem některé ze stran je posuzován podle interpretačních pravidel článku 8.

---

98 *CISG Advisory Council Opinion No 23 Mistake, fraud, misrepresentation and initial impossibility in CISG contracts* [cit. 2025-09-26]. Dostupné z: https://cisgac.com/wp-content/uploads/2024/06/CISG_Advisory_Council_Opinion_No_23.pdf.

99 HACHEM, P. *Part I. Sphere of application and general provisions*, s. 104; CISG 6229.

100 MALACHTA, R. Článek 14. In: ROZEHNALOVÁ, N. a kol. *Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (CISG). Komentář*, s. 48.

Následné porušení a nároky ze situace vyplývající se posuzují rovněž podle Úmluvy mimo pravidla jinak rozhodného práva. Nezáleží přitom na formě projevu.[101] Předpoklad rozumnosti a rozhodné okolnosti případu poskytují korektiv, díky němuž lze určit reálný úmysl strany. Pokud by ani to nebylo možné, je nutné zvažovat, zda byl úmysl natolik určitý, aby smlouva vůbec vznikla. Také otázka vzniku smlouvy se řídí Úmluvou podle pravidel kontraktačního procesu v článcích 14 až 24, jelikož účelem je stanovit, kdy je smlouva závazná a za jakých podmínek. V kombinaci s interpretačními pravidly lze dovodit, že i tato otázka spadá do působnosti unifikovaného práva.[102]

Na dopad interpretačních pravidel Úmluvy na neupravené otázky, pod které spadá článek 4 písm. a), existují rozdílné názory. Někteří autoři se přiklání k možnosti interpretovat vnější mezery podle Úmluvy. Jiní dopad pravidel vylučují a tvrdí, že neupravené otázky se mají interpretovat podle jinak rozhodného práva.[103] Z důvodů zmíněných mimo jiné v části 1 stati zastáváme názor, že tento postup možný je. Jedná se o vnitřní mezeru, a proto je třeba hledat řešení v rámci systému Úmluvy, zejména prostřednictvím článku 8. S právně relevantním omylem v podstatné okolnosti smlouvy spojují mnohé právní řády neplatnost takového jednání. Tuzemský právní řád v § 583 Občanského zákoníku činí relativně neplatným takové právní jednání, kdy byla osoba uvedena v omyl druhou osobou. Úmluva sama stanovuje podmínky podstatného porušení smlouvy v článku 25. Úmluva nerozlišuje povinnosti na hlavní a vedlejší, ale pracuje s kritériem podstatnosti porušení.[104] Ve vztahu k námitce neplatnosti pro omyl způsobený vyjádřením druhé osoby to znamená, že dopad omylu na závazek a následky z něj vyvozené budou posouzeny dle ustanovení Úmluvy. Připuštění aplikace národních pravidel o omylu by narušovalo jednotnou aplikaci Úmluvy požadovanou článkem 7 odst. 1. Vstup národního práva by umožnil napadnout smlouvu v případech, ve kterých podmínky pro odstoupení od smlouvy či uplatnění nároků z vadného plnění podle Úmluvy naplněny nejsou.[105] Existence funkčně rovnocenných pravidel vylučuje možnost aplikovat paralelně národní právo.[106]

2.4 Úmyslné uvedení v omyl (podvod)

Úmyslné jednání vedené lstí či jinou nepoctivou pohnutkou se zásadně liší od pouhého, byť nedbalostního, porušení smluvních povinností založeného na omylu. Podle autonomního výkladu jde o situace, kdy strana záměrně uvede nepravdivou informaci anebo jedná s vědomím, že pravdivost sdělení není ověřena, a přesto ji druhé straně poskytne, s úmyslem klamat či s vědomím možné klamavosti. Podvedené straně je tím znemožněno činit rozhodnutí na základě svobodné vůle a informovaně se rozhodnout, zda smlouvu uzavře.[107] Úmluva obsahuje ustanovení reagující na situaci, kdy si je prodávající vědom, že

101 *CISG Advisory Council Opinion No 23 Mistake, fraud, misrepresentation and initial impossibility in CISG contracts* [cit. 2025-09-26]. Dostupné z: https://cisgac.com/wp-content/uploads/2024/06/CISG_Advisory_Council_Opinion_No_23.pdf.

102 MALACHTA, R. *Článek 14*, s. 47–51.

103 ROZEHNALOVÁ, N. Článek 8. In: ROZEHNALOVÁ, N. a kol. *Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (CISG). Komentář*, s. 33; HACHEM, P. *Part I. Sphere of application and general provisions*, s. 103.

104 TICHÝ, L. *CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží)*, s. 121.

105 KRÖLL, S. Selected Problems Concerning the CISG's Scope of Application. *Journal of Law and Commerce*. 2005, Vol. 25, No. 1, s. 54–55.

106 CISG online 4463.

107 DRLIČKOVÁ, K. – KYSELOVSKÁ, T. *Vybrané vyloučené otázky (tzv. vnější mezery) Úmluvy jako důvody jejího odmítání praxí*, s. 98–99.

prodává vadné zboží. Zároveň neobsahuje úpravy pro otázky spojené s jednáním v souvislosti s výhružkou, lstí či klamáním.[108] Názory na případ zobrazený výše se liší. Podle Schroetera spadá vědomé dodání vadného zboží do rámce Úmluvy na základě článku 35 jako porušení povinnosti prodávajícího dodat zboží odpovídající smlouvě.[109] Úmluva navíc obsahuje zásadu dobré víry a zásadu poctivosti, které lze na dané jednání aplikovat.[110] Jiní autoři pro nepoctivost a zlou víru nekvalifikují stav natolik široce, aby mohl být splněn první krok *two-step* testu.[111]

V konečném důsledku na tom nezáleží, neboť není splněn druhý krok *two-step* testu. Účelem kogentních norem mnoha právních řádů je zachování poctivosti právního jednání a ochrana strany před nepoctivostí. Účel právní úpravy není pouze kompenzační, ale také preventivně-sankční. Vedle korekce jednání je nepoctivost sankcionována zmírněním požadavků na přiznání určitého nároku.[112] Příkladem je § 584 Občanského zákoníku, kdy je uvedení v omyl důvodem náhrady způsobené újmy a zároveň není vyžadováno podstatné porušení smlouvy.

Rozhodovací praxe je v této otázce relativně jednotná a aplikuje v případech úmyslného uvedení v omyl národní právo.[113] Některá rozhodnutí konstatovala přednost národního práva v otázce posouzení platnosti jednání, přičemž v otázce nároků byla aplikována primárně Úmluva.[114] Otázka kumulace nároků přiznaných unifikovaným a národním právem je komplikovaná.[115] V případě úmyslného uvedení v omyl vzniká dvojí základ nároků, kdy může poškozený volit mezi nároky z porušení smlouvy podle Úmluvy nebo nároky založenými na národní úpravě. Prakticky platí, že poškozený si může zvolit, dle které úpravy například odstoupí od smlouvy.[116] Jednotné aplikace Úmluvy v této otázce je dosaženo, pokud budou úpravy použity vedle sebe. Při aplikaci tuzemského práva by tak soud teoreticky mohl aplikovat § 584 Občanského zákoníku pro vyplnění vnější mezery v otázce platnosti jednání a souběžně posuzovat odstoupení od smlouvy podle článku 49 Úmluvy.

Závěr

Otázka materiální platnosti, původně vnímaná jako nepřekročitelná vnější mezera Vídeňské úmluvy, se ve světle moderní doktríny a praxe ukazuje být spíše relativní hranicí, která nemá ostré hrany.

---

108 MALACKA, M. – HALLA, S. – HRNČIŘÍKOVÁ, M. *CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží)*, s. 97.

109 SCHROETER, U. *Defining the Borders of Uniform International Contract Law. The CISG and Remedies for Innocent, Negligent, or Fraudulent Misrepresentation*, s. 584.

110 NOVÝ, Z. *Dobrá víra jako princip smluvního práva v mezinárodním obchodu*. Praha: C. H. BECK, 2012, s. 135–144.

111 *CISG Advisory Council Opinion No 23 Mistake, fraud, misrepresentation and initial impossibility in CISG contracts* [cit. 2025-09-26]. Dostupné z: https://cisgac.com/wp-content/uploads/2024/06/CISG_Advisory_Council_Opinion_No_23.pdf.

112 SCHROETER, U. *Defining the Borders of Uniform International Contract Law. The CISG and Remedies for Innocent, Negligent, or Fraudulent Misrepresentation*, s. 584–586; *CISG Advisory Council Opinion No 23 Mistake, fraud, misrepresentation and initial impossibility in CISG contracts* [cit. 2025-09-26]. Dostupné z: https://cisgac.com/wp-content/uploads/2024/06/CISG_Advisory_Council_Opinion_No_23.pdf.

113 CISG online 6477, CISG online 2168, CISG online 2774, CISG online 2045.

114 CISG online 5233.

115 HACHEM, P. *Part I. Sphere of application and general provisions*, s. 95.

116 SCHROETER, U. *Defining the Borders of Uniform International Contract Law. The CISG and Remedies for Innocent, Negligent, or Fraudulent Misrepresentation*, s. 585–586; *CISG Advisory Council Opinion No 23 Mistake, fraud, misrepresentation and initial impossibility in CISG contracts* [cit. 2025-09-26]. Dostupné z: https://cisgac.com/wp-content/uploads/2024/06/CISG_Advisory_Council_Opinion_No_23.pdf.

Prvým závěrem je, že *en bloc* vyloučení materiální platnosti národnímu právu s odvoláním na *travaux préparatoires* dnešním pohledem neobstojí. Klíčem k řešení interakce unifikovaného a národního práva v otázce materiální platnosti není mechanické podřazení pod národní právo, nýbrž pečlivá funkční a systematická analýza. Díky ní lze odhalit, že Úmluva sama poskytuje řešení pro širokou škálu problémů tradičně spojovaných s neplatností. Právě to je cestou, která umožňuje zajistit jednotnost v aplikaci Úmluvy dle požadavků článku 7 odst. 1.

Druhý závěr se věnuje již konkrétně analyzovaným problémům. Aplikace kontextualizovaného přístupu na problematiku počáteční nemožnosti plnění a neúmyslného jednání v omylu prokázala, že tyto otázky je možné rozhodovat na půdorysu Úmluvy a „únik" k národnímu právu není nutný. Naopak otázka neplatnosti způsobené úmyslným uvedením v omyl či jiným lstivým jednáním je vyloučena k posouzení rozhodnému právu. Stejně jako další otázky, ve kterých se právní účel úpravy v národním právu liší od účelu úpravy v právu unifikovaném. V neposlední řadě, otázka způsobilosti osob také nebude moci být řešena Úmluvou, neboť tuto otázku Úmluva žádným způsobem neupravuje. Tato část by zároveň měla sloužit jako určitý praktický návod pro právní praxi, jak uchopit námitky materiální neplatnosti v duchu Úmluvy.

Stejně jako v úvodní pasáži, i zde si dovolíme odkázat na Drobniga. V době, kdy měla Úmluva významně méně smluvních států než dnes, apeloval na její budoucí revizi.[117] Protože legislativní revize mezinárodní smlouvy je v tomto případě prakticky nemožná, jsou právě moderní přístupy v autonomní interpretaci a aplikaci Úmluvy tím, co unifikovanému předpisu umožní obstát v čase. I tento přístup musí však mít své hranice. Jak poznamenal trefně Lookofsky – pokud musíme řešení v Úmluvě složitě hledat, pak tam zřejmě nebude.[118] Tak jako není vhodné bez systematického přístupu vylučovat platnost národnímu právu, stejně tak není vhodné uměle „napínat" působnost Úmluvy do podoby a prostoru, který nebyl zamýšlen.

Při aplikaci článku 4 písm. a) Vídeňské úmluvy jsou soudci a rozhodci těmi, kdo pomyslnou hranici a šíři aplikace unifikované úpravy určují. A mezinárodní obchodníci zase těmi, kteří mohou tuto aplikaci výrazně ovlivnit, neboť právě jejich autonomie vůle mnohdy významně ovlivní výsledek aplikace Úmluvy.

117 DROBNIG, U. *Substantive Validity*, s. 642–644.

118 LOOKOFSKY, J. *Understanding the CISG. A Compact Guide to the 1980 United Nations Convention on Contracts on International Sale of Goods. Sixth (Worldwide) Edition*, s. 196.

Jak rozumět slovu „sanctions“ v rezolucích Rady bezpečnosti OSN?

Zuzana Trávníčková*

Abstrakt: Rada bezpečnosti OSN se při přijímání mezinárodních sankcí opírá o čl. 41 Charty OSN. Ten ale výraz sankce nezná, hovoří o opatřeních. Zatímco výkladové slovníky slovu sankce přisuzují významy trest nebo schválení, v rezolucích RB OSN je obvykle používáno pro opatření podle čl. 41 Charty. Obvykle. Co to znamená obvykle? Článek využívá metodologii korpusové lingvistiky jako nástroj k určení významu a způsobu užívání slova sankce v rezolucích RB OSN. Analýza 2722 anglických verzí rezolucí RB OSN přijatých v letech 1946–2023 ukazuje v prvé řadě to, že jazyk rezolucí RB je vysoce formalizovaný, institucionální a tematicky vyhraněný, od obecného jazyka se liší i svým lexikálním profilem. Pokud jde o výraz sanctions, z provedené analýzy vyplývá, že v diskurzu RB OSN se užívá téměř výhradně ve významu opatření ve smyslu čl. 41 Charty OSN. Konkordance a kolokační grafy potvrzují ustálená spojení sanctions committee, sanctions list, sanctions regime či sanctions measures, zatímco vazby k výrazu punish chybí. Přibližně od roku 2000 je slovo sanctions běžnou součástí slovníku RB OSN, jeho výskyt je pravidelný. Kolísání souvisí se sankční aktivitou Rady bezpečnosti OSN v jednotlivých letech a s tím, jak zásadní rozhodnutí ve vztahu k sankcím RB OSN po roce 2000 přijímala.

Klíčová slova: sankce, Rada bezpečnosti OSN, rezoluce, výklad mezinárodního práva, korpusová lingvistika

Úvod

Rada bezpečnosti OSN udržuje v současné době (k 15. 8. 2025) 14 sankčních výborů. Nejstarší z nich byl zřízen již v roce 1999, rezolucí 1267(1999) z 15. října 1999, kterou RB OSN uvalila částečné letecké embargo a finanční sankce proti Talibánu. Nejnovějšími jsou sankční výbor podle rezoluce 2745 (2024), která upravila opatření týkající se Středoafrické republiky (a který prakticky s jiným rozsahem sankcí pracuje již od roku 2013) a sankční výbor zřízený podle rezoluce 2653 (2022), která ukládá zákaz vstupu, zmrazení aktiv a cílené zbrojní embargo související s porušováním lidských práv, kriminalitou a násilím gangů, které ohrožují mír, stabilitu a bezpečnost Haiti. Podle počtu sankčních výborů lze zjednodušeně dovodit, kolik Rada bezpečnosti OSN provádí tzv. sankčních režimů.

Základem každého sankčního režimu OSN je rezoluce Rady bezpečnosti OSN. Rezoluce obvykle definuje rozsah opatření (typicky zbrojní embargo, zmrazení aktiv, zákaz vstupu) včetně obecného vymezení osob nebo jednotek, proti kterým mají opatření směřovat. Rezoluce přijímá Rada bezpečnosti OSN na základě čl. 41 Charty OSN: „*Rada bezpečnosti může rozhodnout, jakých opatření nezahrnujících užití ozbrojené síly má být použito, aby jejím rozhodnutím bylo dodáno účinnosti, a může vyzvat členy Organizace spojených národů, aby taková opatření provedli. Tato opatření mohou zahrnovat úplné nebo částečné přerušení hospodářských styků, spojů železničních, námořních, leteckých, poštovních, telegrafních, rádiových a jiných, jakož i přerušení styků diplomatických.*“[1]

* Ing. JUDr. Zuzana Trávníčková, Ph.D., katedra mezinárodních studií a diplomacie, Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická v Praze. E-mail: zuzana.travnickova@vse.cz. ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1156-7809. Autorka děkuje dvěma anonymním recenzentkám/recenzentům za důkladnou pozornost věnovanou textu, za jejich podnětné připomínky a cenné komentáře.

1 Vyhláška č. 30/1947 Sb., o chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora, sjednaných dne 26. června 1945 na konferenci Spojených národů o mezinárodní organisaci, konané v San Francisku.

Český výraz *opatření* je překladem anglického *measures*, francouzského *mesures*, ruského *меры* nebo španělského *medidas*. V žádném z uvedených oficiálních jazyků[2] nepoužívá Charta OSN v této ani v jiné souvislosti slovo *sankce*, *sanctions*, *sanctiones*, *sanciones*, *санкции*. V anglicky psaných tiskových zprávách a na webu OSN se ale slovo *sanctions* běžně vyskytuje, a to nejen ve spojení *sankční výbor (sanctions committee)*, ale také *sankční seznam (sanctions list)*, *sankční opatření (sanction measures)*, *sankce (sanctions)* nebo *cílené sankce (targeted sanctions)*.[3]

Kdy, kde a jak se z *opatření* staly *sankce*? V mezinárodněprávní vědě probíhá již mnoho let diskuze o legalitě mezinárodních sankcí a vyjasňování terminologických otázek (rozdíly mezi sankcemi, opatřeními, protiopatřeními, represáliemi, vztah sankcí k donucení) představuje její nedílnou součást.[4] I když ve středu pozornosti jsou často zejména jednostranné sankce vyhlašované státy, případně omezující opatření (angl. *restrictive measures*) Evropské unie, neznamená to, že by sankce přijímané Radou bezpečnosti OSN neměly žádný badatelský potenciál.

Rezoluce RB OSN samy o sobě nejsou sice formálními prameny mezinárodního práva, mohou ale obsahovat závazná pravidla, vážící všechny členy OSN, nebo dokonce i třetí státy (podle čl. 25 Charty).[5] Pro jejich výklad, na rozdíl od výkladu mezinárodních smluv, neexistují kodifikovaná pravidla. Nauka se shoduje na tom, že k výkladu rezolucí RB OSN

---

2 Z autentických jazyků Charty OSN podle čl. 111 odst. 1 Charty OSN je v tomto výčtu – pro svou specifičnost – ponechána stranou čínština.

3 Tento článek je ukotven v anglickojazyčném prostředí. Obdobné lingvisticko-právní úvahy jsou ale na místě i ve vztahu k dalším alfabetickým autentickým textům Charty OSN. I ve francouzštině, ruštině a španělštině je zřejmý jazykový rozdíl mezi výrazem opatření v čl. 41 Charty OSN (*mesures*, *меры*, *medidas*) a běžným současným jazykem OSN, pracujícím se slovem sankce a výrazy sankční seznam, sankční režim nebo cílené sankce (*sanctions, liste de sanctions, regime de sanction, sanctiones ciblées – санкции, санкционный перечень, режим санкций, целевые санкции – sanciones, lista de sanciones, régimen de sanciones, sanciones selectivas*).

4 Otázky spojené s legalitou sankcí (zejména těch, které přijímá Evropská Unie a unilaterálních) ani vztah sankcí, respektive opatření podle čl. 41 Charty OSN a protiopatření (především ve významu, který jim připisuje Návrh článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování vypracovaný Komisí pro mezinárodní právo v roce 2001 – UN Doc. A/56/10) nejsou předmětem tohoto článku. Lze odkázat na bohatou zahraniční i domácí literaturu, která se těmito otázkami a vztahy zabývá, např. RUYS, Tom. Sanctions, Retorsions and Countermeasures. Concepts and International Legal Framework. In: VAN DEN HERIK, Larissa (ed.). *Research Handbook on UN Sanctions and International Law*. Cheltenham – Northampton: Edward Elgar Publishing, 2017, s. 19–51; DAMROSCH, Lori Fisler. *The Legitimacy of Economic Sanctions as Countermeasures for Wrongful Acts* [online]. 2019 [cit. 2025-09-11]. Dostupné z: https://scholarship.law.columbia.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3932&context=faculty_scholarship; GOWLLAND-DEBBAS, Vera. Introduction. UN Sanctions and International Law. An Overview. In: GOWLLAND-DEBBAS, Vera (ed.). *United Nations Sanctions and International Law*. The Hague: Brill, 2001, s. 1–28; ABI-SAAB, Georges. The Concept of Sanction in International Law. In: GOWLLAND-DEBBAS, Vera (ed.). *United Nations Sanctions and International Law*. The Hague: Brill, 2001, s. 29–41; CRAWFORD, James. The Relationship Between Sanctions and Countermeasures. In: GOWLLAND-DEBBAS, Vera (ed.). *United Nations Sanctions and International Law*. The Hague: Brill, 2001, s. 57–68; BÍLKOVÁ, Veronika. Sankce z pohledu mezinárodního práva. *Právník*. 2023, roč. 162, č. 6, s. 481–495; ŠTURMA, Pavel. Sankce nebo protiopatření. Pohled mezinárodního práva. In: ŠTURMA, Pavel – TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana (eds.). *Dopady ozbrojeného konfliktu na Ukrajině z pohledu různých oblastí mezinárodního práva*. Praha: Česká společnost pro mezinárodní právo, 2023, s. 15–29; ŠTURMA, Pavel. K problematice donucovacích opatření (sankcí či protiopatření) podle mezinárodního práva. *Právník*. 2023, roč. 162, č. 7, s. 593–609; ŠTURMA, Pavel. The Notion of "Sanctions" and "Countermeasures" in International Law. In: ŠTURMA, Pavel (ed.). *International Sanctions and Human Rights*. Cham: Springer, 2024, s. 13–34; ONDŘEJEK, Pavel. Sanctions from the Point of View of (General) Legal Theory. In: ŠTURMA, Pavel (ed.). *International Sanctions and Human Rights*. Cham: Springer, 2024, s. 35–52.

5 ČEPELKA, Čestmír – ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 187; MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. podstatně upravené a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 214.

je nutno přistupovat s respektem k jejich právně-politické povaze, ke specifickým okolnostem jejich vzniku (kdy klíčovou roli hrají mezinárodněpolitické faktory) a v kontextu okolností, ve kterých jsou projednávány a schvalovány.[6]

Následující text se snaží přispět do obou výše uvedených odborných diskuzí: jak do diskuze o vyjasňování obsahu výrazu *sankce* v mezinárodním právu, tak do diskuze o výkladu rezolucí RB OSN. Vychází z toho, že i když čl. 41 Charty OSN představuje nezpochybnitelný základ pro opatření přijímaná Radou bezpečnosti OSN, vyvolává rozdíl mezi slovy *sankce* a o*patření* řadu otázek. K jejich objasnění může přispět to, že slovu *sankce* budeme rozumět tak, jak jej vnímá nikoliv jen konkrétní rezoluce RB OSN, ale celý komplexní soubor rezolucí. V souboru rezolucí lze najít odpovědi např. na tyto otázky: Kdy začala Rada bezpečnosti OSN pro opatření podle čl. 41 Charty OSN používat výraz sankce? Byl tento výraz někdy použit v jiném významu, než je mu běžně připisován dnes? Je tento výraz používám čím dál častěji, nebo jen výjimečně? Je používání výrazu sankce spíše nahodilé, nebo pravidelné? Cílem tohoto článku je zjistit a systematicky uspořádat informace o výskytu slova *sanctions* v rezolucích RB OSN, zejména, kdy se tento výraz začal v rezolucích objevovat, s jakou četností se tak dělo a děje, zda se používání slova *sanctions* vyvíjí v čase a získané informace interpretovat. Dále si text klade za cíl zjistit, jak si stojí výrazy obsahující slovo *sanctions* a další relevantní slova a výrazy, která ukládání a provádění sankcí provázejí. Nástroje pro takové zjišťování nabízí jedno z moderních odvětví aplikované lingvistiky – korpusová lingvistika.

Korpusová lingvistika je přístup ke studiu jazyka, který využívá počítače k analýze velkého množství jazykových dat, jak psaných, tak mluvených, které nazýváme korpusy.[7] Více než 2700 rezolucí Rady bezpečnosti OSN přijatých v letech 1946–2023 představuje tzv. korpus, soubor psaných textů, který bude předmětem počítačové analýzy za použití software LancsBox X verze 5. 5. 1.[8]

Propojování právní vědy a korpusové lingvistiky je relativně moderní záležitostí, nicméně rychle si získává velkou pozornost.[9] Co může statisticky pojaté a strojově provedené zpracování velkého množství textu právní vědě nabídnout? Jak v českém, tak v americkém nebo mezinárodněprávním prostředí může nabídnout především informace o obecném významu slov. Právo – sbírky českých, zahraničních a evropských předpisů, databáze rozhodnutí soudních i kvazijudiciálních orgánů – jsou dostupné na internetu. Korpusová lingvistika umožňuje pracovat se sbírkami předpisů a rozhodnutí jako celky a za použití statistiky přinést informace zejména o tom, jaká slova, jak často a v okolí jakých jiných slov se v textu nacházejí. Nabízí právní vědě přesné a ověřitelné informace

6 WOOD, Michael C. The Interpretation of Security Council Resolutions. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*. 1998, Vol. 2, s. 73–95; PAPASTAVRIDIS, Efthymios. Interpretation of Security Council Resolutions under Chapter VII in the Aftermath of the Iraqi Crisis. *International and Comparative Law Quarterly*. 2007, Vol. 56, No. 1, s. 83–118; BYERS, Michael. Agreeing to Disagree. Security Council Resolution 1441 and Intentional Ambiguity. *Global Governance*. 2004, Vol. 10, No. 2, s. 165–186; SMIT DUIJZENTKUNST, Bart. Interpretation of Legislative Security Council Resolutions. *Utrecht Law Review*. 2008, Vol. 4, No. 3, s. 188–203.

7 BREZINA, Vaclav – McENERY, Tony. Introduction to Corpus Linguistics. In: TRACY-VENTURA, Nicole – PAQUOT, Magali (eds.). *The Routledge Handbook of Second Language Acquisition and Corpora*. Abingdon – New York: Routledge, 2020, s. 17–30.

8 BREZINA, Vaclav – PLATT, William. *LancsBox X* [software]. Lancaster: Lancaster University, 2025 [cit. 2025-09-30]. Dostupné z: http://lancsbox.lancs.ac.uk.

9 O možnostech korpusové lingvistiky v prostředí práva a právní vědy na stránkách tohoto časopisu pojednává GLOGAR, Ondřej. Jazykové korpusy a možnosti jejich využití při interpretaci práva. *Právník*. 2024, roč. 163, č. 9, s. 986–1001.

o používání slov (ať už v právních textech, nebo v obecném jazyce) a o kontextu, ve kterém jsou slova používána.

Jednou ze základních metod výkladu práva je totiž gramatický výklad: *„Slovům, výrazům a termínům použitým v textu zákona je třeba rozumět v tom smyslu, který mají v obecném základu spisovného jazyka.“*[10] K objektivnímu určení toho, co je smyslem v obecném základu jazyka, respektive obvyklým významem výrazu, může korpusová lingvistika jednoznačně přispět.[11]

1. Rezoluce Rady bezpečnosti OSN jako korpus

Korpus lze definovat jako *„sbírku (1) strojově čitelných (2) autentických textů (včetně přepisů mluvených dat), která je (3) vzorkována* [*angl.* sampled] *tak, aby byla (4) reprezentativní pro určitý jazyk nebo jazykovou variantu“*.[12] Pro hledání obecného významu slov bývají využívány rozsáhlé korpusy běžného jazyka, jak mluveného, tak psaného, které obsahují vzorky akademických textů, novinových článků, beletrie, neformální řeči apod., tedy korpusy, které v malém měřítku odrážejí to, jak se jazyk používá každý den ve velkém měřítku a v různých situacích.[13] Obecné korpusy mohou obsahovat stovky milionů až miliardy slov, zahrnují jazyk z různých oblastí užití a situací, reprezentují jazyk jako celek a poskytují jeho komplexní obraz. Požadavek na reprezentativnost korpusu ale nijak neomezuje možnost práce s korpusy, které charakterizujeme jako specializované. Specializované korpusy (např. akademická angličtina, komunikace ve zdravotnictví, angličtina využívaná v letectví) reprezentují jazyk při specifickém jazykovém užití nebo jazyk konkrétní skupiny uživatelů. Výběr vhodného typu korpusu závisí na tom, jakou konkrétní výzkumnou otázku si badatel klade nebo jaký cíl má jeho studie.[14]

Rezoluce RB OSN představují specializovaný korpus. Jde o korpus psaný (opakem by byl mluvený), monomodální (opakem je multimodální korpus, který vedle psaného textu obsahuje např. i videozáznam projevu) a paralelní, protože texty všech rezolucí jsou vyhlašovány v šesti pracovních jazycích OSN (autentické jazyky Charty OSN doplňuje od roku 1973 arabština). Korpus analyzovaný v tomto příspěvku je tvořen rezolucemi Rady bezpečnosti OSN přijatými od počátku roku 1946 do začátku roku 2024. Jde nejen o rezoluce věnované sankcím, ale o všechny rezoluce Rady bezpečnosti, bez ohledu na jejich téma, rozsah, povahu.

---

10 BOGUSZAK, Jiří – ČAPEK, Jiří – VEVERKA, Vladimír. *Základy teorie práva a právní filozofie*. Praha: Codex, 1996, s. 133. Gramatický výklad a důraz na obvyklý význam má své místo i při výkladu mezinárodních smluv, podle čl. 31 odst. 1 Vídeňské úmluvy o smluvním právu: *„Smlouva musí být vykládána v dobré víře, v souladu s obvyklým významem, který je dáván výrazům ve smlouvě v jejich celkové souvislosti, a rovněž s přihlédnutím k předmětu a účelu smlouvy.“* Vyhláška č. 15/1988 Sb., o Vídeňské úmluvě o smluvním právu.

11 GRIES, Stefan T. Corpora and legal interpretation. Corpus approaches to ordinary meaning in legal interpretation. In: COULTHARD, Malcolm – MAY, Alison – SOUSA-SILVA, Rui (eds.). *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics*. 2nd edition. Abingdon – New York: Routledge, 2020, s. 628–643.

12 MCENERY, Tony – XIAO, Richard – TONO, Yukio. Unit A1 Corpus linguistics. The basics. In: *Corpus-based Language Studies. An Advanced Resource Book*. London – New York: Routledge, 2006 [online]. [cit. 2025-09-30]. Dostupné z: http://www.lancaster.ac.uk/fass/projects/corpus/ZJU/xCBLS/CBLS.htm.

13 BREZINA, Vaclav – GABLASOVA, Dana. The corpus method. In: MCENERY, Anthony – KATAMBA, Francis – CULPEPER, Jonathan – KERSWILL, Paul – WODAK, Ruth (eds.). *English Language: Description, Variation and Context*. London: Bloomsbury, 2018, s. 596. [online] 5 February 2018 [cit. 2025-08-15]. Dostupné z: https://eprints.lancs.ac.uk/id/eprint/134323/1/Corpus_method_final_Jan6.pdf, s. 1.

14 Ibidem, s. 14.

Pro počítačovou analýzu je možné použít pouze texty, které splňují určité technické požadavky a umožňují bezproblémové a přesné strojové čtení.[15] Tento článek využívá korpus rezolucí Rady bezpečnosti OSN, který na jaře 2024 vytvořili Seán Fobbe, Lorenzo Gasbarri a Niccolò Ridi.[16] Nejstarším textem v korpusu, pracovně pro potřeby LancsBox X pojmenovaným autorkou tohoto textu UNSC Res.EN, je rezoluce RB OSN č. 1 z 25. ledna 1946. Nejvyšší číslo, a tedy i nejzazší datum nese rezoluce č. 2722 z 10. ledna 2024.[17] Korpus je kompletní, tvoří jej všech 2722 rezolucí přijatých v celém uvedeném období.[18] Korpus UNSC Res.EN není paralelní, zahrnuje pouze anglickou jazykovou verzi rezolucí.[19]

Korpus UNSC Res.EN sestává z celkem 3 253 067 tokenů.[20] Průměrná délka textu rezoluce je 1195 tokenů, medián je 630 tokenů. Rezoluce přijímané v prvních desetiletích existence RB OSN jen výjimečně přesahují 1000 tokenů. Postupně se ale délka jejich textu měřená počtem slov statisticky významně zvyšuje. Roční medián vzrostl z 170,5 tokenu v roce 1946 na 1410 tokenů v roce 2023 (+ 727 %).[21] Subjektivní dojem pozorného čtenáře rezolucí RB OSN, že jejich texty jsou čím dál delší, nabývá konkrétní obrys.

2. Rezoluce Rady bezpečnosti OSN jako žánr

Studovaný korpus pokrývá obsahově práci Rady bezpečnosti v celé šíři, respektive pokrývá tu část agend, kterou členové Rady bezpečnosti OSN uchopili formou rezoluce. Podle čl. 27 Charty OSN musí z 15 členů RB OSN pro rezoluci hlasovat nejméně 9 členů Rady, stálí členové RB OSN drží v podstatných (neprocedurálních) otázkách právo veta.[22]

Korpus UNSC Res.EN je příkladem specializovaného korpusu. Reflektuje otázky, jimiž se zabývá Rada bezpečnosti OSN a které související s mezinárodním mírem a bezpečností, jejichž udržování je hlavním úkolem Rady bezpečnosti.[23] Rozdíl mezi jazykem využívaným v rezolucích a jazykem, který se využívá např. v odborné literatuře (nejen mezinárodněprávní), v beletrii, v novinových článcích, v e-language (e-maily, webová komunikace,

15 Text by měl být strojově čitelný, bez tabulek, obrázků, formátovacích značek. Text každé rezoluce musí být uložen jako samostatný soubor. Název souboru může obsahovat využitelné informace (např. číslo rezoluce a rok jejího přijetí). Za ideální formát je považován obyčejný text (plain text) (.txt) v kódování UTF-8, které korektně zachová diakritiku a speciální znaky.

16 FOBBE, Seán – GASBARRI, Lorenzo – RIDI, Niccolò. *Corpus of Resolutions. UN Security Council (CR-UNSC) (2024-05-19)* [dataset]. In: *Zenodo* [online]. 19. 5. 2024 [cit. 2025-07-30]. Dostupné z: https://doi.org/10.5281/zenodo.11212056.

17 Tato konkrétní rezoluce se sankcí netýkala, proto nebude rok 2024 v některých aspektech zahrnován.

18 Aby bylo možno provést analýzu pro tento článek v zamýšleném rozsahu, byly texty v korpusu automaticky otagovány v prostředí LancsBox X (verze 5.5.1) s využitím nástroje spaCy (model en_core_web_md v3.8.0) pro lemmatizaci, označení slovních druhů a závislostní značkování a dále nástroje PyMUSAS (model en_dual_none_contextual v0.3.3) pro sémantické tagování.

19 Korpus vytvořeným Seánem Fobbe a jeho kolegy obsahuje texty rezolucí také ve francouzštině, španělštině, arabštině, čínštině a ruštině.

20 Tokenem je myšlen každý jednotlivý výskyt slova v korpusu, zatímco slovem je jedinečná forma slova. Slovo *resolution* se v korpusu vyskytuje 19540× (jedno slovo, 19540 tokenů).

21 V datovém setu rezolucí svou délkou mimořádně vyniká (je příkladem samostatné odlehlé hodnoty, angl. *outliner*) rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 2231 z roku 2015. Její délka je 37759 tokenů, což ji činí mnohonásobně delší než ostatní „dlouhé“ rezoluce. Jde o rezoluci, která schvaluje a implementuje tzv. Společný komplexní akční plán (JCPOA), dohodu o íránském jaderném programu. Její text podrobně upravuje závazky Íránu k omezení jaderných aktivit, uvolňování mezinárodních sankcí, časový harmonogram jednotlivých fází dohody. Součástí rezoluce jsou také podrobné přílohy.

22 Charta OSN čl. 27 odst. 3 věta první: *„O všech ostatních věcech rozhoduje Rada bezpečnosti kladnými hlasy devíti členů včetně hlasů všech stálých členů.“*

23 Srov. čl. 39, 41 a 42 Charty OSN.

diskusní fóra) nebo v obecném korpusu, napomáhají v korpusové lingvistice vystihnout tzv. klíčová slova (*keywords*). *Keywords* jsou slova – lexikální jednotky – které se v cílovém korpusu (angl. *study corpus*) vyskytují statisticky významně častěji nebo naopak řidčeji než v referenčním korpusu (angl. *reference corpus*).[24]

Tabulka č. 1 obsahuje srovnání klíčových slov v korpusu UNSC Res.EN a British National Corpus (BNC2014). Pro vyjádření odlišnosti je zvolen poměr označovaný jako prostá matematika (*Simple maths*).[25] Pro ilustraci byly do tabulky č. 1 zařazeny pouze výrazy, u nichž je hodnota *Simple maths* větší než 20.

Tabulka 1: Klíčová slova v rezolucích Rady bezpečnosti OSN

Slovo	Relativní frekvence v UNSC Res.EN	Relativní frekvence v BNC2014	Simple maths
resolution	6 006,64	52,46	40,05
Security	7 510,14	94,44	39,14
Nations	5 123,17	34,56	38,82
Council	4 970,69	104,91	24,75
Secretary	3 906,47	64,19	24,40
Requests	2 342,40	9,49	22,31
humanitarian	2 306,75	8,39	22,21
United	5 336,50	149,79	21,76
Peace	2 968,89	43,71	21,35
paragraph	2 238,50	12,36	20,81
implementation	2 572,96	28,55	20,79

Zdroj: vlastní zpracování v programu LancsBox X

Aby byl pohled na jazykovou odlišnost rezolucí a běžného jazyka celistvější, můžeme otočit srovnávací optiku, obecný korpus použít jako cílový a korpus rezolucí jako referenční. Mezi výrazy, které mají hodnotu *Simple maths* vyšší než 20, se v rozsáhlém obecném korpusu (BNC2014) objevují a v korpusu rezolucí tedy „chybí" především zájmena a tvary pomocných sloves. Konkrétně jde o osobní zájmeno *you*, které je v obecném korpusu 86,66× častější, *we* (39,71×), *was* (38,33×), *I* (35,17×), *she* (31,47×), *yeah* (28,03×), *like* (27,93×), *my* (27,76×), *he* (26,57×), *what* (23,32×), *had* (23,28×), *her* (22,06×), *me* (21,70×), *said* (21,35×).

Analýza *keywords* neidentifikuje pouze slova, která se v korpusu častěji vyskytují, respektive nevyskytují. Ukazuje také, jaký typ komunikace a institucionální identity daný korpus reprezentuje. Z množství slov a číselných údajů o rozdílech jejich výskytu vyplývá, jak odlišný je jazyk rezolucí RB OSN od běžného jazyka. Rozdíly v přítomnosti zájmen

24 BREZINA, Vaclav – GABLASOVA, Dana. *The corpus method*, s. 9. Keywords jsou identifikovány na základě relativního srovnání frekvencí mezi dvěma sadami textů (nikoli absolutní počet výskytů, protože rozsah obou korpusů se může lišit). V každém anglickojazyčném korpusu patří mezi nejčastější slova tzv. funkční slova (*the, of, and, to, a, in* apod.), která tvoří základní stavební kameny jazyka. Funkční slova se vyskytují jak v obecných, tak ve specializovaných korpusech. Při určování klíčových slov se však tato univerzální slova obvykle neobjeví, protože jejich relativní četnost je v obou korpusech srovnatelná. Analýza se tak může soustředit na klíčová slova, která jsou skutečně typická pro cílový korpus, v tomto případě tedy na soubor rezolucí RB OSN.

25 Hodnota *Simple math* je vypočítána jako vyhlazený poměr relativních frekvencí výskytu slova v cílovém a v referenčním korpusu, konkrétně jako (relativní frekvence výskytu slova v cílovém korpusu + k) / (relativní frekvence výskytu slova v referenčním korpusu + k), kde vyhlazovací koeficient k = 100.

a funkčních sloves dokládají formalitu, odosobněnost a určitou uniformitu větných konstrukcí, jimiž jsou psány rezoluce RB OSN.[26] Častější užívání některých plnovýznamových slov (*security*, *humanitarian*, *peace*) vystihuje hlavní obsahové zaměření RB OSN, sloveso *requests* (a podstatné jméno *implementation*) poukazují na funkci RB OSN. Korpus rezolucí RB OSN je charakteristický jak svým jazykovým stylem, který je formální, institucionální, tak obsahem (mezinárodní mír a bezpečnost, mezinárodní vztahy) a lexikálním profilem (vysokým podílem podstatných jmen a vlastních jmen, malým podílem sloves a přídavných jmen).[27] Rezoluce RB OSN představují vysoce institucionalizovaný žánr s vlastním lexikálním profilem, který je rozlišitelný od jiných typů textů.

3. Sankce a další témata v korpusu rezolucí Rady bezpečnosti OSN

Problematika mezinárodních sankcí je jednou z mnoha agend, kterými se RB OSN zabývá. Repertoár RB OSN[28] je velmi široký a v různých časových obdobích a s různou intenzitou pokrýval nebo pokrývá všechny světové regiony a více než 40 tematických celků.

Vyjádřit pozornost, kterou RB OSN těmto (a dalším tématům) skutečně věnuje, napomáhá především podrobný rozbor obsahu příslušných rezolucí RB OSN, studium okolností jejich vzniku a provázanosti jednotlivých dokumentů. Pohled na všechny rezoluce jako na korpus a jeho analýza může obrázek vypovídající o přítomnosti a významu jednotlivých témat doplnit. Lze předpokládat, že pokud některé téma považuje RB OSN jako celek za důležité, má potřebu se mu opakovaně a dlouhodobě věnovat. V korpusu se výrazy spojené s významným tématem projeví vyšším výskytem než méně významné téma nebo než téma, které sice patří mezi mimořádně významná, ale členové RB OSN těžko hledají politickou shodu na jeho uchopení (pojmenování a/nebo řešení).

Na čelním místě mezi klíčovými slovy se objevuje slovo *peace*. V korpusu se *peace* vyskytuje 9658×, a to v textu 1741 rezolucí (z celkového počtu 2722). V běžné řeči je za opak míru považována válka (angl. *war*). Tradičně se mezinárodní právo dělilo na právo mírové a válečné. Dnešní systematika je ale jiná a otázky dřívějšího válečného práva jsou součástí práva ozbrojených konfliktů. S tím souvisí i skutečnost, že namísto výrazu válka se dnes častěji používá slovní spojení ozbrojený konflikt.[29] Tento posun se projevuje i v korpusu,

---

26 Srov. SECURITY COUNCIL REPORT. *Security Council Action under Chapter VII. Myths and Realities*. Special Research Report, 2008, No. 1 [online]. 23 June 2008 [cit. 2025-08-15]. Dostupné z: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Research%20Report%20Chapter%20VII%2023%20June%2008.pdf.

27 Lexikální profil rezolucí OSN je tvořen hlavně podstatnými jmény (20 % tokenů), vlastními jmény (13 %) a předložkami (15 %), zatímco sloves (cca 10 %) a přídavných jmen (cca 7 %) je relativně málo. Zjištěné hodnoty pro BNC2014 jsou: podstatná jména, včetně vlastních – cca 25 %, slovesa – 19 %, předložky – 12 a přídavná jména 12 %.

28 UN SECRETARIAT. Repertoire of Thematic Items. In: *United Nations Security Council* [online]. [cit. 2025-09-08]. Dostupné z: https://main.un.org/securitycouncil/en/content/repertoire/thematic-items.

29 Otázku, zda a v jakém rozsahu slovo *war* patří do slovníku poválečného mezinárodního práva si kladl již v roce 1987 CH. Greenwood: „*For the purpose of bringing into operation the rules regulating the conduct of hostilities, it no longer matters whether those hostilities are characterised as war. It is the factual concept of armed conflict rather than the technical concept of war which makes those rules applicable. It is far more significant to determine whether a particular conflict is an international armed conflict, an internal conflict or a 'war of national liberation' than to ask whether that conflict has the formal status of war.*“ GREENWOOD, Christopher. The Concept of War in Modern International Law. *The International and Comparative Law Quarterly*. 1987, Vol. 36, No. 2, s. 304. Soudobější odpověď na ni – za použití korpusové lingvistiky – nabízí LUKIN, Annabelle – GARCÍA MARRUGO, Alexandra. War in law. A corpus linguistic study of the lexical item *war* in the laws of war. *Applied Corpus Linguistics*. 2024, Vol. 4, No. 1, 100088 [online]. [cit. 2025-09-30]. Dostupné z: https://doi.org/10.1016/j.acorp.2024.100088.

ve kterém se *war* vyskytuje 636× v 310 rezolucích, z toho ovšem 327× (v 151 textech) v pevném spojení *war crimes* a 43× (ve 30 rezolucích) jako *prisoners of war*. Výrazně častěji se v textu rezolucí setkáme s *armed conflict* – 2147× ve 372 textech. 148× (pouze ve 30 textech) se objevuje slovo *aggression*.[30]

Slovo *sanctions* se v korpusu vyskytuje 1402× (v textu 358 rezolucí). V jednotném čísle – *sanction* – je použito 24× (v 21 textech). Podobnou frekvenci výskytu jako *sanctions* zaznamenáváme u *gender* (1415×), *sector* (1413×), *sovereignty* (1411×), *members* (1405×), *training* (1398×), *framework* (1390×), *technical* (1390×), *associated* (1389×) a *both* (1381×).

V porovnání s obecnými korpusy – britským BNC2014 a americkým Corpus of Contemporary American English (COCA)[31] se v textu rezolucí objevují *sanctions* výrazně častěji: v BNC2014 je nacházíme s relativní frekvencí (na milion tokenů) 8,51, v COCA s relativní frekvencí 19,65 a v UNSC Res.EN s mnohonásobně vyšší relativní frekvencí 430,98.[32] To znamená, že v textech rezolucí RB OSN jde o mnohem obvyklejší a běžnější slovo než v obecném jazyku. Jazyková analýza tak potvrzuje, že sankční agenda představuje významnou část rozhodování RB OSN.

4. Slovo „sankce“

V češtině se u slova *sankce* jako u podstatného jména v prvním pádě shoduje tvar jeho jednotného a množného čísla (může být uložena sankce, mohou být uloženy sankce). V angličtině sice u podstatného jména jednoduše rozpoznáme jednotné a množné číslo, pouze z kontextu a větné stavby ale můžeme dovodit, zda *sanction/sanctions* zastává roli podstatného jména (podmětu nebo předmětu), slovesa, nebo jiného větného členu (přívlastku). Kromě této gramaticky delikátní situace musí být brán ohled i na to, že slovo sankce má více významů.[33]

V situaci, kdy mezinárodní právo nemá o obsahu výrazu jasno, můžeme k jeho ohledání přistoupit buď za pomocí výkladového slovníku, nebo za pomoci korpusové analýzy. Pokud jde o využití slovníků, nejde o postup, se kterým by se studenti právnických fakult během studia seznamovali. Jak ale ukazují studie z amerického prostředí, stává se konzultace slovníku běžnou součástí rozhodovací procesu. Mouritsen poukazuje na exponenciální růst použití slovníků v rozhodnutí Nejvyššího soudu USA a hovoří o eskalaci používání slovníků v soudním rozhodování.[34]

S citacemi výkladových slovníků se čím dál intenzivněji setkáváme i v rozhodovací činnosti Mezinárodního soudního dvora:

---

30 Jen dvacet výsledků vrací LancsBox X na dotaz na slovo „diplomacy“, z toho 18× jde o spojení „preventive diplomacy“.

31 COCA: Corpus of Contemporary American English [online]. [cit. 2025-08-15]. Dostupné z: https://www.english-corpora.org/coca/.

32 Méně jednoznačné rozdíly najdeme v relativních frekvencích u výrazů „sanction“ (BNC2014 2,85; COCA 12,85; UNSC Res.EN 7,38), „sanctioned“ (BNC2014 3,26; COCA 3,04; UNSC Res.EN 4,30) a „sanctioning“ (BNC2014 0,7; COCA 0,58; UNSC Res.EN 0). V Českém národním korpusu se „sankce“ objevují s relativní frekvencí 24,88, „sankcionovat“ s 0,73 a „sankční“ s hodnotou 1,32.

33 TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. Příspěvek Mezinárodního soudního dvora k porozumění mezinárodním sankcím. In: ŠTURMA, Pavel – TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana (eds.). *Mezinárodní soudnictví. Nové úkoly a výzvy*. Praha: Česká společnost pro mezinárodní právo, 2025, s. 71. ONDŘEJEK, *Pavel. Sanctions from the Point of View of (General) Legal Theory*, s. 35–52.

34 MOURITSEN, Stephen C. The Dictionary Is Not a Fortress. Definitional Fallacies and a Corpus-Based Approach to Plain Meaning. *BYU Law Review*. 2010, Vol. 2010, No. 5, s. 1915, 1920.

- V rozsudku ze dne 18. 7. 1966 ve věci *South West Africa Cases (Ethiopia v. South Africa; Liberia v. South Africa)* odkazuje předseda Soudu na Dictionary of the Terminology of International Law v situaci, kdy vysvětluje rozdíl mezi souhlasným (*concurring*) a odlišným (*dissenting*) stanoviskem soudce k rozhodnutí Soudu.[35]
- V rozsudku o předběžných námitkách z 12. 12. 1996 ve věci *Case concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)* Soud používá Oxford English Dictionary a Black's Law Dictionary, aby v nich vyhledal výraz *commerce*.[36]
- V rozsudku z 31. 3. 2004 ve věci *Case Concerning Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America)* se Soud zabýval významem výrazu *without delay* v textu čl. 36 odst. 1 Vídeňské úmluvy o konzulárních stycích. V odst. 84 rozsudku k tomu uvádí, že *„dictionary definitions, in the various languages of the Vienna Convention, offer diverse meanings of the term 'without delay' (and also of 'immediately')."*[37]

Slovníková vysvětlení pojmů používají soudci i ve svých separátní a disentních stanoviscích.[38] A ještě častěji než MSD se o slovníky opírají strany sporu.[39] Začít tedy s vyhledáním slova, které nebylo právně definováno, ve výkladovém slovníku je v současném mezinárodním právu spíše trend než tabu.

Podle Cambridge dictionary[40] má podstatné jméno *sanction* v britské angličtině tyto významy: 1. *„an official order, such as the stopping of trade, that is taken against a country in order to make it obey international law", „a strong action taken in order to make people obey a law or rule, or a punishment given when they do not obey,* 2. *„approval or permission, especially formal or legal"*. Význam slovesa *sanction* je povolit (*allow*) a/nebo potrestat

35 *South West Africa*, Second Phase, Judgment, I. C. J. Reports 1966, s. 6, odst. 21.

36 *Case concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*, Preliminary Objection, Judgment of 12 December 1996, I. C. J. Reports 1996, p. 803, s. 19, odst. 45.

37 *Case Concerning Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America)*. Judgment of 31 March 2004, I. C. J. Reports, 2004, p. 12. odst. 84.

38 Např. soudce Robinson ve věci *Sovereign Rights and Maritime Spaces (Nicaragua v. Colombia)* využil slovníkovou definici „navigation" a ve věci *Certain Iranian Assets (Iran v. United States)* konzultoval Concise Oxford Dictionary ve vztahu k „determine". Ve druhém uvedeném případě i soudkyně Sebutinde odkazuje na slovník, a to na heslo „commerce" v Oxford English Dictionary a v Black's Law Dictionary. Soudce *ad hoc* Tuzmukhamedov ve věci *Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation)* na základě Cambridge Dictionary uchopil význam slova „financing", na základě Oxford Dictionary *funds*, s odkazem na Merriam-Webster Dictionary pak slovo „pecuniary".

39 Ve sporu mezi Kostarikou a Nikaraguou odkázala Kostarika na výklad slova „commerce" v Dictionary of the Royal Spanish Academy z devatenáctého století, tedy z doby, kdy vznikla smlouva, jejíž výklad byl předmětem sporu. V prosinci 2024 bylo na podnět Valného shromáždění OSN zahájeno posudkové řízení ve věci *Obligations of Israel in relation to the Presence and Activities of the United Nations, Other International Organizations and Third States in and in relation to the Occupied Palestinian Territory*. Ve vyjádření, které v únoru 2025 Soudu zaslala Organizace islámské spolupráce, se odkazuje na výklad slova „decisive" (ve vztahu k rozhodnutí Soudu) v Dictionary Le Robert. Jen na Oxfordský slovník (Oxford Dictionary) v různých vydáních se účastníci řízení u MSD spolehli v přibližně třiceti podáních: např. Itálie ve věci *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine V. Russian Federation)* ve vztahu ke slovu „fullfillment", Norsko – ve stejné věci – ve vztahu k „dispute". V rozsáhlém podání Ruské federace (568 stran) ve věci *Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation)* cituje žalobce výkladové slovníky (Oxford, Cambridge, Merriam-Webster) opakovaně, v souvislosti s výrazy „public knowledge", „campaing", „origin, funds" a „financing".

40 Sanction. In: *CAMBRIDGE DICTIONARY* [online]. [cit. 2025-09-22]. Dostupné z: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/sanction.

(*punish*). V americké angličtině je u podstatného jména na první místě uvedeno schválení (*approval*), na druhém potrestání (*punishment*), na třetím povolení (*permit*). V odborné právní angličtině jsou u podstatného jména *sanction* uvedena vysvětlení pro dva různé významy: *„a punishment given when someone does not obey a rule or a law“* a *„formal or legal approval or permission“*.[41]

Anglické *sanction/sanctions* může tedy znamenat zaprvé postih (*punishment*), zadruhé schválení, povolení (*approval*, *permit*) a zatřetí opatření (*measures*, *orders*) za účelem dodržování práva.

5. Význam slova sankce v rezolucích Rady bezpečnosti OSN

Základním nástrojem, který korpusová lingvistika využívá k určení významu slova, je konkordance (angl. *concordance*). František Čermák definuje konkordanci jako *„ukázku, představení (všech) výskytů zadaného (resp. žádaného) termínu, slova, formy v korpusu, nějak seřazených, doprovázející ho různě rozsáhlým kontextem a obv. i statistikou, frekvencí“*.[42] Jejím prostřednictvím má badatel přímý přístup k jazykovým datům v kontextu a možnost analyzovat užití jazyka v kontextu, zkoumat význam slov, sledovat typická spojení slov, rozlišit běžný a okrajový význam slova. V obecném korpusu konkordance vypovídá o tom, jak se slovo používá v různých typech textů a žánrech (noviny, odborná literatura, mluvený jazyk apod.). Ve specializovaném korpusu konkordance ukazuje, jak jazyk funguje v určitém oboru, žánru nebo situaci.

V korpusu UNSC Res.EN se *sanctions* objevují 1042×. Na obrázku 1 je zachycen vzorek dvaceti náhodně vybraných konkordancí slova *sanctions*.

V uvedeném vzorku se *sanctions* objevuje vždy jako podstatné jméno nebo jako podstatné jméno v předřazené přívlastkové funkci (angl. *noun adjuct*, *attributive noun*), nikoliv jako sloveso.[43] Vzorek naznačuje, že v textech RB OSN se *sanctions* užívají pouze v jediném významu tohoto slova, a to ve významu, který Cambridge Dictionary uvádí na prvním místě: oficiální opatření, například zastavení obchodu, které je uplatněno vůči nějaké zemi s cílem přimět ji k dodržování mezinárodního práva. Žádná z uvedených řádek není příkladem kontextu, ve kterém by *sanctions* byly použity ve smyslu povolení nebo schválení. Vzorek dále naznačuje, že slovo *sanctions* se v korpusu objevuje především jako součást názvů a označení institucí či dokumentů, například *sanctions committee*, *sanctions list* nebo *sanctions monitoring team*.

---

41 Jak tento pohled na sankce souzní s poznatky, které nabízí čeština? Namísto výkladového slovníku je možno využít Český národního korpus, mezi jehož funkcemi je i možnost zobrazit slova, která se používají v obdobném prostředí jako hledaný výraz. Vysoké skóre podobnosti (blížící se 1) ukazuje, že daná slova se v korpusu vyskytují v podobných kontextech a lze je tedy považovat za významově blízká. Nízké skóre (blížící se 0) signalizuje menší kontextovou, a tedy i významovou příbuznost. Nejvyšší podobnost pro „sankce“ vykazují „postih“ (skóre 0,81), „opatření“ (0,79), „kvóta“ (0,77), „závazek“ (0,77), „restrikce“ (0,77), „embargo“ (0,76), „kompenzace“ (0,75), „clo“ (0,75), „hrozba“ (0,74) a „rozhodnutí“ (0,74). Na rozdíl od anglického výkladové slovníku chybí v současném a obecném korpusu význam související s povolením nebo schválením (např. Pragmatická sankce). „Sankce“ – Slovo v kostce. In: *Korpus.cz* [online]. [cit. 2025-09-20]. Dostupné z: https://www.korpus.cz/slovo-v-kostce/search/cs/sankce.

42 ČERMÁK, František. *Korpus a korpusová lingvistika*. Praha: Karolinum, 2017, s. 264.

43 Ve tvaru „sanctioned“ se slovo vyskytuje v celém korpusu 24×. Na základě analýzy všech těchto konkordancí lze uvést, že jde vždy o součást víceslovných výrazů, v nichž *sanctioned* rozvíjí podstatné jméno („sanctioned entities, sanctioned individuals“). V korpusu není *sanctioned* užito způsobem, který by odpovídal slovesnému tvaru (např. „are sanctioned“, „were sanctioned“).

Sample: Sample: sanctions Freq.: **20 (6.15)** Texts: **19/2,722**

File	Left	Node	
S_RES_2231_2015_EN.txt	Iran has stated that if	sanctions	are reinstated in whole or
S_RES_2364_2017_EN.txt	its readiness to consider targeted	sanctions	against those who take actions
S_RES_1989_2011_EN.txt	removal from the Al-Qaida	Sanctions	List of individuals, groups, undertakings
S_RES_2098_2013_EN.txt	recalling its decision to extend	sanctions	measures outlined in paragraph 3
S_RES_2231_2015_EN.txt	3(a)(i) of E.O. 13645); 4.1.3.	Sanctions	on the provision of U.S.
S_RES_2368_2017_EN.txt	the ISIL (Da'esh) & Al-Qaida	Sanctions	List and for removing them
S_RES_2083_2012_EN.txt	S/RES/2083 (2012) Emphasizing that	sanctions	are an important tool under
S_RES_2117_2013_EN.txt	entities, including experts groups assisting	sanctions	committees and peacekeeping operations;
S_RES_1730_2006_EN.txt	its resolve to ensure that	sanctions	are carefully targeted in support
S_RES_2462_2019_EN.txt	appropriate, the Analytical Support and	Sanctions	Monitoring Team with relevant information
S_RES_2394_2017_EN.txt	ISIL (Da'esh) and Al-Qaida	Sanctions	List, including those participating in
S_RES_0820_1993_EN_GOLD.txt	in Europe and invites the	Sanctions	Coordinator and the Sanctions Assistance
S_RES_2375_2017_EN.txt	5/9 S/RES/2375 (2017)	Sanctions	Implementation 19. Decides that Member
S_RES_2253_2015_EN.txt	ISIL (Da 'esh) & Al-Qaida	Sanctions	List through the Office of
S_RES_2683_2023_EN.txt	in the initial report; Targeted	Sanctions	12. Decides to renew until
S_RES_2290_2016_EN.txt	5/8 S/RES/2290 (2016) Targeted	Sanctions	6. Underscores its willingness to
S_RES_2633_2022_EN.txt	in the initial report; Targeted	Sanctions	12. Decides to renew until
S_RES_1803_2008_EN.txt	efforts to get round the	sanctions	imposed by resolutions 1737 (2006)
S_RES_2499_2019_EN.txt	importance of establishing measures, including	sanctions,	and mechanisms that could be
S_RES_2404_2018_EN.txt	the effective implementation of these	sanctions,	Emphasizing the need for respect

Zdroj: vlastní zpracování v programu LancsBox X

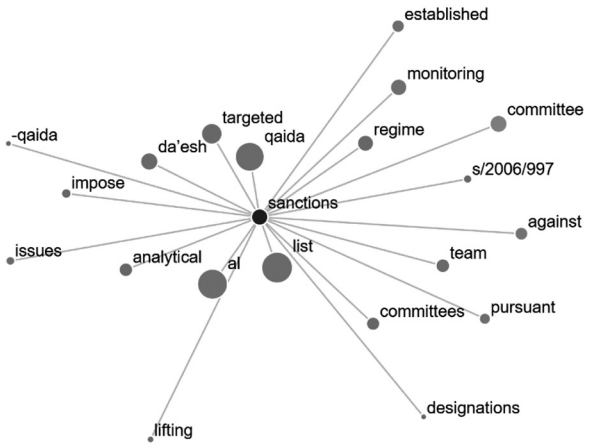
Obrázek 1: Konkordance slova „sanctions“ v korpusu UNSC Res.EN

Odhalit typická sousloví, ustálené jazykové vazby a „(smysluplné) souvýskyty slov“[44] v korpusu napomáhá další nástroj, kterým jsou kolokace. Kolokační vazby sdělují a kolokační grafy vizualizují souvislosti mezi uzlem a jeho typickými kontextovými partnery v nastaveném rozsahu. Tím ukazují, jaké významy nebo diskurzní rámce se s daným uzlem pojí. Hvězdička (*) znamená, že vyhledávání zahrnuje všechny tvary slova (např. u *sanction** se jedná o tvary *sanction*, *sanctions*, *sanctioned*, *sanctioning*). Rozsah označuje počet slov nalevo a napravo od uzlu, které jsou při hledání a výpočtu síly kolokací zohledněny. Obrázek 2 zobrazuje kolokace v rozsahu 3 slova nalevo a 3 slova napravo od uzlu *sanction**.

Na základě kolokačního grafu a určité odborné znalosti problematiky sankcí lze odhadnout, která pevná slovní spojení se slovem *sanctions* se mohou v textu vyskytovat. Konkordance pak mohou takové výskyty upřesnit početně a dále rozvinout. Konkrétní počty výskytů shrnuje tab. 2.

Konkordance ve spojení s tabulkou č. 2 ukazují, že slovo *sanctions* se v textu rezolucí vyskytuje nejčastěji jako přívlastek, který bychom do češtiny přeložili jako přídavné jméno *sankční* (spojení *sanction* list**, *sanctions committee**, *sanctions monitoring team*, *sanction* regime* a *sanction* measures* reprezentují 780 výskytů, tedy 55 % všech výskytů výrazů *sanction* a *sanctions* v rezolucích).

[44] ČERMÁK, František, *Korpus a korpusová lingvistika*, s. 264.

Obrázek 2: Kolokační graf, 20 nejsilnějších kolokačních vazeb uzlu „sanction*“

Zdroj: vlastní zpracování v programu LancsBox X. Pozn.: Délka spojnice mezi klíčovým slovem *sanctions* a kolokátem vyjadřuje sílu jejich vzájemné asociace (vyčíslenou statistickým ukazatelem LogDice); kratší spojnice znamená silnější vazbu, delší spojnice ukazuje na slabší vazbu (spojení není tak statisticky významné (např. u *sanctions – committee* je Log Dice 8,9, u *sanctions – list* je to 12,2). Velikost kolečka u kolokátu odpovídá frekvenci výskytu dané kolokace v celém korpusu (kolokace *sanctions – committee* se v celém korpusu objevuje 120×, kolokace *sanctions – list* se objevuje 353×).[45]

Současně se ale v textech hojně objevuje v českém významu sankce (mn. č.). Bývá předcházeno slovesem nebo přídavným jménem, např. *General Issues of Sanctions*[46] (38 výskytů), *targeted sanctions* (141 výskytů), *financial sanctions* (29 výskytů), *nuclear-related sanctions* (8 výskytů, ale pouze v jednom dokumentu – Společném komplexním akčním plánu, JCPOA), *economic sanctions* (4 výskyty), *secondary sanctions* (2 výskyty).

Pokud jde o slovesa, která nejčastěji předchází *sanctions* jako podstatné jméno, jde o *impose* (ukládat) – 7 výskytů v 7 různých textech, *lift* (zrušit) – 6 výskytů v 6 textech, *evade* (vyhýbat se) – 5 výskytů ve 4 textech, *implement* (provádět) – 3 výskyty ve 3 textech nebo *including* (2 výskyty ve 2 textech). Jedenkrát se v celém korpusu vyskytují spojení *apply*, *circumvent*, *regarding*, *render*, *violate sanctions* a *undermine sanctions*. Zjištěná slovesa ve shodě s výše uvedenými dílčími závěry potvrzují, že významem slova *sanctions* jsou skutečně opatření a omezení, které RB OSN ukládá, ruší, implementuje, aplikuje. Sankcionované osoby a jednotky (nebo dotčené státy) se jim mohou vyhýbat a porušovat je. Srovnání s obecným korpusem BNC2014 ukazuje, že *sanctions* v rezolucích RB OSN nejsou vnímány jako synonymum slova trest, neboť s *punishment* se v obecném korpusu pojí (mimo *impose*) jiná slovesa: např. *avoid*, *await*, *be*, *face*, *receive*, *require*, *take*, *want*.

Spojení sanctions s předložkou (*sanctions against* – 72 výskytů v UNSC Res.EN, *sanctions on* – 63 výskytů v UNSC Res.EN) zapadá do obrazu, že sankce jsou opatřeními, namířenými proti někomu (*against*) a týkající se něčeho (*on*).

45 LancsBox 5.1 Manual [online]. [cit. 2025-08-11]. Dostupné z: http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox/docs/pdf/LancsBox_5.1_manual.pdf.

46 Pod tímto názvem se obecné agendě sankcí věnuje RB OSN, respektive od roku 2000 neformální pracovní skupina.

Tabulka 2: Frekvence vybraných výskytů slovních spojení obsahujících slovo „sanctions“ jako přívlastek

Slovní spojení	Počet výskytů v korpusu	Počet rezolucí, ve kterých se spojení vyskytuje
Sanctions committee*	192	116
Al Qaida sanctions committee	37	27
The United Nations sanctions committee*	13	13
Exchange information with the sanctions committee	5	5
Cooperate fully with the sanctions committee	2	2
Designated by the sanctions committee	3	3
Approved in advance by the sanctions committee	2	2
Sanction* list*	362	81
Al Qaida sanctions list	265	47
1988 sanction* list	9	8
DRC sanctions list	3	1
2374 sanctions list	20	8
Individuals on the sanctions list	5	5
Entities on the sanctions list	1	1
Analytical Support and **Sanctions Monitoring Team**	78	54
Sanctions regime	106	77
Implementation of the sanctions régime	30	27
Effective implementation of the sanctions regime	27	27
Renewing the sanctions régime	5	5
Continuation of the sanctions régime	4	4
Violation of the sanctions régime	2	2
Sanction* measures	42	39
Implementation of the sanctions measures	6	6
Sanctions Act	5	1 (JCPOA)
Sanctions review	4	4

Zdroj: vlastní zpracování na základě výstupu z programu LancsBox X

Zajímavý poznatek nabízí LancsBox X při zobrazení konkordancí, řádek, v nichž se vyskytuje infinitivní tvar slovesa *to sanction*. Ve všech 14 výskytech bychom totiž na první letmý pohled lehce mohli *to sanction* nahradit *to punish* nebo českým *postihnout*.

Teprve širší záběr na kontext v rozsahu vět a odstavců ukazuje, že *to sanction* je v textu důsledně použito ve smyslu zařazení na sankční seznam. Např. poslední uvedená konkordance v rezoluci 2434 (2018) ze září 2018 je součástí textu *„Reiterating its concern at the smuggling of migrants and refugees and human trafficking through Libya, emphasizing the decision to sanction six human traffickers and migrant smugglers in Libya on 8 June 2018 […]“*. Zájmeno *its* reprezentuje Radu bezpečnosti OSN a navazující text připomíná, že v červnu 2018 zařadila RB OSN na sankční seznam šest osob spojených s obchodem s lidmi a pašováním migrantů v Libyi.[47]

47 UN sanctions six over human trafficking. In: *DW* [online]. 6. 8. 2018 [cit. 2025-09-22]. Dostupné z: https://www.dw.com/en/un-security-council-sanctions-six-over-human-trafficking-in-libya/a-44120251.

to sanction	Freq.: 14 (4.30)	Texts: 14/2,722		
File ▲	Left	Node	Right	
S_RES_2100_2013_EN.txt	under the above-mentioned regime,	to sanction	further individuals, groups, undertakings and	
S_RES_2140_2014_EN.txt	under the above-mentioned regime,	to sanction	further individuals, groups, undertakings and	
S_RES_2164_2014_EN.txt	under the above-mentioned regime,	to sanction	further individuals, groups, undertakings and	
S_RES_2169_2014_EN.txt	the region, expressing its readiness	to sanction	further individuals, groups, undertakings, and	
S_RES_2201_2015_EN.txt	under the above-mentioned regime,	to sanction	further individuals, groups, undertakings and	
S_RES_2227_2015_EN.txt	under the above-mentioned regime,	to sanction	further individuals, groups, undertakings and	
S_RES_2233_2015_EN.txt	the region, expressing its readiness	to sanction	further individuals, groups, undertakings, and	
S_RES_2295_2016_EN.txt	readiness, under the abovementioned regime,	to sanction	further individuals, groups, undertakings and	
S_RES_2299_2016_EN.txt	terrorist attacks, Expressing its readiness	to sanction	further individuals, groups, undertakings,	and
S_RES_2359_2017_EN.txt	readiness, under the abovementioned regime,	to sanction	further individuals, groups, undertakings and	
S_RES_2364_2017_EN.txt	under the above-mentioned regime,	to sanction	further individuals, groups, undertakings and	
S_RES_2367_2017_EN.txt	RES/2367 (2017) Expressing its readiness	to sanction	further individuals, groups, undertakings,	and
S_RES_2374_2017_EN.txt	readiness, under the abovementioned regime,	to sanction	further individuals, groups, undertakings and	
S_RES_2434_2018_EN.txt	through Libya, emphasizing the decision	to sanction	six human traffickers and migrant	

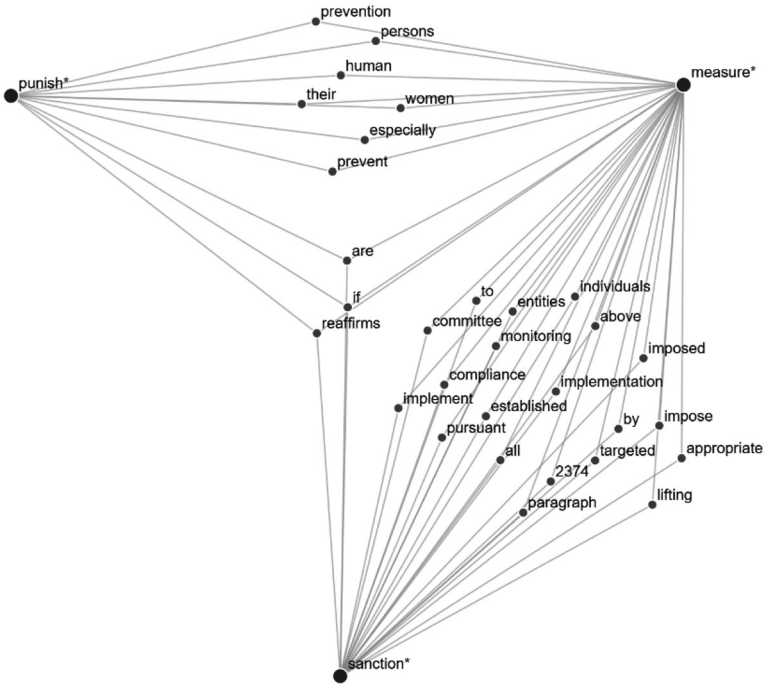
Zdroj: vlastní zpracování v programu LancsBox X

Obrázek 3: Konkordance „to sanction“ v UNSC Res.EN

I v ostatních 13 výskytech se nejedná o postih, ale zkratku pro zařazení na sankční seznam. V devíti případech jde o formulaci *reiterating its readiness*, *under the abovementioned regime*, *to sanction further individuals*, *groups*, *undertakings and entities who*. V dalších čtyřech konkordancích je součástí obsahově blízkého sdělení: *expressing its readiness to sanction further individuals*, *groups, undertakings and entities who*. Co je ovšem na těchto třinácti řádcích zajímavé, je soudržnost všech výskytů v korpusu, a to nejen soudržnost obsahová (obě sdělení naznačují totéž), ale i časová – všech 13 rezolucí bylo přijato v relativně krátkém období 2013–2017, v korpusu se v období před rokem 2013 nebo po roce 2017 tyto obraty nevyskytují. Rezoluce uvedené na řádcích 1–13 tabulky souvisí jen se třemi sankčními režimy, respektive třemi státy – Mali (7 rezolucí), Irákem (4 rezoluce) a Jemenem (2 rezoluce). Ve vztahu k situaci v Mali a Jemenu se používá první uvedená formulace *reiterating its readiness*. Druhou formulaci – *expressing its readiness to sanction* – najdeme ve 4 rezolucích, které se všechny týkají Iráku. Konzistentní využívání konkrétního obratu v rezolucích, které na sebe časově a obsahově navazují, je pro rezoluce RB OSN typické a charakteristické.[48] Souviset může mimo jiné s tím, že navrhovatel, respektive předkladatel rezoluce je shodný s navrhovatelem, respektive předkladatelem předchozího textu. Nebo může navrhovatel vycházet z předpokladu, že již jednou akceptovaná formulace má u RB OSN vyšší pravděpodobnost schválení než nově použitý obrat; snaha dosáhnout schválení textu přitom provází celý proces projednávání návrhu rezoluce.

Z analýzy konkordancí – ať už nahlížíme na *sanctions* jako na podstatné jméno, nebo sloveso – vyplývá, že v diskurzu Rady bezpečnosti OSN má slovo *sanctions* výrazně institu-

48 Michael S. Wood hovoří o sériích rezolucí a k výkladu rezolucí RB uvádí, že rezoluce je nutné číst jako části takových sérií. WOOD, Michael C. *The Interpretation of Security Council Resolutions*, s. 87.

Zdroj: vlastní zpracování v programu LancsBox X

Obrázek 4: Kolokační graf s uzly „sanction*“ a výrazy „punish*“ a „measure*“

cionalizovaný a terminologický charakter. Velmi často je použito jako součást ustálených názvů orgánů, dokumentů a procedur (*sanctions committee*, *sanctions list*, *sanctions monitoring team*, *sanctions regime*). Zatímco slovníkové heslo nabízí v angličtině tři různé významy (omezující opatření, povolení, trest), v korpusu rezolucí se nesetkáme se sankcemi jako povolením nebo schválením, ale téměř výhradně v právně-politickém významu opatření, které nějakým způsobem omezuje osoby, jednotky, obchod apod.

Z analýzy dosud nevyplynulo, že by sankce – byť v pohledu limitovaném na rezoluce RB OSN – mohly znamenat postih. Díky korpusové lingvistice a kolokacím je možné případnou souvislost mezi sankcemi a postihem podrobněji prostudovat a ilustrovat. Obrázek č. 4 ilustruje slovní vazby mezi *sanction** a výrazy *punish** a *measure** (která se na základě konkordance jeví jako slovo obsahově velmi blízké *sanctions*).

Obrázek 4 ukazuje, že uzly *measure** a *sanction** sdílí mnoho propojovacích bodů,[49] v řadě případů se přitom jedná o obsahová (nikoliv funkční) slova, např. *impose*, *implement*, *lifted*, *targeted*, *compliance*, *committee*. Naopak přímé propojení mezi *sanction** a *punish** neexistuje. Z kolokačního grafu tedy vyplývá, že v korpusu UNSC Res.EN se slovo *sanction** používá jako typ opatření, nikoliv jako postih.

49 Pro přehlednost graf zobrazuje jen 10 nejsilnějších kolokací pro každý výraz. Celkový počet kolokací mezi *sanction** a *measure** je 67.

Sample: ([hw="violat.*"] []{0,5} [hw="sanction.*"]) Freq.: 10 (3.07) Texts: 10/2,722

File	Left	Node	Right
S_RES_2138_2014_EN.txt	its mandate, as well as	violations of the sanctions;	4. Requests the Panel of
S_RES_2091_2013_EN.txt	its mandate, as well as	violations of the sanctions;	5. Requests the Panel of
S_RES_2035_2012_EN.txt	its mandate, as well as	violations of the sanctions;	7. Requests the Panel of
S_RES_1374_2001_EN.txt	on sanctions on UNITA diamonds,	violations of arms sanctions,	and on UNITA finances; 6.
S_RES_0411_1977_EN_GOLD.txt	particular concern at the continued	violation of sanctions	by South Africa and its
S_RES_2644_2022_EN.txt	existing measures and to report	violations to the United Nations Sanctions	Committee, and recalling in that
S_RES_2290_2016_EN.txt	while it is not a	violation of the sanctions	measures established pursuant to resolution
S_RES_2078_2012_EN.txt	M23 and those acting in	violation of the sanctions	regime and the arms embargo,
S_RES_2265_2016_EN.txt	its mandate, as well as	violations of any part of the sanctions	regime be reported immediately; 4.
S_RES_2340_2017_EN.txt	its mandate, as well as	violations of any part of the sanctions	regime, be reported immediately; 4.

Zdroj: vlastní zpracování v programu LancsBox X

Obrázek 5: Konkordance slov „violat*“ a „sanction*“ (pořadí violat* → sanction*) v korpusu rezolucí RB OSN

Narozdíl od Evropské unie, která své sankce formálně označuje jako omezující opatření, se *restrictive measures* v korpusu rezolucí RB OSN vyskytuje oproti *sanctions* řídce – jen ve 12 případech. Všechny výskyty souvisejí s textem jediné rezoluce, a to č. 2231 (2015), která obsahuje tzv. Společný komplexní akční plán (JCPOA), dohodu o íránském jaderném programu. Dohoda, na jejímž přijetí se podílela i Evropská unie, zřejmě proto opakovaně používá (aniž by byl definován nebo v textu přesněji specifikován) výraz *restrictive measures*, který je v prostředí EU běžný a obvyklý.[50] Výjimečné použití tohoto slovního spojení v jediném dokumentu současně ukazuje, že pro RB OSN nejde zdaleka o zavedený termín, který by měl v jejich textech místo srovnatelné se *sanctions*.

Může analýza korpusu reagovat na otázku, zda jsou sankce opatřením v případě porušení mezinárodního práva, respektive zda na jazykové úrovni Rada bezpečnosti sankce s porušením práva spojuje. Odpověď nabízí konkordance, v tomto případě v LancsBoxu X omezená na výskyty slov *violat** a *sanction** ve vzdálenosti jednoho až čtyř míst od sebe. Vzhledem k tomu, že pořadí obou slov musí být určeno, byly zadány dva dotazy, v nichž se obě slova objevují v různém pořadí. Náhodný vzorek deseti konkordancí je na obrázku 5 pro pořadí slov *violat**, *sanction**[51] a na obrázku 6 pro opačné pořadí – *sanction**, *violat**.

Z vzorku obsaženého na obr. 5 vyplývá, že slova *violation** a *sanction** jsou v rezolucích RB OSN nejčastěji spojena v kontextu porušování sankcí: *violation/s of (the) sanctions*, *violations of any part of the sanctions* a oznamování (*report*, *reported*) porušování sankčnímu výboru. Žádný řádek ve vzorku nenaznačuje, že by porušení mohlo být příčinou sankcí. Vzorek deseti konkordancí na obr. 6 také poukazuje na kontext porušování sankcí (*sanctions violation*), navíc zahrnuje ustanovení o tom, že osoby, které napomáhají porušovat sankce, konkrétně zákaz vstupu, mohou být také zařazeny na sankční seznam (*individuals or entities who knowingly facilitate the travel of a sanctioned individual in violation of the travel ban may be determined by the Committee to have met the designation*

50 V textu rezoluce často jako „sanctions and restrictive measures“ nebo „sanctions or restrictive measures“.

51 Na dotaz ([hw="violat.*"] []{0,5} [hw="sanction.*"]) LancsBox X vrátí všechny případy, kdy se slova začínající na „violat-“ (např. „violate“, „violation“) a „sanction“ – (např. „sanction“, „sanctions“) vyskytují v textu do vzdálenosti maximálně pěti slov od sebe.

Sample: ([hw="sanction.*"] []{0,5} [hw="violat.*"]) Freq.: 10 (3.07) Texts: 8/2,722

File	Left	Node	Right
S_RES_1374_2001_EN.txt	particular, but not exclusively, on	sanctions on UNITA diamonds, violations	of arms sanctions, and on
S_RES_1295_2000_EN.txt	ministerial task force to curb	sanctions violations,	further welcomes the measures taken
S_RES_2270_2016_EN.txt	assisting in the evasion of	sanctions or violating	the provisions of resolutions 1718 (
S_RES_1803_2008_EN.txt	persons or entities in evading	sanctions of, or in violating	the provisions of, this resolution,
S_RES_2339_2017_EN.txt	facilitate the travel of a	sanctioned individual in violation	of the travel ban may
S_RES_0932_1994_EN.txt	for information required regarding alleged	sanctions violations	to do so promptly, and
S_RES_2124_2013_EN.txt	about national cohesion and integration;	Sanctions 28. Expresses concern at continuing violations	of the Security Council charcoal
S_RES_2270_2016_EN.txt	the circumstances of previously reported	sanctions violations,	particularly the items seized or
S_RES_2094_2013_EN.txt	in order to evade the	sanctions or in violating	the provisions of resolution 1718 (
S_RES_2094_2013_EN.txt	individuals assisting the evasion of	sanctions or violating	the provisions of resolutions 1718 (

Zdroj: vlastní zpracování v programu LancsBox X

Obrázek 6: Konkordance slov „violat*“ a „sanction*“ (pořadí sanction* → violat*) v korpusu rezolucí RB OSN

criteria for sanctions), stejně jako osoby, které umožňují vyhýbat se sankcím nebo porušovat jiná ustanovení rezolucí RB OSN. Osoby porušující sankce tedy mohou být zařazeny na sankční seznam. Ani ve druhém vzorku ale není přítomen kontext, který by odpovídal tomu, že vyhlášené sankce jsou důsledkem porušení mezinárodního práva.

6. Výskyt výrazu „sanctions“ v rezolucích v průběhu času

Z výše uvedeného vyplývá, že slovo *sanctions* se v korpusu neobjevuje nahodile a že jeho význam se jeví v celkovém pohledu jako ustálený. Pohled do korpusu dovede odhalit i to, kdy se *sanctions* staly běžnou součástí slovníku RB OSN. Stále je totiž třeba myslet na to, že Charta OSN tento výraz nezná.

Poprvé se slovo *sanctions* objevilo z rezoluci č. 95 z 1. 9. 1951, která vyzývala Egypt k ukončení omezení plavby v Suezském průplavu: *„these restrictions together with sanctions applied by Egypt to certain ships which have visited Israel ports represent unjustified interference with the rights of nations to navigate the seas and to trade freely with one another“*. Jde o ojedinělý výskyt (další zaznamenáváme až v roce 1970) a význam nedopovídá výše uvedeným zjištěním. Nejde o opatření, která by přijala RB OSN na základě čl. 41 Charty OSN.[52]

52 Omezení plavby Suezským průplavem, která Egypt uplatňoval vůči plavidlům směřujícím do izraelských přístavů souvisela s dřívějším konfliktem mezi Palestinou a Izraelem. Výraz *sanctions* se poprvé objevuje v návrhu rezoluce (S/2298/Rev.1, později vydán pod S/2322) předloženém Francií, Spojeným královstvím a USA. Ze záznamů jednání Rady ani písemných podkladů není zřejmé, proč se v textu návrhu a později přijaté rezoluce objevil, ani to, kde došlo k tomu, že Izraelem kritizovaná *„practice of interfering with goods destined for Israel through the Suez Canal“* (Letter dated 11 July 1951 addressed to the President of the Security Council from the permanent representative of Israel to the United Nations, concerning the passage of ships through the Suez Canal, doc. S/2241) se změnila (v textu rezoluce RB OSN č. 91 z 1. 9. 1951) na *„sanctions applied by Egypt to certain ships which have visited Israel ports“*. Zevrubnější pohled na to, jak se slovem *sanctions* pracovali členové RB OSN na počátku padesátých let ukazuje, že v té době mu nebyl přikládám dnešní význam a obsahově bylo slovo více rozkročeno. V záznamu z 551. jednání RB OSN dne 1. 8. 1951 se např. setkáme se *sanction* ve významu povolení, schválení: *„the Mufti of Jerusalem, operating under the sanction and the shelter of the Egyptian Government“* (s. 14). V záznamu z z 552. jednání (16. 8. 1951) je zaznamenán projev britského zástupce včetně věty: *„Finally, I should like, with the President's permission, to emphasize that in calling upon Egypt to terminate these restrictions, we do not feel that we are in any sense penalizing Egypt or seeking to impose on it measures which*

V listopadu 1956 byla bělošskou menšinou vyhlášena nezávislost Jižní Rhodésie. RB OSN označila režim jako rasistický a vyzvala státy (rezoluce RB OSN č. 216 a č. 217) k „dobrovolným" sankcím, formulovaným jako výzva *to refrain from rendering any assistance to this illegal régime*",[53] respektive *„to refrain from any action which would assist and encourage the illegal régime and, in particular, to desist from providing it with arms, equipment and military material, and to do their utmost in order to break all economic relations with Southern Rhodesia, including an embargo on oil and petroleum products*".[54] O rok později Rada bezpečnosti s odkazem čl. 39 a 41 Charty OSN přijala „povinné" sankce.[55] Původně se opatření (aniž by v textu rezoluce byly označeny jako *measures* nebo *sanctions*) týkala jen zbraní, ropy a dalších nerostných surovin, po dvou letech byla rozšířena na veškerý obchod a finanční transakce, zaveden byl také zákaz vstupu a finanční sankce.[56] Byl zřízen výbor (odst. 20), který měl za úkol dohlížet na plnění sankční rezoluce a podávat o tom zprávy Radě bezpečnosti. A právě v souvislosti s prací výboru a s rozšířením jeho úkolů se v navazující rezoluci č. 277 (1970) poprvé objevuje slovo *sanctions* ve významu, který mu je dnes v rezolucích RB OSN vlastní: *„Decides that the Committee […] shall be entrusted with the responsibility of: […] (c) Studying ways and means by which Member States could carry out more effectively the decisions of the Security Council regarding sanctions against the illegal regime of Southern Rhodesia and making recommendations to the Council"*.[57] S nadsázkou lze říci, že od té doby se slovo *sanctions* v tomto sankčním režimu zabydlelo. Vyskytuje se v následných rezolucích, které se sankčního režimu proti Jižní Rhodesii týkaly, včetně rezoluce 470 z 21. prosince 1979, která tento sankční režim ukončila.[58]

Rezolucí č. 714 (1977) uložila RB OSN zbrojní embargo[59] na Jižní Afriku. I když i tento sankční režim se postupně rozvíjel a prostřednictvím rezolucí měnil (do roku 1994), slovo *sanctions* se ani v jedné z příslušných sankčních rezolucí nevyskytuje.

Od počátku devadesátých let dvacátého století sankční aktivita Rady bezpečnosti OSN zrychluje. Byly vyhlášeny různě rozsáhlé sankce v souvislosti s Irákem a Kuvajtem (1990–2003), sankce proti Jugoslávii (1991–1996), Libyi (1992–2003), v souvislosti s Angolou/UNITA (1993–2002), Haiti (1993–1994), konfliktem ve Rwandě (1994–2008), Libérii (1995–2001), Sierra Leone (1997–2010) a v souvislosti s Kosovem (1998–2001).

---

are in any way inequitable or unreasonable.", která je do francouzštiny přeložena: *„J'aimerais souligner, enfin, qu'en invitant l'Égypte à lever les restrictions qu'elle impose actuellement, nous n'avons pas le sentiment de frapper l'Égypte d'une sanction quelconque ni de chercher à lui imposer des mesures que l'on puisse considérer comme inéquitables ou déraisonnables."* (s. 4) a francouzské *sanction* se tedy objevuje ve významu anglického *penalize*.

53 Rezoluce RB OSN 216 (1965), odst. 2.

54 Rezoluce RB OSN 217 (1965), odst. 8.

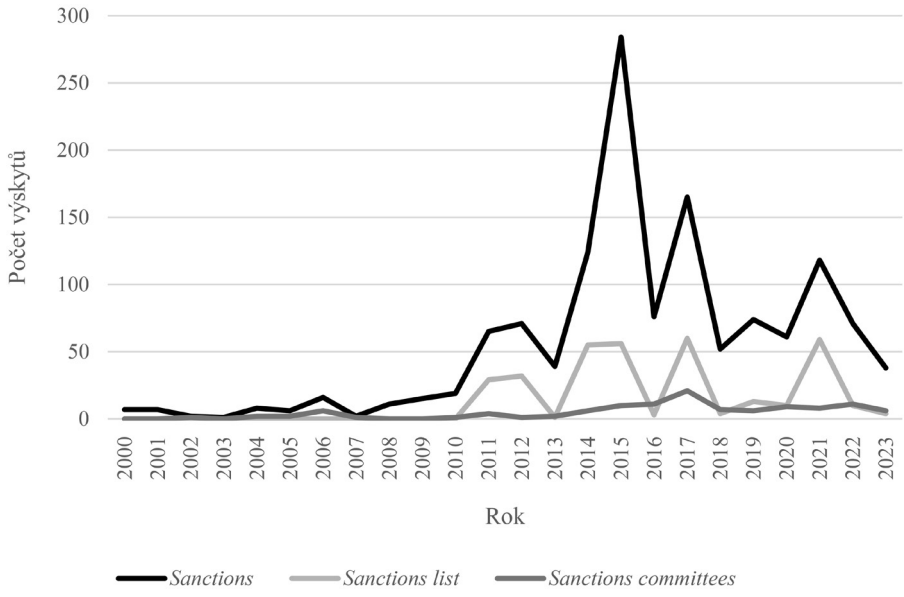
55 Rezoluce RB OSN 232 (1966) v odst. 2 obsahuje formulaci: *„Decides that all States Members of the United Nations shall prevent"*.

56 Finanční a cestovní sankce v té době neměly zdaleka podobu dnes užívaných individuálně cílených sankcí, které cílí na jmenovitě uvedené osoby a jednotky. Sankcionované osoby a jednotky byly vymezeny obecně. Srov. Rezoluce RB OSN 253 (1968), odst. 4 a 5.

57 Rezoluce RB OSN 277 (1970), odst. 21.

58 *„The Security Council […] 4. Commends States Members of the United Nations, particularly the Front-Line States, for their implementation of the Security Council resolutions on sanctions against Southern Rhodesia in accordance with their obligations under Article 25 of the Charter."*

59 *„[…] all States shall cease forthwith any provision to South Africa of arms and related materiel of all types, including the sale or transfer of weapons and ammunition, military vehicles and equipment, paramilitary police equipment, and spare parts for the aforementioned, and shall cease as well the provision of all 'types of equipment and supplies and grants of licensing arrangements for the manufacture or maintenance of the aforementioned'"*. Rezoluce RB OSN 415 (1977), odst. 2.

Zdroj: vlastní zpracování na základě výstupu z programu LancsBox X

Graf 1: Počet výskytů „sanctions“, „sanctions commitees“ a „sanctions list“ v rezolucích RB OSN 2000–2023

V korpusu se ale tento nárůst neprojevuje nijak dramaticky: *sanctions* zmiňuje jen 12 rezolucí (19 výskytů) RB OSN přijatých v devadesátých letech. Napříč jednotlivými sankčními režimy se o sankcích hovoří s rozdílnou intenzitou.[60] Teprve od roku 2000 se *sanctions* v rezolucích RB OSN objevují nepřetržitě a s narůstajícím trendem a s mírným zpožděním se v korpusu UNSC Res.EN stabilizuje i používání slovních spojení *sanctions committees* a *sanctions list* – srov. graf 1.

Častější používání výrazu v letech 2006, 2011, 2015, 2017 a 2021 lze vysvětlit zásadními událostmi, které provázely sankční praxi RB OSN, případně výrazně zvýšenou aktivitou RB OSN. Rezolucí č. 1730 z 19. prosince 2006 zřídila RB OSN tzv. Focal point jako místo, na které se mohou osoby a jednotky, uvedené na sankčních seznamech, se žádostmi o vyškrtnutí (*delisting*).[61] V roce 2011 byla RB, s ohledem na Arabské jaro, v sankční agendě mimořádně aktivní: uvalila sankce na Libyi (rezoluce č. 1970, 1973, 2014) a Jemen (2025), prodloužila existující sankce na Somálsko, Eritreu, Kongo, Libérii a zejména rozdělila nejmohutnější sankční režim podle rezoluce 1267 (1999) na dva samostatné – Talibán (rezoluce 1988) a Al-Káidu (rezoluce 1989). V roce 2015 byla uzavřena výše zmíněná obsáhlá

60 Zatímco rwandský a libyjský sankční režim se bez slova *sanctions* zcela obejdou, ve vztahu k opatřením v Jugoslávii se slovo *sanctions* objevuje 12× ve čtyřech rezolucích, ve vztahu k Haiti 5× v pěti různých rezolucích. Jasně se začíná projevovat „institucionální“ přístup k sankcím – v jugoslávském režimu se totiž slovo *sanctions* 3× identifikuje ve spojení „sanctions coordinator“, 6× ve spojení „sanctions assistance mission“ a 1× v „sanctions communication centre“. Do jiných sankčních režimů se tyto výrazy nepřenášejí.

61 V textu rezoluce se *sanctions* objevují 8×.

dohoda o íránském jaderném programu.[62] V roce 2017 RB OSN přijala sérii rezolucí, kterými zpřísnila sankce vůči KLDR (rezoluce 2371, 2375 a 2397). Současně byly prodlouženy stávající sankční režimy vůči Somálsku, Mali, Středoafrické republice, Afghánistánu, ISIL a Al-Káidě a byly zrušeny sankce vůči Libérii. V roce 2021 se téměř 50× v jediné rezoluci (č. 2610 z 17. 12. 2021) vyskytuje *sanctions list*, protože text rezoluce se z velké části věnuje správě, aktualizaci (*listingu* a *delistingu*) a transparentnosti sankčního seznamu osob a jednotek spojených s ISIL (Da'esh) a Al-Káidou.

Naopak, v grafu se nijak výrazně neprojevuje jiné významné rozhodnutí RB OSN, a to když v roce 2009 – rezolucí 1904 (2009) – Rada učinila krok k posílení přezkumu a zavedení úřadu ombudsosoby (angl. *ombudsperson*) pro sankční seznam Al-Káida (později ISIL a Al-Káida), protože v textu této rezoluce se *sanctions* objevují jen 3×.

Z grafu 1 vyplývá také institucionalizace *sanctions* a jejich stále hojnější používání ve spojeních *sanctions list* (poprvé zaznamenáno v 2002, nepřetržitá řada výskytů začíná až v roce 2010) a *sanctions committee* (poprvé, ale relativně rázně se objevuje v roce 2011, od té doby je používáno nepřetržitě). Z korpusové analýzy v LancsBox X je dále možno doplnit, že slovo *delisting* někdy psáno jako *de-listing*) se poprvé vyskytuje v rezoluci 1617 (2005), *targeted sanctions* v rezoluci 1792 (2007), *travel ban** a *assets freeze* v rezoluci 1679 (2006), zatímco *arms embargo** se poprvé objevuje již v rezoluci č. 282 (1970).[63]

Závěr

Více než dva a půl tisíce rezolucí, které Rada bezpečnosti OSN přijala od svého vzniku v roce 1945, představuje specializovaný jazykový korpus. Jde o silně institucionální žánr, jehož lexikální profil se odlišuje od běžného jazyka. Texty rezolucí vykazují v čase dlouhodobý trend prodlužování a mnohem častěji než v obecném korpusu se v nich vyskytují slova jako *security*, *peace*, *requests* nebo *implementation*. Analýza korpusu potvrzuje intuitivní dojem, že jazyk rezolucí RB OSN je formální, jednotný a tematicky vyhraněný, zaměřený na mezinárodní mír a bezpečnost.

Zkoumání rezolucí RB OSN za pomoci nástrojů a postupů korpusové lingvistky přináší řadu poznatků jak o samotných rezolucích RB OSN, tak i o tom, jak Rada bezpečnosti pracuje se slovem *sanctions*. Ve srovnání s obecným jazykem je slovo *sanctions* v rezolucích OSN užíváno výrazně častěji, což svědčí o tom, že jde o významnou agendu Rady bezpečnosti. V korpusu se *sanctions* užívá téměř výhradně ve významu omezujících opatření, která předvídá 41 Charty OSN. Korpus rezolucí vylučuje význam *sanctions* jako schválení nebo postih, i když i tyto významy mu může obecný jazyk přikládat. Výskyt slova *sanctions* v kontextu (konkordance) ukazuje, že slovo *sanctions* se v převážné většině výskytů pevně pojí s několika podstatnými jmény a označuje sankční seznamy, sankční výbory a sankční režimy. Kolokační grafy potvrzují silné spojení s výrazy jako *committee*, *list*, *regime* či *measures*, zatímco vazby na *punish* prakticky neexistují. Analýza navíc ukazuje, že sankce nejsou v rezolucích prezentovány jako reakce na porušení mezinárodního práva.

---

62 V souladu s touto dohodou, která obsahovala i možnost zrušené sankce proti Íránu obnovit (tzv. *snapback*), iniciovaly obnovení sankcí 28. srpna 2025 Francie, Německo a Spojeného království. Ruská federace a ČLR navrhly obnovení sankcí odložit, jejich návrh ale na RB OSN neprošel a s účinností od 27. 9. 2025 jsou tak sankce RB OSN proti Íránu opět účinné.

63 O tom, že *arms embargo** je skutečně zavedeným pojmem, svědčí i množství 807 výskytů v korpusu UNSC Res.EN. „Targeted sanctions" se v něm objevují 141×, „assets freeze" 52× a „travel ban" 154×.

Na základě práce s korpusem je možné přesně určit, kdy se *sankce* – aniž by tento výraz znala Charta OSN – začaly objevovat, respektive staly součástí textů produkovaných RB OSN. Slovo *sanctions* se v korpusu objevuje 1402×, přičemž od roku 2000 frekvence jeho výskytu roste. I když zcela první použití slova *sanctions* v rezoluci 95 (1951) ještě nemělo současný význam, od sedmdesátých let se obsah termínu koherentně a čím dál častěji využívá pro označení opatření, která RB OSN přijímá podle čl. 41 Charty OSN a která mají omezující charakter. V období po roce 2000 se výskyty násobí, vrcholí v letech 2006, 2011, 2015, 2017 a 2021, kdy RB OSN byla v sankčních otázkách mimořádně aktivní nebo přijímala významná rozhodnutí (zřízení *focal point* pro *delisting*, reakce na Arabské jaro, dohoda JCPOA, rozdělení sankčního režimu 1267, správa sankčního seznamu ISIL/Al-Káida). Výraz *restrictive measures*, který v podstatě jako synonymum pro sankce využívá Evropská unie, hraje v korpusu rezolucí RB OSN okrajovou roli a vyskytuje se pouze v souvislosti s rezolucí o JCPOA.

474—500

České a slovenské rodinné právo na cestě od unifikace k harmonizaci

Zdeňka Králíčková*

Abstrakt: **Stať se zaobírá sbližováním a rozcházením rodinných práv v Česku a na Slovensku. Nejprve je pojednáno o demografickém vývoji ve světle vybraných statistických údajů a podobách rodiny v posuzovaných zemích. Následuje část zaměřená na historické souvislosti, zejména společnou státnost a unifikaci, rozdělení Československa a pozvolné vzdalování rodinných práv v důsledku novelizací, respektive přijetí nových kodexů. Poté je pozornost zaměřena na jednotlivosti, především koncepci manželství, rodičovství, rodičovské odpovědnosti a její slovenské obdoby a další související otázky. Závěrečné řádky pojednávají o evropských hodnotách a standardech, daných zejména mezinárodními lidskoprávními smlouvami, judikaturou a v neposlední řadě akademickými projekty.**

Klíčová slova: **rodinné právo, unifikace, novelizace, rekodifikace, harmonizace, evropeizace**

Úvodem

Je tomu dvacet let, co si autorka tohoto příspěvku dovolila ve své stati věnované komparatistickým úvahám konstatovat, že pro české a slovenské rodinné právo bude *de lege ferenda* opět charakteristické sbližování.[1] Ačkoli v době společné státnosti došlo k unifikaci rodinných práv do dvou kodexů rodinného práva, zákona o právu rodinném (1949) a později zákona o rodině (1963), po rozpadu Československa byla spíše pozorovatelná snaha zákonodárců obou posuzovaných zemích o zakotvení odlišného rodinného práva. V Česku byla přijata tzv. velká novela zákona o rodině, které zejména depurizovala rodinný kodex od ideologického nánosu a vlivu sovětské doktríny pojímání rodinného práva a také zohlednila přijetí celé řady mezinárodních lidskoprávních smluv a dále napravila mnohé věcné chyby a nedostatky předchozího zákona (1998).[2] Obdobnou cestou bylo za nedlouho postupováno na Slovensku, nicméně tamní zákonodárce pojal zásadní změny, v mnohém inspirované již zmíněnou českou tzv. velkou novelou zákona o rodině, do nového slovenského zákon o rodině (2005),[3] který by se českému pozorovateli mohl jevit jen jako rozsáhlá novela předchozího kodexu. Dá se říct, že došlo *de facto* k opětovnému přiblížení rodinných práv v bývalém Československu: obsahově, respektive hodnotově se právní úpravy rodinného práva v posuzovaných zemích na prahu 21. století totiž zásadně

* Prof. JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph.D., Právnická fakulta Masarykovy univerzity. E-mail: zdenka.kralickova@law.muni.cz. ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4838-4790. Autorka děkuje Lile Bronislavě Pavelkové za korekturu slovenské právní úpravy rodinného práva a svým kolegům Martinu Kornelovi a Lucii Straka za jejich věcné připomínky a náměty k celé stati.

1 Viz KRÁLÍČKOVÁ, Z. Sbližování a rozcházení slovenského a českého rodinného práva. *Právník*. 2005, roč. 144, č. 2, s. 157–182.

2 Viz zákon č. 91/1998 Sb. K tomu blíže HADERKA, J. Ke vzniku a základním problémům novely zákona o rodině. *Právní praxe*. 1998, č. 5, s. 269–297.

3 Viz zákon č. 36/2005 Z. z., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. K tomu blíže KRÁLÍČKOVÁ, Z. Nové slovenské rodinné právo. *Bulletin advokacie*. 2005, č. 7–8, s. 46–50; nejnověji PAVELKOVÁ, L. B. *Zákon o rodině. Komentár*. 4. vydání. Bratislava: C. H. Beck, 2026, v tisku.

neodlišovaly, byť v Česku byl dán lidem větší prostor pro uplatnění autonomie vůle, zejména pokud jde o manželské majetkové právo. Fakt, že na Slovensku nebyl přijat, na rozdíl od Česka, žádný zákon umožňující osobám stejného pohlaví vstup do statusového poměru, nehraje v tomto kontextu příliš významnou roli.[4]

Ke zcela zásadnímu formálnímu odklonu od dříve totožné právní úpravy rodinného práva došlo v Česku v rámci rekodifikace základního pramene soukromého práva – občanského zákoníku (dále též „o. z."), do jehož jádra bylo rodinné právo zakotveno (2012).[5] Tímto legislativním krokem, který nebyl v české odborné veřejnosti přijat zcela bez námitek ovlivněných překonanou ideologií, byla teorie odvětvové samostatnosti rodinného práva přenechána právním historikům. Jde-li však o obsah rodinného práva, k radikálním změnám rodinného práva v Česku nedošlo a ani dojít nemohlo, byť byl nový kodex soukromého práva jako celek prezentován slovy diskontinuita se zákonem z šedesátých let.[6] Stále bylo tedy možné hovořit o velké obsahové podobnosti rodinných práv v Česku a na Slovensku. Postupné zdůrazňování lidskoprávní dimenze rodinných práv ve vazbě na mezinárodní smlouvy a judikaturu Ústavních soudů a Evropského soudu pro lidská práva přispělo k novému nazírání rodinných práv a jejich hodnotovému zrcadlení.[7]

Nic však není neměnné, ani podoba rodiny a rodinného práva. V obou zemích dochází, nepřekvapivě, někdy však překotně a nesystémově, stále k novelizacím pro člověka základních právních norem – norem rodinného práva. Jde-li o Česko, připomeňme nedávné novely občanského zákoníku cílící na ochranu tzv. dětských dlužníků,[8] definici domácího násilí[9] či zákaz fyzického trestání dětí,[10] s čímž souvisí i zakotvení tzv. znásilnění z podstaty[11] a tzv. dětského certifikátu.[12] Také je třeba zmínit zřízení úřadu ombudsmana pro děti[13] po vzoru – mimo jiné – slovenské úpravy.[14] Další změny, respektive jejich účinnost se očekávají, ať už zásadní, anebo dílčí. V Česku jde o přehodnocení koncepce rozvodu manželství a porozvodové péče o děti v duchu hesla *„přestáváme být manželi, zůstáváme rodiči, kteří jsou plně kompetentní se ve věci svých dětí dohodnout a respektovat i jejich participační práva"*.[15] Na Slovensku je v současné době připravován nový občanský zákoník, do jehož rámce mělo být rodinné právo podle dřívějších informací začleněno. Nicméně, z tiskových zpráv Ministerstva spravedlnosti Slovenské republiky se podává, že rodinné

4 Viz zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů.

5 Viz zákon č. 89/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Blíže KRÁLÍČKOVÁ, Z. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, č. 23–24, s. 801–813.

6 K tomu srov. ELIÁŠ, K. – ZUKLÍNOVÁ, M. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha: Linde, 2001, s. 74 an.

7 K tomu viz KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Lidskoprávní dimenze rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010.

8 Viz zákon č. 192/2021 Sb., kterým byl novelizován zejména občanský zákoník.

9 Viz zákon č. 78/2025 Sb., kterým se novelizoval mimo jiné § 742 odst. 1 o. z. reflektující domácí násilí při vypořádání společného jmění manželů, respektive partnerů, a vložil nový § 3021 o. z., který definuje domácí násilí a koncept jeho oběti velice široce.

10 Viz zákon č. 268/2025 Sb., kterým byl novelizován občanský zákoník.

11 Viz nový § 119 a nové znění § 185 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění zákona č. 166/2024 Sb.

12 Jde o tzv. doživotní záznam v tzv. dětském certifikátu, který má vést k tomu, aby sexuální zločinci a pachatelé dalších násilných trestných činů měli doživotní zápis v evidenci, která jim zamezí v práci s dětmi.

13 Viz zákon č. 77/2025 Sb., kterým byl novelizován zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv.

14 Viz zákon č. 176/2015 Z. z., o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím; blíže *Úrad komisára pre deti* [online]. [cit. 2025-09-25] Dostupné z: https://www.komisarpredeti.sk.

15 Viz zákon č. 268/2025 Sb., kterým byl novelizován občanský zákoník s účinností k 1. 1. 2026.

právo nebude mít v novém slovenského kodexu soukromého práva nakonec místo. Klíčovým se jeví snaha o zachování jedinečného postavení manželství a zvláštního významu nejlepšího zájmu dítěte a jeho participačních práv.[16]

Jak již bylo naznačeno, na první pohled se z psaného českého a slovenského rodinného práva může podávat mnoho formálně i obsahově odlišného, nicméně hodnotově zůstala a zůstanou rodinná práva v obou posuzovaných právních řádech obdobná. Naplňuje se tak vize naznačená v dříve publikovaném příspěvku, že nová právní úprava rodinněprávních poměrů bude velmi podobná a obsahem se bude odlišovat jen tam, kde bude nutné zohlednit významná specifika vývoje lidské společnosti. Může se jednat např. o již výše zmíněný fakt, že na Slovensku není nijak reflektováno soužití osob stejného pohlaví tak, jak je tomu v Česku.[17] Zejména ve vazbě na relativně nedávnou novelizaci Ústavy Slovenské republiky, výslovně zakotvující ochranu manželství jako jedinečného svazku muže a ženy (2014, v detailech viz níže), nelze očekávat vážnou debatu nad tématem uzákonění manželství též pro osoby téhož pohlaví tak, jak probíhá v Česku.[18]

V této věci se však klade celá řada dalších, významnějších otázek. Zejména jde o to, zda se česká a slovenská společnost vyvíjí odlišně či nikoli. Jaká je podoba české a slovenské rodiny v dlouhodobém srovnání? Kolik dětí se rodí mimo manželství a jaká je stabilita rodinných pout a ochrana a podpora těch nejslabších: nezletilých ne plně svéprávných dětí a zranitelných dospělých osob či osob se zdravotním postižení v rámci rodiny? Existují nějaké zásadní zvláštnosti v té které zemi, které by mohly vést ke zcela odlišným právním úpravám? A jde o skutečná specifika, která jsou hodna pozornosti racionálního zákonodárce?

1. Úvahy nad vybranými statistickými údaji a podobách české a slovenské rodiny

I letmým nahlédnutím do údajů *Eurostat* lze zjistit celou řadu podobností v rámci demografického vývoje a rodinného chování v Česku a na Slovensku. Jde zejména o data týkající se vývoje počtu uzavření manželství, rozvodů a počtu dětí narozených mimo manželství v posledních pár letech.[19] Jednotlivé grafy a číselné řady vypovídají o tom, že v Česku se dříve uzavíralo nepatrně více manželství než na Slovensku a rozvodovost byla v Česku vyšší.[20] S demografickými jevy, zejména s postupným poklesem sňatečnosti v obou posuzovaných zemích souvisí i prudký nárůst počtu dětí narozených mimo manželství

16 K tomu Kodifikácia súkromného práva. In: *Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky* [online]. [2025-09-22]. Dostupné z: https://www.justice.gov.sk/agenda-ministerstva/kodifikacia-sukromneho-prava/.

17 Viz zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů, a novela občanského zákoníku provedená zákonem č. 123/2024 Sb. účinná k 1. 1. 2025.

18 K tomu např. Manželství pro všechny. Jaké jsou názory politiků a veřejnosti. In: *Vláda České republiky* [online]. [cit. 2025-09-21]. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/michal_salomoun/z-medii/manzelstvi-pro-vsechny-jake-jsou-nazory-politiku-a-verejnosti--209153/.

19 Interaktivní grafy viz Total fertility rate, 2023 (live births per woman) Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN–FAO © TurkstatCartography: Eurostat – IMAGE, 02/2025Source dataset: demo_find [cit. 2024-07-29].

20 Jde-li o jednotlivosti, v roce 1964 byla v Česku sňatečnost na 1 000 osob v poměru 8,3 % a na Slovensku 7,0 (v EU šlo o 8 %). V roce 2023 došlo k výraznému poklesu sňatečnosti v obou zemích s velmi podobnými poměry, tj. k 4,4 % v Česku a 4,9 % na Slovensku (v EU jde o pouhá 4 %). Data týkající se rozvodovosti na 1 000 osob jsou v roce 1964 odlišná: v Česku 1,5 %, na Slovensku pouze 0,5 % (v EU 0,8 %). V roce 2023 došlo k mírnému nárůstu rozvodovosti v Česku na 1,8 %, čemuž se vývoj rozvodovosti na Slovensku přiblížil s poměrem 1,5 % (v EU jde o nárůst na 1,6 %).

blížící se pozvolna cca polovině všech narozených dětí.[21] Recentní údaje napovídají, že na Slovensku je v mnoha ohledech v současné době demografický vývoj podobný jako v Česku a v mnoha zemích Evropské unie: podíl dětí narozených mimo manželství je velmi vysoký. Statistické údaje však nevypovídají o tom, jakou podobu rodiny v bývalém Československu mají. Žijí děti neprovdaných matek jen se svými matkami, anebo společně v jedné domácnosti i se svými otci, tj. v nesezdaném soužití, *de facto* svazku apod.? Výstupy ze sčítání obyvatel mohou podávat pouze přibližný portrét rodin. Jedno je však jisté: rodinné chování populace se mění.[22] Tento fakt by měli zákonodárci reflektovat tak, aby byla zajištěna vyvážená ochrana těch nejslabších – nezletilých dětí narozených mimo manželství, nejen v rovině statusové, ale i majetkové. S uvedeným jevem souvisí i problematika ochrany rodin nezaložených manželstvím jako takových, neprovdaných matek a neženatých otců nezletilých dětí, zejména útlého věku, o které je nutné osobně pečovat na úkor výkonu povolání, podnikání, respektive zajišťování obživy, bydlení apod.[23] Jde především o to, aby byly tyto rodin adekvátně chráněny v „patologické" fázi, pro případ *de facto* rozchodu, respektive rozpadu.

V této souvislosti však nezbývá než konstatovat, že jak český, tak slovenský zákonodárce tento fenomén rodinného chování zcela opomíjí a ponechává jej v podstatě na úrovni výše uvedených historických právních úprav, kdy byla ochrana majetkových práv neprovdaných matek dětí zcela minimalistická.[24] Argument, že tyto ženy mohou svobodně uzavřít manželství a požívat benefitů, které zákony garantují manželkám – zejména prostřednictvím vzájemné vyživovací povinnosti mezi manželi, majetkového společenství manželů, konceptu ochrany manželského obydlí a věcí tvořících obvyklé vybavení rodinné domácnosti, svědčí o neznalosti podstaty věci. Připoutání manželským slibem, ať už ho nazveme jakkoli, zavazuje. Není žádným tajemstvím, že „silnější" odmítají manželství právě pro jeho „zaopatřovací" funkci. Nežijeme v ideálním světě. Ochrana manželství na ústavní úrovni na věci nic nezmění. Nesezdané soužití, respektive tzv. single rodičovství není pro řadu lidí mnohdy výrazem jejich svobodné volby, vědomého rozhodnutí. Někdy je ovlivněno naivitou, idealistickými představami a očekáváními, nedostatkem informací, nerovnými pozicemi při „vyjednávání" apod. Často se stává, že i ten, kdo preferuje manželství, je postaven před rozhodování, zda akceptovat *de facto* soužití, či vztah ukončit. Svoboda volby životní cesty je tak pro mnohé pouze zdánlivá.[25] Nepříjemné důsledky po rozchodu, respektive rozpadu nesezdaného soužití stíhají slabší stranu, tj. kohokoli, kdo se v návaznosti především na dlouhodobou osobní péči o nezletilé děti a rodinu mnohdy

21 Ačkoli se v roce 1964 v Česku jednalo o pouhá 4,9 % a na Slovensku jen o 4,7 % (v EU počet neuveden, respektive zveřejněna jen data od roku 2000, kdy se jednalo o 25,4 %), v roce 2023 šlo v Česku o 47,1 % (což byl pokles proti roku 2000, kdy byl poměr až 48,5 %) a na Slovensku o rekordní vzrůst až na 41,6 %, což však více méně odpovídá evropskému průměru (v EU se jednalo o 41,4 %).

22 Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Z. Czechia. Demography, Family Policy, and Law Instruments to Protect and Support Families. In: BARZÓ, T. (ed.). *Demographic Challenges in Central Europe. Legal and Family Policy Response*. Miskolc-Budapest: CEA Publishing, 2024, s. 375–427.

23 K tomu viz KORNEL, M. Výživné neprovdané matky (a otce) a otazníky kolem něj. *Právní rozhledy*. 2024, č. 15–16, s. 479–492.

24 Blíže viz RADVANOVÁ, S. *Žena a právo*. Praha: Orbis, 1971; RADVANOVÁ, S. *O rodině, manželství a dětech*. Praha: Panorama, 1978.

25 Srov. SVERDRUP, T. Statutory Regulation of Cohabiting Relationships. In: BOELE-WOELKI, K. – DETHLOFF, N. – GEPHART, W. *Family Law and Culture in Europe. Developments, Challenges and Opportunities*. Intersentia, 2014, s. 67.

dostává do nezáviděníhodné osobní, finanční a také bytové situace.[26] Faktická nerovnováha „právně" rovných partnerů není většinou v právních řádech, český a slovenský nevyjímaje, dostatečně vyvažována,[27] což souvisí v obecné rovině s problematikou ochrany slabší strany.[28] Nicméně ve familiaristice se ve vazbě na výše uvedené fundovaně hovoří zejména o feminizaci chudoby.[29] Proto – mimo jiné – si také Komise pro evropské rodinné právo zvolila pro vytvoření akademických principů rodinného práva tuto oblast.[30] V této věci je velmi obtížné hovořit o evropských standardech, neboť právní úpravy jsou v jednotlivých zemích v důsledku „tradic" naprosto odlišné.

2. Blíže o pramenech, principech a hodnotách rodinného práva v Česku a na Slovensku

Každý má právo na rodinný život – takový, jaký si zvolí. Paternalistický stát svoji roli již hrát nesmí. Svoboda člověka a právo brát se o vlastní štěstí a štěstí své rodiny nebo lidí jemu blízkých je vysoce ceněnou hodnotou, v českém občanském zákoníku dokonce výslovně zakotvenou. Mnohými byla tato hodnota v rámci debat nad rekodifikací českého občanského zákoníku zlehčována, či dokonce vysmívána.[31] Nicméně, vystihuje podstatu věci, vyplývající z účelu lidskoprávních smluv, především ještě na trvání Československa přijaté Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a následně i z judikatury Evropského soudu pro lidská úprava, zejména k článku 8 chránícímu právo na respektování rodinného a soukromého života.[32]

Právo člověka na respekt k rodinnému životu se podává také z české Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, která garantuje ochranu rodiny, rodičovství a dětí (čl. 32 odst. 1 Listiny).[33] Obdobnými slovy jsou vystiženy ústavněprávní základy slovenského rodinného práva v Ústavě Slovenské republiky, která – po významné novelizaci – poskytuje ochranu manželství jako jedinečnému svazku mezi mužem a ženou, rodičovství a rodině (čl. 41 odst. 1 Ústavy) a chrání před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života (čl. 19 odst. 2 Ústavy).[34] Nejnovější změny

---

26 K tomu blíže viz STRAKA, L. Slabší strana v nesezdaném soužití? Postavení rodiče primárně pečujícího o dítě. *Právník*. 2025, roč. 164, č. 8, s. 755–770 a literatura tam citovaná.

27 Viz např. ANTOKOLSKAIA, M. V. Economic Consequences of Informal Heterosexual Cohabitation from a Comparative Perspective. Respect Parties' Autonomy or Protection of the Weaker Party? In: VERBEKE, A. (ed.). *Confronting the Frontiers of Family and Succession Law. Liber Amicorum Walter Pintens*. Intersentia, 2012, s. 41–64.

28 Srov. JANOUŠEK, M. *Ochrana slabší smluvní strany v občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2018, a literatura tam citovaná; KRÁLÍČKOVÁ, Z. Ochrana slabší smluvní strany v rodinném právu. *Právník*. 2011, roč. 150, č. 4, s. 368–369.

29 K tomu viz RADVANOVÁ, S. Vyživovací povinnost s otazníky. *Právo a zákonnost*. 1990, č. 8, s. 440–449 a další práce autorky.

30 Srov. BOELE-WOELKI, K. – FERRAND, F. – GONZÁLEZ-BEILFUSS, C. – JÄNTERÄ-JAREBORG, M. – LOWE, N. – MARTINY, D. – TODOROVA, V. *Principles of European Family Law regarding the Property, Maintenance and Succession Rights and Duties of Couples in de facto Unions*. Cambridge: Intersentia, 2019.

31 K tomu KRÁLÍČKOVÁ, Z. O autonomii vůle v rodinném právu a o právu člověka brát se o vlastní štěstí. In: HAVEL, B. – VOSTRÁ, L. (eds.). *Pocta Karlu Eliášovi k 70. narozeninám*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR – Wolters Kluwer ČR, 2025, s. 187–195.

32 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod byla přijata na půdě Rady Evropy dne 4. listopadu 1950, nicméně podepsána jménem České a Slovenské Federativní republiky až dne 21. 2. 1991 a ratifikována 18. 3. 1992, srov. sděl. č. 209/1992 Sb.

33 Listina základních práv a svobod byla republikovaná usnesením předsednictva České národní rady pod č. 2/1993 Sb.

34 Viz zákon č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů, zejména zákona č. 161/2014 Z. z.

Ústavy Slovenské republiky zakotvily další novinky ve věci rodinného života, respektive posílily tradiční koncepty.[35]

Jak již bylo naznačeno výše, v Česku došlo relativně nedávno k rekodifikaci základního pramene soukromého práva. Normy rodinného práva byly začleněny do občanského zákoníku.[36] Ačkoli je rodinnému právu v novém občanském zákoníku věnována zejména samostatná část druhá, je třeba její normy interpretovat a aplikovat také ve vazbě na část první, tj. obecnou část, kde jsou zakotveny základní principy, hodnoty, východiska, interpretační a aplikační pravidla. Především je třeba říct, že je stanoveno, že uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného (§ 1 odst. 1 *in fine* o. z.).[37] Český občanský zákoník klade dále důraz na uplatňování autonomie vůle. Stanoví, že nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti (§ 1 odst. 2 o. z.). Touto dikcí je zcela překonána doktrína úplné kogentnosti rodinného práva, vyjma zejména statusových norem upravujících vznik a zánik manželství a partnerství, založení a popírání rodičovství apod. Autonomie vůle se v rodinném právu v plném rozsahu projevuje zejména ve věci manželského majetkového práva (§ 708 a násl. o. z.). Nicméně se smysluplnými limity, např. jde-li o zvláštní režim věcí tvořících obvyklé vybavení rodinné domácnosti. Občanský zákoník také stanoví, že každé ustanovení soukromého práva lze vykládat jenom ve shodě s Listinou základních práv a svobod a ústavním pořádkem vůbec, se zásadami, na nichž sám spočívá, jakož i s trvalým zřetelem k hodnotám, které se tím chrání. Rozejde-li se výklad jednotlivého ustanovení pouze podle jeho slov s tímto příkazem, musí mu ustoupit (viz § 2 odst. 1 o. z.). V neposlední řadě je třeba zmínit i výslovné zakotvení zákazu zneužití práva (§ 8 o. z.), výkladu a použití právního předpisu v rozporu s dobrými mravy (§ 2 odst. 3 o. z.), ochranu poctivého jednání a dobré víry (§ 7 o. z.). To může mít význam např. jde-li o přiznání či trvání práva na výživné.[38] Český občanský zákoník dále výslovně upravuje příkaz k analogii a posouzení případu dle principů spravedlnosti a zásad, na kterých občanský zákoník spočívá tak, aby se dospělo se zřetelem k zvyklostem soukromého života a s přihlédnutím k stavu právní nauky i ustálené rozhodovací praxi k dobrému uspořádání práv a povinností (§ 10 o. z.). Pro rodinné právo mají dále klíčový význam především ustanovení, která zakotvují, že soukromé právo chrání důstojnost

K tomu blíže PAVELKOVÁ, B. Marriage (not for all) in the Slovak Republic. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z. – KORNEL, M. – VALDHANS, J. (eds.). *Marriage for all? Sborník z konference.* Brno: Masarykova Univerzita, 2009, s. 152 an. [online]. [cit. 2025-08-10]. Dostupné z: https://munispace.muni.cz/library/catalog/view/1523/4234/4874-1/0#preview.

35 K tomu viz zákon č. 255/2025 Z. z., kterým byly zejména do článku 7 Ústavy Slovenské republiky zakotveny další dva odstavce následujícího znění: *„6) Slovenská republika si zachováva zvrchovanosť predovšetkým vo veciach národnej identity tvorenej najmä základnými kultúrno-etickými otázkami, ktoré sa týkajú ochrany života a ľudskej dôstojnosti, súkromného a rodinného života, manželstva, rodičovstva a rodiny, verejnej morálky, osobného stavu, kultúry a jazyka, ako aj rozhodovania o veciach s tým súvisiacich v oblasti zdravotníctva, vedy, výchovy, vzdelávania, osobného stavu a dedenia. 7) Nič v tejto ústave a ústavných zákonoch nemožno vykladať ako súhlas Slovenskej republiky s prenosom výkonu časti jej práv vo veciach tvoriacich národnú identitu.“* Účinnost novely je stanovena k 1. 11. 2025.

36 Viz zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále zejména „o. z.“

37 Konkrétním rozvedením této zásady může být např. nové civilistické pojetí definice bydliště člověka, založené na faktičtitě (§ 80 o. z.) a v jeho návaznosti nová koncepce rozhodování rodičů ve věci určení místa bydliště dítěte v rámci rodičovské odpovědnosti (§ 858 o. z.). Administrativní evidence osob je v těchto záležitostech irelevantní.

38 K tomu viz blíže HURDÍK, J. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. Možnost uplatnění zákazu zneužití ve vztazích výživného. In: DVOŘÁK, J. – WINTEROVÁ, A. (eds.). *Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 213–224.

a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým (§ 3 odst. 1 o. z.). Jak již bylo naznačeno výše, s ohledem na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, zejména k článku 8, nelze rodinu vnímat tradičně, respektive minimalisticky, ale je nutné ji pojímat šířeji, jako jakýkoli – byť zcela neformální – svazek nejméně dvou lidí, kteří spolu delší dobu, respektive stabilně žijí a mezi kterými existuje citové pouto. Dále je významné, že je výslovně stanoveno, že soukromé právo spočívá zejména na následujících zásadách: a) každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí, b) rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany, c) nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu; nikdo však také nesmí bezdůvodně těžit z vlastní neschopnosti k újmě druhých a d) daný slib zavazuje a smlouvy mají být splněny (§ 3 odst. 2 o. z.).

Jakkoli se mohou výše uvedená obecná ustanovení českého občanského zákoníku a jeho zásady jevit jako nadbytečná, máme za to, že bylo třeba je zakotvit. Vytváří prostor pro nové nazírání rodinného práva, jeho hodnot. Zejména zákaz diskriminace, ochrana slabší strany, solidarita apod. jsou klíčovými pojmy, které jsou pro interpretaci a aplikaci norem nového rodinného práva významné Vedle obecných principů soukromého práva a rodinného práva je třeba zmínit i zvláštní principy, ovládající klíčové instituty rodinného práva, např. princip rozlučitelnosti manželství (§ 755 o. z.), který je rozvedením obecného principu, dle kterého „nikdo nemůže být nucen setrvávat ve společenství", či nespotřebního charakteru výživného, které mají povinnost poskytovat rodiče svým dětem (§ 915, § 917 o. z.). Jedná se však o nepsané obecné zásady zohledňující podstatu rodinného práva, podpořené doktrínou rodinného práva.[39]

Na Slovensku je rodinné právo kodifikováno do samostatného kodexu – zákona o rodině (dále též z. r.),[40] který svojí koncepcí také navazuje na právní úpravu předchozí, společnou pro bývalé Československo. Jak již bylo řečeno, v mnohém je tento zákon podobný předchozí české právní úpravě rodinného práva zakotvené do dříve společného zákona o rodině tzv. velkou novelou (1998). Slovenský zákon o rodině je – ve vazbě na kontinuitu – uveden psanými obecnými zásadami vyjádřenými v jednotlivých článcích. V duchu Ústavy Slovenské republiky zákon chrání manželství jako svazek muže a ženy a rodinu založenou manželstvím (čl. 1 a 2 z. r.), což hodnotově odpovídá české právní úpravě [viz výše, § 3, odst. 2, písm. b) o. z.], byť je v české právní úpravě zdůrazněno, že manželství je svazek muže a ženy až v části druhé (§ 655 odst. 1 o. z.). Rodinná solidarita v nejširším slova smyslu je také ukotvena: členové rodiny mají povinnost vzájemně si pomáhat, což se projevuje zejména v rámci jednotlivých ustanovení zákona, především vyživovací povinnosti (viz čl. 4, § 62 a násl. z. r.). Ochrana rodičovství je na Slovensku vyjádřena obdobně jako v Česku (viz čl. 3 a 4 z. r.). Nicméně, zvláštní pozornost si na tomto místě zaslouží relativně nové znění zásady na podporu zájmu nezletilého dítěte směřující k jeho všestranné ochraně, bezpečí a stabilitě výchovného prostředí, zachování jeho identity a integrity, podpoře jeho rodinného života v nejširším slova smyslu a v neposlední řadě pak zdůraznění participačních práv dítěte s jasným a smysluplným limitem vyjádřeným slovy *„[…] Pri*

39 Viz KRÁLÍČKOVÁ, Z. – HRUŠÁKOVÁ, M. – WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Rodinné právo*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 21 an.

40 Viz zákon č. 36/2005 Z. z., ve znění pozdějších předpisů, dále jen „z. r.".

určovaní a posudzovaní záujmu maloletého dieťata sa zohladňuje najmä […] názor dieťaťa a jeho možné vystavenie konfliktu loajality a následnému pocitu viny" [viz čl. 5, bod g) z. r.]. Tato zásada je pak dále rozvedena v celé řadě ustanovení zákona o rodině a lze říct, že vyjadřuje primární a klíčový účel rodinného práva vůbec – ochranu a podporu nejslabšího, posílení jeho participace a důstojný respekt k právům dítěte garantovaným lidskoprávními smlouvami. Další, zvláštní zásady slovenského rodinného práva je možné ve vazbě na doktrínu vymezit obdobně jako v Česku; jde zejména také o rozlučitelnost manželství, rodinnou solidaritu apod.

3. Manželství, registrované partnerství a partnerství osob téhož pohlaví

3.1 Obecně

Manželství je jak v českém občanském zákoníku, tak ve slovenském zákoně o rodině tradičně umožněno uzavřít pouze muži a ženě. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí (§ 1 z. r.) – byť manželství uzavírají i lidé, kteří nejsou tzv. v produktivním věku – a vzájemná podpora a pomoc (§ 655 o. z.), což plně reflektuje zásadu solidarity. Ačkoli je manželství charakterizováno slovem „trvalost", rozvod je v obou právních úpravách legitimním způsobem ukončení manželství „v krizi".

Jakkoli oba kodexy poskytují výslovnou ochranu rodině založené manželstvím [srov. § 3 odst. 2 písm. b) o. z., čl. 1, 2 a § 1 z. r.], nelze přehlížet, že i neformální svazky muže a ženy, respektive kohokoli, požívají ochrany, a to ve vazbě na Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod garantovaným právem na respekt k soukromému a rodinnému životu (čl. 8 cit. Úmluvy). V tomto kontextu je také třeba zdůraznit, že mají-li muž a žena společné dítě, jsou-li jeho „právními" rodiči, náleží jim *ex lege* zásadně „nositelství" rodičovské odpovědnosti, respektive slovenské obdoby tohoto institutu. Zákon tyto rodiny, respektive nesezdané rodiče dětí nikterak nediskriminuje oproti rodinám založeným manželstvím; ani děti narozené mimo manželství, ať už nezletilé, či zletilé, nejsou nikterak právně znevýhodňovány oproti dětem narozeným do manželského svazku jde-li o práva osobní či majetková, zejména o výživné či dědická práva. Nicméně, jak již bylo uvedeno výše, nárůst počtu dětí narozených mimo manželství není v českém, ani slovenském soukromém právu významně reflektován v podobě ochrany *de facto* rodin, respektive mnohdy tíživé situace slabší strany – rodiče pečujícího o dítě útlého věku.[41]

Jde-li o Česko, věcný záměr občanského zákoníku i jeho mnohé pracovních verze upravovaly také zapsané partnerství osob téhož pohlaví.[42] Nicméně, v průběhu legislativních prací převážil názor, aby byly normy upravující statusový svazek osob stejného pohlaví z návrhu vyňaty a ponechány ve zvláštním zákoně o registrované partnerství.[43] K tomu

41 Blíže viz STRAKA, L. *Koncepce ochrany slabší strany v nesezdaném soužití*. Praha: Wolters Kluwer, 2025; KORNEL, M. *Nesezdané soužití*. Praha: C. H. Beck, 2026.

42 K tomu srov. ELIÁŠ, K. – ZUKLÍNOVÁ, M. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*, s. 178 an.

43 Viz zákon č. 115/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů. V mnohém jsou práva a povinnosti registrovaných partnerů obdobná právům a povinnostem manželů (např. vzájemná vyživovací povinnost), v řadě aspektů jsou totožná s postavením neformálních svazků (např. neexistence manželského majetkového společenství, tj. společného jmění manželů, neexistence společného nájmu k bytu *ex lege* vznikem partnerství, nemožnost společně osvojit nezletilé dítě apod. Nicméně, registrovaní partneři se mohou stát společnými pěstouny nebo poručníky apod. K tomu HOLUB, M. Registrované partnerství? Ani ryba ani rak. *Právní rozhledy*. 2006, č. 9, s. 313–317. Je nutné dodat, že do registrovaného partnerství již nelze v Česku od 1. 1. 2025 vstoupit.

je však třeba dodat, že po několika pokusech iniciovaných poslaneckými návrhy k úpravě tzv. genderově neutrálního manželství byla v Česku přijala novela občanského zákoníku, která vedle manželství zakotvila do části druhé partnerství osob téhož pohlaví. Občanský zákoník stanoví, že partnerství se uzavírá stejně jako manželství a práva a povinnosti partnerů jsou obdobná jako práva a povinnosti manželů, není-li stanoveno jinak (viz nový § 655 odst. 2 o. z. a § 3020 odst. 2 o. z.).[44] Je třeba vyjasnit, že novela se nedotkla zásadně právní úpravy rodičovství: dítě může mít dle české právní úpravy pouze jednu matku a jednoho otce, vyjma rodičovství založeného osvojením partnerem rodiče dítěte (§ 800 odst. 1 o. z.).

3.2 Uzavírání manželství, překážky a problematika manželství neplatného a zdánlivého

Je všeobecně známo, že pro komunistické právo byl typický obligatorní civilní sňatek. Ačkoli došlo k znovu zakotvení církevního sňatku do československého právního řádu záhy po roce „pádu režimu" (1992), v novém občanském zákoníku měl být dle věcného záměru a mnoha pracovních verzí zakotven pouze sňatek civilní.[45] Nicméně, v průběhu legislativního procesu došlo v Česku k posílení autonomie vůle snoubenců a jejich volby ve prospěch i církevního sňatku.[46] Na Slovensku, na rozdíl od Česka, nebylo uzavření manželství církevní formou nikterak zpochybňováno. Snoubenci tak mohou v obou posuzovaných zemích uzavřít manželství oběma formami – jak civilní, tak církevní (§ 657 o. z., § 2 z. r.).

Sňatečnému obřadu v obou případech musí předcházet tzv. předoddavkové řízení ve kterém se zkoumá především: a) pohlaví snoubenců,[47] b) věk snoubenců – zásadně 18 let,[48] c) zákonné překážky manželství, respektive okolnosti vylučující uzavření manželství, mezi které tradičně náleží existence jiného manželství (či registrovaného partnerství a partnerství v Česku), příbuzenství v řadě přímé a mezi sourozenci (a v Česku nově také existence poručenství či jiné formy péče o dítě), dále duševní porucha a nesvéprávnost, na Slovensku pak omezená způsobilost k právním úkonům (§ 673 a násl. o. z., § 9 a násl. z. r.). V Česku probíhá toto řízení vždy před matričním úřadem a v případě církevního sňatku je snoubencům vydáváno osvědčení (viz § 666 o. z.). Podle obou právních úprav je nicméně manželství uzavřeno okamžikem, kdy snoubenci veřejně a slavnostně v přítomnosti

---

44 Viz zákon č. 123/2024 Sb. účinný k 1. 1. 2025.

45 Srov. ELIÁŠ, K. – ZUKLÍNOVÁ, M. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*, s. 159.

46 Blíže viz TELEC, I. Kritika přípravy odnětí svobody volby občanského nebo církevního sňatku. *Právní rozhledy*. 2006, č. 3, s. 101–104; KRÁLÍČKOVÁ, Z. Glosa k návrhu obligatorního civilního sňatku. *Právní rozhledy*. 2006, č. 4, s. 23–24.

47 Změna právního pohlaví je v Česku upravena výslovně, viz § 29 o. z., ve znění nálezu Ústavního soudu Pl. ÚS 52/23, a § 21 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění cit. nálezu. K tomu je třeba dodat, že slovenský zákonodárce k této věci přistupuje odlišně. Viz z. č. 255/2025 Z. z., novelu Ústavy Slovenské republiky, která s účinností k 1. 11. 2025 zakotvuje nový čl. 52a, který zní „*Slovenská republika uznáva len biologicky určené pohlavie muža a ženy.*" S tímto zásadním novým pravidlem souvisí i další významné změny.

48 Jde-li o výjimky, soud může ve výjimečných případech povolit uzavření manželství nezletilému, který není plně svéprávný a dovršil šestnácti let věku, jsou-li pro to důležité důvody (§ 672 o. z., obdobně § 11 z. r.); dále, navrhne-li nezletilý, který není plně svéprávný, aby mu soud přiznal svéprávnost, soud návrhu vyhoví, pokud nezletilý dosáhl věku šestnácti let, pokud je osvědčena jeho schopnost sám se živit a obstarat si své záležitosti a pokud s návrhem souhlasí zákonný zástupce nezletilého; v ostatních případech soud vyhoví návrhu, je-li to z vážných důvodů v zájmu nezletilého (§ 37 odst. 1 o. z.).

dvou svědků prohlásí, že spolu vstupují do manželství. Zápis do matriční knihy manželství má pouze evidenční význam.

Je-li o příjmení manželů po uzavření manželství, ve vazbě na předchozí společnou československou úpravu zákon umožňuje, aby snoubenci při sňatečném obřadu prohlásili, že a) příjmení jednoho z nich bude jejich příjmením společným, b) si oba svá příjmení ponechají,[49] nebo c) příjmení jednoho z nich bude jejich příjmením společným; v tomto případě musí dle české právní úpravy ten, jehož příjmení nemá být příjmením společným, na druhém místě připojovat své dosavadní příjmení (§ 660 o. z.); podle slovenské úpravy má tento snoubenec po novelizaci větší míru autonomie vůle, tj. je na něm, v jakém pořadí bude zdvojená příjmení užívat [viz § 6 odst. 3 c) z. r.]. Pokud by došlo k porušení zákonem stanovených požadavků pro uzavírání manželství, oba zákony je sankcionují dle závažnosti problému a) především režimem zdánlivého manželství (*matrimonium putativum*), které nastává *ex lege*, např. v případě, kdy byl snoubenec mladší 16 let anebo šlo o prohlášení o vstupu do manželství před tzv. nekompetentním orgánem; b) v méně závažných případech režimem neplatného manželství (*non matrimonium*), o kterém musí soud rozhodnout, např. v případě bigamie či příbuzenství. Jde-li o snoubence mladší 18 let, na rozdíl od slovenské právní úpravy, dle které může soud prohlásit takové manželství za neplatné i *ex offo*, je v Česku situace jiná – jde o věc návrhovou (§ 685 o. z., *a contrario*). Problematika tzv. konvalidací je však upravena obdobně (srov. § 683 o. z., § 9 odst. 2, § 11 odst. 2 z. r.).

3.3 Práva a povinnosti manželů

Práva a povinnosti manželů jsou jak v českém občanském zákoníku, tak ve slovenském zákoně o rodině vymezena obdobně jako v evropských kodexech občanského práva. Zákony vychází z rovnosti muže a ženy v manželství, rodině a společnosti vůbec, a to v návaznosti na předchozí úpravy.[50] Manželé si jsou navzájem povinni úctou, jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství, vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti (§ 687 o. z., obdobně § 18 z. r.), vzájemně se zastupovat (§ 696 o. z., § 20 z. r.) a společně obstarávat záležitosti rodiny (§ 693 o. z. a § 694 o. z.). Jako novinku stanoví český občanský zákoník, že každý z manželů má právo na to, aby mu druhý manžel sdělil údaje o svých příjmech a stavu svého jmění, jakož i o svých stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech. S tím dále souvisí ustanovení, dle kterého je každý z manželů povinen při volbě svých pracovních, studijních a podobných činností brát zřetel na zájem rodiny, druhého manžela a nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti a které žije spolu s manželi v rodinné domácnosti, a popřípadě dalších členů rodiny (§ 688, § 689 o. z.).

Jde-li o majetkové aspekty manželství, český občanský zákoník především parafrázuje předchozí úpravy, když stanoví ve vazbě na zásadu rodinné solidarity, že každý z manželů přispívá na potřeby života rodiny a potřeby rodinné domácnosti podle svých osobních a majetkových poměrů, schopností a možností tak, aby životní úroveň všech členů rodiny

---

49 Ponechají-li si snoubenci svá dosavadní příjmení, prohlásí při sňatečném obřadu také, které z jejich příjmení bude příjmením jejich společných dětí (§ 661 o. z., § 6 odst. 4 z. r.). Děti tak nemohou mít zásadně tzv. zdvojená příjmení.

50 Srov. znění § 106 odst. 1 zákona č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, ve znění *„Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají“*.

byla zásadně srovnatelná. Poskytování majetkových plnění má stejný význam jako osobní péče o rodinu a její členy (§ 680 o. z.). Vedle povinnosti přispívat na potřeby rodiny upravuje jak český kodex, tak slovenský zákon také vzájemnou vyživovací povinnost mezi manželi v rozsahu práva na shodnou životní úroveň (§ 697 o. z., § 71 z. r.).

Novinkou, kterou zakotvuje český občanský zákoník, je koncept obvyklého vybavení rodinné domácnosti (§ 698 o. z.), jehož obdoba byla do českého právního řádu zavedena již tzv. velkou novelou zákona o rodině (1998). V návaznosti na změnu koncepce však nový kodex stanoví pro movité věci tvořící obvyklé vybavení rodinné domácnosti kogentně zvláštní režim, a to bez ohledu na jejich případné výlučné vlastnictví (např. i třetí osoby) či spoluvlastnictví. Vždy je relevantní účel, tedy zda věc či věci slouží potřebám manželů, rodiny jako celku či jednotlivých jejich členů. Zákon stanoví, že bez ohledu na (spolu) vlastnictví věcí, které slouží běžně nezbytným životním potřebám rodiny a jejích členů, potřebuje jeden z manželů k nakládání s nimi souhlas druhého manžela; to neplatí, jedná-li se o věc zanedbatelné hodnoty. Ochrana slabší strany, respektive manžela, který s dispozicemi nesouhlasí, je dána možností dovolat se neplatnosti právního jednání, jímž druhý manžel s věcí, která je součástí obvyklého vybavení rodinné domácnosti, naložil bez jeho souhlasu (§ 698 o. z.).

Obsah obvyklého vybavení rodinné domácnosti upraveného v rámci úpravy manželského majetkového práva v části druhé nového občanského zákoníku je širší než v případě práva pozůstalého manžela na nabytí věcí tvořících jen základní vybavení rodinné domácnosti, i když není dědicem (viz § 1667 o. z.). Nicméně, obě ustanovení chrání rodinu jako celek a slabší stranu, ať už je jí kterýkoli z manželů, a navazují na obecné principy vyjadřující rodinou solidaritu, byť se mohou jevit jako omezující např. výlučné vlastnické právo jednoho z manželů. Tato limitace vlastnického práva je však hodnotově plně odůvodněná; je doplněná dalšími novými ustanoveními omezujícími např. i (spolu)vlastníka domu nebo bytu z realizace svého práva dispozic (§ 747 o. z.) či přímo bydlení ve vazbě na domácí násilí (§ 751 a násl. o. z.).[51]

Klíčovým institutem českého manželského majetkového práva je společné jmění manželů.[52] Nová česká právní úprava tak navazuje na úpravu předchozí, která nahradila bezpodílové spoluvlastnictví manželů (1998),[53] které bylo na Slovensku i po změnách rodinného práva bez významnějších změn zachováno (viz § 143 a násl. Slov o. z.).[54] Jde-li o jednotlivosti, na prvém místě je v obou kodexech upraven zákonný režim nabytého jmění,

---

51 Další novinkou, nikoli však hojně využívanou, české právní úpravy jsou ustanovení upravující *rodinný závod* (§ 700 o. z.), za který se považuje závod, ve kterém společně pracují manželé nebo alespoň s jedním z manželů i jejich příbuzní až do třetího stupně nebo osoby s manžely sešvagřené až do druhého stupně a který je ve vlastnictví některé z těchto osob. Členové rodiny zúčastnění na provozu rodinného závodu se podílejí na zisku z něho i na věcech z tohoto zisku nabytých, jakož i na přírůstcích závodu v míře odpovídající množství a druhu své práce (§ 701 o. z.).

52 K tomu viz PSUTKA, J. *Společné jmění manželů*. Praha: C. H. Beck, 2015.

53 Viz § 143 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, který byl v Česku nahrazen zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

54 Viz zákon č. 40/1964 Zb., občianský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále „Slov o. z."). Ke koncepci manželského majetkového práva dle původního znění slovenského občanského zákoníku blíže PLANKOVÁ, O. *Spoločné majetkové práva manželov*. Bratislava: Obzor, 1968. K vývoji interpretační a aplikační praxe bezpodílového spoluvlastnictví manželů viz zejména komentářové literatury, kupř. DUFALOVÁ, L. a kol. *Občiansky zákonník. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2025, s. 306 an.; ŠTĚVČEK, M. – DULAK, A. BAJÁNKOVÁ, J. – FEČÍK, M. – SEDLAČKO, F. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I a II zväzok. Komentár*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019 [cit. 2026-01-08]. Dostupné z: https://app.beck-online.sk/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrhfpxg327mv3gwmjql5us46t2l4ytsnrul42dax3dmezf62dmgjpwwyjrgy#.

jehož součástí je to, čeho nabyl jeden z manželů nebo čeho nabyli oba manželé společně za trvání manželství, s dále uvedenými obdobnými výjimkami.

Do společného jmění manželů dle české právní úpravy nepatří to, co a) slouží osobní potřebě jednoho z manželů, b) nabyl darem, děděním nebo odkazem jen jeden z manželů, ledaže dárce při darování nebo zůstavitel v pořízení pro případ smrti projevil jiný úmysl, c) nabyl jeden z manželů jako náhradu nemajetkové újmy na svých přirozených právech, d) nabyl jeden z manželů právním jednáním vztahujícím se k jeho výlučnému vlastnictví, e) nabyl jeden z manželů náhradou za poškození, zničení nebo ztrátu svého výhradního majetku (§ 709 odst. 1 o. z.).[55] Součástí společného jmění *je zisk z* toho, co náleží výhradně jednomu z manželů (§ 709 odst. 2 o. z.). Součástí společného jmění je zásadně také podíl manžela v obchodní společnosti nebo družstvu, stal-li se manžel v době trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva (§ 709 odst. 3 o. z.). Součástí společného jmění jsou také dluhy převzaté (nikoli však vzniklé jinak) za trvání manželství, ledaže a) se týkají majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů, a to v rozsahu, který přesahuje zisk z tohoto majetku, nebo b) je převzal jen jeden z manželů bez souhlasu druhého, aniž se přitom jednalo o obstarávání každodenních nebo běžných potřeb rodiny (§ 710 o. z.). Dle slovenské právní úpravy je zákonný rozsah bezpodílového spoluvlastnictví obdobný českému s tím rozdílem, že musí jít o „předmět vlastnictví" (tj. věci, nikoli např. dluhy), což je dáno tím, že tento institut je začleněn do části občanského zákoníku nazvané „Spoluvlastnictví". Mezi zákonné výjimky náleží také věci sloužící výkonu povolání (viz § 143 Slov o. z.).[56]

Obě právní úpravy umožňují manželům modifikace zákonného režimu nabytého jmění, respektive možnost jeho vyhrazení jeho vzniku až ke dni zániku manželství (§ 717 o. z., § 143a Slov o. z.). Český občanský zákoník dává manželům, ale i snoubencům širší prostor pro uplatnění autonomie vůle, který byl v šedesátých letech minulého století zákonodárcem zcela potlačen, možností vytvoření smluveného režimu (§ 716 o. z.) a založením režimu odděleného jmění (§ 729 o. z.); novinkou je možnost smluvně uspořádat i poměry pro případ zániku manželství jak rozvodem, tak smrtí, a to dědickou smlouvou (§ 718 odst. 2 o. z.). Snoubenci, respektive manželé musí dodržet formu veřejné listiny. Tzv. zastřešující, tradiční pojmenovaná předmanželská či manželská smlouva v obou kodexech chybí.[57]

Ochrana ekonomicky slabšího manžela a třetích osob je v českém občanském zákoníku zakotvena výslovně v samostatném ustanovení tak, že smlouva o manželském majetkovém režimu nesmí se svými důsledky vyloučit schopnost manžela zabezpečovat rodinu a nesmí svým obsahem nebo účelem dotknout práv třetí osoby, ledaže by se smlouvou souhlasila; tato smlouva uzavřená bez souhlasu třetí osoby nemá vůči ní právní účinky (§ 719 o. z.). Za velmi významné považujeme, že zákon v této věci dále stanoví, že pokud

---

55 Ve vazbě na přechodná ustanovení netvoří společné jmění manželů to, co nabyl jeden z manželů podle právních předpisů o restituci majetku (blíže viz § 3040 o. z.).

56 Věci sloužící výkonu povolání nejsou z českého zákonného režimu vyňaty od roku 1998. Není bez zajímavosti, že *Principy evropského rodinného práva ve věci manželského majetkového práva* tyto věci ze společenství vyjímají, a to s ohledem *common core* v Evropě. K tomu viz v detailech viz BOELE-WOELKI, K. – FERRAND, F. – GONZÁLEZ-BEILFUSS, C. – JÄNTERÄ-JAREBORG, M. – LOWE, N. – MARTINY, D. – PINTENS, W. *Principles of European Family Law regarding Property Relations between Spouses*. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2013, Principle 4:19 Reserved property, bod (e).

57 K tomu kriticky KRÁLÍČKOVÁ, Z. Předmanželská smlouva *de lege lata* a rekodifikace českého rodinného práva. *Právní rozhledy*. 2003, č. 6, s. 263–270.

vznikl dluh jen jednoho z manželů za trvání společného jmění, může se věřitel při výkonu rozhodnutí uspokojit i z toho, co je ve společném jmění (§ 731 o. z.). Převratnou novinkou je ustanovení, které má obdobu v evropských právních řádech. Zákon stanoví, že vznikl-li dluh jen jednoho z manželů proti vůli druhého manžela, který nesouhlas projevil vůči věřiteli bez zbytečného odkladu poté, co se o dluhu dozvěděl, může být společné jmění postiženo jen do výše, již by představoval podíl dlužníka, kdyby bylo společné jmění zrušeno a vypořádáno (podle § 732 o. z.). To platí i v případě povinnosti manžela plnit výživné, nebo jde-li o dluh z protiprávního činu jen jednoho z manželů, nebo v případě, že dluh jen jednoho z manželů vznikl ještě před uzavřením manželství (§ 732 o. z.).

Jak již bylo řečeno výše, slovenská právní úprava manželského majetkového režimu nedoznala od rozpadu Československa významnějších změn. Koncept poměrně úzce pojatého bezpodílového spoluvlastnictví manželů je limitovanější, což se projevuje nejen nižší úrovní autonomie vůle manželů, ale i slabší ochranou třetích osob, zejména věřitelů.

Jde-li o manželské, respektive rodinné bydlení, je jeho ochrana v české právní úpravě naprosto převratná. Předchozí úpravy tuto věc bagatelizovaly, ačkoli soukromoprávní ochrana rodinného obydlí je tradiční „výbavou“ evropských civilních kodexů. Nicméně, dle obou právních úprav stále platí, že jestliže je rodinné obydlí ve společném jmění manželů či bezpodílovém spoluvlastnictví manželů, je postavení manželů rovnoprávné a ochranu mu poskytuje především výše analyzovaná úprava. Pokud nikoli, je situace ekonomicky slabšího manžela v české právní úpravě řešena tak, že občanský zákoník výslovně zakotvuje tzv. odvozený právní důvod bydlení. Zákon stanoví, že je-li obydlím manželů dům nebo byt, k němuž má jeden z manželů výhradní právo umožňující v domě nebo bytě bydlet, a je-li to jiné právo než závazkové, vznikne uzavřením manželství druhému manželu právo bydlení (§ 744 o. z.). Dle slovenské právní úpravy je možné právo bydlení druhého manžela dovodit z povinnosti manželů žít spolu (viz § 18 z. r.). Český občanský zákoník dále stanoví, že má-li k domu nebo bytu jeden z manželů výhradní závazkové právo, zejména nájemní právo, vznikne uzavřením manželství k domu nebo bytu oběma manželům společné nájemní právo zajišťující rovnost práv a povinností (§ 745 o. z., obdobně § 703 Slov o. z.). Nicméně, dle české právní úpravy může být smluvně ujednáno odlišně (§ 745 odst. 2 o. z.), což je plně v souladu s obecným principem autonomie vůle v soukromém právu. Na Slovensku je příslušná právní úprava kogentní. V návaznosti na výše uvedené český zákon upravuje také zákaz dispozic s rodinným obydlím v obdobném duchu jako v případě konceptu věcí tvořících obvyklé vybavení rodinné domácnosti (§ 698 o. z., viz výše). Má-li alespoň jeden z manželů právo nakládat domem nebo bytem, ve kterém se nachází rodinná domácnost manželů nebo rodiny, a tohoto domu nebo bytu je k bydlení manželů nebo rodiny nezbytně třeba, musí se zdržet všeho a předejít všemu, co může bydlení znemožnit nebo ohrozit. Manžel zejména nesmí bez souhlasu druhého manžela takový dům nebo byt zcizit nebo k domu, jeho části nebo k celému bytu zřídit právo, jehož výkon je neslučitelný s bydlením manželů nebo rodiny, ledaže zajistí manželovi nebo rodině po všech stránkách obdobné bydlení s bydlením dosavadním. Jedná-li manžel bez souhlasu druhého manžela v rozporu s tímto pravidlem, může se tento manžel dovolat neplatnosti takového právního jednání (§ 747 o. z.). Mají-li manželé společné nájemní právo k domu nebo bytu, ve kterém se nachází rodinná domácnost manželů nebo rodiny, platí výše uvedený zákaz obdobně (srov. § 748 o. z.). Tato ustanovení, přibližující rekodifikovanou českou právní úpravu rodinného obydlí blíže k evropským standardům, jsou plně v souladu s obecnými principy zakotvenými v části prvé nového občanského zákoníku, respektive zásadou rodinné solidarity.

V neposlední řadě je třeba zmínit i soukromoprávní ustanovení proti domácímu násilí. Český občanský zákoník stanoví, že pokud se stane další společné bydlení manželů v domě nebo bytě, v němž se nachází rodinná domácnost manželů, pro jednoho z nich nesnesitelné z důvodu domácího násilí vůči manželovi nebo jinému, kdo v rodinné domácnosti manželů žije, může soud na návrh dotčeného manžela omezit, popřípadě i vyloučit na určenou dobu právo druhého manžela v domě nebo bytě bydlet (§ 751 odst. 1 o. z.). Stejně lze postupovat v případě, že se jedná o manžele rozvedené, jakož i v případě, kdy manželé nebo rozvedení manželé bydlí společně jinde než v rodinné domácnosti (§ 751 odst. 2 o. z.) a v případě jiných osob než manželů (§ 3021 odst. 3 o. z.). Omezení, popřípadě vyloučení práva manžela v domě nebo bytě bydlet, určí soud nejdéle na dobu šesti měsíců. Soud na návrh rozhodne znovu, jsou-li pro to zvlášť závažné důvody (§ 752 o. z.). Nicméně, tato ustanovení nenachází v praxi uplatnění, neboť jsou využívána novelizovaná předběžná opatření zakotvená v zákoně o zvláštních řízeních soudních,[58] především vykázání násilné osoby na 1 měsíc (s možností prodloužení až na 6 měsíců) a stalking (§ 400 a násl. z. ř. s.), respektive policejní vykázání na 14 dnů dle policejního zákona (§ 44 cit. zákona).[59] Významnou legislativní novinkou je poměrně široká definice domácího násilí a jeho obětí (viz § 3021 odst. 1 a 2 o. z.). Na Slovensku je situace obdobná. V občanském zákoníku jsou obsažena ustanovení proti domácímu násilí na několika místech, zejména vykázání násilné osoby z obydlí ve vazbě na jeho bezpodílové spoluvlastnictví manželů či společný nájem bytu manželi, respektive bývalými manželi (§ 146 odst. 2 a § 705a Slov o. z.). Jde-li o procesní stránku věci, je řešena také pomocí předběžných opatření, respektive neodkladných opatřeních [§ 324 až 342, respektive § 325 odst. 2 písm. e) c. s. p.][60] a policejního vykázání a zákazu vstupu do společného obydlí na 14 dnů podle zákona o policejním sboru (§ 27a cit. zákona).[61]

Soukromoprávní, civilněprávní a správněprávní úpravu doplňují v obou zemích trestněprávní předpisy.[62]

3.4 Zánik a zrušení manželství

Český občanský zákoník stanoví, že manželství zaniká jen z důvodů stanovených zákonem (§ 754 o. z.). V návaznosti na předchozí úpravy se jedná o smrt, prohlášení za mrtvého (§ 26 o. z.), rozvod (§ 755 a násl. o. z.) a nově o změnu pohlaví, kdy manželství zaniká dnem uvedeným v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotnických služeb (§ 29 o. z.).[63]

---

58 Srov. zákon č. 293/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, dále „z. ř. s.".

59 Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších přepisů.

60 Viz zákon č. 160/2015 Z. z., Civilný sporový poriadok, ve znění pozdějších předpisů, dále „c. s. p."

61 Viz zákon č. 171/1993 Z. z., o Policajnom zbore Slovenskej republiky, ve znění pozdějších předpisů.

62 V Česku jde o zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní zákoník) ve znění pozdějších předpisů, a o zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů; na Slovensku se jedná o zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon a zákon č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok, zákon č. 274/2017 Z. z., o obetiach trestných činov, vše ve znění pozdějších předpisů. Blíže viz Partnerské a domáce násilie. Príručka jako sa orientovať prostriedkami právnej ochrany pre pracovníkov pracovníčky pracujúce v oblasti sociálního a psychologického poradenstva [online]. [cit. 2025-09-23]. Dostupné z: https://zastavmenasilie.gov.sk/wp-content/uploads/2024/07/Metodika-pre-socialne-a-psychologicke-profesie_Domace-nasilie.pdf.

63 Jak již bylo uvedeno výše, změna právního pohlaví je v Česku upravena výslovně, viz § 29 o. z., ve znění nálezu Ústavního soudu Pl. ÚS 52/23, a § 21 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění cit. nálezu.

Slovenská právní úprava stanoví obdobně: manželství zaniká smrtí, prohlášením manžela za mrtvého (§ 21 z. r.) a rozvodem (§ 22 a násl. z. r.); zánik manželství změnou pohlaví neupravuje.

Jde-li o rozvod manželství, obě právní úpravy jsou založeny na kvalifikovaném rozvratu, který byl jako jediný rozvodový důvod zakotven do již zrušeného společného zákona o rodině (1963), což bylo ve své době považováno za pokrokové. Nicméně, v této oblasti došlo po rozpadu Československa k významnějšímu rozcházení právních úprav. Další změny se očekávaly, zejména ve vazbě na rekodifikaci základního pramene slovenského soukromého práva.[64]

Český občanský zákoník stanoví, že manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení (§ 755 odst. 1 o. z.). Slovenská právní úprava je obdobná, neboť stanoví, že manželství může být rozvedeno, pokud jsou vztahy mezi manželi tak vážně narušené a trvale rozvrácené, že manželství nemůže plnit svůj účel a od manželů nelze očekávat obnovení manželského soužití (§ 22 odst. 1 z. r.). V obou posuzovaných právních úpravách je zakotveno, že soud musí zkoumat příčiny rozvratu manželství, v Česku ovšem ve vazbě na nedávnou novelu občanského zákoníku jen výjimečně: občanský zákoník stanoví, že soud zjišťuje příčiny rozvratu manželství pouze tehdy, je-li manželem, který návrh na rozvod nepodal, usilováno o aplikaci tzv. klauzule proti tvrdosti chránící zájem manžela na zachování manželství (viz § 756 o. z. ve znění cit. novely a výklad ke klauzulím proti tvrdosti).[65] Z důvodové zprávy se podává konstatování, že široce nastavený obecný „požadavek na zjištění příčin rozvratu" manželství je překonán „změnou hodnotového systému současné společnosti" s tím, že tato zjištění měla „relevanci pouze v okrajových případech".[66]

Český občanský zákoník v návaznosti na předchozí koncepci zakotvenou tzv. velkou novelou zákona o rodině (1998) a snahy odborné a laické veřejnosti o další liberalizaci právní úpravy rozvodu manželství[67] zakotvuje i zvláštní variantu rozvodu manželství, dříve teorií i praxí nazývanou smluvený rozvod, respektive rozvod bez zjišťování příčin rozvratu neboli tzv. nesporný rozvod. V souladu s postupně se vytvářejícími evropskými standardy rodinného práva, reflektovanými a dále rozvíjenými především akademickými počiny Komise pro evropské rodinné právo,[68] tuto možnost „nekonfliktního" rozvodu výslovně pojmenovává v rámci nadpisu „Smluvený rozvod manželství". Dále zakotvuje možnost manželů podat společný návrh na rozvod, opouští podmínku faktické odluky manželů po dobu šesti měsíců a požadavek na výslech manželů v řízení o rozvod manželství.[69] Zásadním krokem v této věci je také „návrat" k nevyvratitelné domněnce existence kvalifikovaného rozvratu manželství (viz § 757 odst. 1 o. z. po cit. novele, dikci *„[…] platí, že jsou podmínky podle § 755 odst. 1 splněny*"). Občanský zákoník stanoví, že pokud jsou manželé

64 K tomu viz Kodifikácia súkromného práva. In: *Ministerstvo spravedlnosti Slovenskej republiky* [online]. [cit. 2025-09-22]. Dostupné z: https://www.justice.gov.sk/agenda-ministerstva/kodifikacia-sukromneho-prava/.

65 Viz zákon č. 268/2025 Sb. účinný k 1. 1. 2026.

66 Viz důvodová zpráva k zákonu č. 268/2025 Sb., s. 28.

67 K tomu viz KRÁLÍČKOVÁ, Z. – KORNEL, M. Liberalizace právní úpravy rozvodu manželství a její limity. *Právní rozhledy*. 2022, č. 15–16, s. 537–541.

68 Viz BOELE-WOELKI, K. – FERRAND, F. – GONZÁLEZ-BEILFUSS, C. – JÄNTERÄ-JAREBORG, M. – LOWE, N. – MARTINY, D. – PINTENS, W. *Principles of European Family Law regarding Divorce and Maintenance between Former Spouses*. Antwerp – Oxford: Intersentia, 2004.

69 Viz zákon č. 268/2025 Sb., novela občanského zákoníku účinná k 1. 1. 2026.

ve věci rozvodu ve shodě, resp. druhý se k návrhu na rozvod připojí či podají-li manželé návrh na rozvod společný a je-li zjištěno shodné tvrzení manželů o rozvratu manželství a o záměru dosáhnout rozvodu, platí, že rozvrat manželství nastal a trvá. Dále musí být splněny tyto náležitosti: a) ke dni zahájení řízení o rozvod trvalo manželství nejméně jeden rok, b) manželé, kteří jsou rodiči nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti, se dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu, c) manželé se dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení a popřípadě výživného pro dobu po tomto rozvodu; smlouva musí být písemná s úředně ověřenými podpisy. Dodejme, že na rozdíl od české právní úpravy neupravoval slovenský zákon o rodině nikdy variantu smluveného rozvodu manželství, což mělo být změněno v rámci rekodifikace slovenského občanského zákoníku.[70]

Tak jako předchozí česká právní úprava (1998), i rekodifikovaná česká úprava zakotvuje tzv. klauzule proti tvrdosti. Zákon stanoví, že přesto, že je soužití manželů rozvráceno, nemůže být manželství rozvedeno, byl-li by rozvod v rozporu: a) se zájmem nezletilého dítěte manželů, které nenabylo plné svéprávnosti, který je dán zvláštními důvody, přičemž zájem dítěte na trvání manželství soud zjistí, je-li to potřebné, i dotazem u opatrovníka jmenovaného soudem pro řízení o úpravu poměrů k dítěti pro dobu po rozvodu, nebo b) se zájmem manžela, který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství, ledaže manželé spolu již nežijí alespoň po dobu tří let (§ 755 odst. 2 o. z. po cit. novele).[71] Výše citovanou novelou bylo doplněno, že zájem dítěte soud zjistí, jen *„je-li to potřebné"*. Slovenská právní úprava tyto koncepty proti tvrdosti rozvodu manželství neupravuje a ani *de lege ferenda* by k jejich zakotvení nemělo dojít.

Další významná odlišnost mezi českou a slovenskou právní úpravou se týkala a stále týká rozvodu manželů, kteří jsou současně rodiči nezletilých nesvéprávných dětí. Na Slovensku bylo po rozpadu společné státnosti zachováno spojení řízení o rozvod manželství s rozhodováním o úpravě poměrů rodičů k jejich nezletilým dětem, tj. péči, výživou, případně kontaktem na dobu po rozvodu (§ 24 z. r.). V Česku však došlo tzv. velkou novelou zákona o rodině (1998) k oddělení těchto dvou řízení a v podstatě k návratu k praxi odpovídající poměrům upraveným zákonem o právu rodinném (1949). Tato koncepční změna byla odůvodňována a obhajována idealistickou myšlenkou *„zamezit dlouhodobým sporům o dítě poté, co samo manželství již bylo pravomocně rozvedeno"*.[72] Zákon stanovil, že mají-li manželé *nezletilé dítě, které není plně svéprávné, soud v řízení o rozvod manželství nerozvede*, dokud (jiný) soud v řízení ve věci péče o nezletilé nerozhodne o poměrech dítěte pro dobu po rozvodu manželů (§ 755 odst. 3 o. z.). Soud v řízení ve věci péče o nezletilé mohl rozhodnout nebo schválit dohodu rodičů o výlučné péči jednoho z rodičů, střídavé péči a péči společné (§ 907 o. z.). Dodejme, že původní slovenská právní úprava

70 K tomu viz Kodifikácia súkromného práva. In: *Ministerstvo spravedlnosti Slovenskej republiky* [online]. [cit. 2025-09-22]. Dostupné z: https://www.justice.gov.sk/agenda-ministerstva/kodifikacia-sukromneho-prava/.

71 K tomu viz KRÁLÍČKOVÁ, Z. – ZATLOUKALOVÁ, L. Dokud nás smrt nerozdělí. Úvahy nad právem na rozvod. *Právní rozhledy*. 2019, č. 17, s. 573–580.

72 Viz HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 89. K tomu také MAGOČOVÁ, B. *Rozvod a rodičovské práva – Judikatúra*. Bratislava: Eurokódex, 2025; ZMEKOVÁ, I. *Úprava výkonu rodičovských práv a povinností k maloletým deťom*. Bratislava: PRP Consulting, 2022.

zakotvující pouze péči výlučnou a střídavou byla následně doplněna o péči společnou, což ji v této věci přiblížilo k právní úpravě české (§ 24 odst. 1 z. r.).

Výše citovaná nedávná novela občanského zákoníku nejen opětovně zakotvila spojení obou řízení (viz nový § 398a z. ř. s.),[73] ale opustila „presumpci střetu zájmů rodičů a dítěte" a zrušila obligatorní rozhodování o „formách" péče o dítě. Zákon především stanoví, že *„dítě má právo na rovnocennou péči obou rodičů, stejně jako rodiče mají právo na rovnocennou péči o své dítě"* (§ 888 odst. 1 o. z. po cit. novele). Pokud se rodiče dítěte na péči dohodnou, soud nebude určovat rozsah péče (§ 907 odst. 1 o. z. po cit. novele). Jestliže však k dohodě nedojde, soud rozsah péče rodičů vymezí, respektive stanoví jeho podmínky (§ 907 odst. 2, 3 o. z. po cit. novele) a také rozhodne o vyživovací povinnosti rodičů k dítěti.

3.5 Právní důsledky zániku a zrušení manželství

Zánik či zrušení manželství má dopad nejen na statusovou sféru, ale zejména na sféru majetkovou. Právní úpravy obou posuzovaných zemí jsou velmi podobné. Pokud zanikne manželství smrtí, respektive prohlášením jednoho z manželů za mrtvého, dědí jeho pozůstalý manžel v první dědické třídě rovným dílem společně se zůstavitelovi dětmi (§ 1635 o. z., § 473 Slov o. z.). Není-li dětí, dědí pozůstalý manžel ve třídě druhé společně se zůstavitelovými rodiči a tzv. osobami spolužijícími, a to nejméně jednu polovinu (§ 1636 o. z., § 474 Slov o. z.). V návaznosti na předchozí právní úpravy však pozůstalý manžel není ani podle jedné právní úpravy tzv. nepominutelným dědicem, kterému by náležel povinný díl (srov. § 1642 a násl. o. z., § 479 Slov o. z.). Nicméně, existuje-li závěť ve prospěch např. třetích osob, pouze podle rekodifikované české právní úpravy nově pozůstalý manžel nabývá vlastnické právo k movitým věcem, které tvoří základní vybavení rodinné domácnosti (§ 1667 o. z.) a vzniká mu právo na výživné z pozůstalosti (§ 1666 o. z.).[74]

Zvláštní ochrana je pozůstalému manželovi zajištěna také ve vazbě na bydlení. Zákony v obou zemích upravují přechod společného nájmu bytu *ex lege* (§ 766 o. z., § 707 Slov o. z.). V Česku je zakotvena i možnost soudu zřídit pozůstalému manželovi věcné břemeno bydlení, pokud pečuje o nezletilé dítě, a to na dobu určitou a za úplatu odpovídající obvyklému nájmu (§ 767 odst. 2 o. z.).

Bylo-li manželství zrušeno rozvodem, je především třeba vypořádat společné jmění manželů v Česku, respektive bezpodílové spoluvlastnictví na Slovensku. Oba kodexy preferují dohodu rozvedených manželů. Pokud k dohodě nedojde, rozhodne ve věci soud, a to na základě kvantitativních i kvalitativních kritérií, např. zájmu nezaopatřených dětí či míře zásluh o nabytí a udržení majetkových hodnot náležejících do společného jmění manželů, respektive bezpodílového spoluvlastnictví manželů (§ 742 o. z., § 150 Slov o. z.). Není-li do tří let od rozvodu uzavřena dohoda ani podán návrh k soudu, uplatní se zákonná domněnka obdobné dikce (§ 741 o. z., § 149 odst. 4 Slov o. z.).

Jde-li o bydlení manželů pro dobu po rozvodu, záleží, na základě jakého právního důvodu se manželské bydlení realizovalo. Pokud bylo rodinné obydlí ve společném jmění

---

73 Zákon však stanoví, že není-li spojení řízení vhodné, může soud některou věc vyloučit k samostatnému řízení, což najde v praxi uplatnění zejména u tzv. vysoce konfliktních rozvodů manželství.

74 Blíže viz FIALA, R. – DRÁPAL, L. a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2022, s. 444 an.

manželů, respektive v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů, uplatní se to, co bylo řečeno výše ve vazbě na jeho vypořádání. Jestliže se jednalo o společný nájem bytu manžely, manželé jej mohou zrušit smlouvou anebo se obrátit na soud, který při rozhodování o zrušení společného nájmu stanoví také způsob náhrady za ztrátu práva a zohlední např. realitu nezaopatřeného dítěte a stanovisko pronajímatele apod. (§ 768 odst. 1 o. z., § 705 Slov o. z.). Jestliže byl např. jeden z manželů výlučným vlastníkem rodinného obydlí, rozvodem druhému z manželů nájem zanikl. Dodejme, že na Slovensku je stále zakotven koncept bytových náhrad (§ 712 Slov o. z.).

Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely je v rekodifikované české právní úpravě upravena odlišně od předchozí, československé, i nové slovenské. Základním předpokladem je zásadně stav odkázanosti na výživu, respektive neschopnost samostatně se živit. Český zákon stanoví, že tato neschopnost samostatně se živit musí mít původ v manželství nebo v souvislosti s ním (srov. § 760 odst. 1 o. z.). Další novinkou je výčet faktorů, které má soud zohlednit při rozhodování o přiměřené výživě. Soud tak vezme na zřetel, jak dlouho rozvedené manželství trvalo a jak dlouho je rozvedeno, jakož i zda a) si rozvedený manžel neopatřil přiměřené zaměstnání, přestože mu v tom nebránila závažná překážka, b) si rozvedený manžel mohl výživu zajistit řádným hospodařením s vlastním majetkem, c) se rozvedený manžel podílel za trvání manželství na péči o rodinnou domácnost, d) se rozvedený manžel nedopustil vůči bývalému manželu nebo osobě mu blízké činu povahy trestného činu nebo e) je dán jiný obdobně závažný důvod (§ 760 odst. 2 o. z.). Právo na výživné pro dobu po rozvodu zaniká až uzavřením nového manželství oprávněným, respektive smrtí povinného či oprávněného. Dojde-li k podstatné změně poměrů, může soud rozhodnout o snížení, zvýšení či zrušení vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely. Jde-li o další významné odlišnosti, koncepce tzv. sankčního výživného jako zvláštní podoby vyživovací povinnosti pro dobu rozvodu manželství zakotvená v Česku tzv. velkou novelou zákona o rodině (1998) byla přenesena i do občanského zákoníku, nicméně jako mimořádná věc cílící na zmírnění majetkových důsledků zejména rozvodu manželství s tzv. klauzulí proti tvrdosti. Zákon stanoví, že manžel, který rozvrat manželství převážně nezapříčinil nebo s rozvodem nesouhlasil a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma, může navrhnout, aby soud stanovil vyživovací povinnost bývalého manžela i v takovém rozsahu, který zajistí, aby rozvedení manželé měli v zásadě stejnou životní úroveň. Právo rozvedeného manžela na výživné lze v tomto případě považovat za důvodné jen po dobu okolnostem přiměřenou, nejdéle však po dobu tří let od rozvodu (§ 762 o. z.). Na rozdíl od výše uvedené, poměrně detailně rozpracované české právní úpravy vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manželi, je nová slovenská právní úprava stručná. Mezi předpoklady zákon zdůrazňuje neschopnost oprávněného se samostatně živit, tj. stav odkázanosti na výživu, obdobně jako česká právní úprava. Zákon hovoří o příspěvku na výživu a o jeho přiměřenosti, čímž naznačuje rozsah této vyživovací povinnosti. Specificky je v zákoně stanoveno, že soud musí přihlížet i k příčinám, které vedly k rozvratu manželství. Jde-li o čas, na rozdíl od české právní úpravy je tato vyživovací povinnost limitována pěti lety od rozvodu manželství. Ve výjimečných případech však může soud dobu poskytování výživného prodloužit a zohlednit tak objektivní neschopnost si výživu zajistit, zejména jde-li o oprávněného, kterému bylo do péče svěřeno dítě s dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem, respektive o oprávněného, který pro dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav vyžaduje soustavnou péči (§ 72 odst. 3 z. r.). Obdobu tzv. sankčního výživného slovenská právní úprava nezakotvuje.

4. Příbuzenství

4.1 Obecně

Koncepce právního příbuzenství v obou posuzovaných právních úpravách zásadně vychází z příbuzenství biologického, vyjma příbuzenství založeného osvojením v duchu rčení *adoption natura imitatur*. Český občanský zákoník výslovně stanoví, že příbuzenství je vztah osob založený na pokrevním poutu anebo vzniklý osvojením (§ 771 o. z.), které je chápáno jako statusová změna (srov. § 794 a násl. o. z.).[75]

Ačkoli český občanský zákoník ve znění poměrně zásadní novelizace stanoví, že partnerství osob stejného pohlaví se uzavírá stejně jako manželství a práva a povinnosti partnerů jsou obdobná jako práva a povinnosti manželů (není-li stanoveno jinak, viz nový § 655 odst. 2 o. z.), je třeba zdůraznit, že novela se nedotkla zásadně právní úpravy rodičovství: dítě může mít dle české právní úpravy pouze jednu matku a jednoho otce (§ 3020 odst. 2 o. z.), vyjma rodičovství založeného osvojením partnerem rodiče dítěte (§ 800 odst. 1 o. z.).[76] Jinou věcí je problematika uznávání stejnopohlavního rodičovského statusu vzniklého v zahraničí ve vazbě na judikaturu českého Ústavního soudu a novelizované matriční předpisy.[77] Na Slovensku je nyní právní úprava zcela odlišná. Na ústavní úrovni je zakotveno, že *„Rodičmi dieťaťa sú matka a otec; matkou dieťaťa je žena a otcom dieťaťa je muž."*[78]

V této souvislosti je třeba dodat, že dárcovství zárodečných buněk je umožněno, ovšem pouze anonymně, a proto je rodičovství k dítěti počatému pomocí asistované reprodukce zakotveno ve prospěch zamýšlených rodičů.

4.2 Mateřství

Stará římskoprávní zásada *mater semper certa est* respektující fakt porodu je v českém i ve slovenském prostředí tradičně považována za základ pro vytvoření statusového poměru matka – dítě, ačkoli *expresiss verbis* byla do českého právního řádu zakotvena až novelou zákona o rodině (1998) a do slovenského v rámci přijetí nového kodexu (2005). Přirozenoprávní myšlenka jedné matky dítěte plně odpovídající přírodním zákonům a je vyjádřena v obou kodexech dikcí: matkou dítěte je žena, která dítě porodila (§ 775 o. z., § 82 odst. 1 z. r.). Ačkoli je výslovná právní úprava mateřství poměrně jednoduchá, je zcela výstižná. Je vyjádřena jako kogentní norma, od které se nelze odchýlit jednostranně (např. tzv. vzdáním se dítěte, jeho opuštěním, neprojevováním zájmu apod.) ani smluvně (ať už úplatně, či neúplatně, altruisticky). Tento závěr dovozujeme v Česku z obecných ustanovení občanského zákoníku upravujících tzv. zakázaná ujednání, respektive nedisponovatelnost statusových práv (srov. § 1 odst. 2 o. z.). Je třeba zdůraznit, že slovenský zákonodárce z důvodu právní jistoty výslovně stanoví, že jakékoli dohody, které by byly v rozporu s takto zákonem stanovenou právní úpravou mateřství, jsou neplatné (§ 82 odst. 2 z. r.). Dále stanoví pravidlo, že v případě pochybností ve věci mateřství rozhodne

75 K tomu blíže KRÁLÍČKOVÁ, Z. O příbuzenství a švagrovství. *Právní rozhledy*. 2013, č. 8, s. 294–298.

76 Viz zákon č. 123/2024 Sb. účinný k 1. 1. 2025.

77 Viz zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů a vyhláška č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon o matrikách, ve znění pozdějších předpisů. K tomu viz KRÁLÍČKOVÁ, Z. – NOVÝ, Z. Dvě matky, jedno dítě, nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek. *Právní rozhledy*. 2017, č. 15–16, s. 524–530.

78 Viz z. č. 255/2025 Z. z., čl. 41 odst. 2 Ústavy Slovenské republiky s účinností k 1. 11. 2025.

soud na základě skutečností zjištěných o porodu dítěte (§ 83 z. r.). Dodejme, že poslední novela Ústavy Slovenské republiky tuto věc dále precizuje slovy *„Dohoda o porodení dieťaťa pre iného sa zakazuje“*.[79] Základním východiskem statusového poměru mateřství je v obou zemích fakt porodu, a to i při asistované reprodukci. Právní matkou dítěte je žena, která dítě porodila, bez ohledu na dárcovství vajíčka. Právní mateřství je tak totožné s mateřstvím biologickým s tím, že došlo-li k dárcovství vajíček, je genetické mateřství irelevantní.[80] Jde-li o problematiku náhradního mateřství, v českém právním řádu není tato společenská úsluha zakázána, ani upravena, vyjma zmínky ve vazbě na osvojení mezi blízkými příbuznými v českém občanském zákoníku (viz § 804 o. z.).

Jistou zvláštností českého právního řádu, která narušuje ochranu statusových práv dítěte, je úprava utajených porodů zvláštním zákonem,[81] který v této věci navázal na předchozí úpravu přijatou v důsledku poslanecké iniciativy (2004).[82] Zákon stanoví, že žena s trvalým pobytem na území České republiky, nejedná-li se o ženu, jejímuž manželu svědčí domněnka otcovství, má právo na utajení své osoby v souvislosti s porodem (§ 37 cit. zákona). Tato žena, jestliže hodlá v souvislosti s porodem utajit svou totožnost, předloží poskytovateli poskytujícímu příslušné zdravotní služby písemnou žádost o utajení své totožnosti při porodu, ve které též uvede, že nehodlá o dítě pečovat. Dítě matku má, ale nezná její totožnost, neboť je před ním v matriční knize narození utajena. Práva biologických otců jdou vice méně stranou; stejně tak práva dítěte na řádnou registraci a rodinný život vůbec. Obdobnou úpravu zakotvil posléze i slovenský zákonodárce.[83]

Dalším problémem České republiky ve věci práv dítěte, dlouhodobě kritizovaným Výborem pro práva dítěte OSN,[84] je realita tzv. babyboxů zřizovaných soukromým nadačním fondem.[85] Tato patologie není v Česku žádným zákonem upravena, respektive zakázána. Na Slovensku je situace tzv. hniezd záchrany obdobná.[86] Pokud se nepodaří identitu matky dítěte odloženého do tzv. babyboxu nebo tzv. hniezda záchrany zjistit, má dítě status nalezence a určitou šanci být zařazeno do seznamu dětí vhodných pro osvojení. S ohledem na nutnou realitu anonymity porodu, který v posuzovaných zemích není po právu, nemá dítě možnost zjistit svůj původ, poznat svoji matku, usilovat o určení otcovství, respektive právního příbuzenství majícího oporu v pokrevním poutu.[87]

---

79 Viz z. č. 255/2025 Z. z., čl. 15 odst. 5 Ústavy Slovenské republiky s účinností k 1. 11. 2025.

80 Klíčová úprava pro umělé oplodnění, respektive asistovanou reprodukci je zakotvena v zákoně o specifických zdravotních službách (z. č. 373/2011 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Tento zákon vymezuje základní pojmy jako je asistovaná reprodukce, neplodný pár, anonymní dárce, vzájemná anonymita dárce, neplodného páru a jejich dítěte apod. Formuluje též podmínky pro realizaci asistované reprodukce, tedy zejména příslušné informované souhlasy, ale také různá omezení např. jde-li o věk či existenci příbuzenského poměru atd. Na Slovensku není tato věc upravena zákonem, ale vyhláškou Ministerstva zdravotníctva č. Z-8600/1983-D/2, č. 24/83 Bulletinu. Blíže viz ERDÖSOVÁ, A. – GARAYOVÁ, L. – DOSEDLA, E. *Reprodukčné a sexuálne práva*. Wolters Kluwer, 2024.

81 Viz zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších zákonů.

82 K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? *Právní rozhledy*. 2005, č. 2, s. 53–57.

83 Viz zákon č. 576/2004 Sb., o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti, ve znění pozdějších předpisů (§ 11 odst. 11 cit. zákona).

84 Blíže viz The Czech Republic's human rights record to be examined by Universl Periodic Review. In: *United Nations* [online]. [2025-09-22]. Dostupné z: https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/01/czech-republics-human-rights-record-be-examined-universal-periodic-review.

85 Viz *BabyBox* [online]. [cit. 2025-09-23]. Dostupné z: www.statim.cz.

86 K tomu viz zákon č. 305/2005 Z. z., o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele, ve znění pozdějších předpisů.

87 K tomu ZUKLÍNOVÁ, M. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*. 2005, č. 7, s. 250 an.

4.3 Otcovství

Jde-li o otcovství, i česká a slovenská právní úprava určování otcovství je založena na třech tradičních právních domněnkách, které vycházejí z pravděpodobnosti v duchu rčení *pater vero is est, quem nuptiae demonstrant* (§ 776 až 793 o. z., § 85 až 96 z. r.). Lze říct, že tato úprava otcovství se v zásadě nikterak nevymyká z konceptu evropských zahraničních úprav. Tyto úpravy zakotvující zákonné domněnky otcovství byly ovšem konstruovány v dobách, kdy legitimita manželského dítěte byla velmi vysoce ceněna a kdy byly metody asistované reprodukce i paternitních testů v začátcích. Prvá domněnka tak svědčí manželovi matky, pokud se dítě narodí do manželství, respektive do 300 dnů od jeho zániku či zrušení (§ 776 o. z., § 85 z. r.). Druhá domněnka respektuje autonomii vůle rodičů dítěte a svědčí muži, který s matkou dítěte prohlásil, že je otcem jejího dítěte (§ 779 o. z., § 91 z. r.). Třetí domněnka je založena na souloži v tzv. kritickou dobu: za otce dítěte neprovdané ženy se má muž, pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevylučují, který s ní souložil v tzv. kritické době, od které neprošlo dle české úpravy do narození dítěte méně než 160 a více než 300 dnů (§ 783 o. z.) a podle slovenské úpravy méně než 180 dnů a více než 300 dní (§ 94 z. r.). Další drobné odlišnosti se týkají délky tzv. popěrných lhůt „matrikových" rodičů dítěte. V Česku se jedná zásadně o 6 měsíců, na Slovensku o 3 roky. Je třeba zdůraznit, že zejména v důsledku judikatury Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva došlo k posílení popěrných práv mužů. Česká právní úprava dále zohledňuje specifické postavení manžela matky konstrukcí dvou lhůt s objektivně a subjektivně určeným počátkem (§ 785 odst. 1 o. z.) a také zavedla možnost tzv. konverze prvé domněnky v domněnku druhou (srov. § 777 odst. 1 o. z.), tedy možnost tzv. trojdohody v situaci, pokud se narodí dítě v mezidobí od podání návrhu na rozvod a do třístého dne po rozvodu manželství. Za otce dítěte se bude mít muž, který to o sobě prohlásí, a to za situace, kdy je jeho tvrzení ve shodě s tvrzením manžela matky, respektive bývalého manžela matky, i prohlášením matky dítěte na soudě ve zvláštním řízení a nověji i na matričním úřadě.[88] Další významnou českou odlišností je možnost soudu prominout „matrikovým" rodičům dítěte zmeškání popěrné prekluzivní lhůty, pokud to vyžadují zájem dítěte a veřejný pořádek (§ 792 o. z.) a možnost soudu zahájit řízení o popření otcovství *ex offo*, ovšem pouze v případě druhé domněnky za situace, kdy takto určený otec nemůže být skutečným otcem dítěte a vyžaduje-li to zřejmý zájem dítěte a mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva (§ 793 o. z.). Ačkoli tak stanovily *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*[89] i vládní návrh nového občanského zákoníku, česká právní úprava neupravuje výslovně popěrné právo dítěte, byť nebylo v odborných komisích nikterak zpochybňováno.[90] Ve slovenském zákoně o rodině jsou naopak práva dítěte důsledně respektována, a to i ve věci paternit. Zákon *expressis verbis* stanoví, že je-li to potřebné v zájmu dítěte a rodičům uplynula prekluzivní popěrná lhůta, může soud na návrh dítěte rozhodnout o přípustnosti popření otcovství a dítě má pak právo podat návrh k soudu v této své věci (§ 96 z. r.).

88 Viz zákon č. 123/2024 Sb.

89 Srov. ELIÁŠ, K. – ZUKLÍNOVÁ, M. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*, s. 168.

90 K tomu nejnověji ŠÍNOVÁ, R. *Řízení o určení a popření otcovství a jejich procesní specifika*. Praha: Leges, 2024, s. 440.

4.4 Osvojení dítěte

Jak česká, tak slovenská právní úprava pojímají osvojení nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti před dovršením věku 18. let, jako osvojení úplné, a především jako *statusovou změnou* s důsledky pro celý právní řád v duchu ideje *adoption natura imitatur*.[91] Především je třeba zdůraznit, že v obou posuzovaných právních úpravách došlo ve vazbě na mezinárodní smlouvy k posílení postavení přirozené rodiny dítěte, jeho rodičů, včetně nezletilých rodičů dítěte a tzv. putativních otců.[92]

Jde-li o jednotlivosti, česká právní úprava stanoví jako novinku požadavek minimálního věkového rozdílu 16 let (srov. § 803 o. z. a výjimky z něho), slovenská pak užívá termín „přiměřený věkový rozdíl" (§ 99 z. r.). Obě právní úpravy však zejména precizují požadavky na souhlasy rodičů osvojovaného dítěte (§ 809 a násl. o. z., § 101 z. r.), možnost jejich odvolání (§ 817 o. z., § 101 odst. 1 z. r.), respektive pozbytí účinnosti (§ 816 o. z.). Český občanský zákoník vymezuje podmínky pro udělení souhlasu ve vazbě na mezinárodní smlouvy tak, že matka dítěte smí dát souhlas k osvojení až po uplynutí doby 6 týdnů od porodu (§ 813 o. z.) a rodič dítěte mladší 16 let nesmí souhlas vůbec udělit (§ 811 odst. 1 o. z.), respektive byl by zcela irelevantní a nepřihlíželo by se k němu. Nesvéprávný rodič smí jednat jen v rozsahu svého soudního omezení (§ 812 o. z.). Převratnou změnou je ustanovení, dle kterého soud smí, pokud zbavuje rodiče rodičovské odpovědnosti, rozhodnout také o právu rodiče dát souhlas k osvojení [§ 873 o. z., srov. také § 818 odst. 1 písm. a) o. z.]. Z pravidla souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení stanoví český zákon další výjimky. Souhlas rodičů není vyžadován, pokud: a) byl rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a také práva dát souhlas k osvojení [§ 818 odst. 1 písm. a) o. z.], b) není fakticky schopen projevit svoji vůli, rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout [§ 818 odst. 1 písm. b) o. z.], respektive jej v tomto právu omezuje soudní rozhodnutí ve věci svéprávnosti (§ 812 o. z.), c) se rodič zdržuje na neznámém místě [§ 818 odst. 1 písm. c) o. z.], d) zjevně nemá o dítě zájem a tím trvale zaviněně porušuje své povinnosti rodiče (§ 819 o. z.) – zákon od tohoto hrubého nezájmu, kdy není možná náprava, odlišuje napravitelný (odstranitelný) nezájem konstrukcí domněnky zjevného nezájmu, pokud nezájem trvá nejméně tři měsíce od poučení, poradenství a pomoci ze strany státu (§ 820 o. z.). Slovenská právní úprava stanoví obdobně jako předchozí česká právní úprava, že souhlasu rodičů není třeba v případě a) skutečného nezájmu rodičů po dobu šesti měsíců, b) žádného zájmu po dobu dvou měsíců záhy po narození dítěte a c) utajeného porodu a žádného zájmu po dobu dvou měsíců (viz § 102 odst. 1 z. r.). Oba kodexy umožňují tzv. blanketový souhlas k osvojení, tj. souhlas k osvojení bez znalosti a vztahu budoucích osvojitelů, kdy v soudním řízení o osvojení dítěte pak nebudou rodiče účastníci řízení a jejich souhlas k osvojení také nebude vyžadován.

---

91 Nicméně, jak v české, tak ve slovenské právní úpravě osvojení nezletilého jsou ukotveny dvě možnosti osvojení. K tomu blíže KUBÍČKOVÁ, G. K jednotlivým typom osvojenia. In: FOGAŠ, Ľ. *Občianské právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 273–278. Český občanský zákoník se navrátil k právní úpravě osvojení zletilého, tak jak jej znaly historické úpravy na jeho území (do roku 1950). Vždy se jedná o *statusovou změnu* (srov. § 794 o. z.), nicméně *nejde o osvojení úplné* (viz zakotvení subsidiární vyživovací povinnosti vůči rodině původu v § 853 o. z.). Zákon rozlišuje *dva typy* osvojení zletilé osoby, a to a) osvojení obdobné osvojení nezletilých dětí (§ 847 o. z.) a b) osvojení, které není obdobou osvojení nezletilých dětí (§ 848 o. z.). Osvojenec je tak – jde-li o majetkové aspekty věci i nadále spojen se svojí rodinou původu (srov. § 849 o. z.). Slovenská právní úprava osvojení zletilého neupravuje.

92 ESLP, *Keegan v. Irsko*, č. 16969/90.

Pokud jde o osvojované dítě, v české právní úpravě jsou posílena jeho participační práva garantovaná mezinárodními smlouvami. Je výslovně stanoveno, že dítě starší 12 let dává k osvojení zásadně vždy souhlas (srov. § 806 o. z.) a souhlas smí odvolat až do rozhodnutí o osvojení (§ 808 o. z.). Pokud by bylo dítě v době osvojení útlého věku, mají osvojitelé povinnost jej informovat o faktu osvojení, jakmile to bude vhodné, nejpozději do zahájení povinné školní docházky (§ 836 o. z.).[93] Slovenská právní úprava v této věci stanoví obdobně jako předchozí česká, respektive československá, že souhlas dítěte k jeho osvojení je třeba, pokud je dítě schopno posoudit dosah osvojení (§ 101 odst. 4 z. r.). Právo dítěte znát svůj původ je garantováno pouze právem (nikoli povinností) osvojitelů *„sprostredkovať dieťaťu prístup k informáciám o jeho rodičoch alebo poskytnúť informácie, ktorými disponujú, avšak len ak je to v záujme dieťaťa“* (§ 106 odst. 3 z. r.). Ve věci zákonných podmínek stanovených pro osvojitele je možné říct, že jsou si obě posuzované právní úpravy podobné, jde-li kupř. o bezúhonnost, plnou svéprávnost, zdravotní stav apod. (viz § 799 o. z., § 98 z. r., 104 z. r.). Oba kodexy preferují úplné rodinné prostředí, tj. zejména osvojení manželem či manželkou rodiče dítěte, výjimečně individuální osvojení (§ 800 věta prvá o. z., § 100 z. r.). Na rozdíl od slovenské právní úpravy, kdy společnými osvojiteli dítěte mohou být jen manželé (viz § 100 z. r. ve vazbě na ústavní změny),[94] je situace v Česku v důsledku nedávné novely občanského zákoníku odlišná: osvojitelem dítěte se může stát i „stejnopohlavní“ partner rodiče dítěte (viz § 800 věta druhá o. z. po cit. novele).[95] Také je třeba doplnit, že v důsledku negativní normotvorby českého Ústavního soudu může být osvojitelem dítěte i člověk, který vstoupil do registrovaného partnerství dle zvláštního zákona.[96] Je otázkou, zda lze v této věci očekávat v Česku další změny. Ostatně, ani v dalších evropských státech nebylo dosaženo konsensu.[97]

Jako další novum zakotvuje český zákon prolomení zákazu osvojení mezi blízkými příbuznými. V této věci zákon stanoví, že osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v řadě přímé a sourozenci s výjimkou příbuzenství založeného náhradním mateřstvím (srov. § 804 o. z.). Dodejme, že zdravotnické právo v České republice nikdy náhradní mateřství neupravovalo. Nečiní tak ani zvláštní zákony, jak bylo uvedeno výše.

Jde-li o tzv. preadopční péči, je i nadále dle obou právních úprav obligatorním předpokladem pro osvojení. Český zákon ji rozšiřuje z původních 3 měsíců zásadně na nejméně 6 měsíců (§ 829 o. z.) a slovenský na 9 měsíců (viz § 103 z. r.). Dítě smí do této péče svěřit pouze soud. Další konsekvence precizuje český občanský zákoník. Je-li dítě svěřeno do tzv. preadopční péče, pozastavuje se vyživovací povinnost rodičů, respektive jiných osob, neboť budoucí osvojitelé mají povinnost mít dítě u sebe na vlastní náklad (§ 829 o. z.). Po uplynutí tří měsíců od udělení souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení se *ex lege* pozastavuje výkon rodičovské odpovědnosti rodičů (§ 825 o. z.) a dítěti je třeba jmenovat poručníka

93 Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Z. Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. *Právní rozhledy*. 2009, č. 5, s. 158–164.

94 K tomu viz dále z. č. 255/2025 Z. z., který zakotvil do čl. 41 Ústavy Slovenské republiky nové ustanovení, které zní: *„5) Osvojiť maloleté dieťa môžu manželia alebo jeden z manželov, ktorý žije s niektorým z rodičov dieťaťa v manželstve, alebo pozostalý manžel po rodičovi alebo osvojiteľovi maloletého dieťaťa. Maloleté dieťa môže výnimočne osvojiť aj osamelá osoba, ak je osvojenie v záujme dieťaťa. O osvojení rozhoduje súd.“* Účinnost je stanovena k 1. 11. 2025. K problematice procesních práv dítěte, včetně řízení o osvojitelnosti a o osvojení, viz FICOVÁ, S. a kol. *Ochrana práv maloletých v civilnom procese*. Bratislava: Eurounion, 2008, s. 75–145.

95 Viz zákon 123/2024 Sb. účinný od 1. 1. 2025.

96 Viz zákon č. 115/2006 Sb., ve znění nálezu Ústavního soudu Pl. ÚS 7/15 ze dne 14. 6. 2016, který zrušil § 13 odst. 2 tohoto zákona.

97 K vývoji viz ESLP, *Kopf and Schalk v. Rakousko*, č. 30141/04.

(§ 928 a násl. OZ). Budoucí osvojitelé mají práva a povinnosti jako v případě svěřenectví (§ 953 až 957 o. z.). Od tzv. preadopční péče, která vyvolává výše uvedené důsledky, odlišuje český občanský zákoník tzv. okamžitou péči zájemců o osvojení (§ 823 o. z.), o které rozhoduje také soud, a to se souhlasem rodičů dítěte (§ 823 o. z.) nebo autoritativně, pokud dospěje k závěru, že souhlasu rodičů nebude k osvojení pravděpodobně třeba, zejm. pro zjevný nezájem (§ 824 o. z.). Účelem okamžité péče, do které může být dítě svěřeno i záhy po porodu, respektive jakmile to jeho zdravotní stav dovolí, je individuální osobní péče o dítě, např. zájemci o osvojení. S touto péčí je spojen velmi omezený katalog práv a povinností (§ 823 odst. 2 o. z.) a zejména „riziko", že dítě se navrátí rodičům či bude svěřeno svým příbuzným do náhradní rodinné péče.

Za klíčovou změnu koncepce v souvislosti s důsledky osvojení považujeme tzv. přeměnu zrušitelného osvojení na nezrušitelné *ex lege*, pokud po právní moci rozhodnutí o osvojení nebyl v zákonem stanovené lhůtě podán návrh na jeho zrušení. Lhůta je v Česku do 3 let (§ 840 odst. 2 o. z.) a na Slovensku do 6 měsíců (§ 107 odst. 1 z. r.). Výjimka z tohoto pravidla je zakotvena v české právní úpravě pro situace, bylo-li osvojení v rozporu se zákonem. V Česku smí o nezrušitelnosti osvojení soud rozhodnout i před uplynutím tří let od rozhodnutí o osvojení.

Další novinkou a specifikem české právní úpravy je možnost soudu rozhodnout o utajení osvojení (§ 837 o. z.) a o dohledu nad úspěšností osvojení (§ 839 o. z.). Pokud jde o příjmení osvojeného dítěte, rigidní pravidlo změny *ex lege* je v české úpravě nahrazeno možností soudu umožnit dítěti používat příjmení zdvojené (§ 835 odst. 2 o. z.), což slovenská právní úprava nezná (§ 105 z. r.).

Obě právní úpravy umožňují tzv. readopci, tedy osvojení již osvojeného dítěte (srov. § 843 o. z., § 109 z. r.).

5. Rodičovská odpovědnost, respektive rodičovská práva a povinnosti

Je všeobecně známo, že od účinnosti zákona o právu rodinném (1949) byly poměry mezi rodiči a dětmi koncipovány na principu rovných práv a povinností matky a otce dítěte, bez ohledu na skutečnost, zda byli manželé, či nikoli. To mělo význam jak v rovině osobní, tak majetkové. Nicméně, zejména jde-li o výchovu dítěte, následující právní úprava zakotvená do zákona o rodině (1963) byla zahlcena ideologií a problematickými ustanoveními v „zájmu společnosti", které v tradičních civilních kodexech nesmí mít místo.[98] Díky mezinárodním smlouvám a judikatuře Ústavních soudů i Evropského soudu pro lidská práva však došlo k významnému posunu v Česku i na Slovensku v duchu ideje, že péče o děti a jejich výchova je především věcí jejich rodičů s tím, že pro rodinný život nejsou stanoveny *žádné modely*.[99] V současných právních úpravách obou zemí je rodičům nezletilého dítěte dán prostor pro plnou realizaci jejich rodičovství v harmonii s nejlepšími zájmy a blahem dítěte především prostřednictvím konceptu rodičovské odpovědnosti v Česku (§ 858 a § 858 a násl. o. z.)[100] a rodičovských práv a povinností na Slovensku

98 K tomu v obecné rovině viz BĚLOVSKÝ, P. Rodinné právo. In: BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 463 an.

99 Viz Ústavní soud, II ÚS 363/03 ze dne 20. 1. 2005.

100 Viz RADVANOVÁ, S. a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck: 2015; ŠÍNOVÁ, R. – WESTPHALOVÁ, L. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kol. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: C. H. Beck, 2017.

(§ 28 a násl. z. r.). Také nezletilým dětem garantují zákony ochranu, podporu a prostor pro participaci.

Nicméně, v posuzovaných právních úpravách jsou koncepční odlišnosti. Především, česká právní úprava rozlišuje „nositelství" rodičovské odpovědnosti od výkonu povinností a práv do ní náležejících. To znamená, že dle českého občanského zákoníku náleží rodičovská odpovědnost každému rodiči dítěte, tj. i nezletilému rodiči, respektive rodiči omezenému ve svéprávnosti. Jde-li pak o výkon povinností a práv do rodičovské odpovědnosti náležejících, kupř. v případě nezletilého rodiče (bez ohledu na věk), je výkon *ex lege* pozastaven, vyjma péče o dítě. Tato koncepce se jeví jako vhodná, neboť pouze v případě, kdy nezletilý rodič neskýtá záruky řádné péče o své dítě, zasáhne soud (§ 868 odst. 1 o. z.). Dle slovenské právní úpravy může soud přiznat rodičovská práva a povinnosti rodiči dítěte staršímu 16 let ve věci péče o dítě (viz § 29 odst. 1 z. r., inspirovaný dřívější českou právní úpravou).

Jde-li o katalog povinností a práv, česká právní úprava je na první pohled odlišná od slovenské, neboť při přípravě občanského zákoníku byly zohledněny Principy evropského rodinného práva ve věci rodičovské odpovědnosti vytvořené Komisí pro evropské rodinné právo.[101] Rodičovská odpovědnost má širší kontury, tj. náleží do ní ve znění poslední novely občanského zákoníku[102] následující povinnosti a práva rodičů a) péče o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví a péči o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj bez tělesného trestání, duševního strádání a jiných ponižujících opatření, b) ochrana dítěte, c) udržování osobního styku s dítětem, d) zajišťování jeho výchovy a vzdělání, e) určení místa bydliště dítěte, f) jeho zastupování a g) správa jeho jmění (srov. § 858 o. z. po cit. novele; k zákazu tělesných trestů také § 884 odst. 2, věta druhá o. z. po cit. novele). Vyživovací povinnost rodičů k dítěti stojí mimo rodičovskou odpovědnost, což znamená, že ji mají i rodiče, jejichž rodičovská odpovědnost zanikla. Do posuzovaného institutu náleží dle slovenské právní úpravy a) výchova a výživa, b) zastupování a c) správa jmění dítěte (§ 28 z. r.). Významnou novinku v této souvislosti zakotvila novela Ústavy Slovenské republiky, která s velkým respektem k právům rodičů stanoví, že *„Výchovu a vzdelávanie detí v oblasti formovania intímneho života a sexuálneho správania možno poskytovať len so súhlasom zákonného zástupcu. Vzdelávanie zamerané na ochranu zdravia, telesnú integritu a prevenciu zneužívania tvorí súčasť všeobecného vzdelávania detí v podobe primeranej ich veku."*[103]

Rodičovská odpovědnost rodičů, respektive její slovenská obdoba, zanikají tehdy, když dítě dosáhne zletilosti, respektive plné svéprávnosti. Zaniká také tehdy, je-li dítě osvojeno, neboť na místo rodičů nastupují osvojitelé, a dále smrtí rodiče či dítěte. Pokud je však dítě svěřeno do náhradní péče, ať už pěstounské péče (§ 958 o. z., § 48 z. r.), svěřenectví (§ 953 o. z., § 45 z. r.), poručenství s osobní péčí (§ 939 o. z., § 56 odst. 2 z. r.), či ústavní

101 V detailech viz BOELE-WOELKI, K. – FERRAND, F. – GONZÁLEZ-BEILFUSS, C. – JÄNTERÄ-JAREBORG, M. – LOWE, N. – MARTINY, D. – PINTENS, W. *Principles of European Family Law regarding Parental Responsibilities*. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2007.

102 Viz zákon č. 268/2025 Sb., účinný k 1. 1. 2026.

103 K tomu z. č. 255/2025 Z. z., který zakotvil do čl. 41 Ústavy Slovenské republiky nové ustanovení čl. 7, s účinností k 1. 11. 2025. Nejen slovenský zákonodárce, ale i současná slovenská doktrína věnují značnou pozornost vzdělávání dětí v nejširším slova smyslu, zejména ve vazbě na práva rodičů a práva dětí. Blíže MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.). *Náboženské vyznanie rodičov a najlepší záujem dieťaťa*. Praha: Leges, 2013; KROŠLÁK, D. – MORAVČÍKOVÁ, M. (eds.). *Hodnotový systém práva a náboženstva v mezdikultúrnej perspektíve*. Praha: Leges, 2013.

výchovy (§ 971 o. z., § 54 z. r.), dítě zůstává nedílnou součástí své přirozené rodiny a rodiče zásadně mohou realizovat své rodičovství, s dítětem se zpravidla osobně stýkat apod., byť je výkon povinností a práv rodičů *de facto* omezený (viz např. § 960 odst. 2 o. z., § 25 odst. 3 z. r.). Podle obou právních úprav jsou možné (a nutné) i soudní zásahy do výkonu povinností a práv, zejména pozastavení, omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti, respektive rodičovských práv a povinností (§ 869 a násl. o. z., § 38 z. r.).

6. Vyživovací povinnost mezi příbuznými

Vyživovací povinnost rodičů k dětem, respektive dětí k rodičům a vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými v řadě přímé je výrazem principu rodinné solidarity, péče o nejslabší.[104] Podle obou posuzovaných právních úprav mají oba rodiče povinnost své dítě vyživovat tak dlouho, dokud dítě nenabude schopnosti samostatně se živit (§ 911 o. z., § 62 odst. 1 z. r.), a to v rozsahu zásadně stejné životní úrovně (§ 915 o. z., § 62 odst. 2 z. r.), včetně možnosti tvorby úspor z tohoto výživného (§ 917 o. z., § 63 odst. 3 o. z.). Oběma zákonodárci byla vytvořena konstrukce vyvratitelné domněnky příjmu povinného. Dle rekodifikované české právní úpravy tato domněnka příjmu v případě neprokázání příjmů dopadá na „jakéhokoli" rodiče (viz § 916 o. z.), na rozdíl od slovenské právní úpravy, kdy je možné ji uplatnit jen v případě rodiče, který má příjmy z jiné než závislé činnosti (§ 63 z. r.), tak jak tomu bylo v Česku ještě před přijetím občanského zákoníku. Nicméně, s danou věcí se vypořádává rozšiřujícím výkladem „v zájmu dítěte" slovenská judikatura a doktrína.[105] Významným a účinným specifikem slovenského zákona o rodině je institut minimálního výživného, dle kterého je rodič povinen plnit svoji vyživovací povinnost k dítěti vždy alespoň v rozsahu 30 % částky životního minima dle zvláštního předpisu (viz § 62 odst. 3 z. r.).[106] Slovenská úprava také výslovně stanoví, že výživné na dítě má přednost před jinými výdaji rodičů (viz § 62 odst. 5 z. r.), což v Česku dovozuje judikatura.[107]

Za převratné považujeme efektivní, byť nesystémové ustanovení exekučního řádu v duchu hesla „neplatíš, nejezdíš" (§ 71a cit. zákona),[108] inspirované již dřívější slovenskou právní úpravou.[109] Tento nástroj dobře známý (nejen) z evropských právních řádů napomáhá vymahatelnosti práva na výživné, eliminuje chudobu v tzv. neúplných rodinách s nezletilými dětmi apod.

V neposlední řadě je v této souvislosti třeba zmínit problematiku náhradního výživného. V Česku byl zákonodárce k zakotvením zvláštní úpravy dlouze rezervovaný,[110] na rozdíl od Slovenska, kde byla příslušná právní úprava přijata již před mnoha lety.[111]

---

104 K tomu viz KRÁLÍČKOVÁ, Z. – TELEC, I. Výživné v novém občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2014, č. 3, s. 3–11.

105 Blíže viz PAVELKOVÁ, L. B. *Zákon o rodine. Komentár*, v tisku, výklad k § 63 z. r.

106 Obdobně jako v Česku, i na Slovensku dochází postupně k objektivizaci výživného pomocí tabulek. K tomu viz DUFALOVÁ, L. – ČIPKOVÁ, T. Objektivizácia výživného rodičov k deťom. In: BAČÁROVÁ, R. – PACÁK, T. – SZITTYAIOVÁ, M. *Košické dni súkromného práva V*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2024, s. 285–298. K nutnosti objektivizace výživného již dříve RICHTEROVÁ, N. K niektorým aspektom úpravy vyživovacej povinnosti rodičov k deťom v Zákone o rodine. In: FOGAŠ, Ľ. *Občianské právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 159–165.

107 Viz stanovisko Nejvyššího soudu Cpjn 204/2012.

108 Viz *Exekuce pozastavení řidičského oprávnění*, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), ve znění pozdějších předpisů.

109 Zákon č. 233/1995 Z. z., o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (exekučný poriadok), ve znění pozdějších předpisů).

110 Zákon č. 588/2022 Sb., o náhradním výživném, ve znění pozdějších předpisů.

111 Viz zákon č. 201/2008 Z. z., o náhradnom výživnom, ve znění pozdějších předpisů.

A zcela nakonec je nutné uvést nedávnou novinku zakotvenou v Česku, a to možnost postoupení pohledávky výživného (§ 921a o. z. po cit. novele) a specifikace výše úroků z prodlení s placením pohledávky výživného pro nezletilé dítě (viz § 1970 o. z. po cit. novele).[112]

Závěrem

Jak již bylo řečeno, hodnotově jsou si právní úpravy rodinného práva v Česku a na Slovensku opět velmi podobné. Je tomu tak nejen z důvodu dlouhotrvající společné státnosti a dřívější unifikované právní úpravy. Mnoho nového bylo přijato v obou zemích v důsledku mezinárodních smluv. Šlo kupř. o zdůraznění participačních práv dítěte ve vazbě na Úmluvu o právech dítěte[113] či větší ochranu přirozených rodinných pout, respektive posuzování nezájmu rodičů o dítě soudem pro účely jeho případného osvojení v duchu Evropské úmluvy o osvojení dětí.[114] V tomto kontextu bylo také možné pozorovat pozvolný odklon od koncepce paternalistického státu ke státu respektujícímu svobodnou vůli lidí a jejich právo na rodinný život podle svých představ. Nedávná, poměrně zásadní novelizace českého občanského zákoníku ve věci liberalizace rozvodu manželství rodičů s nezletilými dětmi tak není z tohoto pohledu překvapením. Co nebylo možné prosadit v rámci rekodifikace občanského zákoníku, nachází s nástupem nové generace familiaristů prostor. Dalším podnětem pro příslušné společné změny byl vývoj právních úprav v evropských zemích, respektive okolních státech, např. zakotvení fondu náhradního či zálohovaného výživného pro děti. Ve vazbě na další trendy došlo v obou zemích k vytvoření samostatného úřadu ombudsmana a komisára pre deti. A v neposlední řadě je třeba připomenout také akademické iniciativy, reprezentované zejména Principy evropského rodinného práva vytvořenými Komisí pro evropské rodinné právo.[115, 116] Zdá se, že posuzované právní úpravy rodinného práva jsou rozumným kompromisem zohledňujícím jak tradice, tak proměny rodiny, nové jevy, koncepty a modely.[117] Nicméně, některá společná témata jsou stále otevřená diskusi – zejména podoba ochrany *de facto* svazků, především těch s nezletilými dětmi. Všeobecně se má za to, že rodinné právo je poměrně konzervativní oblastí práva, velmi pozvolna reagující na vývoj společnosti. I stabilita civilních kodexů je hodnotou. Jejich změny, respektive reformy by měly být promyšlené a vyvážené.

112 Viz novela provedená zákonem č. 268/2025 Sb. účinná od 1. 1. 2026.

113 Úmluva o právech dítěte byla podepsána za tehdejší Českou a Slovenskou federativní republiku 30. 9. 1990 a publikována pod č. 104/1991 Sb., respektive č. 104/1991 Zb.

114 Evropská úmluva o osvojení dětí byla podepsána jménem České republiky dne 15. 12. 1999 a publikována pod č. 132/2000 Sb. m. s. Slovenskem nebyla doposud podepsána.

115 Blíže viz Commission on European Family Law. In: *CEFL* [online]. [2025-09-25]. Dostupné z: https://ceflonline.net/principles/.

116 Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Z. Changes in Czech Family Law in Light of the Principles of European Family Law. *Law, Identity and Values*. 2021, č. 1, s. 85–98.

117 K tomu také KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo de lege ferenda – úvaha nad proměnami rodiny, rodinného života a zejména statusových práv rodinných. In: VOJČÍK, P. – KOROMHÁZ, P. – VADAS, E. *Košické dni súkromného práva II*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018, s. 437–449.

Výhrada svědomí i pro cukráře: obcházení diskriminace, nebo faktor snižování společenského konfliktu?

Pavel Chodura*

Abstrakt: Článek hodnotí možnosti uplatnění výhrady svědomí v oblasti prodeje zboží a poskytování služeb. Demonstruje je na případu cukráře, který odmítl vytvořit dort na svatbu stejnopohlavního páru, s čímž z důvodu svého náboženského přesvědčení nemohl souhlasit. Text mapuje nejčastější názorové trendy v rozhodování podobných případů, srovnává jejich praktické důsledky a porovnává nástroje, které české právní prostředí pro řešení takovýchto situací nabízí. Autor poukazuje na rizika dvousečnosti případně vybraných mechanismů a snaží se nabídnout řešení, které snižuje společenský konflikt.

Klíčová slova: výhrada svědomí, svoboda náboženského vyznání, právo podnikat, svoboda projevu, diskriminace

Úvod

Představte si situaci, kdy celý život sníte o tom, že si otevřete vlastní cukrárnu a budete péct dorty. Z dětských snů se stane realita a po mnoha letech zdokonalování se, překonávání finančních, administrativních a dalších překážek si konečně otevřete malý podnik na kraji města. Je to vaše vášeň a vnímáte to jako způsob, kterým můžete potěšit lidi kolem sebe, zpříjemnit jim oslavy narozenin, svatby či jiné akce, a i takovým způsobem tyto více či méně významné události s nimi prožít. Časem si vytvoříte svůj umělecký rukopis a s ním se dostaví i klientela. Není to možná nejvýnosnější podnikání, ale nějak vám to nevadí, jste vlastně v celku šťastní. Jednoho dne ale za vámi přijde zákazník, který vám sdělí, že by si rád objednal dort s nápisem *„Leviticus 18:22, Homosexualita je odporný hřích"*. Dále vám vysvětlí, že je farářem nedalekého sboru a tento dort potřebuje na církevní akci, která je věnována této problematice. S ohledem na to, že s tímto stanoviskem z hloubi duše nesouhlasíte, zdvořile odmítnete a vysvětlíte, že se omlouváte, ale osobně něco takového podporovat opravdu nemůžete, případně odkážete na cukrárnu o ulici vedle, jejíž majitel je konzervativní křesťan a s největší pravděpodobností s tím mít problém nebude. K vašemu překvapení vám ale brzy poté doputuje do schránky povinnost zaplatit poměrně vysokou pokutu z důvodu diskriminace spotřebitele na základě náboženského vyznání. Nejdříve si myslíte, že se jedná o omyl, ale brzy zjistíte, že se jedná o krutou realitu. Nejen, že se po medializaci případu od vás odvrátí veškerá křesťanská klientela poměrně konzervativního městečka, ale i soudní řízení vás časově a finančně zasáhne natolik, že váš sen musí nevyhnutelně skončit. Po několikaměsíčním lynči se ze strachu, že byste něco takového museli absolvovat znovu, už k pečení nikdy nevrátíte.

* Pavel Chodura, student magisterského studijního programu, Právnická fakulta Masarykovy univerzity. E-mail: pchodura@mail.muni.cz. Článek byl původně výherní soutěžní prací ve SVOČ 2025 v sekci Teorie práva, ústavního práva a lidských práv. Za cenné připomínky a pomoc v celém procesu patří velké díky Ing. Mgr. Jaroslavu Benákovi, Ph.D., a Mgr. Bc. Alžbetě Králové, Ph.D. Zároveň děkuji za cenné postřehy i anonymním recenzentům časopisu.

Výše nastíněný smyšlený příběh je založen na několika reálných případech, převážně angloamerického světa. Nejznámějším z nich je bezesporu *Masterpiece Cakeshop v. Colorado Civil Rights Commission*,[1] který sloužil jako inspirace pro rozhodování kauz podobného druhu po celém světě[2] a zároveň si získal velkou pozornost nejen odborné, ale i laické veřejnosti.[3]

Úvodní příběh měl poukázat na skutečnost, že se nejedná pouze o teoretickou hádanku, ale o velmi praktickou otázku, která může zásadně ovlivnit lidské životy a jejich potřebu seberealizace. Mimo to byl tento příběh oproti americkému případu lehce pozměněn. I přesto, že v případě *Masterpiece Cakeshop* se jednalo o křesťanského cukráře, který odmítl vytvořit dort na svatbu stejnopohlavního páru, považuji za důležité již v úvodu poukázat na to, že se nejedná pouze o problém nábožensky založených podnikatelů, ale že v praxi může docházet i k takovým obráceným situacím. Ať už je odmítnut konzervativní křesťan, nebo člen LGBTQ komunity, v obou případech se jedná o člena velmi specifické menšiny. V centru *Masterpiece Cakeshop* a podobných případů si proto klademe otázku, která se týká nás všech: *jak žít na veřejnosti autenticky, aniž bychom se vzdávali svého základního přesvědčení a aniž bychom narušovali schopnost ostatních činit totéž*. Tato otázka je stejně důležitá jak pro členy LGBTQ komunity, tak i pro věřící či jakékoliv další menšiny.[4] Je tedy potřeba věnovat značnou pozornost případné dvousečnosti, která může s výběrem konkrétního způsobu řešení nastat, a vyvarovat se tak ukvapeným závěrům a naivním řešením. Pravidla a mechanismy, které nastavíme pro ochranu svědomí a důstojnosti jedné skupiny, se paralelně promítnou do svobody a ochrany skupiny druhé.

Článek hledá řešení, které bude možné uplatňovat konzistentně bez ohledu na to, vůči které skupině osob směřuje. Zdůrazňuje, že ve snaze chránit jednotlivce v pozici spotřebitele často rezignujeme na ochranu jednotlivců v pozici podnikatelů. Přitom se může jednat o příslušníka totožné menšiny, s tím rozdílem, že jako spotřebitel nakoupí zboží jinde a jako podnikatel si musí vybírat mezi přesvědčením a povoláním. V článku proto argumentuji ve prospěch opatrného umožnění výhrady svědomí i v tak kontroverzní oblasti, jako je prodej zboží a poskytování služeb, a hledám rovnováhu mezi výhradou svědomí a zákazem diskriminace. Kladu si otázku, v jakých situacích je uplatnění výhrady ještě akceptovatelné, a kdy už se jedná o nepřípustnou diskriminaci. Poukazuji na skutečnosti jako umělecký projev a povaha poskytované služby, které mohou přidávat na legitimitě uplatnění výhrady. Jsem toho názoru, že uvedený přístup má potenciál snížit míru společenského konfliktu, ke kterému bude v pluralitní společnosti nevyhnutelně docházet.

Nejprve bude s ohledem na omezený rozsah poměrně stručně poskytnut přehled základních práv, hodnot a principů, k jejichž střetu v takových případech dochází. Speciální

---

1 Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 4. 6. 2018 ve věci *Masterpiece Cakeshop Ltd, et al. v. Colorado Civil Rights Commission et. al.*, 584 U. S. (2018).

2 Srov. např.: rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojeného království ve věci *Lee v. Ashers Baking Company Ltd and others* ze dne 10. 10. 2018; UKSC 49, 5. nález českého Ústavního soudu ze dne 17. 4. 2019, sp. zn. II. ÚS 3212/18; rozhodnutí polského Nejvyššího soudu ze dne 14. 6. 2018, II KK 333/17.

3 Srov. např.: KŘIČKOVÁ, Lenka. Dorty a diskriminace – příklady střetu svobody a rovnosti v zahraniční judikatuře. In: ŠMÍD, Martin (ed.). *Právo na rovné zacházení. Deset let antidiskriminačního zákona*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 211–223; CORVINO, John. The Kind of Cake, Not the Kind of Customer. Masterpiece, Sexual-Orientation Discrimination, and the Metaphysics of Cakes. *Philosophical topics*. 2018, No. 2, s. 1–20; LAYCOCK, Douglas. The Broader Implications of Masterpiece Cakeshop. *Brigham Young University Law Review*. 2019, No. 1, s. 167–204.

4 WILSON, Robin. Common Ground Lawmaking. Lessons for Peaceful Coexistence from Masterpiece Cakeshop and the Utah Compromise. *Connecticut Law Review*. 2019, Vol. 51, No. 3, s. 488.

pozornost bude věnována především právu na výhradu svědomí a zákazu diskriminace v oblasti zboží a služeb. Druhá část je věnována analýze výše zmíněného rozhodnutí a snaze lokalizovat jeho nosné důvody, a tedy možné způsoby řešení podobných situací. Třetí část představuje komparaci použitelných řešení s ohledem na nástroje, které k řešení podobných situací nabízí český právní řád, a pojmenování jejich možných pozitivních i negativních důsledků.

Důležitost a aktuálnost této problematiky, stejně jako hledání inspirace v zahraničí, lze spatřovat právě v tom, že přímo s takovou kauzou v České republice ještě zkušenost nemáme. S ohledem na rostoucí názorové rozkoly a polarizaci ve společnosti je to ale něco, čemu se pravděpodobně nevyhneme. Soudy proto budou nutně hledat mechanismus, který bude možné nejen uplatňovat konzistentně, ale zároveň bude pro společnost přijatelný a celkově vnímán jako spravedlivý.

1. Kolize práv

V rámci *Masterpiece Cakeshop* a dalších obdobných případů, kdy podnikatel z důvodu osobního přesvědčení odpírá poskytnout zboží nebo službu spotřebiteli, který je součástí určité skupiny, dochází ke střetu hned několika ústavně chráněných práv a hodnot. Na straně podnikatele půjde typicky o svobodu svědomí, myšlení, náboženského vyznání, projevu, podnikání a smluvní svobodu. Na straně spotřebitele stojí zásada rovnosti a zákaz diskriminace. I přes nepochybný zásadní význam všech zmíněných se tato práce bude dále věnovat primárně svobodě svědomí, která bude často spojena se svobodou náboženského vyznání a svobodou projevu, na straně jedné, a zákazu diskriminace na straně druhé. Jak výhrada svědomí, tak i zákaz diskriminace totiž chrání důstojnost, jen vždy někoho jiného.

1.1 Svoboda svědomí

Zřejmě není přehnané říci, že nelze opravdu chránit nedotknutelná základní práva bez toho, abychom chránili svědomí jednotlivce. Přece jenom, svoboda svědomí do jisté míry odráží důstojnost člověka.[5]

Zakotvení ochrany svědomí můžeme nalézt v řadě dokumentů, a to ať již na vnitrostátní úrovni, nebo i na úrovni mezinárodní.[6]

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání představují oblast vnitřní názorové autonomie jednotlivce, tzv. *forum internum*. Tato oblast vnitřní svobody je absolutní.[7]

---

5 POTRZESZCZ, Jadwiga. Conscience Clause of Service Providers on the Example of the Case of the Printer of Łódź in the Context of the Situation of Persons Performing Other Professions. In: BLICHARZ, Grzegorz (ed.). *Freedom of Conscience. A Comparative Law Perspective*. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 2019, s. 57.

6 V české Listině základních práv a svobod (dále jen „Listina") se v čl. 15 odst. 1 uvádí, že „*svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.*" Podobně je tato ochrana koncipována i v Evropské úmluvě o lidských právech (dále jen „Úmluva"), konkrétně v čl. 9, přičemž v odst. 1 tuto svobodu zakotvuje a odst. 2 je věnován možnosti omezení projevů náboženského vyznání či přesvědčení. Dále můžeme ochranu těchto práv nalézt např. v čl. 18 Všeobecné deklarace lidských práv OSN nebo čl. 10 Listiny základních práv Evropské unie.

7 BOBEK, Michal. Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání (čl. 9 EÚLP). In: KMEC, Jiří – KOSAŘ, David – KRATOCHVÍL, Jan. *Evropská úmluva o lidských právech*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 972.

Samozřejmě se předpokládá, že jednotlivec bude své myšlenky, svědomí či náboženství určitým způsobem veřejně projevovat, a proto jsou chráněny i tyto projevy.[8] Respektování identity či svědomí jednotlivce neznamená mnoho, pokud je omezeno pouze na jeho domov nebo na církevní prostory. Žít autentický život znamená být schopen být věrný svému svědomí, tedy svým nejhlubším závazkům, na všech místech – doma, ve škole, v kostele, v práci, v podnikání, ve veřejných parcích – jinými slovy na všech životních cestách.[9] I přesto, že do vnitřních přesvědčení zasahovat nelze, vnější projevy náboženského vyznání nebo přesvědčení, tedy *forum externum*, na základě taxativně stanovených důvodů,[10] omezit lze.

1.1.1 Výhrada svědomí

Zásadní složkou, či možná dokonce jádrem svobody svědomí, je tzv. výhrada svědomí.[11] Svoboda svědomí totiž neznamená pouze právo zastávat určitý světonázor, ale hlavně právo jednat v souladu s vlastním svědomím a právo (respektive svobodu) nebýt nucen jednat proti vlastnímu svědomí.[12]

Abychom lépe pochopili pojem výhrady svědomí, musíme mít nejprve představu o tom, jak chápeme svědomí samotné. Opatrný trefně poznamenává, že se svědomím je to jako s kýčem – každý ví, o čem je řeč, ale je obtížné je přesně popsat nebo definovat.[13] Možných definicí se nabízí celá řada, ale v podstatě můžeme svědomí vnímat jako *„individuální schopnost jednotlivce uvědomit si správnost anebo nesprávnost určitého konkrétního chování nebo postoje ve vztahu k jeho osobnímu přesvědčení o etických hodnotách a normách“*.[14] Jinými slovy se jedná o schopnost posoudit a odlišit *dobro od zla*. Základem pro toto posouzení je rozum, případně vědění, jak ostatně lze vyvodit i z latinského významu slova *con-scientia* („spoluvědění“). Scholastický teolog a filosof Tomáš Akvinský proto chápal svědomí ve svém latinském termínu *conscientia* jako „vědomí s něčím“, tedy „vědomí o něčem“, to znamená aplikaci znalosti morálního zákona na konkrétní situaci.[15] Důsledkem takové definice je, že kvalifikace konkrétního chování jako dobrého nebo špatného je založena na racionální propozici, zakotvené v předem určeném etickém či morálním důvodu.[16]

---

8 V českém vnitrostátním právu je tato ochrana poskytována především ve vztahu k náboženství v čl. 16 Listiny a svobodě slova v čl. 17 Listiny, případně v samotném čl. 15. V Úmluvě je svoboda projevů přesvědčení zakotvena už v samotném výše zmíněném čl. 9 odst. 1 a čl. 10.

9 WILSON, Robin. *Common Ground Lawmaking. Lessons for Peaceful Coexistence from Masterpiece Cakeshop and the Utah Compromise*, s. 518.

10 Tyto podmínky pro omezení jsou stanoveny mezi jinými v čl. 16 odst. 4 a čl. 17 odst. 4 Listiny, obdobně též v čl. 9 odst. 2 Úmluvy.

11 OLSZÓWKA, Marcin. Guarantees and Essence of the Right to Conscientious Objection. In: *Freedom of Conscience. A Comparative Law Perspective*. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 2019, s. 43.

12 Ibidem, s. 20.

13 OPATRNÝ, Dominik. *Následovat člověka do Božího království. Prameny a meandry křesťanské etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2021, s. 135.

14 ŠMID, Marek. K podstate a zmyslu slobody svedomia a slobody náboženstva: K článku 7 Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o práve uplatňovat výhrady vo svedomí a Dohody medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o práve uplatňovat výhrady vo svedomí. In: MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed.). *Výhrada vo svedomí – Constientious Objection*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007, s. 387.

15 OPATRNÝ, Dominik. *Následovat člověka do Božího království. Prameny a meandry křesťanské etiky*, s. 147.

16 OLSZÓWKA, Marcin. *Guarantees and Essence of the Right to Conscientious Objection*, s. 31.

Pro jednotlivce, typicky s náboženským vyznáním, avšak ne pouze, je diktát náboženství nebo svědomí absolutní. V podstatě nemohou jednat způsobem, který by se jejich přesvědčení, náboženství či svědomí protivil, a to ani v případě, že budou v tomto procesu muset porušit právní povinnost.[17] V některých případech je tento diktát tak silný a nekompromisní, že ho jedinec poslechne, i kdyby tím měl přijít o všechno, včetně svého života. V souvislosti s tímto lze např. poukázat na případy, kdy svědci Jehovovi odmítají transfuzi krve, a to i v případě, že to nevyhnutelně bude znamenat jejich smrt.[18] Proto v určitých případech, aby mohl jednotlivec dosáhnout autentické seberealizace ve společnosti, může uplatnit výhradu svědomí, aby byl z určité stanovené právní povinnosti vyňat.

Právní stát si ale nemůže dovolit situaci, kdy by jeho občané nedodržovali právní normy s tím, že by tvrdili, že jejich nedodržování se z různých, více či méně konkrétních důvodů příčí jejich vnitřnímu chápání světa. Opatrný vnímá jako problematické důsledky absolutního upřednostnění svobody svědomí to, že 1) není možné *přímo* ověřit, co člověku jeho svědomí říká, čímž tak dostává „divokou kartu", 2) výhrada svědomí vyjímá některé lidi z obecně platných povinností, čímž narušuje rovnost před zákonem a vymahatelnost práva, 3) pokud by se takové jednání rozšířilo, ohrozilo by schopnost státu naplňovat vše, co deklaruje.[19]

Madleňáková uvádí, že pro legitimní výhradu svědomí musí být rozpor mezi svědomím a vykonáním určité povinnosti 1) dostatečně silný a musí pramenit z přesvědčení nebo náboženství toho, kdo si uplatňuje výhradu, a zároveň 2) společnost musí být ochotna takovou výhradu tolerovat. Nesmí proto jít o výhradu, která je v rozporu se základními hodnotami většinové společnosti.[20]

Dále je třeba zdůraznit, že výhrada svědomí se vztahuje ke konkrétní situaci. Ústavní soud uvedl, že *„svoboda svědomí se projevuje v rozhodnutích jednotlivce učiněných v určitých konkrétních situacích, tedy ‚tady a teď', pociťovaných jako hluboce prožitá povinnost. Nejde tedy o postoj jednotlivce k abstraktním problémům platný jednou provždy a ve všech situacích"*.[21] Tento faktor je velmi důležitý – při posuzování přípustnosti výhrady v konkrétních situacích budou často rozhodující právě detaily specifického skutkového stavu. O konkrétních testech a mechanismech, kterými tuto přípustnost lze v českém právním prostředí posuzovat, bude pojednáno níže.

Znaky výhrady svědomí tak lze shrnout jako následující: 1) existence povinnosti, spočívající v konání, která může být uložena právním předpisem, případně vnitřním předpisem či pokynem osoby, které tato výhrada svědčí, 2) porušení povinnosti, přičemž důvodem pro její nesplnění je jeho vnitřní konflikt a rozpor s náboženskou nebo jinou mravní normou, 3) jedná se o výhradu pro konkrétní případ na základě konkrétního posouzení dané situace a jednotlivec i nadále respektuje právní řad jako celek.[22]

---

17 MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010, s. 64.

18 Např. v nedávném rozsudku Evropského soudu pro lidská práva *Pindo Mulla proti Španělsku* (15541/20) šlo o případ stěžovatelky, která měla podstoupit lékařské zákroky s tím, že dopředu odmítla použití jakékoliv transfuze krve, a to za jakýchkoliv okolností, tedy i v ohrožení života. Jádrem problému bylo, že jí v kritickém stavu nakonec byla transfuze poskytnuta, čímž dle Evropského soudu pro lidská práva došlo k zásahu do jejího práva na respektování soukromého života ve světle práva na svobodu svědomí a náboženského vyznání.

19 OPATRNÝ, Dominik. *Následovat člověka do Božího království. Prameny a meandry křesťanské etiky*, s. 139.

20 MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*, s. 70.

21 Nález Ústavního soudu ze dne 11. 3. 2003, sp. zn. I. ÚS 671/01.

22 DUŠEK, Petr. *Výhrada svědomí v evropském právu*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2012, s. 10.

Právní zakotvení můžeme dovozovat přímo ze svobody svědomí,[23] ale mohou se objevovat i na zákonné úrovni v zásadě konkretizované klauzule, které obsahují právo za určitých podmínek odmítnout vykonat povinnost, pokud by byla v rozporu se svědomím jednotlivce.[24] Nejčastější výhrady se v praxi vyskytují ve vztahu s vojenskou službou, zdravotnictvím, ale v posledních letech právě i v oblasti podnikání a poskytování zboží a služeb.[25]

1.2 Zásada rovnosti a zákaz diskriminace

Hodnota, kterou uplatnění výhrady svědomí může potenciálně v oblasti zboží a služeb ohrožovat, je rovnost a zákaz diskriminace.[26] Podle čl. 3 odst. 1 Listiny se základní práva a svobody zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo *jiného postavení*. Pod jiné postavení by bylo možné zařadit také sexuální orientaci, obdobně jako judikuje Evropský soud pro lidská práva k čl. 14 Úmluvy.[27]

Diskriminaci lze rozdělit na přímou a nepřímou. O přímou se jedná, pokud s jednou osobou zacházíme méně příznivě než s jinou, a to kvůli jednomu z diskriminačních důvodů, uvedených v antidiskriminačním zákoně.[28] Tedy například neobsloužíme zákazníka kvůli jeho barvě pleti, sexuální orientaci, náboženskému vyznání atd. O nepřímou diskriminaci půjde v situaci, kdy na základě zdánlivě neutrálního ustanovení, kritéria nebo praxe je z některého z důvodů uvedených v § 2 odst. 3 antidiskriminačního zákona (zakázané diskriminační důvody) osoba znevýhodněna oproti ostatním.[29] Ne každé rozdílné zacházení bude automaticky znamenat diskriminaci. Podle § 3 odst. 1 věty druhé antidiskriminačního zákona nepřímou diskriminací není, pokud toto ustanovení, kritérium nebo praxe je objektivně odůvodněno *legitimním cílem* a prostředky k jeho dosažení jsou *přiměřené* a *nezbytné*.

V souvislosti s tímto je soudy aplikován tzv. test diskriminace, který se skládá z následujících otázek:

1) Jde o srovnatelného jednotlivce nebo skupiny?
2) Je s nimi nakládáno odlišně na základě některého ze zakázaných důvodů?
3) Je odlišné zacházení dotčenému jednotlivci k tíži (uložením břemene nebo odepřením dobra)?

---

23 V České republice Listina obsahuje explicitní zakotvení práva na výhradu svědomí přímo v čl. 15 odst. 3 a to ve vztahu k vojenské službě. Výhradu svědomí v odlišných situacích tak lze dovodit z jakési generální klauzule čl. 15 odst. 1 Listiny a její konkrétní manifestace jsou zásadně tvořeny judikaturou. Z Úmluvy je rovněž dovozována z čl. 9, a to judikatorně [např. *Bayatyan proti Arménii* (č. 23459/03)].

24 Např. § 50 odst. 2 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů.

25 POTRZESZCZ, Jadwiga. *Conscience Clause of Service Providers on the Example of the Case of the Printer of Łódź in the Context of the Situation of Persons Performing Other Professions*, s. 63.

26 Princip rovnosti a s tím spojený zákaz diskriminace je opět zakotven jak na mezinárodní úrovni, např. v čl. 14 Úmluvy, ale i ve vnitrostátním právu, konkrétně v čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny.

27 HAJDUČKOVÁ, Jana. *Výhrada svědomí podnikatele jako důvod pro diskriminaci spotřebitele*. Diplomová práce. Masarykova Univerzita, Právnická fakulta, 2021, s. 31.

28 Ust. § 2 odst. 3 zákona č. 198/2009 Sb., antidiskriminační zákon, ve znění pozdějších předpisů.

29 Ust. § 3 odst. 1 zákona č. 198/2009 Sb., antidiskriminační zákon, ve znění pozdějších předpisů.

4) Je toto odlišné zacházení ospravedlnitelné, tj. a) sleduje legitimní zájem a b) je přiměřené?[30]

Ústavní soud k tomu uvádí, že to, jak intenzivní bude přezkum přiměřenosti odlišného zacházení [krok 4b)], bude záviset především na uplatněném důvodu odlišného zacházení a dále na tom, jakého konkrétního práva či statku se odlišné zacházení týká. Při odlišném zacházení z tzv. podezřelých důvodů (*suspect classification*), respektive důvodů týkajících se osobních charakteristik jednotlivce, majících úzký vztah k ochraně důstojnosti člověka, je potřeba klást na zdůvodnění odlišného zacházení velmi přísné nároky.[31]

Diskriminace je v demokratickém státě nepřípustná a v České republice je v oblasti zboží a služeb chráněna nejen antidiskriminačním zákonem, ale i zákonem o ochraně spotřebitele.[32] Využití výhrady svědomí podnikatelem a odepření prodeje zboží či poskytnutí služby je proto velmi kontroverzní a na odůvodnění, jestli je odepření ospravedlnitelné, jsou kladeny poměrně vysoké nároky. Článek se proto bude dále věnovat tomu, které skutečnosti dokáží použití výhrady ospravedlnit a které ji posunou za hranici již nepřípustné diskriminace.

2. Masterpiece Cakeshop v. Colorado Civil Rights Commision

Jak plyne z výše uvedeného, poměřování zmíněných hodnot není vůbec jednoduché a v praxi tvoří tzv. typický *hard case*. Ať už by bylo rozhodnuto jakkoliv, jedné ze stran bude určitým způsobem do důstojnosti zasaženo. Uvedené lze dobře demonstrovat na případě *Masterpiece Cakeshop*. Případ totiž nejen dobře ilustruje střet hodnotově protichůdných světonázorů, ale zároveň lze na jeho konkurenčních stanoviscích a disentech poměrně dobře lokalizovat některé klíčové distinkce, od kterých se může výsledek hodnocení odvíjet. Jelikož se Evropský soud pro lidská práva k této specifické oblasti ještě definitivně nevyjádřil, slouží toto rozhodnutí i nadále jako užitečný inspirační zdroj i pro soudy evropských států.[33]

Masterpiece Cakeshop je cukrářství ve státě Colorado (USA), které vlastní a provozuje hluboce věřící křesťan. V roce 2012 jeho cukrářství navštívil stejnopohlavní pár, aby si objednal svatební dort. Bez toho, aby byl dort dále specifikován, cukrář objednávku odmítl a uvedl, že s ohledem na svou víru nevyrábí dorty pro svatby osob stejného pohlaví. Dále jim nabídl ostatní zboží.

Snoubenci se obrátili na Komisi pro občanská práva (dále jen „komise“) se stížností na porušení coloradského antidiskriminačního zákona. Komise případ postoupila správnímu soudci, který rozhodl v neprospěch cukráře. Kromě upuštění od diskriminace mu bylo uloženo provést školení zaměstnanců o antidiskriminační legislativě a dále po dobu

30 Srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 28. 1. 2014, sp. zn. Pl. ÚS 49/10 nebo také nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2014, sp. zn. Pl. ÚS 31/13.

31 Nález Ústavního soudu ze dne 20. 11. 2024, sp. zn. Pl. ÚS 16/24.

32 Zákon č. 634/1992 Sb., zákon o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů. V tomto zákoně je zákaz diskriminace stanoven pouze velmi obecně a může potenciálně postihnout i diskriminační důvody, které přímo neobsahuje antidiskriminační zákon.

33 Evropský soud pro lidská práva se vyhnul posouzení případu s dorty ze Spojeného království, když stížnost označil jako nepřijatelnou kvůli nedomáhání se práv z Úmluvy v řízeních před vnitrostátními soudy [*Lee proti Spojenému Království (18860/19)*].

dvou let podávat zprávy o odmítnutých zákaznících a přijatých opatřeních k nápravě. Cukrář se odvolal, ale odvolací řízení skončilo se stejným výsledkem. Uspěl až u Nejvyššího soudu USA s namítaným zásahem do svobody projevu a projevu náboženství.[34]

Soud sice cukráři vyhověl, ale spíše z procesních důvodů. Uvedl, že komise postupovala při posuzování případu vůči náboženským postojům cukráře příliš tvrdě (*with religious hostility*), čímž porušila náboženskou neutralitu státu. Soud se tak vyhnul širšímu posouzení ústavnosti samotného antidiskriminačního zákona, a tedy i otázce střetu diskriminace na straně jedné a svobody projevu a náboženství na straně druhé. Soud sice v rozsudku polemizoval nad možností odmítnout poskytnout službu, která vyžaduje určitý umělecký výstup (tedy například na zakázku vyrobený dort), pro rozhodnutí ale tyto argumenty nebyly významné.[35] Poukázal také na rozhodování komise v obdobných případech, kdy např. v případě zákazníka Williama Jacka byla požadována po (jiném) cukráři výroba dortu s nápisem, který se vůči manželství stejnopohlavních párů vymezoval, ale odmítnutí jako diskriminační jednání posouzeno nebylo.[36]

K rozhodnutí byla připojena tři konkurenční stanoviska a jeden disent. V jednom stanovisku soudci souhlasili se závěrem, že komise nemůže postupovat nepřátelsky vůči určitému náboženství, ale že její odlišné vyhodnocení obdobných případů lze jednoduše vysvětlit. V případě Williama Jacka by totiž cukrář dort nevyrobil, kvůli urážlivému nápisu, pro nikoho, zatímco v případě *Masterpiece Cakeshop* byli zákazníci odmítnuti na základě jejich sexuální orientace, přičemž pro heterosexuální pár by cukrář dort bez problému upekl.

Druhé konkurenční stanovisko zastávalo, že tento případ měl být posouzen stejně jako případ Williama Jacka, protože v obou případech cukráři odmítli poskytnout službu kvůli podobě požadovaného dortu, nikoliv kvůli osobním vlastnostem zákazníků. Nebyl totiž odmítnut jakýkoliv dort, ale „dort na svatbu osob stejného pohlaví", který by cukrář nevyrobil ani pro heterosexuály.

Třetí konkurenční stanovisko akcentovalo aspekt svobody projevu, pod který zhotovení dortu spadat může a na jeho omezení tak budou kladeny vysoké nároky přezkumu.

V disentu zaznělo, že soud měl napadené rozhodnutí potvrdit, protože mezi jednotlivými případy byl dostatečný rozdíl, který by opodstatnil rozdílné výsledky šetření (shodně s prvním konkurenčním stanoviskem), a zároveň (nepřátelské) výroky členů komise nemohly nic v podstatě ovlivnit, protože věc byla přezkoumána nezávislými správními soudy, a to v obou instancích.

I přesto, že se toto rozhodnutí stalo inspirací soudů mnoha dalších států, lze si povšimnout, že rozhodnutí samotné jasný závěr poměřování hodnot nedává.[37] I když je rozhodnutí často vnímáno jako velké vítězství pro svobodu projevu, náboženství, svědomí i podnikání, nemusí tomu tak nutně být, protože důvody pro zrušení předcházejících rozhodnutí byly opravdu spíše procesní. Na druhou stranu, důvody obsažené v rozhodnutí, konkurenčních stanoviscích a disentu nám mohou poskytnout dobrý odrazový můstek

---

34 KŘIČKOVÁ, Lenka. *Dorty a diskriminace – příklady střetu svobody a rovnosti v zahraniční judikatuře*, s. 212.

35 HALLA, Pavel. Rusové v hotelu, právníci na fotbale a právo vybrat si zákazníka. In: ANTOŠ, Marek – WINTR, Jan (eds.). *Ústavní rámec vlastnictví, podnikání a sociálních práv*. Praha: Leges, 2023, s. 58.

36 Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 4. 6. 2018 ve věci *Masterpiece Cakeshop Ltd, et al. v. Colorado Civil Rights Commission et. al.*, 584 U. S. (2018), s. 22.

37 KŘIČKOVÁ, Lenka. *Dorty a diskriminace – příklady střetu svobody a rovnosti v zahraniční judikatuře*, s. 217.

pro lokalizaci klíčových odlišností a návrh možných řešení obdobných kauz, kterých můžeme v budoucnu očekávat spíše více než méně.

3. Klíčové distinkce a možná řešení

Stejně jako skutečnost, že se svoboda svědomí skrze výhradu svědomí projevuje v rozhodnutích jednotlivce učiněných v konkrétních situacích, tedy „tady a ted", lze předpokládat důležitost jednotlivých detailů a konkrétních skutkových okolností při posuzování zdánlivě shodných jednání. Od těchto detailních rozdílů či distinkcí se tak často bude výsledek hodnocení odvíjet. Tato kapitola zdůrazňuje nutnost zohlednění uměleckého projevu a povahy poskytované služby jako okolností, které přidávají na legitimitě výhrady a mohou činit odmítnutí zákazníka akceptovatelným – to vše samozřejmě vždy s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu.

3.1 Umělecký projev

Důležitým faktorem, lehce zmíněným v rozhodnutí *Masterpiece Cakeshop*, je skutečnost, jestli cukrář odmítá prodat dort kvůli nápisu, který musí ztvárnit, nebo odmítá dort prodat, protože je zákazník homosexuál, případně protože by byl dort určen na svatbu stejnopohlavního páru atd. Posouzení, zda se v tomto ohledu jedná o svobodu projevu, případně uměleckého projevu, se stala zásadní distinkcí pro soudy po celém světě.

Jako příklad může sloužit podobný případ z Velké Británie, kde křesťansky založený cukrář odmítl dort zhotovit kvůli požadovanému nápisu „support gay marriage" („podporuji homosexuální manželství").[38] V tomto ohledu se Nejvyšší soud Spojeného království cukráře zastal, když konstatoval, že nikdo nemůže být nucen k projevu, se kterým vnitřně nesouhlasí.[39] Tzv. doktrínu *compelled speech* (někdy označovanou jako *compelled expression*)[40] považuji v takových případech za klíčovou. Vztahuje se totiž nejen na „prostý" projev, ale i projev náboženský nebo umělecký.[41] Když řemeslník jako cukrář vytváří takovéto dílo, umělecky se projevuje, dává do toho kousek sebe. Nad rámec lze uvést, že z pohledu křesťanství, např. protestantismu, je navíc cokoliv, co jednotlivec dělá, určeno Boží slávě – doktrína *soli deo gloria*.[42] Podobně s tímto konceptem pracují i katolické papežské encykliky, které popisují důstojnost práce a kreativitu člověka jako účast na Božím stvořitelském díle.[43] Tímto vnímáním se tedy umělec svým projevem nejen podílí na rozšiřování názoru, se kterým nesouhlasí, ale zároveň velmi citelně vnímá, že zrazuje svůj náboženský

38 Rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojeného království ve věci Lee v. Ashers Baking Company Ltd and others ze dne 10. 10. 2018, UKSC 49.

39 ROWBOTTOM, Jacob. Cakes, Gay Marriage and the Right against Compelled Speech. In: *UK Constitutional Law Association* [online]. 16. 10. 2018 [cit. 2024-03-31]. Dostupné z: https://ukconstitutionallaw.org/2018/10/16/jacob-rowbottom-cakes-gay-marriage-and-the-right-against-compelled-speech/.

40 MCCRUDDEN, Christopher. The Gay Cake Case. What the Supreme Court Did, and Didn't, Decide in Ashers. *Oxford Journal of Law and Religion*. 2020, Vol. 9, s. 251.

41 BARTOŇ, Michal – HEJČ, David. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod*. Praha: C. H. Beck, 2021.

42 Srov. např. 1. otázka Westminsterského malého katechismu.

43 Srov. např. papežské encykliky *Rerum Novarum* (1891), *Quadragesimo Anno* (1931) a *Centesimus Annus* (1991). Pozn.: Papežské encykliky jsou oficiální listy papeže adresované biskupům, duchovenstvu a věřícím, které se zabývají důležitými otázkami víry, morálky, společnosti nebo církevní disciplíny.

účel. Jinými slovy tím, čím měl Boha oslavovat, *hlásá* něco, vůči čemu se dle jeho chápání Bůh přímo vymezuje.

Může se jednat o odmítnutí z důvodu náboženského přesvědčení, ale např. i politického, kdy progresivně nastavený tvůrce webových stránek odmítne zhotovit web[44] pro *pro-life* aktivistu. Jde jednoduše o to, že grafický návrhář svým aktivním uměleckým vkladem pracuje na tom, aby bylo poselství webové stránky pochopitelné a atraktivní. V diskuzi o dortech se objevoval argument, že okolí bude stejně dort, který oslavuje sňatek stejnopohlavního páru, vnímat pouze jako stanovisko zákazníka, nikoliv cukráře.[45] S ohledem na míru uměleckého nasazení a vlastního rukopisu, který do něj umělec obecně vkládá, aby dobře komunikoval zadané sdělení, dle mého názoru tento argument nemůže obstát. V tomto ohledu je nicméně nutné připustit, že mohou nastat i situace, kdy je umělecký vklad podnikatele opravdu minimální. Čím menší proto bude jeho umělecký vklad do konkrétního projektu, tím bude slabší i ochrana jeho uměleckého projevu a celkově i jeho pozice v poměřování.

Obecně mám s ohledem na výše uvedené za to, že nucení k projevení hodnotového stanoviska, se kterým jednotlivec bytostně nesouhlasí, protože ho s ohledem na své svědomí považuje za zlo (viz výše k výhradě svědomí), lze považovat za nepřípustný zásah do svobody projevu, ale i svědomí, často náboženství a případně dalších práv a svobod.

Jak poukázal i Nejvyšší soud Spojeného království, cukrář by takový nápis odmítl vytvořit i pro heterosexuálního zákazníka, a i homosexuálního zákazníka by obsloužil, pokud by se jednalo o nápis neutrální, či prostě jiný.

Tato varianta je zřejmě nejméně kontroverzní, jelikož lze zákazníka a stanovisko uvedené v nápisu oddělit poměrně dobře. I přesto není bez kritiků.[46] Mnohem problematičtější je situace, kdy cukrář odmítá prodat produkt tak, jak je, kvůli jeho použití.

3.2 Povaha poskytované služby

Situace, kdy je zákazník odmítnut po tom, co pouze vstoupí do podniku, vybere si dort, ukáže na něj a řekne: „tento si vezmu“, může být opravdu sporná a mnohými kladena za jakousi hranici, kdy už dochází k nepřípustné diskriminaci.[47] Osobně vnímám více než v ostatních případech nutnost zaměřit se na detailní okolnosti případu.

Určitě je namístě vymezit se vůči přímé diskriminaci, kdy cukrář odmítne prodat cokoliv zákazníkovi kvůli jeho sexuální orientaci či jinému zakázanému důvodu. Nicméně, jak některá zákonná ustanovení, tak i např. test diskriminace obsahují kategorii tzv. legitimního důvodu. Pokud cukrář či jiný podnikatel tento legitimní důvod má, nepůjde o diskriminaci, ale o přípustné rozdílné zacházení.

Proto považuji za důležité akcentovat povahu poskytované služby. Jak můžeme vidět i v případě *Masterpiece Cakeshop*, cukrář neměl problém prodat zákazníkovi cokoliv,

---

44 Tímto nemyslím pouhé poskytnutí domény, kde se žádný umělecký projev nepředpokládá, ale kompletní vizuální identitu webové stránky.

45 LAYCOCK, Douglas. *The Broader Implications of Masterpiece Cakeshop*, s. 184.

46 MOON, Richard. Conscientious Objection and the Politics of Cake-Making. *Oxford Journal of Law and Religion*. 2020, Vol. 9, s. 335; KŘIČKOVÁ, Lenka. *Dorty a diskriminace – příklady střetu svobody a rovnosti v zahraniční judikatuře*, s. 220.

47 FOREJTAR, Jan. Svoboda podnikání v kolizi s výhradou svědomí či víry. In: ANTOŠ, Marek – WINTR, Jan (eds.). *Ústavní rámec vlastnictví, podnikání a sociálních práv*. Praha: Leges, 2023, s. 80.

kromě *dortu na svatbu stejnopohlavního páru*. Neměl problém prodat ani dort jako takový. Uvedl: *„Udělám vám narozeninové dorty, dorty na oslavu, prodám vám sušenky a brownies, ale nedělám dorty pro svatby osob stejného pohlaví."*[48] Soudce Thomas ve svém konkurenčním stanovisku poznamenal, že cukrář toto odmítnutí nevnímal jinak, než když pravidelně odmítá jiné žádosti, například o výrobu halloweenských dortů či dortů s alkoholem.[49] Obdobně to vnímala floristka Barronelle Stutzmanová, která odmítla vytvořit květinovou výzdobu na oslavu svatby stejnopohlavního páru svého klienta, jemuž přitom poskytovala služby téměř deset let, a to s vědomím, že mnohé zakázky byly adresovány přímo jeho partnerovi.[50]

Co je tedy na svatbě tak klíčového, že poskytnutí služby tak zásadově odmítají a jsou v podstatě ochotni za tyto postoje obětovat svoji kariéru? Svatba jako taková může mít více významů a různá náboženství či skupiny mohou takovému obřadu přiznávat odlišnou váhu, hodnotu či celkově smysl. Nicméně zřejmě nelze pominout, že v náboženstvích, a často i mimo ně, je svatba něčím velmi zásadním, až možná centrálním. Např. protestantská tradice vnímá svatbu, tzn. uzavření manželství, jako posvátnou instituci, ustanovenou a chráněnou Bohem.[51] V katolické tradici je manželství dokonce ustanoveno jako jedna ze sedmi svátostí.[52] Posvátnost a důležitost tohoto institutu se proto velmi znatelně projeví na bitevním poli svědomí jedince.

Zároveň jsou tyto poskytované služby často objednávány ne na samotný obřad, ale na oslavu, která obvykle bezprostředně následuje. Tato následná oslava (kterou často i přímo označujeme za svatbu) je ze své podstaty *oslavou konkrétního svazku*. Dle mého názoru není této skutečnosti věnována dostatečná pozornost – účastí či jiným významným podílením se na svatbě, i kdyby tím, že dodáte dort, catering či výzdobu, se v podstatě podílíte na oslavě konkrétního svazku.

V tomto ohledu často dochází k nepochopení výhrady svědomí. U výhrady svědomí zásadně nejde o diskriminaci (přímou), protože se týká určitého jednání (např. účast na potratu, eutanázii, válce, propagace či oslava konkrétního světonázoru), nikoliv konkrétní osoby. Nejde o morální hodnotu jednotlivce, ale morální hodnotu daného činu.[53] Stejně tak rozsudek ve prospěch cukráře není žádnou zprávou o údajné méněcennosti lidí, kteří se identifikují jako členové LGBTQ komunity – vlastně není žádnou zprávou o nich ani o jejich sexuální orientaci vůbec.[54] Dle mého názoru by tato skutečnost měla přidávat na síle možnosti uplatnění výhrady svědomí i v tak kontroverzní oblasti, jako je oblast zboží a služeb.

---

48 Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 4. 6. 2018 ve věci *Masterpiece Cakeshop Ltd, et al. v. Colorado Civil Rights Commission et. al.*, 584 U. S. (2018), s. 13.

49 WILSON, Robin. *Common Ground Lawmaking. Lessons for Peaceful Coexistence from Masterpiece Cakeshop and the Utah Compromise*, s. 492.

50 ANDERSON, Ryan. Disagreement Is Not Always Discrimination. On Masterpiece Cakeshop and the Analogy to Interrracial Marriage. *Georgetown Journal of Law & Public Policy*. 2018, Vol. 16, No. 1, s. 138.

51 Srov. např. Lutherův Velký katechismus – výklad k 6. přikázání, kde Luther píše, že Bůh *„proto také chce, abychom [manželství] i my ctili, zachovávali a vedli jako stav božský, svatý, vychvalovaný, protože ho ustanovil před všemi ostatními"*.

52 Srov. čl. 1601 Katechismu katolické církve.

53 OLSZÓWKA, Marcin. *Guarantees and Essence of the Right to Conscientious Objection*, s. 39.

54 ANDERSON, Ryan. *Disagreement Is Not Always Discrimination. On Masterpiece Cakeshop and the Analogy to Interrracial Marriage*, s. 125.

Samozřejmě výhradu svědomí nelze zneužívat. Svoboda jednotlivce končí tam, kde začíná diskriminace jiného.[55] I přesto, že lze říci, že by cukrář neprodal dort na svatbu stejnopohlavního páru ani heterosexuálnímu zákazníkovi, je obzvláště problematické, že mezi odmítnutím určitého jednání a osobou vymezenou diskriminačním znakem je velmi úzká spojitost (*indissociability*). Tato spojitost by potenciálně mohla založit i diskriminaci přímou.[56] Zároveň bude potřeba vzít v úvahu i jakousi strukturální zranitelnost LGBTQ komunity, popřípadě v dnešní sekularizované společnosti i zranitelnost náboženských menšin. Bude proto otázkou, zda lze v takových případech výhradu svědomí považovat za legitimní, zda její použití umožnit a případně jaký mechanismus k tomu zvolit.

3.3 Možná řešení, poměřování a kritéria

Pro vyřešení těchto situací se přirozeně nabízí poměřování konkurujících si práv. Někteří autoři se ale vůči tomu vymezují kriticky. Moon poznamenává, že soud není schopen nárokům vycházejícím ze svobody náboženského projevu přiřadit objektivní váhu a poměřovat je vůči občanským zájmům.[57] Dle Moona ve chvíli, kdy stát zaujme stanovisko – např. tím, že legalizuje určité chování (manželství stejnopohlavních párů, potraty atd.) –, zavazuje se ho chránit, a proto již nemůže v těchto kauzách vystupovat neutrálně a chránit projevy jedinců, kteří vůči tomu nejsou tolerantní.[58] Ochranu svědomí připouští, pouze pokud se jedná o osobní sféru jedince a prostory, které jsou k tomu přizpůsobeny, a tím stanoveny jako zákonné výjimky.[59] Pro určení této sféry posuzuje *blízkost* jednajícího k jím vnímanému nemorálnímu aktu.[60] Dále posuzuje *speciální postavení* jednajícího.[61] Moonovo řešení dle mého názoru vychází z velmi úzkého chápání ochrany svobody projevu a svobody náboženského vyznání. Vnímá náboženské výhrady svědomí jako pouhé politické postoje, které musí ustoupit politické vůli zákonodárce (obzvláště pokud mají vliv na třetí osoby). Takový pohled může rezignovat na ochranu menšin, jejichž postoje zrovna nekorespondují s nastavením většinové politické vůle, což může dopadnout jak na sexuální, tak i na náboženské menšiny.[62] Zároveň dostatečně nevnímá povahu poskytované služby a jakou sílu může diktát svědomí v životě jednotlivce mít.

Podobně jako Moon se k tomu staví i Fredman, která nevidí řešení v neutralitě státu a tolerování netolerantních postojů. Místo toho navrhuje při poměřování explicitní hierarchii hodnot, která vychází z tzv. *substantivní rovnosti*.[63] V takovém konceptu směřuje

---

55 POTRZESZCZ, Jadwiga. *Conscience Clause of Service Providers on the Example of the Case of the Printer of Łódź in the Context of the Situation of Persons Performing Other Professions*, s. 77.

56 MCCRUDDEN, Christopher. *The Gay Cake Case. What the Supreme Court Did, and Didn't, Decide in Ashers*, s. 245.

57 MOON, Richard. *Conscientious Objection and the Politics of Cake-Making*, s. 338.

58 Ibidem, s. 334.

59 Ibidem, s. 338.

60 S Moonem lze souhlasit, že blízkost k danému jednání bude mít rozhodující vliv na možnost uplatnění výhrady. Dle mého názoru již ale nelze souhlasit s jeho klasifikací vytvoření personalizovaného dortu na svatbu tak, že cukrář jednoduše *„upeče dort, který se doveze na stanovené místo a nakrájí se"*. Uvádí, že se cukrář na oslavě sňatku nijak významně nepodílí, což dle mého názoru u personalizovaných dortů není nutně pravda. Srov. ibidem, s. 344.

61 Ibidem, s. 331.

62 ADENITIRE, John. Conflicts Between Religious Freedom and Sexual Orientation Non-Discrimination. Should 'Mere Civility' Suffice? *Oxford Journal of Law and Religion*. 2020, Vol. 9, s. 236.

63 FREDMAN, Sandra. Tolerating the Intolerant. Religious Freedom, Complicity, and the Right to Equality. *Oxford Journal of Law and Religion*. 2020, Vol. 9, s. 305.

výsledek poměřování k nápravě historických znevýhodnění, předsudků a nerovností.[64] McCrudden je k takovému konceptu kritický. Dle jeho názoru není takové řešení věcí principu, ale jde o výběr preferovaných obětí, kterým by neměly být stanovovány žádné zábrany v jejich procesu seberealizace.[65] Takovou optikou je rozhodnutí soudu morálně správné pouze tehdy, pokud preferovaná oběť vyhraje.[66] To ale vytváří asymetrii, která ve snaze napravit chyby minulosti způsobuje nerovnost novou a ignoruje nově znevýhodněnou či marginalizovanou skupinu. Stejně jako McCrudden se domnívám, že tato pozice je dlouhodobě neudržitelná jak z právního, tak i morálně-politického hlediska.[67]

S ohledem na výše uvedené se zřejmě jeví jako optimálnější řešení určité poměřování, které by se snažilo o co největší míru zachování oprávněných zájmů obou stran, ať se na nich ocitnou příslušníci libovolných menšin. Možných použitelných testů a kritérií existuje celá řada.

3.3.1 Kritéria

I kdybychom vzali v potaz pouze Českou republiku, měli bychom s ohledem na varianty testů z čeho vybírat. Lze zmínit test diskriminace, test diskriminace spotřebitele, test oprávněnosti výhrady svědomí atd. Ať již bude ale použit kterýkoliv z nich, budeme si klást stejnou otázku – zda je výhrada svědomí v této oblasti (a také v konkrétní situaci) něco, co jsme ochotni akceptovat.

Primárně se nabízí již výše zmíněný *test diskriminace*, který ve čtvrtém bodě obsahuje posuzování, zda se jedná o rozdílné zacházení, které je ospravedlnitelné, tj. sleduje legitimní zájem a je přiměřené. Bude tedy otázkou, zda výhrada svědomí může být legitimním zájmem sama o sobě, případně za jakých okolností.

I přes jeho existenci v českém případu, zřejmě nejbližšímu *Masterpiece Cakeshop*, Ústavní soud použil tzv. *test diskriminace spotřebitele*, který si právě klade za cíl zohlednění konkrétních okolností případu. V daném rozhodnutí se jednalo o ostravského hoteliéra, který odmítal ubytovat občany Ruska, kteří souhlasili s anexí Krymu.[68] V tomto testu Ústavní soud zvažuje 1) důvod diskriminace (zda byl důvod racionální a nebyl nenávistný či zjevně svévolný), 2) existenci diskriminačního důvodu, 3) povahu poskytované služby (možnost alternativy) a 4) závažnost zájmů potenciálního spotřebitele.[69]

V souvislosti s tímto testem, i když je jeho vytvoření a použití často extenzivně kritizováno,[70] je třeba vyzdvihnout snahu zohlednit konkrétní okolnosti, které jaksi legitimní zájem konkretizují a snaží se situaci vyřešit prakticky a realisticky. Přece jenom je výhrada svědomí otázkou omezení konfliktu zájmů a určitou míru realismu vyžaduje.[71] I podle Iwańského je potřeba zohlednit 1) povahu požadované služby (proč a jak hluboce by se poskytnutí služby příčilo poskytovateli) a 2) rozsah negativních důsledků pro diskriminovaného jedince.

---

64 Ibidem, s. 312.
65 MCCRUDDEN, Christopher. *The Gay Cake Case. What the Supreme Court Did, and Didn't, Decide in Ashers*, s. 262.
66 Ibidem, s. 263.
67 Ibidem.
68 Ústavní soud se hoteliéra zastal, ale nález se týká spíše práva na podnikání a s konceptem výhrady svědomí nepracuje.
69 Nález Ústavního soudu ze dne 17. 4. 2019, sp. zn. II. ÚS 3212/18.
70 Srov. např. HALLA, Pavel. *Rusové v hotelu, právníci na fotbale a právo vybrat si zákazníka*, s. 68.
71 MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*, s. 78.

Z výše uvedeného je zřejmé zaměření i na zhodnocení míry ohrožení zájmů potenciálního jedince. Oběma stranám jde ve výsledku o právo žít svůj život v souladu s vlastní identitou, svědomím a obecně nejvniternějšími hodnotami. Laycock poznamenává, že když cukrář odmítl zhotovit dort na oslavu svatby stejnopohlavního páru, neohrozil tím v zásadní míře práva stejnopohlavního páru. Pochopitelně se při této příležitosti cítili dotčeni a zneváženi. Jejich životy však pokračovaly jako předtím a pravděpodobně získali dort na svou svatbu jinde. I přes jednání cukráře se stále milovali, stále byli manželé, nemuseli měnit zaměstnání ani povolání, nemuseli porušovat své svědomí ani své chápání manželství nebo sexuální přitažlivosti. Nadále žili v souladu se svou vlastní identitou a hodnotami.[72] Pro osoby, které se snaží uplatnit výhradu svědomí, ale i přesto jim je stanovena povinnost službu poskytnout, je situace zcela odlišná. Mohou se rozhodnout, zda v konkrétní situaci zradí své svědomí, nebo povolání.[73]

Koppelman, který je sám dlouhodobě podporovatelem LGBTQ komunity, uvádí, že i když dle jeho názoru je v současnosti konzervativní odsuzování stejnopohlavních párů velmi nepopulárním názorem, který je předurčen k ještě větší marginalizaci, neznamená to, že by bylo potřeba za tento názor konzervativce trestat či vyštvat z trhu. Uvádí, že zde stále zůstává prostor pro *chladný respekt*, který s sebou nese tolerance mezi exkluzivistickými náboženstvími a protichůdnými světonázory.[74]

Tento článek si neklade za cíl stanovit, jaký test mají soudy používat, ale pouze akcentuje, k čemu by se mělo při posuzování přihlížet. Ať už bude použit test diskriminace, či jakýkoliv jiný, mám za to, že by soud měl ve výsledném hodnocení přihlížet k případné existenci uměleckého projevu, měl by zohlednit povahu poskytované služby, tzn. proč vlastně podnikatel odmítá prodat zboží či poskytnout službu, a zároveň by měl zohlednit i rozsah negativních následků pro daného spotřebitele. Zohlednění těchto skutečností může potenciálně legitimizovat výhradu svědomí, případně aspekt ochrany svědomí zahrnout do rozsahu práva a uzavřít, že podnikatel ani právní povinnost neporušuje (např., že existuje legitimní cíl podle antidiskriminačního zákona). Pokud se nejedná o oblast uměleckého projevu ani by odmítnutí nebylo odůvodněno specifickou povahou poskytované služby, velmi pravděpodobně se bude jednat o již nepřípustnou diskriminaci.

3.4 Dvousečnost argumentace

Výběr konkrétního mechanismu se někdy může jevit jako rozumné řešení, ale při aplikaci na obrácené případy nefunguje nebo se dokonce může stát nástrojem šikany. Tuto dvousečnost si mnohdy autoři neuvědomují. Corvino ve snaze odhalit diskriminaci říká, že lze rozlišovat mezi tím, *co* je prodáváno a *komu* je prodáváno,[75] ale že nelze rozlišovat mezi pojmy *komu* a *za jakým účelem*,[76] neboť jsou spolu tyto pojmy příliš úzce svázány. Na otázku *komu a za jakým účelem* lze totiž podle Corvina odpovědět stejně. Zeptáme-li

72 LAYCOCK, Douglas. *The Broader Implications of Masterpiece Cakeshop*, s. 196.

73 Ibidem.

74 KOPPELMAN, Andrew. A Zombie in the Supreme Court. The Elane Photography Cert Denial. *7 Alabama Civil Rights & Civil Liberties Law Review 77*. 2016, s. 14.

75 Např. je přípustné odmítnout dort s konkrétním nápisem, ale už ne osobu vymezenou diskriminačním důvodem.

76 Nelze říct, že homosexuálovi by dort prodal, ale neprodal by dort na homosexuální svatbu, protože homosexuální svatba je s onou konkrétní osobou úzce spojena. Odmítnutí vytvoření dortu na jeho svatbou je totiž fakticky odmítnutí obsloužení jeho osoby ze zakázaného diskriminačního důvodu.

se komu, tedy „osobám na oslavu stejnopohlavního sňatku“, odpovídáme tím zároveň i na účel dortu.[77] Dle mého názoru toto nutně nemusí být za všech okolností pravda a vidím mezi těmito otázkami rozdíl, který v určitých a dobře odůvodněných případech umožňuje využít výhradu svědomí a poskytnutí služby či prodej zboží odmítnout.

Ještě více se ale obávám praktických důsledků takového závěru. Touto logikou by pro ateistického hudebníka bylo přijatelné odmítnout hraní na bohoslužbě, pouze pokud by po něm farář jako zákazník chtěl, aby zahrál konkrétní píseň na přání. Problém by totiž byl v tom, *co* prodává (co má hrát), a ne *komu* to prodává. Již nepřípustné by touto logikou bylo odmítnout hraní na bohoslužbě, pokud by mohl zahrát něco ze svého repertoáru, protože již by nebyl problém s tím, *co* hraje (ve svém repertoáru má pouze skladby, které mu nevadí), ale *komu* hraje či *za jakým účelem* hraje, což by zřejmě dle Corvina byla nepřípustná diskriminace na základě náboženského vyznání. Tento, dle mého uvážení konzistentní, důsledek takového rozlišování mi přijde absurdní, velmi invazivní do sféry svědomí, náboženského vyznání i projevu a do budoucna šikanózně zneužitelný.

Závěr

Natalie Alkvidou nadepsala svůj článek na stránce verfassungsblog.de, věnovaný rozhodnutí o cukráři z Velké Británie, jako *A Missed Opportunity for LGBTQ Rights* (*Promarněná příležitost pro práva LGBTQ komunity*).[78] Je tomu ale vážně tak? Osobně se domnívám, že donucení křesťansky založeného cukráře může dopadnout stejně na situace, kdy budeme nutit proti jejich svědomí LGBTQ orientované podnikatele podílet se na hodnotově diametrálně odlišných náboženských akcích. Nebezpečná dvousečnost a dle mého názoru krátkozrakost může být v tomto ohledu velmi nebezpečná.

Cílem článku bylo se na případ podívat s jakousi mírou realismu a se snahou o co největší míru ochrany práv obou stran. Někdy při snaze ochránit lidi zapomínáme na lidi – jsme ochotni je ochránit, když si chtějí koupit dort nebo se nechat ubytovat, ale když se chtějí realizovat v podnikání, tak to těm samým lidem prakticky znemožníme. Osobně se domnívám, že opatrné umožnění výhrady svědomí v oblasti poskytování zboží a služeb paradoxně snižuje společenský konflikt a učí nás žít s výše zmíněným chladným respektem vůči ostatním, tak potřebným v pluralitní společnosti. Posouzení konkrétních případů může být odlišné s ohledem na specifické skutkové okolnosti, ale domnívám se, že podnikatel je za určitých okolností oprávněn uplatnit výhradu svědomí jak s ohledem na svobodu svého uměleckého projevu, tak i s ohledem na povahu poskytované služby. Zároveň bych se zastal zásadovosti cukráře a chránil jeho odvahu přihlásit se ke svému přesvědčení, když mohl jednoduše odříct s tím, že „teď další zakázky nebere“. Přece jenom podnikání *„nelze redukovat jen na způsob získávání prostředků pro životní potřeby samotného podnikatele, ale v nemenší míře i jako prostor pro autonomii jednotlivce a jeho seberealizaci“*.[79] Ne každá neshoda je diskriminací a naše právo by to mělo zohledňovat.[80]

---

77 CORVINO, John. *The Kind of Cake, Not the Kind of Customer. Masterpiece, Sexual-Orientation Discrimination, and the Metaphysics of Cakes*, s. 7.

78 ALKIVIADOU, Natalie. A Missed Opportunity for LGBTQ Rights. The Irish Cake Case in Strasbourg. In: *Verfassungsblog* [online]. 2022 [cit. 2024-03-31]. Dostupné z: https://verfassungsblog.de/a-missed-opportunity-for-lgbtq-rights/.

79 Nález Ústavního soudu ze dne 17. 4. 2019, sp. zn. II. ÚS 3212/18.

80 ANDERSON, Ryan. *Disagreement Is Not Always Discrimination. On Masterpiece Cakeshop and the Analogy to Interrracial Marriage*, s. 145.

516—529

Najlepší záujem dieťaťa ako zásada trestného konania

Jozef Záhora*

Abstrakt: **Najlepší záujem dieťaťa je zásada a pravidlo konania vyplývajúce z viacerých medzinárodných záväzkov, predovšetkým však z čl. 3 Dohovoru o právach dieťaťa. Dohovor, ani žiadny iný právny predpis neposkytuje všeobecné vymedzenie pojmu „najlepší záujem dieťaťa" ani jeho obsahové vymedzenie. Je to dynamický pojem, ktorý obsahuje viaceré neustále sa rozvíjajúce aspekty. Jeho obsah musí byť ustanovený v každom jednotlivom prípade. Zohľadňovanie najlepšieho záujmu dieťaťa je typické predovšetkým pre rodinné právo, v ostatnom období sa čoraz viac dostáva do popredia aj v trestnom práve. V trestných veciach sa zásada najlepšieho záujmu dieťaťa konkretizuje predovšetkým v trestnom konaní proti mladistvému, ale aj pri deťoch ovplyvnených situáciou rodičov, ktorí sú v konflikte so zákonom, predovšetkým pri ukladaní trestných sankcií rodičom týchto detí. Inokedy sa deti nezúčastňujú na trestnom konaní ako obvinené či podozrivé, ale ako svedkovia, poškodení, či sú prítomné pri výkone niektorých zaisťovacích úkonov, ako napr. zadržanie či domová prehliadka, čo môže mať na dieťa negatívny vplyv. Celé trestné konanie má byť tak organizované, aby sa rešpektoval najlepší záujem dieťaťa. Autor v článku predstavuje medzinárodné záväzky pre zohľadňovanie najlepšieho záujmu dieťaťa v trestnom konaní, poukazuje na jednotlivé problémy pri zohľadňovaní najlepšieho záujmu dieťaťa, prestavuje relevantnú judikatúru a v závere prezentuje návrhy de lege ferenda.**

Kľúčové slová: **najlepší záujem dieťaťa, mladistvý, trest, trestné konanie, dieťa**

Úvod

Základnými zásadami trestného konania sú tie vedúce právne idey, ktorým toto postavenie priznáva zákon. Na nich je vybudovaný celý trestný proces, celá organizácia trestného konania, rozdelenie funkcií v trestnom konaní, teda aj všetky systémové a štrukturálne trestnoprocesné vzťahy. Základné zásady sú v podmienkach Českej a Slovenskej republiky od polovice minulého storočia podstatnou súčasťou právnej úpravy trestného konania.[1] Sú jedným zo základných prvkov právneho rámca trestného konania, ktoré ovplyvňujú postavenie, práva a povinnosti všetkých osôb zúčastnených na trestnom konaní. Berúc do úvahy rozvoj vedenia trestného stíhania, vývoj systému orgánov ochrany práva a rozvoj ľudských práv, základné zásady trestného konania determinujú vedecký a teoretický základ pre tvorbu právnej úpravy trestného konania. Väčšina týchto zásad indikuje prioritné trendy smerovania trestného konania, ako aj vytvorenie právneho základu pre zaobchádzanie s osobami zúčastnenými na trestnom konaní.

Základné zásady trestného konania nie sú nemenné hodnoty. Niektoré základné zásady trestného konania sú historicky staršie, iné sa vyvíjajú a dopĺňajú predovšetkým na základe medzinárodných záväzkov. Medzi také „novo formulované" zásady v podmienkach

* Prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD., Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola v Bratislave. E-mail: jozef.zahora@paneurouni.com. ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8630-6523. Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantovej úlohy *Posilnenie procesných práv pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní*, GAAA/2024/49.

1 Zákon č. 64/1956 Zb. o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok), účinný od 1. januára 1957.

Slovenskej republiky možno zaradiť zásadu *zabezpečenia práv poškodeného* [§ 2 ods. 21 Trestného poriadku č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (ďalej len „TP")], či *náležitej ochrany finančných záujmov Európskej únie* (§ 2 ods. 22 TP). Máme za to, že takouto zásadou by mal byť aj najlepší záujem dieťaťa.

Najlepší záujem dieťaťa je zásada[2] vyplývajúca z viacerých medzinárodných záväzkov, predovšetkým však z čl. 3 Dohovoru o právach dieťaťa.[3] *„Záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, nech už uskutočňovanej verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi."* Zásadným dokumentom, ktorý výslovne zdôrazňuje záväzok pre členské štáty zabezpečiť aby sa v trestnom konaní *„v prvom rade vždy brali do úvahy najlepšie záujmy dieťaťa"* je Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní[4] (ďalej len „Smernica 2016/800").

Deti sú obzvlášť zraniteľné osoby, ktorých schopnosť chrániť svoje vlastné záujmy je obmedzená a preto vyžadujú osobitnú ochranu. Aj napriek tomu, že v podmienkach Českej alebo Slovenskej republiky je Dohovor o právach dieťaťa zmluvou, ktorá má prednosť pre zákonom a citovaná smernica by mala byť riadne transponovaná do vnútroštátneho práva, nemyslím si, že by orgány činné v trestnom konaní a trestné súdy túto zásadu v trestnom konaní dôsledne uplatňovali.

V nasledujúcom texte sa zameriavame na uplatňovanie najlepšieho záujmu dieťaťa v priebehu trestného konania, predovšetkým proti mladistvému. Niekedy však môžu nastať situácie počas trestného konania, že dieťa sa zúčastňuje trestného konania nie ako obvinený či podozrivý, ale ako svedok, poškodený, či je prítomné pri výkone niektorých zaisťovacích úkonov, ako napr. zadržanie či domová prehliadka a samotné trestné konanie, respektíve jeho výsledok môže mať na dieťa negatívny vplyv. Preto sa zameriame aj na širšie aspekty uplatňovania tejto zásady v trestnom konaní.

1. Základná charakteristika najlepšieho záujmu dieťaťa

Citovaný čl. 3 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa poskytuje dieťaťu právo na posúdenie jeho najlepšieho záujmu a jeho zohľadnenie ako prvoradého hľadiska pri akýchkoľvek postupoch alebo rozhodnutiach, ktoré sa ho týkajú vo verejnej, ako aj v súkromnej sfére. Ani citovaný dohovor, ani žiadny iný právny predpis neposkytuje všeobecné vymedzenie pojmu „najlepší záujem dieťaťa" ani jeho obsahové vymedzenie.[5] Nie to je spôsobené nedôslednosťou normotvorcov, ale skôr nutnosťou neurčitého znenia tohto pojmu.[6] Najlepší záujem dieťaťa je dynamický a flexibilný pojem, ktorý obsahuje viaceré neustále sa rozvíjajúce aspekty. Jeho obsah musí byť konkretizovaný v každom jednotlivom prípade.

---

2 Pozri POBJOY, J. M. The best interests of the child principle as an independent source of international protection. *The International and Comparative Law Quarterly*. 2015 Vol. 64, No. 2, s. 330; JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní – minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016, s. 22.

3 Oznámenie FM ZV č. 104/1991 Zb. v znení neskorších predpisov.

4 *Ú. v. EÚ L 132*, 21. 5. 2016, s. 1–20.

5 KISSOVÁ, V. Kategorie soudních řízení podle dopadu na dítě v judikatuře Ústavního soudu. *Právní rozhledy. Časopis pro všechna právní odvětví*. 2023, č. 10, s. 675.

6 Porovnaj TRTKOVÁ, M. Nejlepší zájem dítěte v řízení následujícím po spáchání protiprávního činu. *Trestněprávní revue*. 2021, č. 4, s. 214.

Uvedený pojem by sa mal prispôsobiť a vymedziť na individuálnom základe podľa osobitnej situácie príslušného dieťaťa a zohľadniť pritom jeho postavenie, situáciu a potreby. V prípade individuálnych rozhodnutí sa najlepší záujem dieťaťa musí posúdiť a určiť na základe osobitných okolností a vlastností konkrétneho dieťaťa.

Naším cieľom nie podávať podrobný výklad predmetného pojmu, ktorý je vysvetlený napr. aj vo Všeobecnom komentári č. 14 (2013) Výboru pre práva dieťaťa k určovaniu najlepšieho záujmu dieťaťa (čl. 3 ods. 1),[7] alebo v odbornej literatúre.[8] Zameriame sa predovšetkým na tri roviny tohto pojmu a záväzky, ktoré z článku 3 Dohovoru o právach dieťaťa vyplývajú pre zmluvné strany.

Podľa citovaného článku, najlepší záujem dieťaťa je pojem, ktorý má tri roviny:[9]

a) *Hmotné právo* – právo dieťaťa, aby jeho najlepší záujem bol zohľadnený ako prvoradý pri posudzovaní rôznych záujmov s cieľom rozhodnúť o veci, ktorá sa musí riešiť, a záruka, aby toto právo bolo uplatnené pri prijatí akéhokoľvek rozhodnutia týkajúceho sa dieťaťa. Článok 3, odsek 1 vytvára inherentný záväzok pre štáty a môže sa uplatňovať aj v trestnom konaní.

b) *Základná, interpretačná právna zásada* – ak pre právne ustanovenie existuje viac ako jeden výklad, mal by sa vybrať taký, ktorý najúčinnejšie slúži najlepšiemu záujmu dieťaťa.

c) *Pravidlo konania* – ak má byť prijaté rozhodnutie, ktoré sa bude týkať dieťaťa, rozhodovací proces musí zahrnúť posúdenie možného účinku (pozitívneho alebo negatívneho) rozhodnutia na príslušné dieťa alebo deti. Posúdenie a určenie najlepšieho záujmu si vyžaduje procesné záruky. Okrem toho, rozhodnutie vo svojom odôvodnení musí preukázať, že toto právo bolo výslovne zohľadnené.

Článok 3, ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa ustanovuje rámec s tromi rôznymi druhmi záväzkov pre štáty, ktoré sú zmluvnou stranou tohto dohovoru:

- zabezpečiť, aby najlepší záujem dieťaťa bol *riadne začlenený a jednotne uplatňovaný vo všetkých opatreniach*, ktoré prijíma verejná inštitúcia, obzvlášť vo všetkých vykonávacích opatreniach, správnych a súdnych konaniach, ktoré majú priamy alebo nepriamy vplyv na deti;
- zabezpečiť, aby všetky rozhodnutia súdnych a správnych orgánov, ako aj politiky a právne predpisy týkajúce sa detí preukazovali, že *prvoradým hľadiskom bol najlepší záujem dieťaťa*;
- zabezpečiť, aby najlepší záujem dieťaťa bol posúdený a zohľadnený ako *prvoradé hľadisko v rozhodnutiach a opatreniach, ktoré prijíma súkromný sektor*.

---

7 *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)*, adopted by the Committee at its sixty-second session (14 January – 1 February 2013).

8 Napr. KORNEL, M. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. *Právní rozhledy. Časopis pro všechna právní odvětví*. 2013, č. 3, s. 88 an.; TRTKOVÁ, M. *Nejlepší zájem dítěte v řízení následujícím po spáchání protiprávního činu*, s. 214 an.

9 Bližšie GARAYOVÁ, L. The best interests of the child principle. *Central European Academy Law Review*. 2024, Vol. 2, No. 1, s. 23; RUGGIERO, R. Article 3. The Best Interest of the Child. In: VAGHRI, Z. et al. (eds.). *Monitoring State Compliance with the UN Convention on the Rights of the Child. An Analysis of Attributes*. Cham: Springer, 2022, s. 24–25.

Z citovaného článku vyplýva, že najlepší záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri prijímaní všetkých vykonávacích opatrení. Slovné spojenie „musí byť" ukladá štátom dôraznú právnu povinnosť, čo znamená, že štáty nemôžu vykonávať voľnú úvahu, či najlepší záujem dieťaťa má byť posúdený a či mu má byť prisúdený náležitý význam pri prijímaní akýchkoľvek opatrení. Pojem „prvoradé hľadisko" znamená, že najlepší záujem dieťaťa sa nemôže posudzovať na rovnakej úrovni ako všetky ostatné hľadiská.[10]

Podľa všeobecného komentára 5 (2003) táto zásada vyžaduje aktívne opatrenia zo strany vlády, parlamentu a súdnictva. Každý legislatívny, správny a súdny orgán alebo inštitúcia sú povinní uplatňovať zásadu najlepšieho záujmu dieťaťa systematickým zvažovaním toho, ako ich rozhodnutia a konania ovplyvňujú alebo budú ovplyvňovať práva a záujmy detí – napríklad prostredníctvom navrhovaného alebo existujúceho zákona, politiky, opatrenia alebo súdneho rozhodnutia, vrátane tých, ktoré sa priamo detí netýkajú, ale nepriamo ich ovplyvňujú.[11]

Zásadu najlepšieho záujmu dieťaťa v súvislosti s individualizovaným prístupom k dieťaťu, voči ktorému sa vedie trestné konanie konkretizuje článok 40 Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý sa zaoberá výkonom trestnej justície pre mladistvých so zameraním na zaobchádzanie s deťmi v súlade s ich vekom a nezrelosťou, ale aj s rešpektovaním ich dôstojnosti. Zásada najlepšieho záujmu vyžaduje, aby systémy justície pre mladistvých poskytovali primerané procesné záruky na zabezpečenie spravodlivého zaobchádzania s detskými páchateľmi.[12]

V trestných veciach sa zásada najlepšieho záujmu dieťaťa predovšetkým uplatňuje na deti *v konflikte so zákonom* (napr. ako podozriví, obvinení alebo osoby uznané z porušenia zákona) alebo deti *v kontakte so zákonom* (ako obete alebo svedkovia), ako aj *deti ovplyvnené situáciou rodičov*, ktorí sú v konflikte so zákonom.[13] Orgány činné v trestnom konaní majú preto v konaní, ktoré sa dotýka dieťaťa či už ako obvineného, poškodeného alebo inak ovplyvňuje dieťaťa, rešpektovať jeho najlepší záujem. Kritériu najlepšieho záujmu dieťa sú podriadené postupy všetkých orgánov, a teda nielen súdov.[14] Trestné konanie má byť tak organizované, aby sa rešpektoval najlepší záujem dieťaťa. Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESĽP") zdôrazňuje, že je nevyhnutné, aby sa s dieťaťom obvineným z trestného činu zaobchádzalo spôsobom, ktorý v plnej miere zohľadňuje jeho vek, úroveň zrelosti a intelektuálne a emocionálne schopnosti, a aby sa prijali opatrenia na podporu jeho schopnosti porozumieť konaniu a zúčastňovať sa na ňom.[15] Ochrana najlepšieho

---

10 Bližšie *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)*, s. 5 an.

11 *General comment No. 5 (2003) General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6), adopted by the Committee at Thirty-fourth session 19 September – 3 October 2003*, s. 4.

12 Pozri GAŠPARIĆ, A. – GARAYOVÁ, L. Understanding the rights of child offenders under the Convention on the Rights of the Child. *Central and Eastern European Legal Studies*. 2025, No. 1, s. 61.

13 Bližšie POBJOY, J. M. *The best interests of the child principle as an independent source of international protection*, s. 330.

14 Porovnaj DOBROVODSKÝ, R. Garancie a rešpekt najlepšieho záujmu dieťaťa v trestnom procese – možná inšpirácia novelou zákona o rodine s účinnosťou od 1. 1. 2016? In: VRÁBLOVÁ, Miroslava (ed.). *Trestné právo Európskej únie a jeho dopad na stíhanie mládeže. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2015, s. 33.

15 *Rozsudok Veľkej komory vo veci V. v. the United Kingdom, zo dňa 16. decembra 1999, application no. 24888/94*, bod 86.

záujmu dieťaťa tiež znamená, že zaužívané funkcie trestného práva, ako represia/odplata, musia ustúpiť cieľom reintegrácie a restoratívnej justície pri zaobchádzaní s detskými páchateľmi.[16]

Z dôvodu úplnosti je potrebné uviesť, že na najlepší záujem dieťaťa sa odvolávajú aj ďalšie medzinárodné dokumenty napr. Minimálne štandardné pravidlá súdnictva nad mládežou, tzv. *Pekingské pravidlá*,[17] kde v bode 14.2 sa výslovne uvádza, že konanie proti mladistvému *„musí byť v najlepšom záujme mladistvého a musí byť vedené v atmosfére porozumenia“*,[18] či Európske pravidlá pre mladistvých páchateľov, na ktorých sa vzťahujú sankcie alebo opatrenia *„Ukladanie a vykonávanie sankcií alebo opatrení musí byť založené na najlepšom záujme mladistvých páchateľov […]“*.[19]

2. Najlepší záujem dieťaťa v práve Európskej únie

Ochrana detí je hlavným cieľom Európskej únie (ďalej len „EÚ“). Podľa článku 3 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii[20] (ďalej len „ZEÚ“) si kladie za cieľ podporovať ochranu práv dieťaťa. V súlade s článkom 24 Charty základných práv Európskej únie[21] sa týmto právom stanovuje, že deti majú právo na takú ochranu a starostlivosť, ktorá je potrebná pre ich blaho, a že pri všetkých opatreniach prijatých orgánmi verejnej moci alebo súkromnými inštitúciami, ktoré sa týkajú detí, sa musia v prvom rade brať do úvahy *najlepšie záujmy dieťaťa*.[22] Takáto ochrana by sa nemala poskytovať len v rámci EÚ, ale aj vo vzťahoch Únie so zvyškom sveta v súlade s článkom 3 ods. 5 ZEÚ.

Ako už bolo v úvode naznačené, konkrétne aspekty uplatňovania najlepšieho záujmu dieťaťa, ktoré je podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní upravuje Smernica 2016/800. Táto smernica stanovuje procesné záruky pre deti s cieľom chrániť práva dieťaťa a ich najlepšie záujmy.[23] V literatúre sa táto smernica označuje aj ako „smernica o najlepšom záujme dieťaťa“ (*Directive on the child's best interests*).[24] Je to zrejme dané aj tým, že text smernice sa na najlepší záujem dieťaťa v recitáli odvoláva 14-krát a v samotnom legislatívnom texte 15-krát.

---

16 Bližšie *UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 10 (2007): Children's Rights in Juvenile Justice*, CRC/C/GC/10, 25 April 2007, s. 5.

17 *United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules")*, Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985.

18 Pozri De BONDT, W. – LAUWEREYS, H. Children's Rights and Child Participation in Criminal Proceedings. In: Pereira, R. et al. (eds.). *The Governance of Criminal Justice in the European Union. Transnationalism, Localism and Public Participation in an Evolving Constitutional Order*. Edward Elgar Publishing, 2020, s. 240.

19 *CM/Rec(2008)11 – Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures (Adopted by the Committee of Ministers on 5 November 2008 at the 1040th meeting of the Ministers' Deputies)*.

20 Zmluva o Európskej únii (Konsolidované znenie), *Ú. v. ES C 202, 7. 6. 2016*, s. 13–46.

21 Charta základných práv Európskej únie, *Ú. v. ES C 202, 7. 6. 2016*, s. 391–407.

22 Porovnaj STALFORD, H. The CRC in Litigation Under EU Law. In: LIEFAARD, T. – DOEK, J. E. (eds.). *Litigating the Rights of the Child. The UN Convention on the Rights of the Child in Domestic and International Jurisprudence*. Dordrecht: Springer 2014, s. 215.

23 PEERS, S. et al. *The EU Charter of Fundamental Rights. A Commentary*. Second Edition. Bloomsbury Publishing, 2021 s. 700.

24 Pozri CRAS, S. The Directive on Procedural Safeguards for Children who Are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings. *Eucrim*. 2016, No. 2, s. 111.

Smernica 2016/800 okrem všeobecných výkladových pravidiel v recitáli na posudzovanie najlepšieho záujmu v trestnom konaní sa výslovne odvoláva na najlepší záujem v nasledovných situáciách:

- informovanie nositeľa rodičovských práv (čl. 5 ods. 2),
- pomoc obhajcu (čl. 6 ods. 6 a 8),
- individuálne posúdenie (čl. 7 ods. 6),
- vyhotovovanie audiovizuálneho záznamu výsluchu (čl. 9 ods. 1),
- pri obmedzení osobnej slobody (čl. 12 ods. 1, 2, 3 a 4),
- pri sprevádzaní nositeľom rodičovských práv počas konania (čl. 15 ods. 2 a 4).

Okrem citovaných situácií by sa najlepší záujem dieťaťa mal zohľadňovať aj pri uplatňovaní ďalších článkov Smernice 2016/800, aj keď predmetné články sa o tom výslovne nezmieňujú napr. počas lekárskej prehliadky (čl. 8), pri obmedzení pozbavenia osobnej slobody (čl. 10), pri rozhodovaní o alternatívnych opatreniach namiesto zadržania (čl. 11), pri včasnom a starostlivom riešení prípadov (čl. 13), pri prijímaní opatrení na ochranu súkromia (čl. 14), alebo v konaní o európskom zatýkacom rozkaze (čl. 17).[25]

Hoci ide o smernicu, ktorá v zásade nemá priamy účinok a musí byť do vnútroštátneho práva transponovaná, Súdny dvor niektorým ustanoveniam tejto smernice priznal *priamy účinok*. Súdny dvor zdôrazňuje,[26] že na zabezpečenie účinnosti všetkých ustanovení práva EÚ si zásada prednosti osobitne vyžaduje, aby vnútroštátne súdy v čo najväčšej možnej miere vyložili svoje vnútroštátne právo spôsobom, ktorý je v súlade s právom Únie. *„V prejednávanej veci je vzhľadom na jasné, presné a bezpodmienečné znenie článku 6 ods. 1 až 3 smernice 2016/800 potrebné konštatovať, že tento článok má priamy účinok."* Ako ďalej súd pokračuje, zásada prednosti práva EÚ ukladá vnútroštátnemu súdu, ktorý je v rámci svojej právomoci poverený uplatňovať ustanovenia práva EÚ, v prípade nemožnosti vyložiť vnútroštátnu právnu úpravu v súlade s požiadavkami práva EÚ, povinnosť zabezpečiť plný účinok požiadaviek tohto práva v spore, o ktorom rozhoduje, pričom v prípade potreby z vlastnej iniciatívy neuplatní akúkoľvek vnútroštátnu právnu úpravu alebo prax, hoci aj časovo následnú, ktorá je v rozpore s ustanovením práva EÚ s priamym účinkom, a to bez toho, aby musel požiadať alebo vyčkať na predchádzajúce zrušenie tejto vnútroštátnej právnej úpravy alebo praxe zákonodarnou cestou alebo akýmkoľvek iným ústavným postupom. K obdobným záverom došiel Súdny dvor aj vo vzťahu k článku 2 ods. 1 a 3 cit. smernice (bod 135 rozsudku), článku 4 ods. 1 (bod 157 rozsudku).

Okrem Smernice 2016/800 sa na najlepší záujem dieťaťa odvolávajú aj ďalšie nástroje práva EÚ v oblasti trestného práva, predovšetkým upravujúce postavenie obetí, či už vo všeobecnosti,[27] alebo obetí niektorých druhov trestných činov,[28] alebo justičnej spolupráce v trestných veciach.[29]

---

25 Porovnaj Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní, 27, 11, 2013, COM/2013/0822 final – 2013/0408 (COD).

26 Rozsudok Súdneho dvora (tretia komora) z 5. septembra 2024, M. S. a i., Vec C-603/22, bod 116 an. a tam citovaná judikatúra.

27 Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV, *Ú. v. EÚ L 315, 14. 11. 2012*, s. 57–73.

28 Čl. 13 a 14 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji

3. Zohľadňovanie najlepšieho záujmu dieťaťa v trestnom konaní

Aj napriek tomu, že v Slovenskej republike, podobne ako v Českej republike je Dohovor o právach dieťaťa súčasťou právneho poriadku a Smernica 2016/800 bola v obidvoch štátoch riadne transponovaná, máme za to, že ohľad na najlepší záujem dieťaťa nie je v trestnoprávnych a trestnoprocesných normách náležite vyjadrený a v aplikačnej praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov spôsobuje aplikačné problémy.

V podmienkach Slovenskej republiky je explicitný odkaz na najlepší záujem dieťaťa vyjadrený ako obmedzenie pri ukladaní trestu vyhostenia v § 63 ods. 2 písm. d) Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (ďalej len „TZ"), predĺžení ochrannej výchovy mladistvého do 19. roku veku (§ 103 ods. 2 TZ). V procesnej norme takéto vyjadrenie môžeme nájsť pri obmedzovaní poskytovania informácií o trestnom konaní (§ 6 ods. 2 TP), informovaní inej osoby ako zákonného zástupcu o zadržaní (§ 34 ods. 4 TP), ustanovovaní opatrovníka mladistvému (§ 35 ods. 3 TP), zatknutí mladistvého (§ 73 ods. 3 TP), výkone prehliadky (§ 105 ods. 4 TP), výsluchu mladistvého obvineného (§ 121 ods. 5 TP), postúpení trestnej veci mladistvého inému súdu (§ 341 TP), vylúčení verejnosti z pojednávania (§ 343 ods. 3 TP).

Implicitné vyjadrenie môžeme dovodzovať aj z ďalších ustanovení, napr. pri zásade subsidiarity prísnejšej trestnej sankcie (§ 33a ods. 3 TZ), podmienečnom upustení od potrestania (§ 40a TZ), zákaze uloženia ochranného dohľadu mladistvému (§ 76 ods. 3 TZ), účele sankcií a výchovných opatrení (§ 97 TZ), upustení od potrestania (§ 99–101 TZ), obmedzení ukladania nepodmienečného trestu odňatia slobody (§ 117 ods. 2 TZ), ustanovení opatrovníka mladistvému (§ 35 ods. 3 TP), dôvodoch povinnej obhajoby (§ 37 ods. 1, § 336 TP) či obmedzení väzby mladistvého (§ 393 TP).

Pri ukladaní trestných sankcií mladistvému je potrebné prihliadať aj na jeho najlepší záujem, ako to vyplýva aj z účelu trestnej sankcie *„predovšetkým vychovať ho na riadneho občana"* (§ 97 ods. 1 TZ). Z dostupných štatistík[30] za rok 2024 vyplýva, že v podmienkach Slovenskej republiky súdy aplikujú niektoré inštitúty trestného práva v najlepšom záujme dieťaťa, iné až tak nie. Napr. z celkového počtu 197 upustení od potrestania v prípade mladistvých to bolo až 119 prípadov. Podobne aj pri podmienečnom upustení od potrestania

proti nemu a o ochrane obetí obchodovania, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV, *Ú. v. EÚ L 101, 15. 4. 2011*, s. 1–11; čl. 18 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV, *Ú. v. EÚ L 335, 17. 12. 2011*, s. 1–14; Čl. 21 Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1385 zo 14. mája 2024 o boji proti násiliu na ženách a domácemu násiliu, *Ú. v. EÚ L, 2024/1385, 24. 5. 2024*.

29 Čl. 5 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/818 z 20. mája 2019 o stanovení rámca pre interoperabilitu medzi informačnými systémami EÚ v oblasti policajnej a justičnej spolupráce, azylu a migrácie a o zmene nariadení (EÚ) 2018/1726, (EÚ) 2018/1862 a (EÚ) 2019/816, *Ú. v. EÚ L 135, 22. 5. 2019*, s. 85–135; Bod 35 recitálu Nariadenia Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) č. 603/2013 z 26. júna 2013 o zriadení systému Eurodac na porovnávanie odtlačkov prstov pre účinné uplatňovanie nariadenia (EÚ) č. 604/2013, ktorým sa ustanovujú kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o medzinárodnú ochranu podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny alebo osobou bez štátnej príslušnosti v jednom z členských štátov, a o žiadostiach orgánov členských štátov na presadzovanie práva a Europolu o porovnanie s údajmi v systéme Eurodac na účely presadzovania práva a o zmene nariadenia (EÚ) č. 1077/2011, ktorým sa zriaďuje Európska agentúra na prevádzkové riadenie rozsiahlych informačných systémov v priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, *Ú. v. EÚ L 180, 29. 6. 2013*, s. 1–30; čl. 6 ods. 6 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/2844 z 13. decembra 2023 o digitalizácii justičnej spolupráce a prístupu k spravodlivosti v cezhraničných občianskych, obchodných a trestných veciach a o zmene niektorých aktov v oblasti justičnej spolupráce, *Ú. v. EÚ L, 2023/2844, 27. 12. 2023*.

30 *Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2024, I. Trestná agenda* [online]. [cit. 2025-10-13]. Dostupné z: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2025/07/I.-Trestna-agenda_2024.pdf.

z celkového počtu 70, v prípade mladistvých to bolo 64 odsúdených. V roku 2024 bolo právoplatne odsúdených 865 mladistvých a trest bol uložený 712 mladistvým. Súdy rešpektovali obmedzenie pre ukladanie nepodmienečného trestu odňatia slobody (§ 117 ods. 2 TZ)[31] a tento trest uložili iba 35 mladistvým odsúdeným čo tvorí necelých 5 % zo všetkých uložených trestoch mladistvým. Najčastejší ukladaným trestom bol podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody (§ 49 TP), bez uloženia obmedzení alebo povinností. Súdy uložili tento trest 304 mladistvým odsúdeným, čo tvorí skoro 43 % zo všetkých trestov uložených mladistvým. Nasledovali tresty povinnej práce – 63 odsúdených (skoro 9 %), podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s uložením obmedzení alebo povinností – 61 odsúdených (8,6 %) a podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom – 43 odsúdených (6 %). Možno akceptovať názor, že uloženie trestu odňatia slobody s podmienečným odkladom je pre sudcu menej administratívne náročné na ukladanie a kontrolu ako ukladanie či kontrolu iných alternatívnych trestov. Na druhej strane, možno si položiť otázku či možno dosiahnuť trestom odňatia slobody s podmienečným odkladom, bez uloženia primeraných povinností alebo obmedzení výchovný účel trestu mladistvého. Máme za to, že asi nie. Ponechanie mladistvého v tom prostredí, v ktorom sa nachádzal pred spáchaním trestného činu, bez zásadnejšej kontroly nad jeho správaním zo strany príslušných orgánov zrejme nenaplní účel trestu. Preto by sme základné zásady pre ukladanie trestných sankcii pre mladistvého modifikovali v tom smere, aby sa obmedzila možnosť súdu ukladať trest odňatia slobody s podmienečným odkladom, ak s tým nie je spojené uloženie niektorého z výchovných povinností alebo obmedzení (§ 107 TZ).

Osobitnou sankciou pre mladistvého je ochranná výchova. Ochranná výchova je ochranným opatrením, ktorého účelom je okrem ochrany spoločnosti predovšetkým prevýchova mravne narušených detských páchateľov trestných činov respektíve činov inak trestných, kladne ovplyvniť ich duševný, mravný a sociálny vývoj so zreteľom na dosiahnutý stupeň rozumového a mravného vývoja, osobné vlastnosti, rodinnú výchovu a prostredie, z ktorého pochádzajú, a tým ich zároveň chrániť pred škodlivými vplyvmi. Základné východiská pre odlúčenie detí od rodičov z pohľadu ľudských práv vymedzil ESĽP.[32] Všeobecne platí, že najlepší záujem dieťaťa si vyžaduje zachovanie väzieb dieťaťa s rodinou a dieťa nesmie byť odlúčené od svojich rodičov proti ich vôli, s výnimkou prípadov, keď príslušné orgány podliehajúce súdnemu preskúmaniu v súlade s platnými právnymi predpismi a postupmi určia, že takéto odlúčenie je nevyhnutné v najlepšom záujme dieťaťa. Ďalšou hlavnou zásadou je, že príkaz na odlúčenie dieťaťa zo starostlivosti rodičov by sa mal považovať za dočasné opatrenie, ktoré sa má zrušiť ihneď, ako to okolnosti dovolia. Akékoľvek opatrenia na vykonávanie dočasnej starostlivosti by mali byť v súlade s konečným cieľom zlúčenia rodičov a dieťaťa. Súd preto zdôrazňuje povinnosť príslušných orgánov zabezpečiť, aby sa o odlúčení dieťaťa rozhodovalo ako o krajnom opatrení v najlepšom záujme dieťaťa a aby jeho cieľom bolo predchádzať vážnym rizikám pre jeho vývoj. Ak toto kritérium nie je splnené, pozbavenie slobody stráca svoje opodstatnenie.[33]

---

31 *„Nepodmienečný trest odňatia slobody môže súd mladistvému uložiť len za podmienky, že by vzhľadom na okolnosti prípadu, osobu mladistvého alebo vzhľadom na predtým uložené opatrenia uloženie iného trestu zjavne neviedlo k dosiahnutiu účelu trestu podľa tohto zákona.“*

32 *Rozsudok Veľkej komory vo veci Strand Lobben and Others v. Norway* z 10. septembra 2019, application no. 37283/13, body 202 an.

33 *Rozsudok ESĽP vo veci I. G. D. v. Bulgaria* z 7 júna 2022, application no. 70139/14, bod. 62.

Podľa citovanej štatistickej ročenky, v podmienkach Slovenskej republiky bola v roku 2024 ochranná výchova uložená 8 mladistvým. Aj napriek tomu, že v pomere k uloženým trestom je to relatívne malý počet, vzhľadom na závažnosť dopadu do práva dieťaťa, aj pri uložení ochrannej výchovy musí súd zohľadňovať najlepší záujem dieťaťa. Český Ústavný súd[34] v tejto súvislosti zdôrazňuje, že *„[…] v konaniach, ktorých účelom je priamo upraviť práva alebo povinnosti dieťaťa, medzi ktoré bezpochyby patrí konanie o odňatí dieťaťa zo starostlivosti rodičov a jeho umiestnenie do zariadenia ochrannej výchovy, je esenciálnym kritériom najlepší záujem dieťaťa, ktorý je súd povinný skúmať“*. S odkazom na ďalšiu judikatúru a rozhodnutie ESĽP[35] Ústavný súd pokračuje, že najlepší záujem dieťaťa sa môže v priebehu času meniť a mal by sa vždy posudzovať individuálne, s prihliadnutím na konkrétnu situáciu, v ktorej sa dieťa nachádza, a so zreteľom na jeho osobné okolnosti a potreby. Skutočnosť, že dieťa by mohlo byť umiestnené do prostredia, ktoré je vhodnejšie pre jeho výchovu, *nemôže byť jediným dôvodom* na odňatie zo starostlivosti rodičov. Odlúčenie rodičov a detí sa považuje za *krajné riešenie*, ktoré by sa malo prijať až po dôkladnom zvážení, že iné, menej prísne alternatívne opatrenia na podporu rodiny, by neboli dostatočné.

Ďalším problémom je, že súdy nie vždy zohľadňujú najlepší záujem dieťaťa pri ukladaní trestov rodičom detí a dopad takýchto trestov na deti. V literatúre sa tento dopad označuje *collateral consequences*, *collateral damage*, alebo *third party impact*. Existuje niekoľko výskumov, ktoré preukazujú, že tieto rozhodnutia môžu mať významný, ba až traumatický dopad na deti odsúdeného, ktoré sú na ňom závislé.[36] Napríklad, deti rodičov vo výkone trestu odňatia slobody môžu skončiť v rôznych zariadeniach náhradnej starostlivosti a sú vystavené väčšiemu riziku viktimizácie a zapojenia sa do trestnej činnosti.

Snáď najvypuklejšie sa tento jav na Slovensku prejavuje pri postihovaní rodičov *„záškolákov“*, ktorí si neplnila povinnú školskú dochádzku. Tento jav je spravidla postihovaný ako trestný čin ohrozovania mravnej výchovy mládeže. Podľa analýzy Úradu komisára pre deti, bolo v podmienkach Slovenskej republiky v roku 2024 pre záškoláctvo odsúdených na nepodmienečný trest odňatia slobody až 1 218 rodičov. Nepodmienečné odsúdenie rodičov vedie k umiestneniu detí do náhradnej starostlivosti v zariadeniach na výkon sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately. Komisár pre deti upozorňuje, že tento prístup je v rozpore s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa, ako ho definuje Dohovor o právach dieťaťa.[37]

Tejto problematike sa venuje aj odporúčanie o deťoch s uväznenými rodičmi,[38] kde medzi základné princípy tohto odporúčania sa uvádza, že *„Ak sa zvažuje trest odňatia slobody, mali by sa zohľadniť práva a najlepšie záujmy všetkých dotknutých detí a mali by sa v čo najväčšej miere a podľa potreby využiť alternatívy k odňatiu slobody, najmä v prípade rodiča, ktorý je primárnym poskytovateľom starostlivosti“*.

---

34 Nález Ústavního soudu ČR ze dne 29. 11. 2022, sp. zn. IV. ÚS 412/22, bod 21.

35 *Rozsudok ESĽP vo veci Scozzari and Giunta v. Italy*, z 13 júla 2000, applications nos. 39221/98 and 41963/98.

36 MILLAR, H. – DANDURAND, Y. The Best Interests of the Child and the Sentencing of Offenders with Parental Responsibilities. *Criminal Law Forum*. 2018, Vol. 29, No. 2, s. 228.

37 Komisár pre deti navrhuje pre rodičov záškolákov alternatívne tresty. In: *SME* [online]. 31. 5. 2025 [cit. 2025-10-12]. Dostupné z: https://domov.sme.sk/c/23498513/komisar-pre-deti-navrhuje-pre-rodicov-zaskolakov-alternativne-tresty.html.

38 *Recommendation CM/Rec(2018)5 of the Committee of Ministers to member States concerning children with imprisoned parents* (Adopted by the Committee of Ministers on 4 April 2018 at the 1312th meeting of the Ministers' Deputies).

Český Ústavný súd[39] stanovil nasledovné kritériá pri určovaní najlepšieho záujmu dieťaťa pre neuloženie nepodmienečného trestu odňatia slobody rodičom dieťaťa: *„miera starostlivosti obžalovaného o dieťa (najmä ak ide o výlučne sa starajúcu osobu alebo nie), miera faktickej závislosti dieťaťa na obžalovanom (s ohľadom na vek, špeciálne potreby dieťaťa atď.), hĺbka emočného vzťahu dieťaťa k obžalovanému, miera, v akej bol čin spáchaný voči dieťati, miera ohrozenia riadneho vývoje dieťaťa v prípade, že rodič zostane na slobode atď. Skutočnosť, že trestný súd vzal najlepší záujem dieťaťa do úvahy a naozaj sa ním zaoberal, musí byť materiálne obsiahnutá v odôvodnení odsudzujúceho rozsudku."* Tieto kritériá si v rámci rozhodovacej činnosti osvojili aj všeobecné súdy v Českej republike a pri zohľadňovaní najlepšieho záujmu dieťaťa pri ukladaní trestu rodičovi, tak viac menej podľa nich aj postupujú.[40]

Bolo by vhodné sa aj v podmienkach Slovenskej republiky zamyslieť nad týmto problémom, a navrhnúť postupy, ktoré by pri ukladaní trestov rodičom detí zohľadňovali aj najlepší záujem týchto detí. Ako inšpirácia by mohli byť vyššie uvedené kritériá či iné zahraničné skúsenosti. Napr. v Spojenom kráľovstve je starostlivosť o nezaopatrené dieťa poľahčujúcou okolnosťou pri ukladaní trestu, najmä ak sa odsudzuje jediný alebo hlavný poskytovateľ starostlivosti o dieťa na trest odňatia slobody.[41]

V trestnom konaní sa záujmy mladistvého zisťujú predovšetkým prostredníctvom *zistenia pomerov mladistvého* (§ 337 TP). Uvedený postup však možno považovať za zastaralý a prekonaný, nakoľko nezodpovedá súčasným požiadavkám. Do právneho poriadku bolo predmetné ustanovenie zavedené Trestným poriadkom z roku 1956[42] a následne, s menšími, prevažne kozmetickými úpravami postupne prebraté do ďalších procesných noriem. Rovnako ako v predchádzajúcich zákonoch, aj súčasné znenie individuálne posúdenie zveruje *„orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a obci"*. Táto filozofia však môže byť v rozpore s ľudskými právami dieťaťa a s princípmi zakotvenými v Dohovore o právach dieťaťa.[43] Ak konštatuje citované odporúčanie, takto koncipované individuálne posúdenie je skôr dôkazný a vyšetrovací nástroj, než ako nástroj slúžiaci dieťaťu na ochranu jeho práv. Podľa nášho názoru, do individuálneho posúdenia by mali byť okrem spomínaného orgánu sociálnoprávnej ochrany detí, zapojené aj ďalšie subjekty. Z čl. 7 ods. 7 Smernice 2016/800, okrem iného vyplýva, že takéto posúdenie vyžaduje „multidisciplinárny prístup" a na posúdení by mal participovať aj nositeľ rodičovských práv, iná príslušná dospelá osoba, prípadne špecializovaný odborník. Zákon síce v rámci spoločných ustanovení (§ 437 ods. 1 TP) uvádza, že orgány činné v trestnom konaní *„postupujú v najužšej spolupráci so zariadeniami, ktorým je zverená starostlivosť o mládež, prípadne so zariadeniami psychologickej starostlivosti"*, takéto ustanovenie je všeobecné a nemožno ho vykladať takým spôsobom, že by takéto posúdenie mal vykonať aj psychológ.[44]

---

39 Napr. Nálezy Ústavního soudu ČR ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19; ze dne 27. 6. 2023, sp. zn. I. ÚS 631/23.

40 Bližšie KISSOVÁ, V. *Kategorie soudních řízení podle dopadu na dítě v judikatuře Ústavního soudu*, s. 675 an.

41 Bližšie MILLAR, H. – DANDURAND, Y. *The Best Interests of the Child and the Sentencing of Offenders with Parental Responsibilities*, s. 255 an.

42 Ust. § 311 zákona č. 64/1956 Zb. o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok).

43 Porovnaj *Odporúčania. Základné princípy individuálneho posúdenia u detí v konflikte so zákonom. International Commission of Jurists*, s. 30 [online]. December 2021 [cit. 2025-10-13]. Dostupné z: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2021/12/SLOVAK-Recommendations-Individual-assessment.pdf.

44 Porovnaj ZÁHORA, J. Procesné záruky pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými v trestnom konaní. *Studia Iuridica Cassoviensia*. 2025, roč. 13, č. 1, s. 241.

Ako už bolo v úvode naznačené, v trestnom konaní môžu nastať situácie, že dieťa je prítomné pri niektorých zaisťovacích úkonoch, a priebeh, respektíve výsledok takéhoto úkonu môže mať na dieťa negatívny vplyv. V podmienkach Slovenskej republiky sa zákonodarca snažil reagovať na uvedenú situáciu[45] a do právneho poriadku doplnil osobitné ustanovenia – interpretačné pravidlo vo vzťahu k výkonu príkazu na zatknutie (§ 73 ods. 3 TP), zadržaniu podozrivej osoby (§ 85 ods. 1 TP), zadržaniu obvineného (§ 86 ods. 3 TP), zabezpečeniu svedka (§ 73ods. 3 TP) a pri vykonávaní domovej prehliadky alebo prehliadky iných priestorov, alebo prehliadky pozemku (§ 105 ods. 4 TP), že ak sa pri výkone týchto úkonov na mieste nachádza dieťa, orgán, ktorý úkon vykonáva, vykonáva ho tak, aby sa pri jeho výkone *prihliadalo na záujem dieťaťa* a najmä, aby bol jeho výkon čo najviac *šetrný pre dieťa a aby bol najmenšou ujmou pre dieťa*. Uvedenú novelu možno považovať za prínosnú, avšak riešenie ktoré zvolili poslanci mi príde čiastkové a nesystémové. Podľa dôvodovej správy sa navrhovateľ zameral iba na najvýznamnejšie a zároveň najviac invazívne úkony podľa Trestného poriadku. V trestnom konaní sa okrem uvedených zaisťovacích inštitútov vykonávajú aj iné úkony, ktoré môžu mať negatívny vplyv na dieťa, napr. predvedenie obvineného (§ 120 TP), predvedenie svedka (§ 128 TP), výkon príkazu na zadržanie odsúdeného na účel jeho dodania do výkonu trestu (§ 408 TP), zadržania v rámci extradície (§ 504 TP), zadržania v rámci výkonu európskeho zatýkacieho rozkazu[46] a pod. Viac zmysluplné by zrejme bolo, keby sa do právneho poriadku doplnila základná zásada, respektíve interpretačné pravidlo pri vykonávaní úkonov trestného konania (§ 55 TP), že pri ich vykonávaní, na ktorom je prítomné dieťa by sa prihliadalo na jeho záujem a výkon procesného úkonu by mal byť šetrný pre dieťa a aby bol najmenšou ujmou pre dieťa. Takéto interpretačné pravidlo by sa mohlo aplikovať na všetky úkony a nie len na tie, ktoré zákonodarca považuje za „najvýznamnejšie".

Obdobne ako vo vnútroštátnych konaniach, je potrebné zohľadňovať najlepší záujem dieťaťa pri realizácii *justičnej spolupráce medzi členskými štátmi*, nakoľko aj takéto rozhodnutia môžu negatívne ovplyvniť najlepší záujem dieťaťa. V rámci vykonávania európskeho zatýkacieho rozkazu v zmysle rámcového rozhodnutia 2002/584[47] sa zohľadňovania najlepšieho záujmu dieťaťa realizuje prostredníctvom povinného nevykonania zatýkacieho rozkazu, ak osoba, na ktorú je vydaný zatýkací rozkaz, sa nemôže vzhľadom na svoj vek považovať za trestnoprávne zodpovednú za činy, ktoré sú dôvodom zatykača, podľa právnych predpisov vykonávajúceho štátu podľa čl. 3 ods. 3 cit. rámcového rozhodnutia. Súdny dvor[48] pri výklade tohto článku zdôrazňuje, že predmetný článok *„sa má vykladať v tom zmysle, že na účely rozhodnutia o vydaní neplnoletej osoby, na ktorú bol vydaný európsky zatykač, musí vykonávajúci súdny orgán len overiť, či dotknutá osoba dosiahla minimálnu vekovú hranicu na to, aby sa mohla vo vykonávacom členskom štáte považovať za trestnoprávne zodpovednú za činy, ktoré sú dôvodom takéhoto zatykača, pričom nemá povinnosť zohľadniť, či sú v prejednávanej veci splnené prípadné dodatočné podmienky týkajúce sa individuálneho posúdenia, ktorými právo tohto členského štátu konkrétne podmieňuje trestné stíhanie alebo odsúdenie neplnoletej osoby za takéto činy."*

45 Zákon č. 340/2022 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

46 Zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze.

47 Rámcové rozhodnutie Rady z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi (2002/584/SVV), *Ú. v. ES L 190, 18. 7. 2002*, s. 1–20.

48 *Rozsudok Súdneho dvora (veľká komora) z 23. januára 2018, Dawid Piotrowski, Vec C-367/16.*

Špecifickým prípadom pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa pri výkone európskeho zatýkacieho rozkazu je to, či vykonanie európskeho zatýkacieho rozkazu vydaného voči matke maloletých detí, v prípade jej odovzdania by bolo v rozpore s jej právom na rešpektovanie súkromného a rodinného života, ale aj s najlepším záujmom jej detí. Súdny dvor rozhodol,[49] že predmetné články rámcového rozhodnutia sa majú vykladať v tom zmysle, že: *„bráni tomu, aby vykonávajúci súdny orgán odmietol odovzdať osobu, na ktorú bol vydaný európsky zatykač, z dôvodu, že táto osoba je matkou maloletých detí, ktoré s ňou žijú v jednej domácnosti, pokiaľ tento orgán po prvé nemá k dispozícii dôkazy, ktoré preukazujú existenciu skutočného rizika porušenia základného práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života tejto osoby zaručeného článkom 7 Charty základných práv a najlepšieho záujmu jej detí, ako ho chráni článok 24 ods. 2 a 3 tejto Charty, z dôvodu systémových alebo všeobecných nedostatkov v súvislosti s podmienkami pozbavenia osobnej slobody matiek maloletých detí a podmienkami starostlivosti o tieto deti vo vydávajúcom členskom štáte, a po druhé, ak neexistujú závažné a preukázané dôvody domnievať sa, že dotknuté osoby budú vzhľadom na ich osobnú situáciu vystavené tomuto riziku z dôvodu takých podmienok.“* K podobným záverom vo vzťahu k uznávaniu a výkonu rozhodnutia, ktorými sa ukladá trestná sankcia spojená s odňatím slobody v EÚ dospel aj Najvyšší súd Slovenskej republiky,[50] ktorý zdôraznil, *„že odmietnutie uznania a výkonu rozhodnutia bude prichádzať z tohto dôvodu do úvahy iba celkom výnimočne a to jedine vtedy, ak by odovzdanie odsúdeného na výkon sankcie spojenej s odňatím slobody do vykonávajúceho štátu predstavovalo (zohľadniac najmä skutočne realizovaný styk odsúdeného rodiča s dieťaťom v štáte pôvodu, dĺžku trvania uloženej sankcie a prípadné vyhostenie zo štátu pôvodu po jej vykonaní) také obmedzenie výkonu práv a slobôd uznaných v Charte, ktoré by so zreteľom na zásadu proporcionality nebolo nevyhnutné a súčasne by viedlo k popretiu ich podstaty a zmyslu (článok 52 ods. 1 Charty). Takéto rozhodnutie však v žiadnom prípade nesmie spôsobiť, že odsúdený ostane nepotrestaný.“*

Záver

Na základe vyššie uvedeného možno dospieť k záveru, že z dôvodu nedostatočného zohľadňovania záujmov detí v trestnom konaní, by sa takéto zohľadňovania najlepšieho záujmu dieťaťa malo stať základnou zásadou trestného konania. Vyplýva to, predovšetkým z čl. 3 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa, v zmysle ktorého *„Záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí […]“*. Rovnako aj z bodu 8 recitálu k Smernici 2016/800 vyplýva pre členské štáty povinnosť *„zabezpečiť, aby sa v prvom rade vždy brali do úvahy najlepšie záujmy dieťaťa“*. Práve táto smernica zvýraznila potrebu zohľadňovania najlepšieho záujmu dieťaťa výslovne v trestnom konaní. Skutočnosť, že Slovenská republika nezohľadňuje princípy Dohovoru o právach dieťaťa vo všetkých zákonoch vrátane Trestného zákona, skonštatoval už v roku 2007 Výbor pre práva dieťaťa vo svojej hodnotiacej správe.[51] Výbor odporúča, aby *„zmluvná strana dohovoru prijala opatrenia zaručujúce súlad celej legislatívy s literou a duchom dohovoru“*.

---

49 *Rozsudok Súdneho dvora (veľká komora) z 21. decembra 2023. Trestné konanie proti GN. Vec C-261/22.*

50 *Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 16.08.2016, sp. zn. 2Urto/1/2016.*

51 Bližšie *Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention. Convention on the Rights of the Child. Concluding observations. Slovakia*. UN. Committee on the Rights of the Child (45th sess.: 2007: Geneva), CRC/C/SVK/CO/2, 10 July 2007.

Ako už bolo uvedené, Dohovor o právach dieťaťa je zmluvou, ktorá má prednosť pred zákonom a pri uplatňovaní najlepšieho záujmu dieťaťa možno predmetný článok priamo aplikovať priamo na základe predmetného dohovoru. V odbornej verejnosti sa objavuje aj názor, že Dohovor o právach dieťaťa obsahuje vo svojom texte dve skupiny právnych noriem. Prvú skupinu tvoria právne normy priamo vykonateľné (*self-executing*) a druhú skupinu tvoria právne normy, ktoré nie sú priamo aplikovateľné a majú charakter všeobecných zásad (*general principles*). Medzi takéto články, ktoré upravujú všeobecné zásady a nie sú priamo vykonateľné, ale je potrebné tieto zásady inkorporovať do príslušnej vnútroštátnej legislatívny a aplikačnej praxe, možno podľa uvedeného názoru zaradiť aj citovaný článok 3, ktorý stanovuje základné východiská pre uplatňovanie najlepšieho záujmu dieťaťa.[52] Ústavný súd SR si osvojil túto argumentáciu a zdôrazňuje, že *„označené referenčné právne normy Dohovoru o právach dieťaťa neobsahujú priamo aplikovateľné subjektívne práva sťažovateľov, ale sú všeobecnými proklamáciami (princípmi), ktoré je zmluvný štát povinný inkorporovať do svojho právneho poriadku a orgány aplikácie práva sú povinné tieto princípy zohľadňovať pri aplikácii príslušných vnútroštátnych normatívnych právnych aktov.“*[53]

Na odstránenie týchto aplikačných problémov preto navrhujeme jednak do hmotnoprávnych noriem trestného práva medzi zásady ukladania trestných sankcii, nie len pre mladistvých ale aj pre dospelých páchateľov, explicitne doplniť zásadu zohľadnenia najlepšieho záujmu dieťaťa pri ukladaní a výkone trestných sankcií. Podobne aj do procesných noriem trestného práva navrhujeme medzi základné zásady trestného konania doplniť zásadu zohľadnenia najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorá by sa mala rešpektovať počas celého trestného konania. Tieto zásady by mali mať základný normotvorný, interpretačný ale aj aplikačný význam.[54]

Uvedený názor korešponduje aj s odporúčaním Komisie,[55] ktorá členským štátom odporúča prijať potrebné opatrenia na riešenie nedostatkov týkajúcich sa kapacity ich vnútroštátneho justičného systému riešiť potreby detí a uľahčiť účinný výkon ich práv. Citované odporúčanie uvádza celkom 13 návrhov na riešenie, ako napr. prispôsobenie trestného konania veku, potrebám a zraniteľnosti dieťaťa, individuálne posúdenie dieťaťa, využívanie osobitných komunikačných nástrojov počas trestného konania, zvýšenie ochrany súkromia, zavedenie alternatív k súdnemu konaniu, keď môžu slúžiť najlepšiemu záujmu dieťaťa.

Podobne aj v Usmernení Výboru ministrov o súdnictve zohľadňujúcom potreby detí[56] je zásada najlepšieho záujmu dieťaťa zaradená medzi základné zásady tohto usmernenia. Pri posudzovaní najlepšieho záujmu dotknutých detí: a) by sa mala venovať náležitá vážnosť ich názorom a stanoviskám; b) všetky ostatné práva dieťaťa, ako napríklad právo

---

52 Porovnaj *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Fully revised third edition*. Ženeva: UNICEF Regional Office for Europe, 2007, s. 39. Podobne aj *Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 5*, CRC/GC/2003/5, body 19, 20 a 22.

53 Napr. Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 596/2014 z 30. septembra 2014, Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 736/2017 zo 7. augusta 2018, Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 101/2022 z 10. mája 2022.

54 Porovnaj ŠÁMAL, P. – MUSIL, J. – KUCHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 85–86.

55 Odporúčanie Komisie (EÚ) 2024/1238 z 23. apríla 2024 o rozvoji a posilňovaní integrovaných systémov ochrany detí v najlepšom záujme dieťaťa, *Ú. v. EÚ L, 2024/1238*, 14. 5. 2024 – bod 51 an.

56 *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice* (Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies).

na dôstojnosť, slobodu a rovnaké zaobchádzanie, by sa mali vždy rešpektovať; c) všetky príslušné orgány by mali prijať komplexný prístup, aby sa náležite zohľadnili všetky dotknuté záujmy vrátane psychickej a fyzickej pohody, právnych, sociálnych a ekonomických záujmov dieťaťa.

Na záver je však potrebné dodať, že je zrejmé, že povinnosť zohľadňovať najlepší záujem dieťaťa nemôže byť v trestnom práve neobmedzená a že ani výklad medzinárodných dokumentov o ľudských právach nie je imúnny voči riziku nadmerného formalizmu.[57] Najlepší záujem dieťaťa je síce v trestnom konaní zásadným kritériom, ale môže byť prevážený konkurenčnými záujmami, napr. dostatočne významným verejným záujmom, akým je ochrana spoločnosti pri uložení trestnej sankcie dieťaťu. Je úlohou príslušných orgánov činných v trestnom konaní a najmä súdov tieto protichodné záujmy posudzovať a následne ich vyvažovať.

57 Porovnaj Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, bod 50 an.

MORS VENIT VELOCITER

In memoriam Radka Černocha

JUDr. Mgr. Radek Černoch, Ph.D., zemřel ve věku třiceti devíti let 6. ledna 2026. Jeho profesní život byl spjat s římským právem. Během studií na Právnické fakultě Masarykovy Univerzity zaujal pozornost přednášejících tím, že chodil po celou dobu pětiletého studia pravidelně na přednášky z římského práva. Z římského práva pak napsal a obhájil diplomovou práci a stal se doktorandem na katedře právních dějin, kde později působil jako odborný asistent.

Právnické vzdělání doplnil studiem na Filozofické fakultě MU, obor latina, kde získal další magisterský titul.

Ve vědeckém bádání se soustředil zejména na římské právo dědické, což dokládá knižní publikace *Falcidiánská kvarta, její recepce a § 1598* (Spisy Právnické fakulty MU, Edice Scientia, 2025). Byl spoluautorem publikace *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy* (online, Masarykova univerzita, 2019).

S kolegy z filozofické fakulty se podílel na *knize Jiří Levý: zakladatel československé translatologie* (Masarykova univerzita, 2019) a je spolupřekladatelem antické hry T. M. Plauta *Curculio aneb Darmojed*.

Jazyková odbornost mu umožnila hlubší vhled do exegeze a překladu textů. Pod vedením *profesora Skřejpka* se zúčastnil práce na překladu *Justiniánských Digest* (*Digesta seu Pandectae*. Tomus II, liber XVI–XXXV, vybrané části). Přeložil třicátou pátou knihu a za tento tvůrčí počin byl vyznamenán Cenou Bedřicha Hrozného. Jeho publikační činnost čítá třináct článků v odborných knihách, dvacet tři statí ve sbornících, sedmnáct prezentací na konferencích a mnoho dalších publikačních počinů. Jeho obornou pověst potvrzuje jedenáct vyžádaných přednášek zejména v zahraničí. V roce 2023 organizoval na právnické fakultě v Brně prestižní mezinárodní akci: XXVII. Jahrestreffen Junger Romanisten.

Profesní život *Radka Černocha* dokládá jeho rozsáhlá bibliografie, která je svědectvím o jeho energii a vůli, ale také o nesmírné pracovitosti a opravdovém vědeckém zápalu. Se zármutkem nad odchodem mladého života je třeba uctít jeho památku konstatováním, že pro právní romanistiku je jeho tragická smrt velkou ztrátou.

Michaela Židlická*

* Doc. JUDr. Michaela Židlická, Dr.

RECENZE

Kabát Jan. Právnické sjezdy v českých zemích a na Slovensku. Brno: Masarykova univerzita, 2024, 226 s.

Zatímco právní dějiny bývají běžně vnímány jako přehled vývoje norem, institucí či procesů, autor recenzované publikace se rozhodl jít jinou cestou – obrací pozornost k fenoménu, který sice neformoval normativní rámce v přímém slova smyslu, avšak spoluvytvářel kulturní a profesní prostor, v němž se právo chápalo, interpretovalo i komunikovalo: k právnickým sjezdům.

Kniha *Jana Kabáta Právnické sjezdy v českých zemích a na Slovensku* nabízí zevrubné a zároveň přehledně uspořádané pojednání o instituci, která bývala ve své době nejen odborným fórem, ale i výrazným symbolem stavovské soudržnosti, prestiže a veřejné participace právníků. Autor se v ní zaměřuje především na období od počátku dvacátého století do roku 1949, přičemž neopomíjí ani novodobý rozměr obnovení této tradice.

Na rozdíl od většiny prací z oblasti právních dějin přináší *Kabátova* publikace pohled, jenž je v české historiografii zatím jen zřídka k vidění. Těžiště knihy spočívá nikoli v popisu normativních změn, ale ve zkoumání toho, jak právníci přemýšleli o svém postavení, jak se profesně sdružovali, jaké otázky pokládali za zásadní a jakou roli sehrávalo právo v jejich společenské sebereflexi. Právnická fóra, jak je autor zachycuje, nejsou jen tematickým okruhem – stávají se sondou do myšlení celé právnické generace. V tom spočívá nevšednost této práce: *Kabát* se nesoustředí primárně na „co se rozhodlo“, ale především na samotnou scénu, na níž bylo právo veřejně sdělováno, sdíleno a vymezováno. Právě tím obohacuje naši představu o právu jako živém multidimenzionálním fenoménu, nikoli jen o souboru norem. *Kabát* přitom zůstává pevně zakotven v pramenné bázi a nevzdaluje se faktickému základu – jeho výklad není spekulativní, ale pevně vychází z archivních fondů, dobového tisku i sjezdových publikací. Působivý je způsob, jakým propojuje jednotlivé úrovně výkladu: faktografickou přesnost s interpretací širších kulturních vzorců, lokální dění s celostátními souvislostmi, jednotlivé osobnosti s obecnými rysy profesního života. Výsledkem je tematicky originální a metodologicky pevně vystavěná práce, která si přitom zachovává mimořádnou čtenářskou vstřícnost.

Kniha je členěna do několika tematicky i kompozičně promyšlených celků. Ty zachycují nejen chronologický sled jednotlivých sjezdů, ale věnují se i jejich institucionálnímu zakotvení, tematickému zaměření, personálnímu obsazení a dobovému významu v odborné i veřejné sféře. Těžiště výkladu spočívá v analýze čtyř celostátních právnických sjezdů, pořádaných Právnickou jednotou v letech 1904, 1925, 1930 a 1949. Každý z nich je zpracován jako svébytný celek, s důrazem na konkrétní referáty, okruhy debat i institucionální pozadí, přičemž autor dokáže vystihnout nejen odborný, ale i symbolický význam jednotlivých akcí v kontextu své doby.

Kabát však nepodává pouze příběh „oficiální“ sjezdové linie. Významná část knihy je věnována také snahám slovenských právníků o vybudování vlastních profesních platforem, které se v meziválečném období formovaly paralelně k pražskému centru, i když s odlišnou dynamikou a v jiném kulturním i jazykovém prostředí. Obzvlášť cenné je zpracování sjezdů právníků německé národnosti působících na území meziválečného Československa. Tato kapitola vybočuje svou badatelskou hloubkou a zjevnou samostatností –

autor využil německojazyčné prameny i odborný tisk, a přiblížil tak výsek právnického života, který bývá v české literatuře v poválečném období spíše opomíjen. Právě zde se ukazuje schopnost autora postihnout pluralitu právní kultury první republiky – bez ideologizace, s respektováním historických okolností a bez přehlížení kontroverzí. K silným stránkám knihy patří právě vyváženost autorova přístupu: *Kabát* nepodléhá dobové apologetice ani současným hodnotícím stereotypům. Stavovské prostředí popisuje s pochopením, ale bez nekritické nostalgie. Odborný i společenský rozměr sjezdů zasazuje do kontextu s věcným odstupem a bez zatížení dobovým ideologickým rámcem.

Pozitivní je rovněž fakt, že autor nezakrývá společenský a reprezentační rozměr sjezdů jako popředního důvodu konání této události. Právě tím se vyhýbá nebezpečí, že by sjezdy byly zkresleně vylíčeny jako ideální fóra odborného pokroku. Naopak, *Kabát* si všímá, že sjezdy byly často vnímány spíše jako příležitost k setkání, výměně názorů (ne vždy odborných) a především k symbolickému stvrzení sounáležitosti. Neopomíjí ani míru okázalosti, s níž byly tyto události provázeny – slavnostní zahájení, výzdoba, projevy plné étosu, ale také společenské večery, které někdy zastínily i samotný odborný program. Byť tedy faktický přínos sjezdů může být diskutabilní, *Kabát* společenský rozměr neironizuje – vnímá ho jako autentickou součást právnického života dané doby a kontextualizuje ho nejen do každodenní dobové reality, ale ve své podstatě i do velkých dějin. Také sjezdy, které odborně mnoho nepřinesly, totiž naplňovaly jinou zcela fundamentální funkci: utvrzovaly právníky v jejich stavovské identitě a poskytovaly jim prostor pro neformální kontakt, výměnu zkušeností a v neposlední řadě i společenské uvolnění.

Jinými slovy, *Kabát* nevytváří a neposiluje mýtus sjezdů jako klíčového prvku proměn právního řádu, neboť zcela objektivně sjezdy nedokázaly (a ani nejspíše nemohly dokázat) změnit tuzemský právní řád. Ač sjezdy nepochybně byly platformou pro výměnu názorů, nelze v českém (československém) prostoru přehlížet, že v zásadě nepřekročily rámec společenské události. To je patrné zejména při komparaci českých (čs.) sjezdů s těmi německými a je pozitivní, že autor se nenechal svést zveličováním významu sjezdů, které hodnotí střízlivě a objektivně.

Samostatné místo zaujímají kapitoly věnované tematicky specifickým a profesně vymezeným sjezdům – například unifikačním, odborovým či politicky zaměřeným. Ty *Kabát* interpretuje jako doklad tematické pestrosti a otevřenosti tehdejší právnické debaty, která přesahovala rámec jediné instituce a zahrnovala široké spektrum právních profesí i postojů.

Ve vazbě na monografii je možné se pozastavit u dvou okruhů, které mohly být v práci více rozpracovány. Tematické těžiště knihy leží bezpochyby v domácím prostředí – tedy v českých, slovenských a německých právnických sjezdech v rámci území někdejšího Československa. Byť autor několikrát odkazuje na dobové právní diskuse v zahraničních právnických časopisech či na inspirace ze sousedních států, zůstává komparativní rozměr víceméně v pozadí. Mírně širší srovnání se zahraničními analogiemi – např. s činností právnických sdružení a sjezdů v Německu, Rakousku či Francii – by mohlo dále prohloubit naši představu o tom, zda byl československý vývoj specifický, či naopak součástí širšího evropského trendu profesionalizace právního stavu. Dále je třeba poznamenat, že autor – plně oprávněně – klade důraz především na institucionální rámec, organizační strukturu a kulturně-symbolický rozměr jednotlivých sjezdů. To však s sebou přináší skutečnost, že samotná odborná náplň referátů a konkrétní výstupy z jednání jsou ve většině případů nastíněny spíše rámcově než podrobně analyzovány. Z hlediska soudobého

čtenáře by však mohlo být zajímavé zkoumat i obsahovou stránku sjezdových příspěvků: jaké otázky tehdejší právníci pokládali za aktuální, jak argumentovali, jak – pokud vůbec – jejich názory rezonovaly v následné praxi. To by mohlo být relevantní i pro dnešní debaty o smyslu odborných shromáždění: někdy totiž méně referátů, ale s reálným dopadem, může mít větší hodnotu než rozsáhlý sjezdový program bez zřetelné rezonance v právní praxi. Autor tím čtenáři poskytuje velmi dobrý podklad pro podobné úvahy, přestože jejich rozvinutí z pochopitelných důvodů není hlavním cílem knihy. V tomto ohledu může *Kabátova* kniha ovšem působit jako nepřímá výzva k zamyšlení nad současným stavem profesní identity právnické obce – a nad tím, jakou roli dnes hrají odborná shromáždění v procesu utváření stavovského diskursu, sdílené tradice i právnického sebevědomí. V tomto směru kniha nečekaně oslovuje i současného čtenáře. Otázka, zda mají odborná setkání skutečný smysl, nebo zda spíše slouží k formalizované sociální interakci bez zásadního dopadu, je aktuální i dnes. *Kabát* sice neformuluje závěry tohoto typu, ale jeho výklad k takovému uvažování přímo vybízí.

Z metodického hlediska je třeba ocenit, že autor se pustil do zcela nezmapovaného terénu – právnickým sjezdům v českých zemích a na Slovensku dosud nebyla věnována žádná systematická odborná práce. Nejde tedy o doplnění existujícího narativu, ale o skutečné zaplnění prázdného místa, a to způsobem, který snese nejvyšší badatelská měřítka. *Kabát* nepřebírá žádnou ustálenou strukturu ani model, ale buduje vlastní interpretační osu, postavenou na trpělivém a rozsáhlém studiu archivních pramenů, sjezdových publikací a dobových i právnických periodik. Za zvláštní pozornost stojí také využití informací získaných z kontaktů s potomky některých tehdejších aktérů, které do výkladu vnášejí nový, osobní a dosud nepublikovaný rozměr.

Kniha je napsána kultivovaným jazykem, který je odborný, avšak přístupný. Výklad je systematický, přehledný, zároveň však stylisticky pestrý a místy téměř esejistický – což textu dodává čtivost, aniž by tím utrpěla jeho odborná úroveň. Jazyková kultura rukopisu zaslouží samostatnou pochvalu: styl je přesný, terminologicky ukotvený, přitom nenucený. Z hlediska edičního se jedná o velmi pečlivě připravenou publikaci – s jednotným typografickým pojetím, bez zjevných překlepů či technických nedostatků. To je důkazem nejen autorovy důslednosti, ale i kvalitní redakční práce nakladatele.

Nelze také přehlédnout odvahu zvolit téma, které bylo po roce 1948 v českém právním prostředí zcela opuštěno a prakticky vymizelo z relevantního diskursu. V tomto směru má kniha nejen historický, ale i kulturně-rehabilitační význam. Navíc je její přínos zcela aktuální – právě v době, kdy dochází k obnovení tradice právnických sjezdů (2022, 2025), představuje publikace nejen pohled do minulosti, ale i příspěvek k současnému sebepochopení právnické obce.

Publikace *Právnické sjezdy v českých zemích a na Slovensku* je výtečně zpracovaným odborným dílem, které přináší nový a potřebný příspěvek do české právněhistorické literatury. Spojuje precizní výzkum s citem pro detail i atmosféru doby a s pochopením pro hlubší souvislosti, jež přesahují rámec jednotlivých referátů nebo sjezdových usnesení. Autorovi se podařilo vykreslit dějiny právnických sjezdů jako živý příběh jedné profesní kultury – v její hrdosti, rozmanitosti i rozporuplnosti.

Nelze si nevšimnout, že recenzní žánr dnes často podléhá jisté únavě: recenze se stávají rutinními gesty, která chválí i tam, kde by se mělo mlčet anebo by alespoň byla žádoucí zdrženlivost. V případě této knihy tomu tak však není. *Kabátova* práce si pozitivní hodnocení nepochybně zaslouží: nikoli jako projev zdvořilosti, ale jako uznání za důslednou, samostatnou a pečlivě vyargumentovanou odbornou práci.

Publikace navazuje na autorovu rigorózní práci, přičemž reflektuje připomínky a doporučení obou původních recenzentů (vedoucího katedry dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity *prof. Tauchena* a děkana plzeňské právnické fakulty a emeritního ústavního soudce *dr. Balíka*) a představuje výmluvný doklad toho, že i opomíjené a zdánlivě marginální jevy právního života mohou při důsledném zpracování nabídnout nový pohled na dějiny práva – a skrze ně i na dějiny nás samých. Není to jen historická rekonstrukce, ale také tiché připomenutí toho, že profesní paměť je hodnotou, kterou je třeba pěstovat – nejen z úcty k minulosti, ale i s ohledem na budoucnost právnické obce.

David Kolumber*

* JUDr. David Kolumber, Ph.D., odborný asistent, katedra dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity. E-mail: David.Kolumber@law.muni.cz. ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9388-3812.

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Hranice akademické svobody a svobody projevu na univerzitě – „Bezpečný prostor pro myšlenky, nikoli před myšlenkami“ (Zpráva ze semináře a panelové diskuse)

Dne 15. prosince 2025 se na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze uskutečnil hybridní seminář pořádaný v rámci projektu *IMPURE: Nečistá právní věda*, a to ve spolupráci s Prague Constitutional Seminar Series. Projekt *IMPURE* vede profesor Právnické fakulty Univerzity Karlovy a bývalý profesor Kodaňské univerzity *Jan Komárek*, který je v letech 2025–2026 držitelem Donatio Universitatis Carolinae Chair. Projekt je věnován tématu *Akademická svoboda a třetí role univerzity v polarizované společnosti*. Hostem semináře byl *prof. Cass R. Sunstein* (Harvard University),[1] jenž se dlouhodobě věnuje problematice ústavního práva, svobody projevu a roli veřejných institucí.

V první části semináře představil *Cass Sunstein* hlavní teze své knihy *Campus Free Speech: A Pocket Guide* (Harvard University Press, 2024). Ve svém vystoupení se zaměřil na vymezení rozsahu a limitů svobody projevu na univerzitních kampusech, jakož i na napětí mezi ochranou otevřené výměny názorů a oprávněnými zásahy univerzit, které jsou nezbytné k naplnění jejich vzdělávací a institucionální mise. Otázku hranic svobody projevu a odpovědnosti akademických institucí formuloval jako jedno z klíčových témat současného akademického a ústavněprávního diskurzu, a to nejen ve Spojených státech amerických, ale rovněž v širším evropském a českém kontextu.

Na přednášku plynule navázala panelová diskuse na téma *Hranice akademické svobody a svobody projevu na univerzitě*, moderovaná *JUDr. Filipem Jelínkem* z katedry ústavního práva PF UK. Diskuse se zúčastnili *prof. Pavel Barša* z Ústavu politologie FF UK a člen Iniciativy za kritickou akademii,[2] *prof. Jan Komárek* a *doc. Hana Kubátová* z Institutu politologických studií FSV UK, členka podvýboru pro akademickou svobodu při European Consortium for Political Research.

---

1 Prof. Cass R. Sunstein je profesorem na Harvard Law School, kde působí jako zakladatel a ředitel Program on Behavioral Economics and Public Policy. Před příchodem na Harvard působil v letech 1981–2008 na právnické fakultě Chicagské univerzity a v letech 2009–2012 zastával funkci administrátora Úřadu pro informace a regulatorní záležitosti v administrativě prezidenta Obamy. Je nejcitovanějším americkým právním vědcem a autorem desítek knih z oblasti ústavního práva, správního práva a behaviorální ekonomie – mimo jiné *Nudge* (2008, spolu s Richardem Thalerem), *Why Societies Need Dissent* (2003), *Democracy and the Problem of Free Speech* (1995) či *Liars: Falsehoods and Free Speech in an Age of Deception* (2021). Sunstein je představitelem deliberativně-demokratického přístupu ke svobodě projevu, který zdůrazňuje její kontrolní a korektivní funkci: svoboda projevu je v jeho pojetí předpokladem legitimního ospravedlňování moci a podmínkou společenského učení, nikoli pouhým individuálním právem. Blíže viz SUNSTEIN, Cass R. *Campus Free Speech. A Pocket Guide*. Cambridge, MA – London: Harvard University Press, 2024, s. xii; *Wikipedia: The Free Encyclopedia* [online]. San Francisco: Wikimedia Foundation [cit. 2026-03-12].

2 Prof. Pavel Barša je politologem a filosofem působícím na Ústavu politologie FF UK, autor řady knih z oblasti politické filosofie, mezinárodních vztahů a teorie sociálních hnutí, a člen Iniciativy za kritickou akademii, volného sdružení českých akademiků vzniklého v létě 2024 s cílem hájit lidská práva a univerzální hodnoty, přispívat k otevřené kritické debatě a prosazovat aktivní roli akademické sféry při zaujímání stanovisek k zásadním společenským otázkám. Blíže viz Prohlášení Iniciativy za kritickou akademii. In: *Iniciativa za kritickou akademii* [online]. [cit. 2026-03-12]. Dostupné z: https://www.criticalacademy.cz/prohlaseni-iniciativy-za-kritickou-akademii/.

Debata reflektovala aktuální diskuse v českém akademickém prostředí a zdůraznila praktickou relevanci otázek akademické svobody, institucionální neutrality a odpovědnosti univerzit. V této souvislosti byly připomenuty i události na pražské FAMU,[3] jež ilustrují bezprostřední dopady těchto otázek na fungování akademických institucí.

1. část – Přednáška prof. Sunsteina na téma Campus Free Speech

V úvodní části semináře, moderované *Janem Komárkem*, představil *Cass Sunstein* hlavní teze své knihy *Campus Free Speech: A Pocket Guide*.[4] Svobodu projevu charakterizoval jako institucionálně i kulturně zranitelnou hodnotu, jež čelí ve Spojených státech současně protichůdným tlakům „zleva i zprava", zatímco v Evropě se napětí promítá především do regulatorních strategií, bezpečnostního diskursu a argumentační linie „ochrany před újmou" (tzv. *harm principle*). Univerzitní prostředí (*Campus*) podle *Sunsteina* představuje privilegované pole, na němž se tyto konflikty koncentrují a kde se zároveň nejzřetelněji ukazuje jejich systémový dopad na demokratickou i epistemickou infrastrukturu společnosti.

Normativní východisko *Sunstein* vystavěl na kritice vynucené homogenizace názorů, jíž ilustroval citátem ze stanoviska soudce Nejvyššího soudu USA *Roberta H. Jacksona*: *„Compulsory unification of opinion achieves only the unanimity of the graveyard."*[5] Tuto tezi interpretoval nejen jako varování před autoritářskými režimy, ale i jako obecně platný argument proti „dobře míněným" restrikcím projevu v demokraciích, které mohou v důsledku produkovat strukturálně obdobný efekt: systematické oslabování pluralitního prostředí, v němž se formují a testují argumenty, poznatky a hodnotové postoje.

V institucionální rovině *Sunstein* rozvinul tezi o univerzitách jako „arsenálu demokracie", přičemž zdůraznil, že jde o arzenál nikoli mocenský, nýbrž epistemický a hodnotový. Univerzity podle něj zajišťují kontinuitu kritického myšlení, společně s produkcí a korekcí poznání, přičemž stabilita demokracie je podmíněna nejen formálními institucemi, ale také kulturním a intelektuálním zázemím, které univerzity spoluutvářejí. Z této role odvodil centrální požadavek neutrality vůči stanoviskům (*viewpoint neutrality*): univerzity nemají diskriminovat projev podle stanoviska, které zaujímá, a to ani tehdy, je-li daný projev vnímán jako nepopulární, šokující či znepokojivý.[6] Jako ilustraci uvedl příklad obhajoby komunismu či radikálních ideologií.

---

3 Dne 6. října 2025 uspořádali studující FAMU v budově fakulty protest solidarity s civilními obyvateli Gazy v rámci iniciativy *V Gaze semestr nezačíná*. Dle vyjádření FAMU vedení školy nebylo o akci předem informováno. Událost projednal Akademický senát FAMU, který přijal usnesení vyjadřující znepokojení nad porušováním lidských práv. Fakulta následně čelila vlně nenávistných reakcí, výhružek a urážek ze strany části veřejnosti i médií. Vedení FAMU v reakci vydalo prohlášení, v němž odmítlo jakékoli projevy verbálního násilí a zároveň se ohradilo proti označování projevů solidarity za extremismus. Blíže viz Vyjádření vedení fakulty: FAMU – Prostor pro dialog. In: *FAMU* [online]. 18. 10. 2025 [cit. 2026-03-12]. Dostupné z: https://www.famu.cz/cs/aktuality/vyjadreni-vedeni-fakulty-famu-prostor-pro-dialo-5001/.

4 SUNSTEIN, Cass R. *Campus Free Speech. A Pocket Guide*.

5 Rozsudek US Supreme Court ze dne 14. 6. 1943, ve věci *West Virginia State Board of Education v. Barnette*, rozhodnutí č. 319 U. S. 624, většinové stanovisko soudce Roberta H. Jacksona. Jackson tuto myšlenku vyslovil v kontextu druhé světové války: ti, kdo nastoupí cestu násilného potlačování disentu, zákonitě dospívají k fyzické likvidaci odpůrců. „Jednomyslnost hřbitova" proto není pouhou metaforou, nýbrž historickým poukazem na osud totalitních režimů té doby. V českém překladu přibližně: *„Povinné sjednocení názorů vede jen k jednomyslnosti hřbitova."*

6 K presumpci neutrality vůči stanoviskům existují i kritičtější přístupy. Srov. WALDRON, Jeremy. *The Harm in Hate Speech*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2012, s. 4–8, který argumentuje, že ochrana důstojnosti před projevy podněcujícími nenávist vůči menšinám je hodnotou souřadnou svobodě projevu – nikoli pouhou protiváhou bez právního základu – a že americký model *Prvního dodatku* tuto rovnováhu narušuje.

Sunstein zároveň upozornil, že cenzurní tlaky v univerzitním prostoru jsou pluralitní co do původu i mechanismu: mohou vycházet z univerzitního managementu, státních orgánů (včetně nepřímých tlaků), externích politických či společenských aktérů, ale i z interní akademické komunity. Ochrana projevu proto nemůže být koncipována jako *ad hoc* reakce na jednotlivé spory, nýbrž jako relativně stabilní institucionální rámec s výchozí presumpcí ve prospěch svobody projevu.

Ve vztahu k regulaci projevu na kampusu *Sunstein* zdůraznil, že závazek ke svobodě projevu má být konstruován jako princip výchozího nastavení (v americkém kontextu často vyjádřený např. the University of Chicago Principles). Univerzita má vytvářet bezpečný prostor pro myšlenky, nikoli bezpečný prostor před myšlenkami; předmětem ochrany jsou ideje a jejich střet, nikoli emocionální komfort účastníků.[7] Tento závazek však podle *Sunsteina* není absolutní. Univerzity jsou oprávněny sankcionovat kategorie jednání, které nesměřují proti idejím jako takovým, ale představují konkrétní, identifikovatelnou a nespekulativní újmu, typicky podvod, korupci a úplatkářství, sexuální obtěžování, plagiátorství, výzvy k bezprostřednímu nezákonnému jednání či projevy představující bezprostřední bezpečnostní hrozbu. Na této rovině *Sunstein* opakovaně zdůraznil, že svoboda projevu nezahrnuje právo narušovat základní akademické funkce: narušování výuky, znemožňování přednášek či blokace přístupu do budov nejsou „konkurujícími projevy", nýbrž praktickým popřením podmínek, které umožňují pluralitní výměnu argumentů. Univerzita podle něj nemůže „poskytnout hlas" jedné skupině tím, že druhé zabrání mluvit.

Za stěžejní analytický prvek přednášky lze označit *Sunsteinovo* systematické rozlišení tří typů restrikcí svobody projevu na univerzitách, které má umožnit nekazuistické a normativně konzistentní posuzování sporů o regulaci projevu v akademickém prostředí:

1. Prvním typem jsou omezení netýkající se obsahu (*content-neutral restrictions*), typicky pravidla času, místa a způsobu projevu, jejichž aplikace nezávisí na obsahu či stanovisku vyjádření. Jako příklad lze uvést zákaz hlučných demonstrací v nočních hodinách v kolejních prostorách nebo omezení používání zesilovací techniky během výuky. *Sunstein* tato omezení označil za nejméně problematická, nikoli však automaticky legitimní: i zde je nutné, aby byla formulována s dostatečnou mírou určitosti, byla řádně odůvodněna a nepůsobila nepřiměřený zásah do expresivní aktivity.
2. Druhým typem jsou omezení založená na obsahu (*content-based restrictions*), která vylučují určité tematické okruhy bez ohledu na zastávané stanovisko. Příkladem může být zákaz diskusí o konkrétním politickém aktérovi či konfliktu v univerzitních prostorách nebo zákaz určitého typu témat v akademických debatách mimo výukový kontext. Taková omezení v liberálních ústavních systémech čelí silné presumpci nelegitimity a mohou být ospravedlnitelná pouze výjimečně, například tehdy, pokud jsou skutečně nezbytná k ochraně vzdělávací mise univerzity.

---

[7] Empirické testování tohoto rozlišení přináší překvapivé výsledky. Srov. PRATT, Samuel – JONES, Payton – BRIDGLAND, Victoria – BELLET, Benjamin – MCNALLY, Richard. Sending Signals. Trigger Warnings and Safe Space Notifications. *Journal of Experimental Psychology. Applied*. 2025, Vol. 31, No. 4, s. 229–242, kteří zjistili, že *safe space* notifikace sice zvyšují deklarovanou ochotu diskutovat, zároveň však byly studenty asociovány s ideologickou orientací vyučujícího a sklonem k regulaci projevu, čímž selektivně generují *chilling effect* vůči projevům odchylujícím se od hodnotového rámce vyučujícího.

3. Nejproblematičtější kategorií jsou dle Sunsteina omezení založená na stanovisku (*viewpoint-based restrictions*), která selektivně zakazují určité pozice v rámci jinak dovoleného tématu. Typickými příklady jsou zákazy chvály konkrétního politického lídra, zákazy kritiky jiného aktéra či zákaz výuky nebo obhajoby určité teoretické perspektivy (např. kritické rasové teorie). Taková omezení představují nejzávažnější zásah do svobody projevu, neboť univerzita tímto způsobem fakticky „bere stranu" v epistemickém či politickém sporu a narušuje předpoklad institucionální neutrality vůči idejím, který je pro akademické prostředí konstitutivní.

Sunstein současně zdůraznil specifikum univerzitního prostředí, v němž může vzdělávací mise za určitých okolností legitimizovat restrikce, jež by v obecném veřejném prostoru obstály obtížněji. Uvedl například oprávnění univerzity vyžadovat tematickou disciplínu výuky (např. aby se kurz ústavního práva skutečně věnoval ústavnímu právu). Tím naznačil, že presumpce proti obsahové diskriminaci musí být v akademickém kontextu aplikována s určitou mírou opatrnosti; obdobně připustil, že i presumpce proti diskriminaci na základě stanoviska (*viewpoint discrimination*) může v některých úzce vymezených situacích narážet na vzdělávací poslání.

Zároveň se však vymezil proti přístupu, který by klasické principy svobody projevu nahrazoval výlučně rámcem akademické svobody. Podle *Sunsteina* mají oba rámce působit komplementárně: vzdělávací mise je relevantní, avšak opuštění tradičních záruk svobody projevu by oslabilo ochranu jednotlivců i institucionální odolnost univerzit vůči ideologické konformitě.

Sunstein své závěry opřel o doktrínu tzv. protiprojevu, respektive reakci na projev projevem jiným (*counterspeech*) jakožto přiměřené reakce na omylné, urážlivé či extrémní projevy, kdy odpovědí má být primárně další projev, nikoli disciplinární či jiné sankce. Sankční přístup podle něj vytváří tzv. odrazující účinek (*chilling effect*), jenž tlumí nejen problematické projevy, ale i legitimní kritiku, intelektuální experiment a inovativní myšlení.[8]

V závěru proto zdůraznil rozdíl mezi normativními očekáváními a právně-institucionálními zásahy: hodnoty jako zdvořilost či respekt mohou univerzity podporovat jako součást akademické kultury, nikoli však vynucovat prostřednictvím disciplinární moci v případech pouhé urážlivosti. Univerzita podle *Sunsteina* nepotřebuje „jednomyslnost hřbitova", nýbrž pluralitní, zvídavé a místy konfliktní prostředí jako strukturální podmínku akademického poznání i demokratické vitality.

Diskuse navazující na tuto část semináře se soustředila na normativní základy ochrany svobody projevu v akademickém prostředí a na napětí mezi svobodou projevu, akademickou svobodou, demokratickými hodnotami a institucionální realitou současných univerzit. Ústřední roli v diskusi sehrála otázka pojetí univerzit jako „arsenálů demokracie" a jeho vhodnosti jako ospravedlňujícího rámce pro aplikaci principů svobody projevu na univerzitních kampusech.

---

[8] K mechanismu, jímž hrozba sankce vede k preventivnímu sebeomezení projevu, srov. NOELLE-NEUMANN, Elisabeth. The Spiral of Silence. A Theory of Public Opinion. *Journal of Communication*. 1974, Vol. 24, No. 2, s. 43–51, DOI: 10.1111/j.1460-2466.1974.tb00367.x. Autorka dokládá, že obava ze sociální izolace vede nositele menšinových stanovisek k mlčení a posiluje viditelnost domnělé majority – nezávisle na jakékoli formální sankci.

Diskusi otevřel *Jan Komárek*, který položil otázku, zda lze koncept univerzit jako „arsenálů demokracie“ považovat za nejlepší – či alespoň dostatečný – normativní základ ochrany svobody projevu v akademickém prostředí. Upozornil na problematičnost této koncepce v situacích, kdy se akademická činnost dostává do přímého napětí s demokracií samotnou.[9] Pokud by byla ochrana projevu na univerzitě odvozována především od jeho přínosu pro demokratické zřízení, vyvstává otázka, jak zacházet s akademickými projevy, které demokracii otevřeně zpochybňují, relativizují nebo odmítají.

V rámci této otázky *prof. Komárek* předestřel hypotetický příklad „antidemokratického profesora“: akademika vyučujícího ústavní právo způsobem „nepřátelským“ vůči demokracii, v diskusi přirovnávaného ke *Carlu Schmittovi*, který svým působením formuje budoucí právníky a úředníky v duchu oslabování demokratické ústavnosti. Tento příklad vyostřil napětí mezi dvěma pojetími univerzity. Z perspektivy univerzity jako nástroje obrany demokracie by se mohlo zdát, že ochrana takového projevu má být oslabena; naproti tomu pojetí univerzity jako instituce usilující primárně o poznání a pravdu vede k závěru, že i normativně problematické či politicky nebezpečné myšlenky mohou mít epistemickou hodnotu a jejich vyloučení by znamenalo popření samotné podstaty akademické svobody.

Sunstein v reakci na tuto otázku přijal základní premisu, že i akademik zastávající názory nepřátelské vůči demokracii je chráněn svobodou projevu a akademickou svobodou. Z této premisy následně vyvodil, že koncepce univerzit jako „arsenálů demokracie“ nemůže sloužit jako vyčerpávající a fundamentální ospravedlnění ochrany projevu na akademické půdě. Zároveň ji však odmítl zcela opustit. *Sunstein* zdůraznil, že demokracie, která není schopna chránit své vlastní kritiky, ztrácí svou vnitřní morální legitimitu. Ochrana antidemokratických názorů tak může fungovat jako forma druhotné obrany demokracie založené na otevřenosti a pluralitě. Univerzity mohou demokracii posilovat právě tím, že vytvářejí prostor i pro myšlenky, které ji zpochybňují.

V návaznosti na tuto část diskuse *Sunstein* zdůraznil, že svobodu projevu na univerzitách nelze redukovat na její instrumentální hodnotu pro demokratickou samosprávu. Tradiční principy svobody projevu chrání rovněž vědecké hypotézy, intelektuální experimentování a uměleckou tvorbu, které se k demokracii vztahují pouze nepřímo nebo vůbec. Z tohoto důvodu odmítl návrhy, aby byly obecné principy svobody projevu nahrazeny výlučně konceptem akademické svobody. Opuštění klasických záruk svobody projevu by podle něj mohlo vést k oslabení ochrany jednotlivců před institucionálním nebo ideologickým tlakem ze strany univerzit samotných.

Další tematický okruh otevřel *doc. JUDr. Jakub Drápal, M.Phil., Ph.D.*, otázkou názorové plurality při obsazování akademických pozic. Drápal se dotázal, zda a za jakých podmínek mohou univerzity legitimně usilovat o názorovou rozmanitost (*viewpoint diversity*), aniž by se samy dopustily nepřípustné diskriminace na základě názoru. Upozornil na riziko svévole a na nebezpečí, že bez jasných kritérií se snaha o názorovou pluralitu může zvrhnout v ideologické inženýrství nebo selekci podle politických či sociálních znaků.

---

9 K napětí mezi demokratickou funkcí univerzit a jejich zranitelností vůči politickým tlakům srov. WHITTINGTON, Keith E. *Speak Freely. Why Universities Must Defend Free Speech*. Princeton – Oxford: Princeton University Press, 2018, s. xi, který upozorňuje, že omezení svobody projevu na kampusech nepředstavuje pouze reakci na společenské konflikty, nýbrž může aktivně přispívat k jejich prohlubování.

V odpovědi *prof. Sunstein* důsledně rozlišil mezi státní mocí a autonomií akademických institucí. Státem vynucovaná názorová diverzita by podle něj byla neslučitelná se svobodou projevu, neboť by předpokládala, že stát sám rozhoduje o tom, které názory mají být zastoupeny. Odlišná situace však nastává uvnitř univerzit, kde může být legitimní reflektovat dlouhodobou epistemickou jednostrannost výuky či výzkumu. Doplňování chybějících metodologických nebo interpretačních perspektiv lze v takovém případě chápat jako výkon akademické autonomie motivovaný vzdělávací misí, nikoli jako ideologickou cenzuru.

Sunstein současně varoval před mechanickým pojetím názorové plurality jako politického „vyvažování". Zohledňování politických preferencí akademiků je dle něj normativně problematické a prakticky neproveditelné. Naznačil proto přístup blízký *rule utilitarismu*: obecně má platit silná presumpce proti posuzování názorů při akademickém hodnocení, přičemž její prolomení může být ospravedlnitelné pouze ve výjimečných a pečlivě kontrolovaných situacích, kdy absence určitých relevantních perspektiv oslabuje kvalitu výuky a výzkumu.

Na tuto část navázala další diskuse, jež rozvinula příklady dlouhodobé epistemické jednostrannosti v některých oborech, například dominanci určitého interpretačního rámce v historickém bádání. Bylo zdůrazněno, že legitimita snahy o rozšíření intelektuální nabídky je podmíněna jejím vnitřním charakterem: rozhodování musí zůstat v rukou akademické obce a nesmí být výsledkem vnějšího politického či administrativního tlaku, jinak hrozí, že pluralita bude pouze simulována.

Následně vystoupil *JUDr. Ondřej Preuss, Ph.D.*, který otevřel otázku, zda zásahy do svobody projevu ze strany soukromých univerzit mají být právně postižitelné a zakládat nárok na soudní ochranu. Upozornil rovněž na evropský kontext, v němž nelze politickou pluralitu redukovat na jednoduché dělení na levici a pravici, což dále problematizuje koncept názorové diverzity.

Sunstein s tímto rozlišením souhlasil a zdůraznil, že klíčová hranice vede mezi veřejnými a soukromými univerzitami. Americké veřejné univerzity jsou přímo vázány ústavními zárukami svobody projevu (respektive Prvním dodatkem), zatímco soukromé instituce této přímé kontrole zpravidla nepodléhají. Rozšíření soudní vymahatelnosti svobody projevu vůči soukromým univerzitám by podle *Sunsteina* představovalo problematickou horizontalizaci ústavních práv. Zároveň však zdůraznil, že i soukromé univerzity nesou normativní odpovědnost a měly by principy svobody projevu přijímat dobrovolně jako součást své institucionální identity.

Závěrečná část diskuse se věnovala otázce podněcování k násilí a aplikaci testu bezprostřednosti vycházejícího z judikatury *Brandenburg v. Ohio*.[10] *Prof. Sunstein* zde rozlišil mezi výzvami k nezákonnému násilí a projevy směřujícími k legitimní sebeobraně v situaci bezprostřední hrozby. Zatímco ospravedlňování fyzického násilí prostřednictvím vágních konceptů „strukturálního násilí" nemůže požívat ochrany svobody projevu, projevy směřující k přiměřené a zákonné obraně mohou být chráněny. I v této oblasti však podle *prof. Sunsteina* platí základní presumpce ve prospěch svobody projevu, kterou lze prolomit pouze za splnění přísných podmínek.

10 Rozsudek US Supreme Court ze dne 14. 6. 1943, rozhodnutí č. 319 U.S. 624 ve věci *West Virginia State Board of Education v. Barnette*.

Diskuse jako celek potvrdila, že napětí mezi svobodou projevu, akademickou svobodou, demokratickými hodnotami a institucionální realitou nelze v akademickém prostředí odstranit. Lze je však kultivovat prostřednictvím silné presumpce ve prospěch svobody projevu, která může být prolomena pouze tehdy, je-li to nezbytné pro samotnou vzdělávací misi univerzity. Právě tato otevřenost vůči konfliktu a nejistotě se ukazuje jako jeden z klíčových znaků živé a svobodné akademické kultury.

2. část – Panelová diskuse Hranice akademické svobody a svobody projevu na univerzitě

Panelová diskuse se zaměřila na otázku hranic akademické svobody a svobody projevu na univerzitě, a to v kontextu současných politických a společenských sporů. Diskuse byla zpočátku rámována s odkazem na vývoj v angloamerickém prostředí, zejména ve Spojených státech amerických, kde v posledních letech dochází k výrazným politickým a mediálním tlakům na univerzity a jednotlivé akademiky.

V úvodu diskuse zazněly příklady politických a mediálních kampaní namířených proti akademikům, včetně jejich veřejného stigmatizování prostřednictvím nálepek typu „teroristа“, „rasista“ či „nepřítel státu“. Jako ilustrace byla zmíněna publikace *The Professors: The 101 Most Dangerous Academics in America*, která sloužila k otevření otázky, jakým způsobem může docházet k delegitimizaci akademické profese v politicky vyhroceném prostředí. Tyto příklady vytvořily výchozí rámec pro diskusi o vztahu mezi akademickou svobodou, veřejným vystupováním akademiků a institucionální rolí univerzity.

Na tento rámec navázal *Jan Komárek*, který uvedl, že útoky na akademickou sféru nelze chápat jako zcela nový fenomén, nýbrž jako eskalaci dlouhodobého napětí mezi univerzitami a politickou mocí. Zdůraznil, že útoky na akademiky založené na jejich názorech považuje za nepřijatelné. Současně však argumentoval, že univerzita se stává zranitelnější tehdy, pokud je vnímána jako aktér aktivně vstupující do politického boje. Podle jeho názoru politizace univerzity zvyšuje pravděpodobnost následných politických zásahů, zejména v oblasti financování a institucionální autonomie.

Komárek v této souvislosti uvedl, že institucionální vystupování univerzity považuje za legitimní především v situacích, kdy se univerzita brání jako instituce (např. proti zásahům do akademické samosprávy). Za problematické naopak považuje situace, kdy univerzita vystupuje jako nositel konkrétní politické pozice. *Komárkova* distinkce mezi obranou instituce a zastáváním politické pozice tak přesně koresponduje se *Sunsteinovou* jedinou přípustnou výjimkou z pravidla institucionálního mlčení – v obou případech je angažovanost legitimní pouze tehdy, je-li v sázce samotná existence či autonomie instituce.[11]

V další části diskuse byla otevřena otázka, zda je institucionální zdrženlivost univerzity vždy žádoucí. Dle některých účastníků univerzita může zaujímat hodnotová stanoviska tehdy, pokud existuje dostatečně silný společenský konsensus. *Pavel Barša* tuto myšlenku ilustroval na příkladu vlajek: v České republice existuje v otázce podpory Ukrajiny dostatečně silný společenský konsensus, a vyvěšení ukrajinské vlajky institucí proto nepůsobí polarizačně. Naproti tomu v otázce izraelsko-palestinského konfliktu takový

11 SUNSTEIN, Cass R. *Campus Free Speech. A Pocket Guide*, s. 94.

konsensus chybí, a institucionální gesto by zde akademickou obec rozdělilo – byť stejné gesto ze strany studentských spolků nebo jednotlivých akademiků je legitimní. V případě absence konsensu tedy hrozí, že institucionální stanoviska povedou k polarizaci akademické obce a k oslabení vnitřní plurality.[12]

Do této linie debaty vstoupila *doc. Hana Kubátová, M. A., Ph.D.*, jež se vymezila vůči narativu o „nekritické akademii". Uvedla, že nemá za to, že by akademická obec byla obecně nekritická či ideologicky homogenní. Za podstatnější problém označila spíše nedostatečnou epistemickou kvalitu části akademického veřejného vystupování.

Kubátová argumentovala, že legitimita veřejného vystupování akademika je podmíněna odbornou relevancí: akademik by měl vystupovat jako expert v oblasti, jíž se dlouhodobě věnuje, a opírat svá stanoviska o metodologicky kvalitní a recenzovanou odbornou práci. Kritičnost podle ní nelze oddělovat od vědecké odpovědnosti, neboť autorita akademického prostředí nemůže nahrazovat argumentaci. Zároveň upozornila na riziko tzv. potvrzovací akademie, v níž univerzitní prostor zvýhodňuje názorově konformní hlasy, čímž oslabuje pluralitu debaty a vede k epistemickému uzavírání akademického prostředí.

V průběhu diskuse se zřetelně projevil názorový nesoulad mezi *Janem Komárkem* a *Pavlem Baršou*. *Komárek* zaujal opatrný postoj nejen vůči institucionálním stanoviskům univerzit v politických otázkách, ale i vůči kolektivním akcím akademiků jako takových – včetně iniciativ typu Iniciativy za kritickou akademii. Zdůraznil, že primární rolí univerzity je vědecké bádání, nikoli snaha o proměnu světa a že i mimouniverzitní projevy akademiků by měly usilovat o překonávání ideologických východisek – a to i tam, kde určitý hodnotový postoj za ideologii považován není, neboť právě v tom spočívá jeho síla.[13] *Barša* s tímto pojetím nesouhlasil: v době, kdy v mnoha zásadních otázkách neexistuje jasný společenský konsensus, si akademici podle něj jen těžko mohou nárokovat pozici „čisté vědy" stojící mimo společenské spory. Zatímco tedy oba sdíleli opatrnost vůči oficiálním institucionálním stanoviskům univerzit, rozcházeli se v otázce legitimity kolektivního angažmá samotných akademiků.

Na předchozí příspěvky navázala diskuse o povaze ohrožení akademické svobody. *Komárek* zde rozvinul tezi, že vnitřní a vnější ohrožení akademické autonomie jsou spojené nádoby. Podle jeho názoru oslabení pojetí univerzity jako prostoru hledání pravdy a její posun směrem k politickému aktérství zvyšuje zranitelnost univerzity vůči vnějším politickým tlakům.

Zora Hesová, M.A., Ph.D., do debaty vnesla perspektivu zkušeností studentů a mladších akademiků. Upozornila na obavy studentů otevřeně vyjadřovat své názory v akademickém prostředí, které se často projevují nepřímo, například prostřednictvím anonymních podnětů univerzitním ombudsmanům. Podle jejího názoru proto nejde pouze o formální zajištění svobody projevu, ale i o reálné podmínky, v nichž se akademická debata odehrává. Zároveň poukázala na strukturální rozměr problému, zejména na systém financování univerzit, jenž dlouhodobě ovlivňuje institucionální rozhodování i atmosféru

12 Poznámka autorky: Tento přístup však otevírá další otázku: Podle jakých kritérií lze společenský konsensus identifikovat a kdo je oprávněn jej autoritativně určit? Nelze vyloučit, že to, co se jeví jako konsensus, je ve skutečnosti spíše zdáním shody zakrývajícím hlubší hodnotové rozpory.

13 Ke stanovisku Jana Komárka blíže viz KOMÁREK, Jan. Freedom and Power of European Constitutional Scholarship. *European Constitutional Law Review*. 2021. Vol. 17, No. 3, s. 425.

akademické diskuse, a zdůraznila, že akademickou svobodu nelze oddělovat od širšího institucionálního a ekonomického kontextu.

V průběhu panelu se opakovaně ukázalo napětí mezi dvěma pojetími akademické role: na jedné straně pojetí zdůrazňující institucionální neutralitu a epistemickou funkci univerzity, na straně druhé pojetí, které připouští institucionální vystupování univerzity v situacích silného hodnotového konsensu nebo zdůrazňuje potřebu aktivní ochrany podmínek svobodné debaty uvnitř akademie.

Klára Fraňková*

* Klára Fraňková, právní výzkumnice, projekt *IMPURE* a nezisková organizace Institute H21; studentka, Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: kfrankova01@gmail.com. Zpráva byla zpracována v rámci *Donatio Universitatis Carolinae*, projektu *IMPURE* na téma *Akademická svoboda a třetí role univerzity v polarizované společnosti*, udělené na období 2025–2026 prof. Janu Komárkovi.

Substantial Validity under UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods

Jan Kadlec (https://orcid.org/0009-0006-3737-9407)

Abstract: The article deals with the issue of the substantive validity of contracts. This represents an external gap in the unified regulation, as outlined in the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (hereinafter referred to as the "Convention"). The text analyses the provisions of Article 4(a), which represents an external gap in the Convention. The text focuses on the interaction between unified and national law, reviewing the autonomous scope of application of the Convention in matters of substantive validity. Based on an analysis of history, doctrine, and case law, the text defines the limits of application of Article 4(a) and outlines solutions to situations related to substantive validity.

Keywords: UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods, substantial validity, unified law gaps, interaction of unified and national law, article 4(a)

How to Understand the Word "sanctions" in UN Security Council Resolutions?

Zuzana Trávníčková (https://orcid.org/0000-0002-1156-7809)

Abstract: The UN Security Council relies on Article 41 of the UN Charter when imposing international sanctions. However, Art. 41 does not use the term sanctions. While dictionaries attribute the meanings of punishment or approval to the word sanction, in UNSC resolutions it is usually used for measures under Article 41 of the Charter. Usually. What does usually mean? This article uses corpus linguistics methodology as a tool to determine the meaning and usage of the word sanction in UNSC resolutions. An analysis of 2,722 English versions of UNSC resolutions adopted between 1946 and 2023 shows, that the language of Security Council resolutions is highly formalized, institutional, and thematically distinct, differing from general language even in its lexical profile. As far as the term sanctions is concerned, the analysis shows that in the discourse of the UNSC it is used almost exclusively in the sense of measures corresponding with the meaning of Article 41 of the UN Charter. Concordance and collocation graphs confirm the established combinations sanctions committee, sanctions list, sanctions regime, and sanctions measures, while there are no links to the term punish. Since about 2000, the word sanctions became a standard part of the UNSC's vocabulary, and it occurs regularly. Frequency of the word in the corpus is related to the UNSC's sanctions activity in individual years and to the fundamental decisions it has made in relation to sanctions since 2000.

Keywords: sanctions, United Nations Security Council, resolutions, interpretation of international law, corpus linguistics

Czech and Slovak Family Law on the Road from Unification to Harmonization

Zdeňka Králíčková (https://orcid.org/0000-0002-4838-4790)

Abstract: The article deals with the convergence and divergence of family law in Czechia and Slovakia. First, it discusses demographic developments considering selected statistical data and family forms in the countries under review. This is followed by a section focusing on historical contexts, in particular common statehood and unification, the division of Czechoslovakia, and the gradual divergence of family rights as a result of amendments and the adoption of new codes. Attention is then focused on specific issues, primarily the concept of marriage, parenthood, parental responsibility and its Slovak equivalent, and other related issues. The final lines deal with European values and standards, as defined in particular by international human rights treaties, case law, and, finally, academic projects.

Keywords: family law, unification, amendments, recodification, harmonization, Europeanization

Conscientious Objection Even for Bakers: Evading Discrimination or a Way to Reduce Social Conflict?

Pavel Chodura

Abstract: The article analyzes the potential application of conscientious objection in the context of providing goods and services. As an illustrative example, it refers to the case of a baker who declined to create a wedding cake for a same-sex couple on the grounds that doing so would conflict with his religious convictions. The paper maps the dominant approaches courts have taken in ruling on similar cases, compares their practical consequences and examines the legal mechanisms available under Czech law to address such situations. The author emphasizes the potentially double-edged effects of particular approaches, while striving to suggest a solution that reduces social conflict.

Keywords: conscientious objection, freedom of religion, right to conduct a business, freedom of expression, discrimination

The Best Interests of the Child as a Basic Principle of Criminal Proceedings

Jozef Záhora (https://orcid.org/0000-0002-8630-6523)

Abstract: The best interests of the child constitute both a principle and a rule of procedure resulting from several international conventions, primarily from Article 3 of the Convention on the Rights of the Child. Neither the Convention nor any other legislation provides a general definition of the best interests of the child or its substantive definition. It is a dynamic concept that encompasses several constantly evolving aspects. Its content must be determined on a case-by-case basis. Taking the best interest of the child into consideration is traditionally associated with family law, but in recent times it has increasingly come to the fore in criminal law as well. In criminal matters, the principle of the best interests of the child is given concrete expression primarily in criminal proceedings against a juvenile, but also in the cases of children affected by the situation of parents who are in conflict with the law, especially in the imposition of criminal sanctions on the parents of these children. At other times, children do not participate in criminal proceedings as accused or suspects, but as witnesses, victims or are present during certain coercive measures such as arrests or searches of premises, which can have a negative impact on the child. The entire criminal proceedings should be organized in such a way that the best interests of the child are respected. This article outlines the international obligations to ensure the best interests of the child in criminal proceedings, highlights specific challenges in their assessment, presents relevant case law, and concludes with de lege ferenda proposals.

Keywords: best interests of the child, juvenile, punishment, criminal proceedings, child

Vážení kolegové,

přijměte, prosím, pozvání na XIX. ročník mezinárodní vědecké konference **Olomoucké právnické dny 2026** pořádaný Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci ve dnech **21.–22. května 2026** v prostorách PF UP.

Konference se bude již tradičně odvíjet ve dvou částech – po úvodních přednáškách, kde vystoupí významní čeští a zahraniční odborníci se svými příspěvky, budou následovat tematicky zaměřené sekce.

Podrobné informace ke konferenci včetně **elektronické přihlášky** naleznete na stránkách konference **www.pf.upol.cz/opd/**.

S úctou

prof. JUDr. Václav Stehlík, LL.M. Ph.D.
děkan Právnické fakulty
Univerzita Palackého v Olomouci

Wolters Kluwer · Právník · CODEXIS · epravo.cz · PRÁVNÍ PROSTOR · Leges

XXXIII. konference Karlovarské právnické dny

HOTEL THERMAL,
11. 6.–13. 6. 2026

ČESKÁ ADVOKÁTNÍ KOMORA

KJT
OD ROKU 1991

Pořádají: Karlovarské právnické dny – Společnost českých, německých, slovenských a rakouských právníků, z. s., Česká advokátní komora, Slovenská advokátska komora, Ústav štátu a práva SAV, Unie podnikových právníků ČR, Arbeitsgemeinschaft Internationales Wirtschaftsrecht im DAV, Forschungsinstitut für Mittel- und Osteuropäisches Wirtschaftsrecht, Wien, Internationales Fachinstitut für Steuer- und Wirtschaftsrecht e. V.

Odborní mediální partneři
Nakladatelství C. H. Beck, s. r. o., Nakladatelství Leges, s. r. o., Nakladatelství Wolters Kluwer CR, a. s., Atlas consulting, spol. s r. o., Právní rádce, Právní prostor, Advokátní deník, EPRAVO.CZ, a. s., IWRZ – Zeitschrift für Internationales Wirtschaftsrecht

Program

„Krása a složitost reparace škody a újmy ze všech stran a ve všech souvislostech"

prof. JUDr. Josef Bejček, CSc. – Náhrada škody – Odpovědnost jako povinnost a povinnost jako odpovědnost
doc. JUDr. Tomáš Doležal, Ph.D. – Náhrada újmy na zdraví, mnohost nároků
doc. JUDr. Bohumil Havel, Ph.D. – Obsah povinnosti odvracet úpadek, deliktní důsledky
Dr. Eric Heinke – Nároky na náhradu škody vůči advokátovi dle rakouského práva
JUDr. Ing. Pavel Horák, Ph.D. – Ke vztahu smluvní pokuty a náhrady škody
doc. JUDr. Lucie Josková, Ph.D. LL.M. – Odpovědnost člena statutárního orgánu městských společností
JUDr. Jiří Kindl, M.Jur., Ph.D. – Vymáhání náhrady škody v oblasti hospodářské soutěže
JUDr. Viktor Kolmačka, Ph.D. – Vztah náhrady škody k právům z vadného plnění
JUDr. Zdeněk Krčmář – Insolvenční právo v exekučních souvislostech k vymáhané škodě
prof. JUDr. Alexandra Löwy, Ph.D. LL.M. – Nárok na náhradu škody vůči advokátovi
doc. JUDr. Filip Melzer, LL.M., Ph.D. – Konkurence náhrady škody a bezdůvodného obohacení a počátek běhu promlčecích lhůt
JUDr. Radim Miketa – Odpovědnost advokáta za škodu v ČR
JUDr. Petr Mrázek – K nároku na odškodnění při ukončení obchodní spolupráce: obchodní zástupce ano, distributor nikoli?
JUDr. Monika Novotná – Náhrady poškozeným z Garančního fondu ČAK
doc. JUDr. Dana Ondrejová, Ph.D. – Náhrada újmy z nekalé soutěže
JUDr. Jan M. Passer, Ph.D., LL.M. – Mimosoudní odpovědnost Evropské unie a členských států aneb nejen o Kočnerovi
JUDr. PhDr. Ing. Jan Petrov, LL.M., Ph.D. – Náhrada újmy způsobené AI: Typologie deliktních situací
prof. JUDr. Irena Pelikánová, DrSc. – Odpovědnost za škodu jako součást mechanismu vymahatelnosti práva v hospodářské soutěži a ochrana spotřebitele
prof. JUDr. Radim Polčák, Ph.D. – GDPR jako originální civilní titul k náhradě újmy
JUDr. František Púry, Ph.D. & JUDr. Martin Richter, Ph.D. – Náhrada škody a nemajetkové újmy způsobené trestným činem v aktuální judikatuře Nejvyššího a Ústavního soudu
Hon.-prof. Priv.-Doz. Dr. Jürgen Rassi – Náhrada nemateriální újmy
Dr. Erich Schwarzenbacher – Nekalá soutěž a náhrada škody
prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D. – (Ne)účinné vyšetřování a náhrada škody státem
Mgr. Jakub Šotník & JUDr. Ondřej Trubač, Ph.D., LL.M. – Náhrada škody v daňovém právu / odpovědnost státu
prof. Dr. Ansgar Staudinger – Medicínský turismus a náhrada škody
Mgr. Lukáš Trojan – Odpovědnostní nároky k zajištění v trestním řízení
Mgr. Tomáš Veselý – Přirážka za integritu
JUDr. Petr Vojtek – Náhrada nemajetkové újmy v poslední judikatuře NS a ÚS
prof. Dr. Friedrich Graf von Westphalen – Použitelnost Směrnice o odpovědnosti za škodu způsobenou výrobkem (EU) 2024/2853 na případy způsobené vadnou AI a softwarem
prof. dr hab. dr h.c. Fryderyk Zoll – Náhrada škody a práva ze záruky

Konference bude ve čtvrtek a pátek simultánně tlumočena ČJ/NJ.
Moderátoři konference: JUDr. Vladimír Zoufalý, Mgr. Michal Vávra, JUDr. Petr Bříza, LL.M., Ph.D., JUDr. Ondřej Trubač, LL.M., Ph.D., doc. Filip Melzer, LL.M., Ph.D., a Mgr. Kamil Blažek
Změna programu vyhrazena. Časové uspořádání programu na www.kjt.cz

Účastnický poplatek je 11 900 Kč + DPH.
V rámci Slavnostní recepce dne 12. 6. 2026 budou vyhlášena tradiční ocenění společnosti. (Prestižní cena, Autorská cena a Pocta judikátu). Anketní lístek lze vyplnit na www.kjt.cz.
Podmínky účasti a přihlášení na www.kjt.cz

Partneři konference

SKUPINA ČEZ
HLAVNÍ PARTNER

AGROFERT

Unie podnikových právníků ČR

INTERNATIONALES WIRTSCHAFTSRECHT

Anketní lístek

KARLOVARSKÉ PRÁVNICKÉ DNY

PRESTIŽNÍ CENA 2026

pro nejlepší právnický časopis v České a Slovenské republice

	Časopis	Recen-zovaný	Vydavatel		Hodnoťte 1-10 úroveň --- Odborná/informační	
1	Acta Iuridica Olomucensia	(R)	Univerzita Palackého v Olomouci	ČR		
2	Acta Universitatis Carolinae Iuridica	(R)	Univerzita Karlova, Právnická fakulta	ČR		
3	Ad Notam		Notářská komora ČR	ČR		
4	Ars notaria		Notárska komora SR	SR		
5	Bulletin advokacie/Advokátní deník	(R)	Česká advokátní komora	ČR		
6	Bulletin slovenskej advokácie	(R)	Slovenská advokátska komora	SR		
7	Bulletin Stavební právo		Česká společnost pro stavební právo	ČR		
8	Časopis pro právní vědu a praxi	(R)	Masarykova univerzita, Brno	ČR		
9	Epravo		EPRAVO.CZ, a. s.	ČR		
10	International and Comparative Law Review	(R)	Univerzita Palackého v Olomouci	ČR		
11	Jiné právo		Kolektiv autorů (blog)	ČR		
12	Jurisprudence	(R)	Wolters Kluwer ČR, a. s., a PF UK	ČR		
13	Justičná revue	(R)	Ministerstvo spravodlivosti SR	SR		
14	Komorní listy	(R)	Exekutorská komora ČR	ČR		
15	Kriminalistika	(R)	Ministerstvo vnitra ČR	ČR		
16	Obchodní právo	(R)	Wolters Kluwer ČR, a. s.	ČR		
17	Obchodněprávní revue	(R)	C. H. Beck	ČR		
18	Právněhistorické studie	(R)	PF Univerzita Karlova v Praze	ČR		
19	Právní prostor		ATLAS consulting spol. s r. o.	ČR		
20	Právní rádce		Economia, a. s.	ČR		
21	Právní rozhledy	(R)	C. H. Beck	ČR		
22	Právnické listy	(R)	PF ZČU v Plzni, Wolters Kluwer ČR, a. s.	ČR		
23	Právník	(R)	Ústav státu a práva AV ČR	ČR		
24	Právny obzor	(R)	Ústav štátu a práva SAV	SR		
25	Právo a rodina		Wolters Kluwer ČR, a. s.	ČR		
26	Soukromé právo		Wolters Kluwer ČR, a. s.	ČR		
27	Revue církevního práva	(R)	Společnost pro církevní právo	ČR		
28	Revue pro právo a technologie	(R)	Masarykova univerzita Brno	ČR		
29	Rodinné listy		Wolters Kluwer ČR, a. s.	ČR		
30	Soudce		Soudcovská unie ČR	ČR		
31	Soudní rozhledy	(R)	C. H. Beck	ČR		
32	Správní právo	(R)	Ministerstvo vnitra ČR	ČR		
33	Státní zastupitelství	(R)	Wolters Kluwer ČR, a. s.	ČR		
34	Súkromné právo	(R)	Wolters Kluwer SR s. r. o.	SR		
35	Trestněprávní revue	(R)	C. H. Beck	ČR		
36	Trestní právo	(R)	Wolters Kluwer ČR, a. s.	ČR		
37	Zo súdnej praxe	(R)	Wolters Kluwer SR s. r. o.	SR		
38	Zpravodaj Jednoty českých právníků		Jednota českých právníků	ČR		

Není nutné hodnotit všechny časopisy, ale pro zohlednění, že jde o Vaše srovnání, **hodnoťte dle osobní znalosti alespoň 3 časopisy**. Odborná a informační úroveň se hodnotí zvláště přidělením bodů od 1 do 10, kdy 1 bod je určen pro nejnižší a 10 pro nejlepší úroveň.

Níže lze navrhnout pravomocný rozsudek publikovaný mezi 1. 3. 2025 a 28. 2. 2026 na cenu Pocta judikátu:

Soud…….…….. sp. zn. …….. ze dne……..……

Jméno, příjmení, titul…….Profese……..…

Adresa sídla……Tel……..E-mail……..…..

Vlastnoruční podpis ……

Souhlasím s uchováním následujících údajů pro účely zpracování ankety po dobu dvou let od uzávěrky.
Prohlašuji, že jsem anketní lístek vyplnil/a osobně dle svého nejlepšího přesvědčení.

Anketní lístek, vyplněný dle Vašeho nejlepšího vědomí a svědomí, prosíme zaslat poštou nejpozději do 31. 5. 2026, per e-mail do 14:00 hod. dne 12. 6. 2026 na adresu casopis.kjt@gmail.com, nebo vyplňte na webu na www.kjt.cz, zde je zveřejněn i Statut této ceny. Při el. vyplnění zašlete ze svého vlastního e-mailu uvedeného ve vašich veřejných kontaktech. Na XXXIII. konferenci budou anketní lístky veřejně slosovány o věcné ceny – právnickou literaturu od partnerských nakladatelství.

Metamorfózy českého právního řádu od roku 1918 do roku 2022

František Cvrček

Ústav státu a práva AV ČR
Praha 2025, 750 stran

ÚSTAV STÁTU A PRÁVA
Akademie věd ČR

Kniha analyzuje český právní řád za posledních více než sto let. Autor dochází k rozpoznání sedmi právních režimů na úrovni metadat, slovníků a právních termínů a sleduje obecné trendy a trendy charakterizující jednotlivé režimy.

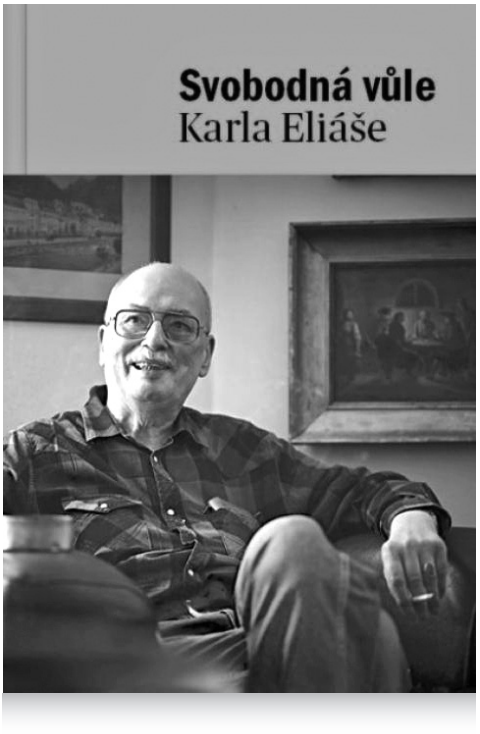
Svobodná vůle Karla Eliáše

Rozhovor s hlavním tvůrcem občanského zákoníku

Zdena Žáčková – Lenka Vostrá

Ústav státu a práva AV ČR –
Wolters Kluwer ČR
Praha 2025, 240 stran

ÚSTAV STÁTU
A PRÁVA
Akademie věd ČR

Kniha představuje rozhovor vedený s hlavním tvůrcem občanského zákoníku profesorem Karlem Eliášem. Publikace seznamuje s osobností Karla Eliáše a nechává čtenáře nahlédnout do procesu vzniku občanského zákoníku a pochopit vlivy, vzory a zdroje, které hrály při jeho tvorbě roli.

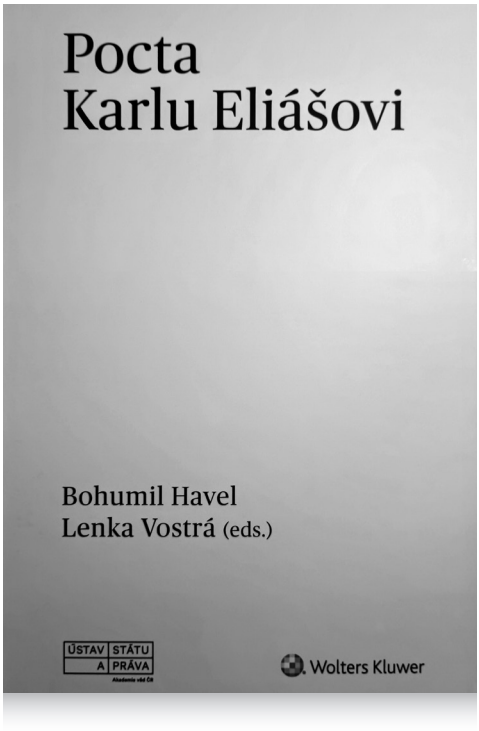
Pocta Karlu Eliášovi k 70. narozeninám

Bohumil Havel – Lenka Vostrá (eds.)

Ústav státu a práva AV ČR –
Wolters Kluwer ČR
Praha 2025, 844 stran

ÚSTAV STÁTU A PRÁVA
Akademie věd ČR

Tato publikace je poctou profesoru Karlu Eliášovi k jeho sedmdesátým narozeninám. Je dostupná zde: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/books/Pocta_Karlu_Eliasovi__eBook.pdf

Kapitoly z dejín a súčasnosti medzinárodnej správy a budovania štátu

Ivan Halász

Ústav státu a práva AV ČR
Praha 2023, 216 stran

ÚSTAV STÁTU A PRÁVA
Akademie věd ČR

Cieľom danej publikácie je predovšetkým poukázať na podobné a odlišné prvky v procesoch budovania štátu, ako aj na rozdelenie práce medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami.

